

ISSN: 2149-3979

ilahiyyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

İSLAMOFOBİ

- Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik - Asım YAPICI - Feyza YAPICI
- İslamofobinin İslam Araştırmaları Üzerindeki Etkisi - Cemil HAKYEMEZ
- İslamofobik Oyunda Müslümanlar - Ejder OKUMUŞ
- Batı'da İslam Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi (Çatışmacı Sosyolojik Perspektiften Bir Analiz) - Hüsnü Ezber BODUR
- Batının Doğuda Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm - Kadir CANATAN
- Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine - Şaban Ali DÜZGÜN
- İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygambere yapılan Atıflar - Recep TUZCU
- Akıl Dışı Bir Korku Olarak Phobia'nın İslam'a İlintilenme Obsesifliği - Mehmet Sabri GENÇ
- İslamofobi'de Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması) - Salih AYDEMİR
- Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West - Zeynep S. TEKLEN AKSÜRMEİ
- İslamofobi Üzerine Söyleşi - Mehmet Ali KİRMAN
- Book Review: The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear Of Muslims - Mehmet AKSÜRMEİ

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

İSLAMOFOBİ

The Journal of Theologic Academy

year: 2017 issue: 6 a bi-annual international journal of academic research

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6 altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Gaziantep Ü. İlahiyat Fakültesi Resmî Dergisi | The Official Journal of the Faculty of Divinity
Gaziantep University

Genel Yayın Yönetmeni | Editor in Chief

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Dekan V. | Surrogate Dean)

Editör | Editor

Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İÇDE

Sayı Editörü | Editor of This Issue

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN

Editör Yardımcısı | Editorial Assistants

Arş. Gör. Tuba ERKUT

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Başkan | President)

Prof. Dr. Abdulkader N. Noor el-SHEİK

Prof. Dr. Eyüp BEKİR YAZICI

Prof. Dr. Mahfuz SÖYLEMEZ

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Doç. Dr. Halil ALDEMİR

Doç. Dr. Mahmut ÇINAR

Doç. Dr. Recep TUZCU

Yrd. Doç. Dr. Adnan ALGÜL

Yrd. Doç. Dr. A. Muhammed el-HALEF

Yrd. Doç. Dr. Abdimuhamet MAMYTOV

Yrd. Doç. Dr. Ayhan ERDOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Ayşe EROĞLU

Yrd. Doç. Dr. Dilara TINAS

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Fehmi SOĞUKOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Habip DEMİR

Yrd. Doç. Dr. Halil HACİMÜFTÜOĞLU

Yrd. Doç. Dr. İbrahim SALKİNİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK

Yrd. Doç. Dr. Muhammed EL-NECCAR
 Yrd. Doç. Dr. Muhammet Raşit AKPINAR
 Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İÇDE
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa KESKİN
 Yrd. Doç. Dr. Samir Omar SAYED
 Yrd. Doç. Dr. Zamira AHMEDOVA

Yayın Danışma Kurulu (Alfabetik Sıraya Göre) | Publishing Advisory Board (Inalphabeticalorder)

- Prof. Dr. Abdulaziz HATİP (Marmara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN (Marmara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Ahmed Muhammed Ahmed EL-ASİRÎ (Melik Halid Ü.)
 Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM (Yıldırım Beyazıt Ü. İslami ilimler F.)
 Prof. Dr. Ali Abdulkhak Muhammed EL-EĞBERÎ (Ta'z Ü. Edebiyat F.)
 Prof. Dr. Ali AKPINAR (Necmettin Erbakan Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Asım YAPICI (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Ankara Ü. İlahiyat F.);
 Doç. Dr. Hasan YILMAZ (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA (Siirt Ü. İslami İlimler F.)
 Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (29 Mayıs Ü. Uluslararası İslam ve Din Bilimleri F.)
 Dr. Keis Reşid ALİ (Musul Ü. Eğitim F.)
 Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ (Erciyes Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. M. Doğan KARACOŞKUN (Kilis 7 Aralık Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.)
 Dr. İbrahim el-Hakk EL-HASEN (Uluslararası Afrika Ü. Eğitim F.)
 Prof. Dr. Mehmet Ali BÜYÜKKARA (İstanbul Şehir Ü. İslami İlimler F.)
 Prof. Dr. Mehmet EVKURAN (Hitit Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Dr. Muhammed Şeyh Ahmed MUHAMMED (Benadır Ü. Faculty of Shariah & Law)
 Prof. Dr. Musa BİLGİZ (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Metin YURDAGÜR (Marmara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Bayburt Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Osman TÜRER (Kilis 7 Aralık Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Sadık KILIÇ (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE (Atatürk Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Ü. İlahiyat F.)
Sayı Hakemleri | Rewiwers of the Issue
 Prof. Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN (Erciyes Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Muhammet YILMAZ (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ (Recep Tayyip Erdoğan Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Çukurova Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Celil ABUZAR (Harran Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Osman EYÜPOĞLU (Ondokuz Mayıs Ü. İlahiyat F.)

Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.)
 Doç. Dr. Rifat ATAY (Akdeniz Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Saffet KARTOPU (Gümüşhane Ü. İlahiyat F.)
 Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ (Mardin Artuklu Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Abdullah ALPEREN (Çanakkale Onsekiz Mart Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Aykut KÜÇÜKPARMAK (Muş Alparslan Ü. Fen Edebiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Hamit AKTÜRK (Namık Kemal Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Mahmut KAYA (Harran Ü. Fen Edebiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa ULU (Erciyes Ü. İlahiyat F.)
 Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR (Harran Ü. İlahiyat F.)

Düzeltili | Redaction

Arş. Gör. Edip YILMAZ

Arş. Gör. Esra DELEN

Arş. Gör. Hacer GENERAL

Arş. Gör. İslim GÜMÜŞTEKİN

Arş. Gör. Kevser ÖZTÜRK

Arş. Gör. Mehmet AKSÜRMELE

Makale Düzenleme | Editing Articles

Arş. Gör. Tuba ERKUT

Grafik-Tasarım | Graphics Design

Halime SARIKAYA

Dağıtım | Distribution

Arş. Gör. M. Kasım ERDEN

Yönetim Yeri | Head Office

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şehitkâmil/Gaziantep-TÜRKİYE

Baskı | Printing by

Gaziantep Üniversitesi Matbaası

Baskı Yeri ve Tarihi | Publication Place and Date

Gaziantep; 2017

Yazışma Adresi | Contact Adress

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dergi), Şehitkâmil/Gaziantep-TÜRKİYE

Tel: +90 342 360 69 65; Faks: +90 342 360 21 36

E-mail: ilahiyatakademi@gantep.edu.tr; Web: <http://ilahiyat.gantep.edu.tr/dergi>

Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi hakemli ve bilimsel bir süreli yayın organıdır. Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar, yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen başka yerde yayınlanamaz.

The Journal of Theologic Academy of Gaziantep University is a peer-reviewed academic journal which is published twice per year. All the responsibility for the content of the papers published here belongs to the authors, and does not express the official view of the faculty.

Copyright ©: Without getting permission of the journal, papers published here cannot be published partially or totally on other media.

İçindekiler

Editörden

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKANIX

Makaleler

Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi:

Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik

Prof. Dr. Asım YAPICI – Arş. Gör. Feyza YAPICI1

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi

Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ.....27

İslamofobik Oyunda Müslümanlar

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ.....37

Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi

(Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)

Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR.....69

“Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-

İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Kadir CANATAN87

Avrupa’da İntifada:

İslamofobi ve Batı’da İslam’ın Geleceği Üzerine

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN.....105

İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atflar Doç. Dr. Recep TUZCU.....	113
Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sabri GENÇ.....	157
İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması) Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR.....	171
Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West Arş. Gör. Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMELİ	183
İslamofobi Üzerine Söyleşi Prof. Dr. Mehmet Ali KIRMAN.....	197
Book Review Arş. Gör. Mehmet AKSÜRMELİ.....	203
Yayın İlkeleri	205

Editörden/ Editorial

İlahiyat Akademi Dergisi ailesi olarak siz değerli okuyucularla yeniden buluşmanın heyecanını yaşıyoruz. Konulu bir dergi çıkarmanın zorluğuna aldırmandan dergi sayılarını zamanında ulaştırma gayreti içindeyiz. Dergimizin Türkiye’de önemli bir açığı dolduracağı inancıyla gerek sayı konularını gerekse de yayımlanacak yazıları belirlerken hassasiyetle hareket etmekte, toplumsal öneme haiz konuları seçmeye çalışmaktayız. Bu bağlamda dergimizin 6. sayısında “İslâmofobi” konusu, akademik camianın önemli isimleri tarafından çeşitli açılardan ele alınmıştır.

İslâmofobi, farklı kültür ve dinlerin bir arada huzur içerisinde yaşamalarını tehdit etmektedir. Son zamanlarda İslâmofobi ile ilgili yapılan araştırmalar İslâmofobinin istihdamdan eğitime, medyadan hukuka, siyasetten gündelik hayata kadar farklı birçok alanda artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. İslâm ve Müslümanlar ile ilgili korku ve nefret, söylem düzeyini aşmış zaman zaman Müslümanlara ve onlara ait mekânlara dönük saldırılarla kendini göstermektedir. Özellikle Avrupa ve Balkanlar’da İslâmofobi ile ilgili yaşanan bu artış, İslâmofobi konusunun ciddi bir biçimde masaya yatırılmasını gerekli kılmaktadır.

“İslâmofobi” kavramı etimolojik olarak sorunlu bir kelimedir. “Barış” anlamına gelen bir dinin “korku” ile yanyana gelmesi ve şiddet, terör ile anılması son derece ilginçtir. Diğer yandan “el-Emin” ünvanına sahip bir peygamberin ümmetinin “güvensiz” olarak kodlanması da dikkat çeken, herkesçe ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Elbette çeşitli din mensuplarının tarihte ve günümüzde şiddet eylemleri söz konusu olmuştur. Ancak, hiçbir dinin referanslarıyla bağdaşmayacak eylemlerin sorumluluğu genelde aktörlere yüklenirken, Müslümanların karışmış olduğu şiddet eylemlerinin faturası kişilere değil, dinin çoklu yoruma imkânı ve şiddete neden olan siyasi, ekonomik vs. faktörler gözardı edilerek, sosyal olayların karşılıklı etkileşim içinde olduğu gerçeği ıskalanarak, ne yazık ki dine, İslâmiyet’e kesilmiştir. Kuşkusuz İslami yorumlar içerisinde şiddeti doğuran ve besleyen, sorgulanması gereken anlayışlar bulunmaktadır. Fakat bu anlayışların genellemeci bir yaklaşımla İslâm’a ve tüm Müslümanlara mâl edilmesi de bir o kadar eleştiriye hak etmektedir.

Önemli bir sorun olarak gördüğümüz İslâmofobi konusu dergimizin bu sayısında yazarlarımızca değişik boyutlarıyla ele alınmıştır. Konuyla ilgili röportaj ve kitap değerlendirmelerine yer verilmiştir. Dergimizin bu aşamaya gelmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimi arz eder, çalışmanın bir arada, barış ve huzur içerisinde yaşamaya katkı sunmasını temenni ederim.

Yrd. Doç. Dr. Erol ERKAN
Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Sayı Editörü

Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dinî-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik

Asım YAPICI*

Feyza YAPICI**

Özet

Sosyal psikolojik bakış açısından hareket eden bu çalışmanın konusu değişim ve süreklilik bağlamında İslamofobidir. Bu nedenle ön yargı, stereotip ve ayrımcılık kavramları üzerinden ele alınan İslamofobi olgusu tarihsel ve aktüel boyutlarıyla incelenmektedir. Kuramsal temelleri itibariyle sosyal kimlik ve gerçekçi çatışma teorilerine dayanan bu araştırma yöntem itibariyle nitel olup anlayıcı geleneğe bağlıdır. Literatür üzerinde yapılan analizler göstermektedir ki Müslümanlara yönelik ön yargılar İslâm dininin ilk yayılış döneminde başlamış, Haçlı Seferleri ile zirveye ulaşmıştır. Günümüzde ise özellikle 11 Eylül terör saldırısından sonra yeni bir boyut kazanan tarihsel ön yargılar, “terör” ile “İslâm” ve “Müslüman” kelimelerinin neredeyse eş anlamlı kullanılmasına neden olmuştur. Farklı sosyal psikolojik nedenlerden beslenen bu durum tarihten tevarüs eden ön yargıların sürekli güncellenerek yeniden üretildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Stereotip, Ön yargı, Ayrımcılık, İslamofobi

Islamophobia in the Context of Prejudice and Discrimination: Changing and Continuity in Relations among Religious-Social Identities

Abstract

This study, which is based on a social psychological perspective, discusses Islamophobia in the context of change and continuity. For this reason, the phenomenon of Islamophobia which is discussed through the concepts of prejudice, stereotype and discrimination, is examined with its historical and actual dimensions. This research, which is

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, asimyapiciu.edu.tr, (0322) 3387215/140.

** Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, feyzayapici@gazi.edu.tr.

based on social identity and realistic conflict theories by theoretical grounds, is qualitative in terms of method and depends on the tradition of understanding. Analyzes made on the literature show that the prejudices towards Muslims began at the time of the first spread of the Islam and came to a head with the Crusades. Today, historical prejudices, which have gained a new dimension especially after the September 11th terrorist attack, have led to almost synonymous use of the words "terror" and "Islam" and "Muslim". This situation, which is fed from different psychosocial reasons, demonstrates that the prejudices that inherit from history are constantly updated and reproduced.

Keywords: Stereotype, Prejudice, Discrimination, Islamophobia

Giriş

Bu çalışmanın konusu ön yargılar bağlamında İslamofobi ve anti-İslâm temelli tutum ve davranışları sosyal psikolojik bir perspektifle tartışmaktan ibarettir. Çalışmanın hareket noktasını stereotip, ön yargı ve ayrımcılık kavramları oluşturmaktadır. Buradan hareketle İslamofobinin gruplar arası düzeyde nasıl tartışılması gerektiği, dahası bu süreci besleyen bilişsel (cognitive) ve güdüsel (motivational) faktörlerin neler olduğu, söz konusu faktörlerin meşrulaştırılmasında tarihsel ve aktüel sürecin nasıl bir katkı sağladığı hususu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada cevap aranan sorular:

- a) Ön yargı ve ayrımcılık içeren İslamofobi neden ve nasıl ortaya çıkmaktadır?
- b) Batılı zihnin ürettiği İslamofobi onların sadece Müslümanlara yönelik ön yargılarından mı beslenmektedir?
- c) Tarihsel İslâm ve Müslüman ön yargılarıyla günümüzdeki İslamofobi arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- d) İslamofobinin mutlak anlamda ortadan kaldırılması mümkün müdür?

Nitel bir çalışma olan bu araştırmada anlayıcı geleneğe bağlı yorumlayıcı bir yöntem izlenmiştir.

Veriler ilgili literatürün taranmasıyla elde edilmiş, sosyal kimlik kuramının temel varsayımlarından hareketle yorumlanmıştır.

Temel Kavramlar

Stereotip

Türkçe'ye "kalıp yargı" ve "tek tipleştirme" olarak çevrilen stereotip kelimesi sözlük anlamı itibarıyla "sert karakter" demektir. Bu kavram ilk zamanlar matbaacılık dilinde "stereotipi" şeklinde kullanılmıştır. Söz konusu anlamıyla "stereotipi" denince, metinlerin metal klişelerle bir defa oluşturulduktan sonra istenildiği kadar basılmasını sağlayan, bir kez yazıldıktan sonra metnin bütünü

bozulmadan ilgili parça üzerinde düzeltme ve değiştirme yapılamayan bir tür kalıp akla gelmektedir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Yzerbeyt & Schadron, 1994: 130; Yzerbyt & Schadron, 1996: 103).

Lippmann'a (1998) göre yarısı sosyal çevre, diğer yarısı ise kişinin kendisi tarafından oluşturulmuş "kafamızdaki resimler" olarak tanımlayabileceğimiz stereotipler, önceden var olan kültürel temsillerden süzülerek meydana gelmektedir. Buradan hareketle stereotipler, *dış sosyal gerçeğin basitleştirilerek algılanmasını kolaylaştıran ve biz istesek de istemesek de zorunlu olarak devreye giren eksik şematik temsiller* olarak tanımlanabilir (Amossy & Pierrot, 1997: 32; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22; Vinsonneau, 1997: 156). Çünkü gerçeğe çevre çok büyük, son derece karmaşık ve doğrudan bir gözlemlenilemeyecek kadar hızlıdır. İnsan, söz konusu bu çok karmaşık çevreyle baş edebilecek donanımda değildir. Bu sebeple insanlar dış sosyal gerçeğini anlayabilmek, tanıyabilmek ve onunla baş edebilmek için zihinlerinde dünyanın öznel bir haritasına sahip olmak zorundadırlar. Bu anlamda stereotipler insanların sosyal gerçeğin dolambaçlı yollarındaki seyahat programlarını netleştiren, algıları ve bilgileri basitleştirip karikatürize etmelerini sağlayan ya da bu tür bir fonksiyon icra eden haritalar olarak değerlendirilebilir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22). Bununla birlikte bireylerin algılama ve yargılamalarına kolaylık ve destek sağlayan stereotipler zaman zaman yanlış ve istenmedik durumlara yol açaabilmektedir.

Lippmann'a (1998) göre zihnimize stereotipik imgeler oluştuktan sonra gerçeğin sahidinden ne olduğunun hiçbir önemi yoktur. Bu noktada asıl önemli olan, bizim ona dair varsayımlarımızdır. Beklentilerimizi, ümitlerimizi, çabalarımızı yalnızca bu varsayımlar belirlemektedir. Fakat bunlar da kendi içerisinde reel oldukları için umulmadık bir şekilde gerçeğe sonuçlar doğururlar (Noelle-Neumann, 1995: 172). Bu durumu şu şekilde de izah edebiliriz: Çevremizde gördüğümüz şeyleri kültürümüz bizim için önceden anlamlandırmıştır. Dolayısıyla birey önce görüp sonra gördüğü şeyi tanımlamaz, zaten tanımlanmış olan şeyi tanımlandığı şekliyle algılar. Zira algıların bilişsel yapıda var olan kolektif imajlar tarafından yönlendirilmesi söz konusudur (Amossy & Pierrot, 1997: 37; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 23). Bu bağlamda kısmen sosyal çevreden kısmen de kendi bilişsel yapıımızdan kaynaklanan bu imajların aslı gerçeğlikleri içinde değil, olmasını istediğimiz veya olduğuna inandığımız bir tarzda yapılandırdığını söyleyebiliriz. Çünkü muhtevasını büyük ölçüde toplumsal yapı içerisinde kazanan stereotipler, aktüel durumun kognitif açıdan meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Sosyal gerçeğini aktif olarak gözlemleyen insanlar, bir yandan çevre tarafından biçimlendirilirken, öte yandan sosyal çevrelerini zihinlerinde yeniden şekillendirmektedirler. Bu da, öteki hakkında hüküm verilirken, ön kabullerden kaynaklanan sahte gerçeğlikle hareket edildiği anlamına gelmektedir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 14-15; Noelle-Neumann, 1995: 172-173; Yapıcı, 2004: 10-11).

Beklentilerimizi ve davranışlarımızı belirleyen, böylece muayyen olayları, kişileri ve grupları nasıl ve ne biçimde gözlemleyeceğimize ve anlamlandıracağımıza kılavuzluk eden stereotipler, dış dünyadaki objektif gerçekliği filtre etmemize imkân vermektedir. Buradan hareketle Maisonneuve (1985: 135) stereotipleri gerçeklik ile algılarımız arasına giren ve gerçekliği nesnel olarak algılamamızı engelleyen zihinsel tasavvurlar olarak tanımlamaktadır. Bu da insanların genellikle olayları, kişileri ve nesnelere yargılarken zihinlerinde önceden oluşmuş bulunan şemalarla ve temsillerle hareket ettiği anlamına gelmektedir. Öyleyse dünya ile bizim aramıza sürekli olarak klişelerin ve stereotiplerin girdiğini ve sosyal çevremizi tanımaya ve anlamaya çalışırken sık sık bunları kullanmak zorunda olduğumuzu söylemek durumundayız. Bununla birlikte hem eksik ve yanlış bilgiler içerdiği, hem de bireyin kendi konumunu meşrulaştırmaya hizmet ettiği için sosyal gerçekliğin nesnel olarak algılanmasında yetersiz kalan stereotipler; öteki hakkında yapılacak objektif değerlendirmeleri engelleyen kör noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen bundan dolayı son derece katıdırlar, hatta yeni bilgi sağlayan eğitim programları uygulansa veya mevcut stereotiplere olumsuz eleştiriler getirilse bile, yine de değişime direnç gösterirler (Harlak, 2000: 43; Yapıcı, 2004: 12).

Kafamızdaki imgelerden yeni gerçeklikler oluşunca bundan da “kendini gerçekleştiren kehanet” diye bilinen bir durum ortaya çıkar, yani insanın sübjektif beklentileri kendini doğrulamaya başlar. Başka bir deyişle yanlış varsayımlardan hareketle gerçekleştirilen eylemler hiç beklenmedik, ama yadırganmayacak gerçeklikler doğurur. Bu süreçte çevremizdeki kişi ve grupları bir yandan stereotiplerle algılarken, öte yandan seçici bir algı ile beklentilerimizin doğrulanması söz konusu olur. Böylece stereotiplerle beklentiler arasında sebep-sonuç zinciri oluşur (Bourhis & Gagnon, 1994: 725; Pelletier & Vallerand, 1994: 253-255; Hilton & Hippel, 1996: 244). Neticede insan beklentilerini görmeye, gördüklerini de beklemeye başlar. Esasen onların büyük ölçüde değişime kapalılık ve süreklilik göstermesinin temel sebeplerinden birisi de budur. Beklentileri ve davranışları belirleyen, böylece muayyen olayların, kişilerin ve grupların nasıl ve ne şekilde gözlemlenip anlamlandıracağına kılavuzluk eden stereotipler, dış dünyadaki objektif gerçekliği filtre etme işlevi üstlenmektedir (Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 22-23; Yzerbyt & Schadron, 1994: 130; 1996: 103).

İlgili çalışmalar göstermektedir ki stereotipler, insanın kendi grubu (aidiyet hissiyle bağlı olduğu grup/iç grup) veya diğer gruplara (aidiyet hissetmediği gruplar/dış grup) yönelik örtük kişilik teorileridir (Leyens, 1983: 67; Bourhis & Gagnon, 1994: 717; Vinsonneau, 1997: 163). Bu tanımın iki önemli yönü vardır: Birincisi stereotipler öteki hakkında oluşturulan naif teorilerdir. İkincisi ise onlar gruptaki bütün üyelerin kişilik vasıflarıyla ilgili atıflar ve açıklamalar içerir (Arkonaç, 1998: 87). Öyleyse onları bir sosyal grup hakkında aşırı genelleştirme ve abartıya dayalı kanaatler şeklinde ifade etmek mümkündür (Hilton & Hippel, 1996: 240). Kuşkusuz stereotipler olumlu ya da olumsuz olabilir. Burada bizi asıl

İlgilendiren onların olumsuz tarafıdır. Bu yönüyle katı ve dogmatik bir zihinsel yapının ürünü olan stereotipler, yanlış kanaatler üzerine kurulu aşağılayıcı ve küçümseyici (pejoratif) etiketler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yzerbyt & Schadron, 1996: 103). Buradan hareketle stereotip denince birbirini tamamlayan iki temel vurgunun ön plana çıktığını söyleyebiliriz: Birincisi; bir grubun bir başka grup hakkında paylaştığı inanışlar, ikincisi ise bir grubun adı duyulduğu zaman zihinlerde çağrışım yapan nitelikler (Yapıcı, 2004: 13). Bu noktada İslamofobinin stereotiplerden beslenen bir boyutunun olduğunu söylemeliyiz. Çünkü gerek Hıristiyanların gerekse diğer din mensuplarının İslâm dinine ve Müslümanlara yönelik her türlü olumsuz algı ve değerlendirmeleri bu kapsamda ele alınabilir. Bunun da ötesinde gayr-i müslim bir kişinin bir Müslümanla karşılaştığı zaman, onu bireysel kimliğiyle değil de ait olduğu sosyal kimliğiyle değerlendirmesi de yine stereotip kavramı içindedir.

Ön Yargı

Köken itibarıyla *“delil ve ispata dayanmadan verilen peşin hüküm”* (prejudice) anlamına gelen ön yargı, sosyal psikolojide *“bir grubun üyelerine sırf o gruba ait olmalarından dolayı olumsuz duygular beslemek, olumsuz yakıştırmalar yapmak, hatta olumsuz tutum ve davranışlar göstermek”* anlamında kullanılmaktadır (Billig, 1984: 450; Allport, 1954: 6-7; Capozzo & Volpato, 1994: 14). *“Literatürde ön yargı deyince genellikle grup ön yargısı kastedilmektedir”* diyen Şerif ve Şerif'e göre (1996: 649) bir grubun üyelerinin bir başka gruba veya grup üyesine karşı yerleşmiş normlardan kaynaklanan olumsuz tutumları ön yargı olarak karşımıza çıkmaktadır¹. Bu ifadeler göstermektedir ki ön yargı, bireysel farklılıklara dikkat etmeksizin bir grubun bütün üyelerine aynı olumsuz tutumun genellenmesi hadisesidir. Kuşkusuz kişisel ön yargı ile grup ön yargısı birbirinden farklıdır. Çünkü kişisel ön yargı bireysel anlamda bir başkasından hoşlanıp hoşlanmama halidir. Bu tür bir tercih, tamamen şahsidir. Hoşlanılmayan kişinin aidiyetleri ve kimliği bu hususta etkili değildir. Grup ön yargısında ise ötekenden hoşlanıp hoşlanmama durumu doğrudan doğruya aidiyetlerle, yani kimlikle ilişkilidir. Bununla birlikte bireyin dış gruplara yönelik ön yargıları zamanla onun benlik (ego) sisteminin öyle bir parçası haline gelir ki o, bu tavrını kişisel bir tercih olarak algılayabilir (Şerif & Şerif, 1996: 649). Başka bir deyişle *“bu benim şahsi kanaatimdir”* diyen pek çok kişi çoğu zaman grup ön yargılarını tamamen içselleştirmiş, ancak bunun farkına varmamış olabilir. Bu noktada şu hususun altını çizmek gerekir ki, bir kişiyi sırf Müslüman olduğu için olumsuz görmek ve ondan

¹ Burada şu hususu hatırlatmak gerekir: Stereotip ile ön yargı kavramları zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Bu iki kavram birbirinden farklıdır ancak aralarında sıkı bir ilişki vardır. Bu sebeple araştırmacılar bunların birbirinden ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğunu ısrarla vurgulamaktadır (Rose, 1951: 29; Avigdor, 1979: 87). Hatta ön yargı ile stereotip bir paranın iki yüzü gibi değerlendirilmektedir. Ancak stereotiplerin bilişsel, ön yargıların ise duygusal bir karakter arz ettiği ileri sürülmektedir (De La Haye, 1998: 10).

nefret etmek ön yargı kaynaklı İslamofobi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta “ben onu Müslüman olduğu için değil birey olarak sevmiyorum” dese de bu ifadenin arkasında grup ön yargısı bulunabilir.

Ayrımcılık

Stereotipler ve ön yargılar sadece bireylerin algı ve yargılarını etkileyen zihinsel tasavvurlar ve duygusal tepkilerden ibaret değildir. Bununla birlikte onlar *ayrımcılık* (discrimination) gibi bir takım davranışsal sonuçları beraberinde getirebilmektedirler (Pelletier & Vallerand, 1994: 210). Esasen stereotipler ve ön yargılar ayrımcılığı, ayrımcılık da stereotipler ve ön yargıları sürekli beslemektedir. Nitekim yapılan çalışmalarda ötekine yönelik olumsuz algı ve yargıların davranışa dönüşme ihtimalinin sosyo-kültürel ve dinî sebepler başta olmak üzere, ideolojik ve ekonomik nedenler, ortamsal etkenler, bireyin kişilik yapısı, beklentiler, korkular, çevreye bırakılmak istenilen imaj, arkadaş grupları vs. pek çok faktörün etkisiyle belirlendiği tespit edilmiştir (Azzi & Klein, 1998: 33-34; Billig, 1984: 450-453; Yapıcı, 2004: 19).

Ayrımcılık bir dış grubun iç gruba yaklaşmasını imkansız kılacak şekilde ötede/dışarda bırakılması ve bunun az-çok formel bir yapı kazanması ya da aynı konuda farklı sosyal grup üyelerine eşit muamelede bulunulmamasıdır (Bilgin, 1996: 98). Buna göre insanlara sadece belli bir sosyal kimliğe aidiyetlerinden dolayı farklı davranılıyorsa, bunların tamamı ayrımcılık başlığı altında toplanabilir (Capozza & Volpato, 1994: 14). Ancak bunun sadece farklı sosyal grup mensuplarını dışlamak ve onlara olumsuz davranmak şeklinde değil, bununla birlikte iç grup tarafgirliği yapmak, yani kişinin kendi grubunu haksız yere desteklemesi biçiminde de ortaya çıktığını söylemek durumundayız (Hortaçsu, 1998: 229). Ayrıca ayrımcılığın *etnosantrizm*, *grup kapanması* ve *kaynak dağıtımından* kaynaklanan sıkıntılar eşliğinde tezahür ettiğini vurgulamak gerekir. Buna göre bir sosyal grubun kendini merkeze alarak hareket etmesi, başka gruplarla etkileşimde bulunmaması ve mevcut imkânları sadece grup içinde bölüşmeleri ayrımcılık kapsamındadır (Giddens, 2000: 229-230).

Allport (1954: 14-15) ayrımcı davranışları en hafifinden en şiddetlisine doğru şu şekilde sıralayabiliriz:

1) *Karşı olmayı ifade etme*: Bu aşamada birey belli gruplara yönelik olarak kendisi gibi düşünen kişilerle konuşur; antipatisini, düşmanca duygularını, stereotiplerini, kısaca o gruba yönelik olumsuz tepkilerini açıkça belirtir.

2) *Uzak durma*: Eğer hedef gruba yönelik karşı olma duygusu kuvvetli ise bu durum beraberinde onlardan uzak durmayı getirmektedir. Böylece birey hoşlanmadığı, olumsuz stereotiplerle yargıladığı ve mahkûm ettiği kişi ve gruplarla bir arada olmaktan kaçınmaya çalışır.

3) *Ayrımcılık*: Karşı olmayı ifade etme ve uzak durma genellikle dış gruplara pek fazla zarar verici değildir. Ancak işin içine fiilî ayrımcılık karıştığı andan itibaren, mesele artık kişisel bir tercih olmaktan çıkmıştır. Çünkü bu süreç, çok ciddi sosyolojik sonuçlara gebe dir. Öyle ki iç grup üyeleri olumsuz tutumlar besledikleri çeşitli dış grup üyelerinin iş, konut, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmasına, politik haklarını kullanmasına karşıdır. Bazen bu durumun kurumsallaşması bile söz konusu olabilir.

4) *Fiziksel saldırı*: Ayrımcılık bazen çok değişik sebeplerle de birleşerek hedef gruba yönelik şiddet ve saldırganlık içeren bir boyut kazanabilir. Bu noktada artık açık ya da gizli ayrımcılığın yavaş yavaş şiddete dönüştüğü görülür. Hatta bu süreçte hem hedefteki grubun üyelerine hem de onların evlerine, işyerlerine, ibadet yerlerine vs. çeşitli saldırılar yapılabilir. Kuşkusuz fiziksel saldırılar başladığı andan itibaren problem artık stereotipler ya da olumsuz antipatik tutumların ötesine geçerek patolojik bir hal almaya başlamıştır. Bu aşamada özellikle siyasî, ekonomik, kültürel, dinî vs. pek çok faktör devreye girer.

5) *Yok etme, linç ve toplu kıyım*: Burada ise ufak tefek fiziksel saldırıların da ötesine geçilerek hedef grupları topluca yok etme, linç, katliam ve soykırım türünden faaliyetlerin ortaya çıkması söz konusudur. İş bu noktaya geldikten sonra bazen bütün kötülüklerin asıl sebebi, bazen gelişmenin ve ilerlemenin tek engeli, bazen de yenilginin asıl sorumlusu olarak kabul edilen sosyal gruplara yönelik büyük çaplı saldırılar başlar. Geçmiş dönemlerde Haçlı ordularının Müslüman halka yönelik giriştiği katliamlar, daha yakın tarihsel periyotta ise Almanya'da Yahudilere, Cezayir ve Bosna'da Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen toplu imha hareketlerini bu kapsamdadır. Vanbeselaere'ın da (1999: 1) belirttiği gibi bu süreçte sivil halk, hatta bebekler bile *sırf yanlış gruba ait olduklarından* dolayı öldürülmektedir.

Gruplar arası sürtüşmelerde stereotiplerden ayrımcılığa, buradan da saldırganlığa, şiddete ve nihayet savaşımlara kadar pek çok form gözlenebilir. Görünürde ilk ortaya çıkacak olan kalıp yargılardır. Ancak Şerif ve Şerif'in (1996) deneylerinde de tespit edildiği gibi stereotipler çok basit gerekçelerle her an fiilî saldırganlıklara dönüşebilmektedir. Bununla birlikte ayrımcılığın hemen hemen her şekilde grupların birbirlerine yönelik politik, siyasî ve ekonomik güç elde etme arzularının ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Dinî gruplar arası çatışmalarda da bu durum söz konusudur. Ancak onu diğerlerinden ayıran dinî özelliği, çoğu kere, çatışmaya göreceli olarak yücelik ve ulvilik kazandırmaktadır² (Rose, 1951: 14-

² Bu noktada şu hususu belirtmekte fayda vardır: Yapılan ampirik çalışmalardan çıkan genel temayüle göre dinî davranış ölçekleri ile ön yargı ve ayrımcılık ölçekleri arasında oldukça tutarlı bir ilişki mevcuttur (Argyle ve Beit-Hallahmi, 1975; Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997; Yapıcı, 2004). Bu durum Loewenthal'ın da (2017: 146) belirttiği üzere büyük bir paradokstur: Çünkü daha dindar olanlar genellikle daha ön yargılı olma ve ayrımcılık yapma eğilimi göstermektedir. Gerçi bu çalışmalarda "dindarlık" olgusunun daha ziyade "kurumsal dindarlık" ile yakından ilişkili olduğunu söylemek durumundayız. Çünkü Allport (1966), Allport ve Ross (1967) iç güdümlü /olgunlaşmış dindarlık olarak

15; Yapıcı, 2004: 23). Bu da tarih boyunca gerçekleşen din savaşlarının son derece kanlı olmasına zemin hazırlayan en önemli sebeplerdendir. Günümüzde İslamofobi Müslümanları temel hak ve hürriyetlerinde kısıtlama, imkânları paylaşma hususunda dezavantajlı kılma, hatta filli saldırılara maruz bırakma şekline bürünmüştür. Müslümanlar Bosna ve Arakan başta olmak üzere Filistin, Çeçenistan ve Doğu Türkistan'da çok çeşitli şekillerde ayrımcılık ve şiddete maruz bırakılmıştır. Dahası Kıta Avrupası, İngiltere, özellikle de ABD'de hem Müslüman bireylere hem de onların mabetlerine, iş yerlerine ve evlerine yönelik sözlü ve fiili saldırılar yapılmaktadır. Bu tür durumlar İslamofobinin ön yargıları aşarak şiddet içeren bir forma dönüştüğünü göstermektedir.

Kuramsal Çerçeve

Bir kişiyi mensup olduğu grup kimliğinden dolayı ayıplayan, kınayan, aşağılayan tutum ve davranışların, kısaca ötekiyle kurulan olumsuz ilişkilerin nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda farklı teorik yaklaşımlar takip edilmiştir. Bunlar *"birey temelli kuramlar"* ile *"grup-içi ve gruplar arası ilişkileri önceleyen kuramlar"* olmak üzere iki temel başlık altında toplanabilir.

Birey Temelli Kuramlar

1960'lara kadar ön yargı, stereotip ve ayrımcılık olguları psikolog tarafından *"sosyal öğrenme"*, *"engellenme-saldırganlık"*, *"günah keçisi arayışı"*, *"yetkeci/otoriter kişilik"*, *"dogmatik kişilik"* gibi birey-içi psikolojik süreçlerle açıklanmıştır. Bu tür yaklaşımlar öznel ihtiyaç ve isteklerle birlikte bireylerin kişilik yapılarının içinde yetiştikleri toplumda yaygın olarak bulunan ön yargıları ve ayrımcı tutumları kabule hazır hale getirdiğini vurgulamaktadır (Allport, 1954; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996; Yapıcı, 2004).

Grup-İçi ve Gruplar Arası İlişkileri Önceleyen Kuramlar

Stereotip, ön yargı ve ayrımcılığı açıklamada bireyselci yaklaşımların yetersizliği yeni arayışları beraberinde getirmiş, son tahlilde söz konusu olguları *"grup"* düzeyinde çözümlenme çabalarını ön plana çıkaran iki farklı kuramsal yaklaşım filizlenmiştir.

kategorize ettiği dindarlık yönelimine sahip olanların daha az ön yargılı olduğu, dolayısıyla daha az ayrımcı davranış sergilediğini tespit etmiştir. Söz konusu çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapan Gorsuch (1988), dindarlıkların içten ve yüzeysel olanların ön yargı ve ayrımcılık düzeylerinin farklılaştığını belirtmektedir. Bu bağlamda samimi dindarların daha az ön yargılı ve daha az ayrımcı olduğu söylenebilir. Bu da, ferдин iç dünyasına nüfuz eden dinî inanç ve ibadetlerin, o kişi de hoşgörülü tutum ve davranışların gelişmesine büyük bir destek sağladığı anlamına gelmektedir.

Birincisi *Gerçekçi Çatışma Teorisidir*. Şerif ve Şerif (1996) tarafından geliştirilen bu kurama göre gruplar kıt kaynaklara ulaşma hususunda rekabet halindedir. Bu rekabet ön yargı, ayrımcılık ve şiddeti beraberinde getirmektedir. Teorisini “Mağara Hırsızları” deneyiyle destekleyen Şerif ve Şerif’e (1996: 283-284) göre gruplar arası ilişkileri ve bu bağlamda ortaya çıkan stereotipleri, ön yargıları, düşmanlıkları, ayrımcı davranışları, şiddet ve saldırganlık içeren fiilleri, bireyin ruhsal ve zihinsel dünyasında cereyan eden hadiselerle, yani birey-içi süreçlerle açıklamak yetersizdir. Çünkü grup, bireylerin sadece ve basitçe sayısal toplamından ve onların bireysel psikolojileri ile bir araya gelmelerinden ibaret değildir. Kuşkusuz grupların oluşmasında psikolojik faktörler de önemli bir yer tutar. Fakat grup bir kere oluştuğundan sonra, orada cereyan eden hadiseleri sırf psikik süreçlerle izah etmeye çalışmak hatalı bir tutum olacaktır. Gerçekçi Çatışma Teorisini dinî gruplar üzerinde deneysel bir çalışmaya konu edinen Struch ve Schwartz’ın (1989) bulguları iki hususu ön plana çıkarmıştır: *Birincisi*, çıkar çatışmasının algılanmasıyla birlikte dış grup üyelerine karşı sert ve düşmanca tutumlar tezahür etmektedir. *İkincisi* ise dinî gruplarıyla ve kimlikleriyle özdeşleşmeleri kuvvetli olanlar diğer grup üyelerine göre özellikle kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit algıladıkları zaman dış grupları daha olumsuz değerlendirmekte ve onlara karşı daha saldırgan olma eğilimi göstermektedirler. Bu araştırma gerek dinler (üst dinî kimlikler), gerekse mezhepler (alt dinî kimlikler) arası ön yargı ve stereotiplerin ortaya çıkmasında çıkar çatışmalarının çok önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymuştur. Hindistan ve Bangladeş’te Hindularla Müslümanlar, Balkanlarda ve Endonezya’da Hristiyanlarla Müslümanlar, Filistin’de Yahudilerle Müslümanlar, Arakan’da Budistlerle Müslümanlar arasındaki stereotipler, ön yargılar ve çatışmalar bu bağlamda değerlendirilebilir (Yapıcı, 2004: 47).

Gruplar arası ilişkileri grup düzeyinde çözümlenmek isteyen ikinci kuramsal yaklaşım Tajfel (1972) ve Turner (1979) tarafından geliştirilen *Sosyal Kimlik Teorisidir*. Bu teoriye göre iç grup tarafgirliğinin, dış gruplara yönelik ayrımcılığın ve stereotiplerin ortaya çıkmasından sorumlu olan temel süreç *sosyal kategorizasyon* yani gruplamadır. Kategorizasyon, birbirine denk veya benzer olayları, objeleri ve kişileri bazı ortak niteliklerinden hareketle sınıflama anlamına gelmektedir. Buna göre kategorizasyon deyince bireyin zihninde çevresini düzene sokmasına imkân veren psikolojik süreçler kastedilmektedir. Bu süreçlerin en önemli fonksiyonu ise bireyin zihninde fiziksel ve sosyal çevresini sistemleştirmesidir. Kategorizasyon süreciyle birey, bir yandan çevreye uyum sağlarken, öte yandan çevreden aldığı enformasyonu kendisinde önceden var olan kategori sistemine uydurur ve ona göre yorumlar (Leyens, Yzerbyt & Schadronek, 1996: 179; Tajfel, 1972: 275). Bu noktada belirtmek gerekir ki kategorizasyon süreci yansız (nötr) değildir, temelde bir değerlendirme ve yargı içerir (Deschamps & Devos, 1999: 155). Bu ise sosyal çevrenin sadece gruplandırılmadığı, aynı zamanda onun anlamlandırıldığını göstermektedir. Çünkü bu süreçte Bar-Tal’ın (1999: 45) “*grupun inançlarını oluşturan unsurlar*” olarak tanımlandığı *değerler, normlar, amaçlar, beklentiler, ideolojiler* vs. için

içine karışmakta; bunlar da bireyin mensup olduğu ve olmadığı gruplar arasındaki sınır çizgilerini belirlemektedir. “Biz” ve “onlar” şeklinde ortaya çıkan sosyal kategorizasyonda “biz” olumlu ve iyi, “onlar” ise olumsuz ve aşağılayıcı niteliklerle değerlendirilir. İşte burada grup kimliğinin sunduğu özsaygıyı artıran bir işlev üstlenen motivasyonel temel karşımıza çıkmaktadır. Buna göre sosyal kategorizasyon sadece sosyal dünyanın basitleştirilerek sistemleştirilmesi demek değildir. Bunun da ötesinde o, bireyin kendilik tanımı için bir uygun oryantasyon sistemi üretmekte, böylece onun toplumdaki yerini tanımlamaktadır. Bu şekilde cereyan eden süreçle birlikte gruplar üyelerine sosyal bir *kimlik* edinme imkânı sunmaktadır. Bu ise büyük ölçüde *öteki ile sosyal ilişkilere* ve kendilerini olumlu görme ve değerlendirme arzusuyla gerçekleştirilen *sosyal kıyaslamalara* dayalıdır. İşte bu süreçte bireyin kendi kimliğini diğer grup kimlikleriyle karşılaştırarak inşa ettiğini görmekteyiz (Tajfel, 1972: 296; Turner, 1979: 154; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89). Çünkü bireyler kendilerini başkalarıyla kıyaslama yapmaksızın değerlendirmeleri mümkün değildir. Buradan hareketle *her grubun başka bir grup karşısında, başka bir gruba rağmen ve başka bir grupta birlikte var olduğu, insanın kimliğinin de sadece bir grup içerisinde şekillenmediği* söylenebilir. Ayrıca *bir grup tek başına var olmadığı gibi grup aidiyetinden kaynaklanan sosyal kimlik de sırf bir grup içerisindeki ilişkilere göre biçimlenmez. Esasen o, başkalarıyla kıyaslanmak suretiyle oluşmaktadır* (Bilgin, 1996: 86). Ancak iki grup arasında gerçekleştirilen kıyaslamalar da kimliğin oluşumu için yeterli değildir. Mesela; bir kişiyi “Müslüman” olarak kategorize etme olgusu o kişinin sadece “Hıristiyan” kategorisiyle kıyaslanması sonucu ortaya çıkmaz. Zira burada davranışsal muhteva ile birlikte bireyin kimlik değerlerini oluşturan sosyal grubun inançları da devreye girmektedir. Sonra burada yapılan kıyaslamaların grup ve birey için hayati öneme sahip konularda meydana geldiğini hatırlatmamız gerekir. Zira birey olumlu bir sosyal kimliği hayati konularda yapılan kıyaslamalarla edinmektedir. Bu da kişiyi kendi grubunu olumlu stereotiplerle değerlendirmeye götürür (Bourhis & Gagnon, 1994: 748; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1996: 89). Şu halde *sosyal kıyaslama*, aynı zamanda, *sosyal farklılaşmayı* da beraberinde getirmektedir, yani sosyal çevre içerisinde bir grup “öteki”, “başkası”, “onlar” vs. şeklinde algılanmıyorsa, diğerlerinden yeteri kadar farklılaşmadığı için, kendine has karakteri ile farklı bir grup olarak değerlendirilmeyecektir (Tajfel, 1972: 295; Turner, 1979: 153). Burada söz konusu edilen sosyal kıyaslamaya dayalı sosyal farklılaşma birey açısından istenen ve arzulanan bir durumdur. Çünkü Tajfel’in de (1972: 293) belirttiği gibi, herkes yaşadığı sosyal çevre içerisinde ya mevcut olan olumlu sosyal kimliğini sürdürmek veya kendisine saygınlık sağlayacak olan olumlu bir sosyal kimliğe sahip olmak arzusuyla hareket etmektedir. İslamofobi olgusunda da bu hususu gözlemek mümkündür. Özellikle Hıristiyanlar, Yahudiler ve Budistlerin stereotipler ve ön yargılarla mahkûm ettikleri Müslümanları kendilerine göre değersiz ve aşağı bir sosyal kategoriye yerleştirdiklerini, kendi sosyal kimliklerini ise evrensel değerleri oluşturan ve taşıyan bir statüye yerleştirerek yüceltiklerini görmekteyiz.

Teoriden Pratiğe

Fobi ve İslamofobi

Yunan mitolojisinde Dehşet Tanrısı'nın adı olan Phobos'dan türetilen fobi, kişinin yaşamını olumsuz etkileyecek şekilde herhangi bir şeye karşı duyulan tedirginlik ve olağan dışı korkuyu ifade etmektedir. Bireye fazlaca rahatsızlık vermeye başlayan herhangi bir korku anksiyeteye dönüşürse fobi adını almaktadır. Çünkü fobiler belli bir nesnenin durumun veya etkinliğin yarattığı akıldışı, aşırı, yoğun ve inatçı bir duygudur. Dahası bu korkuyu yaşayan kişi fobik uyarıcıdan kaçınmak için şiddetlice arzu hisseder. Kaçınmak mümkün olmadığı zaman da kaygı ve panik tepkisi alevlenir (Budak, 2009: 292). Tam da bu noktada şu ayrımı yapmak gerekir: normal korku insanı tehlikeye karşı uyarıcı ve önlem almaya iten sağlıklı bir tepki iken fobik korku insan için tehlike oluşturmayan nesne ya da durumlar karşısında yaşadığı anlamsız, gerçeğe uymayan, abartılı ve bilinçdışı bir korkudur (Bakırcıoğlu, 2012: 364).

İslamofobi kavramı Türkçe'ye *İslâm karşıtlığı* olarak çevrilmektedir, ancak bu basitçe bir İslâm karşıtlığı değildir. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, ön yargı ve ayrımcılık gibi pek çok dışlayıcı tutumu içermektedir (Karlı, 2013: 80-81). Espozito (URL¹), Yeni Şafak Gazetesi'nde yayımlanan bir röportajında şöyle demektedir: *"Kanaatimce temel anlamda İslamofobi, Müslümanların din hürriyetini, sivil özgürlüklerini ve insan haklarını ihlal eden ve sıklıkla da ayrımcılığa, ön yargılara ve nefret suçlarına ya yol açan ya da bunların oluşmasını tahrik eden söz ve eylemlerdir."* Çünkü İslamofobi, İslâm dinine ve bu dinin mensuplarına karşı kendi varlıklarını tehdit ettikleri gerekçesiyle tedirginlik duyma ve korku yaşama anlamındadır.

İslamofobinin Tarihsel Kökenleri

İslamofobinin tarihini ilk vahyin geliş dönemine kadar götürmek mümkündür. Zira ilk vahiyde birlikte "biz", yani "Allah'a inananlar" ile "onlar", yani "putperestler" ayrımı şekillenmeye başlamıştır. Bilişsel ve duyuşsal anlamda muhtevası vahiyde doldurulan bu ayrımla birlikte nev-i şahsına münhasır Müslüman kimliğinin oluşmaya başlamıştır. Allah, insan ve toplum algısı itibarıyla Mekke döneminde Mekkeli müşriklerden farklılıklar vurgulanırken, Medine döneminde önce Yahudilerden daha sonra da Hıristiyanlardan ayrışma ve farklılaşma gerçekleşmiş, netice de spesifik bir Müslüman kimliği ortaya çıkmıştır (Yapıcı, 2004: 104-105). Bu noktada şu hususun altını önemle çizmek gerekir ki kimlik sadece grubun kendisini nasıl algıladığı ile oluşmaz. Bununla birlikte diğer grupların onları nasıl algıladığı da önemlidir. Çünkü kimlik karşılıklı etkileşim içinde oluşur. Süreci, İslâmiyetin tarihsel gelişimi ve Müslüman kimliğinin oluşumu açısından değerlendirecek olursak, hem Mekke hem de Medine döneminin "biz" ve "onlar" bağlamında dinî-sosyal kimlikler arası gerilim ve

çatışmaların psiko-sosyal, siyasal, ekonomik ve teolojik alt yapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

İslâm ile edindikleri kimliğin kendilerine kazandırdığı yüksek moral ve sürekli başarının doğurduğu güvenle fetih hareketlerine girişen Müslümanlar (Parry, 1988: 399), başta Kudüs ve Filistin olmak üzere Anadolu ve İspanya'yı, yani Hıristiyanların topraklarını ele geçirince, bu gelişmeleri kimliklerine yönelik ağır bir tehdit olarak algılayan Hıristiyanlar, "dinsiz" ve "barbar" diye nitelendirdikleri Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri düzenleyerek mücadeleye girişmişlerdir³ (Coşar, 2000: 51). Müslümanlar Hıristiyan devletlere karşı zafer kazandıkça Hıristiyan dünyasında İslâm'ın "şiddete dayalı" ve "sapık" bir din, Müslümanların da "zalim" ve "barbar" olduğu yönündeki ön yargılı kanaatler, özellikle papazların da kıskırtmasıyla son derece sertleşmiş ve on birinci yüzyılda Haçlı Seferleri ile zirveye ulaşmıştır (Miles, 2000: 31). Milton-Edwards da (2002: 33) İslamofobi kavramını Haçlı Seferleri ile başlayan tarihsel bir süreklilik bağlamında değerlendirmekte ve bu sürekliliğin bugün de devam ettiğini vurgulamaktadır.

"Bırakın" diyor Papa II. Urban, "özel hayatlarında iman sahiplerine karşı habişçe savaşmak alışkanlığında olanlar şimdi kâfirlere karşı savaşsın. Bırakın! Önceleri haydut olanlar şimdi düşmana karşı asker olsun. Bırakın! Önceleri birbiriyle çekişenler şimdi barbarlara karşı mücadele etsin". Bu konuşmada "kâfir", "düşman" ve "barbar" olarak nitelendirilen Müslümanlar da, aynı şekilde, Hıristiyanları "kâfir" olarak itham etmektedir. Çünkü Lewis'in de (1996: 19) vurguladığı gibi: "Müslümanların gözünde gerek Hıristiyanlar gerekse Yahudiler, dinleri eksik ve bozulmuş olduğu halde, kendilerine sunulan en son ve en mükemmel dini bile ve aptalca reddeden kimselerdir". Kuşkusuz "biz" in üstünlüğünü vurgulayan etnosantrik tutumlar her dinî grupta mevcuttur. Zira Watt'ın da (2002: 84) belirttiği üzere, hiçbir kişi hakikatin özünü temsil ettiğine inanmadığı bir dine mensup olmaz. Bununla birlikte şu hususun altını çizmek gerekir ki, her ne kadar kâfir olarak algılandılar da, gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar "cizyelerini vermek şartıyla" (9/Tevbe, 29) inanç ve ibadet hürriyeti kazanarak İslâm toplumu içerisinde dışlanma ve fiilî saldırılara maruz kalmadan hayatlarını rahatlıkla sürdürmüşlerdir. Bu durumu Lewis (1996: 17-18): "Müslüman yönetimi altındaki Yahudi ve Hıristiyanlar imanları uğruna şehit olmak zorunda bırakılmamış ve onlar, İspanya'da Müslüman ve Yahudilere yapıldığı gibi sürgün, din değiştirme ve ölüm arasında bir tercihe mecbur edilmemiştir" şeklinde özetlemektedir.

Martin Luther'in İslâm'a ve Kur'an-ı Kerim'e yönelik ithamları Hıristiyanların Müslümanlara bakışının tarihsel köklerini gösterir mahiyettedir: "Kur'an" diyor Luther "ne kadar Tanrı belası, ne kadar bozuk, ne kadar umutsuz, yalanlarla ve uydurma efsanelerle dolu bir kitaptır." Kendi ifadesiyle o, Kur'an'ın

³ İslâm'ın ilk ortaya çıktığı yıllarda her ne kadar heretik kabul edilse de Hıristiyanlığın sapık bir mezhebi olarak değerlendirilmeyen, dolayısıyla mensuplarının aforoz edilemediği İslâm dini (Coşar, 2000: 50-51) özellikle Şamli Yuhanna ile başlayan süreçte farklı ve kendine özgü bir dinî gelenek olarak değil Arianizm gibi Hıristiyanlığın içinde zuhur etmiş heretik bir Hıristiyan mezhebi olarak nitelendirilmiş ve bu tür söylemler çok çeşitli sebeplerle de birleşerek iyice yaygınlaşmıştır (Ayдын, 2001: 37-40).

sahteliğini Hıristiyanlara göstererek hem Muhammed'e ve Türklere zarar vermek hem de Hıristiyanların moral motivasyonlarını yükseltmek istemektedir (Hıdır, 2007: 154). Luther'in İslâm dini ve onun birinci kaynağı Kur'an'a yönelik bu tutumu, teolojik olmaktan ziyade Osmanlı Devleti'nin Viyana kapılarına ulaşmasıyla yakından ilişkilidir, yani sosyo-politiktir. Esasen *"Türklere karşı savaşmak istiyorsak şimdi onların en az olduğu yer olan buradan [Viyana'dan] başlayalım"* demesi de bu bağlamda dikkat çekicidir (Hıdır, 2007: 166). Dolayısıyla onun ön yargılarının oluşmasında dönemin siyasal olaylarından mülhem İslâm'a yönelik negatif atmosferin belirleyici olduğu söylenebilir.

İlk oluşumundan sonra sosyal öğrenme süreciyle nesilden nesle aktarılan ön yargılar, toplumların kolektif şuurlarında sosyal temsiller olarak varlığını devam ettirir. Bugün Hıristiyanların Müslümanlara bakış açılarında böyle bir durumu gözleyebilmek mümkündür. İslâm'ı ve Hz. Muhammed'i anlamada Batılı Hıristiyanlar için çeşitli sıkıntılar olduğundan bahseden Watt (1988: 45) bunun sebebini Hıristiyanların Orta Çağ'daki atalarından tevarüs eden ön yargılardan kendilerini kurtaramamış olmalarına bağlar. Ona göre, Haçlı Seferlerinin acıları ve Müslümanlarla yapılan diğer savaşlar Hıristiyanların Müslümanları, özellikle de Hz. Muhammed'i tüm kötülüklerin tecessüm etmiş hali (kötülüklerin anası) olarak görmelerine sebebiyet vermiştir. O dönemdeki propagandaların etkisinin bugün hâlâ Batılıların İslâm'a yönelik tasavvurlarını etkilemeye devam ettiğini söyleyen Watt (1988: 45), günümüzde Hıristiyan dünyada Budizm hakkında konuşacak güzel şeyler bulmanın, İslâm hakkında güzel şeyler bulmaktan daha yaygın ve kolay bir tavır olduğundan bahsetmektedir.

Miles (2000: 30-31) Avrupa'da İslâm'a bağlı olarak belirlenen öteki imgesinin "barbar", "yoz", "kötü" ve "zalim" olarak tanımlandığını, İslâm'ın "sahte" ve "sapık bir din" şeklinde değerlendirildiğini, Hz. Muhammed'in de şiddeti ve cinselliği ön plana çıkaran sahte bir peygamber ve İsa'ya düşman bir şeytan biçiminde tasvir edildiğini belirtmektedir. Hıristiyanlar İslâm dinini kendileri gibi Tanrı'ya inananların dini olarak değil, ya Hıristiyanlıktan sapmış bir akım, heretik bir mezhep ya da Hıristiyanlardan intikam almak için İsa'nın can düşmanı Şeytan tarafından Muhammed'e kurdurulmuş sahte bir din olarak görmüşlerdir. Hz. Peygamber'in yalancı ve sahtekâr olarak değerlendirildiği bu süreçte Kur'an-ı Kerim de "iğrenç ve şeytanî bir niyetin ürünü, yalan yanlış ve zararlı" bir kitap olarak tanımlanmaya başlamıştır (Watt, 1991; Aydın, 2001; Adam, 2002; Yapıcı & Albayrak, 2002). Aydın'ın da (2001: 42) belirttiği üzere Hıristiyanların öncelikle Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a yönelik ön yargıların ve stereotiplerin temelinde, hem askerî, hem siyasî, hem de coğrafi olarak Müslümanların Hıristiyanların (Doğu Roma/Bizans'ın) aleyhine ilerlemelerini önleme arzusu yatmaktadır. Zira çok sayıda Bizanslı Hıristiyan'ın Müslümanlığı kabul etmesini engellemek için nesnel bilgiye dayalı olmayan ama Hıristiyan kimliğini korumayı hedefleyen aşağılayıcı ön yargıların ve stereotiplerin üretilmesi, yani Hz. Muhammed'in sahte ve yalancı bir peygamber olduğu fikrinin Hıristiyanlar arasında yayılması ilk planda hem

geçerli, hem de etkili bir çözüm olarak görülmüştür. Nitekim gelişmeler bu yönde devam etmiş, hatta daha sonraki devirlerde onların ön yargıları ve düşmanlıkları edebiyat ve sanat eserlerine de yansımıştır. Mesela Schimmel; Dante'nin 'İlahi Komedi'sinde Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin cehennem en alt tabakasında tasvir edilmesinin, dünyada Hıristiyanlıktan sonra evrensel iddialara sahip ve kitleleri peşinden sürükleyen büyük bir dinin (İslâm) ortaya çıkışını onaylamayan Hıristiyan çoğunluğun fikirlerini yansıttığını söylemektedir (akt. Aydın, 2001: 43-44). Miles'e (2000: 31) göre Hıristiyanların zihnine var olan bu tasvirler, sadece Hz. Muhammed ile ilgili kişisel nitelendirmeler değildir. Müslümanlar da aynı Muhammed gibi şiddet ve cinsellik yanlısı, barbar ve sapık inançlı kişiler olarak algılanmıştır. İslâm dini çok eşliliğe, eşcinselliğe ve genel bir cinsel gevşekliğe izin veren, hatta bu tür kötü fiilleri sürekli teşvik eden sahte bir inanç sistemi olarak tanımlanmıştır. "Saldırganlık" ve "savaş" üzerine kurulu İslâm'da Müslüman olmayan herkesin vahşice öldürüleceği veya köleleştirileceği bir "kutsal savaş" (cihat) inancının olduğu, bu sebeple Müslümanların her türlü kötülüğü yapabilecekleri iddia edilmiştir (Yapıcı, 2004: 123; Yapıcı & Albayrak, 2002: 39). Kanaatimizce bugün Hıristiyanlar tarafından İslâm'ın şiddete dayalı, fanatik, hoşgörüsüz, demokratik olmayan ve kaderci bir din (Öğütçü, 1997) olarak algılanmasında ilk dönemlerde oluşan bu tür ön yargıların büyük bir hissesi vardır. Şu halde diğer dinî gruplara yönelik tasavvurlar bir kere oluştuğundan sonra, onlar kolay kolay değişmeden sürüp gitme eğilimi göstermektedir. Ancak şu hususu da önemle vurgulamak gerekir ki, gruplar arası ilişkilerin niteliğinin dostça ya da düşmanca olması da stereotiplerin muhtevasının olumlu ya da olumsuz olmasını etkileyebilmektedir. Zira dinî gruplar arasındaki hasmane tutumlar, olumsuz ve antipatik değerlendirmeler, sadece dinî etnosantrizm ve olumlu bir sosyal kimlik ihtiyacı ile güdülenmiş değildir. Bununla birlikte dinî gruplar arası ilişkilerin doğası da bu hususta çok önemli bir rol oynamaktadır.

Müslümanlara Yönelik Tarihsel Ön Yargılardan İslamofobiye

Hıristiyanların Müslümanlara yönelik tarihsel ön yargıları İslamofobinin ilk temellerini oluşturmaktadır. Ancak günümüzdeki İslamofobiyi sadece ortaçağdan tevarüs eden stereotipik algılar ile ön yargılı tutum ve davranışlar üzerinden izah etmek yeterli değildir. Bu noktada sosyal kimlik teorisinin temel öngörülerinden olan "yeterli neden" ile "gerekli nedenler" arasını ayırarak yürümek gerekir. Kuşkusuz yeterli neden "biz" ve "onlar" algısıdır. İçeriği kültürle doldurulan bu algı, sosyal kimlik açısından insanları basitçe Hıristiyan ve Müslüman olarak sınıflamak demek değildir. Bu noktada sosyal evrimciliğe dayanan Batılı zihnin çalışma biçimine dikkat etmek gerekir. Evrimini tamamladığını düşünen Hıristiyan Batılı zihne göre "biz" ve "onlar" insanlar ve insanımsılar, evrimini tamamlamış olanlar ve tamamlanmamışlar, beyni gelişmiş olanlar ve olmayanlar, efendiler ve köleler, Avrupalılar ve ötekiler, medeniler ve vahşiler, dolayısıyla medeniyet kuranlar ve medeniyet yıkanlar şeklinde kesin hatlarla birbirinden ayrılan ikili

sınıflama içermektedir (Göka, 2016). Örneğin hümanist ve bireysel ahlakçı bir yazar ve düşünür olan André Gide gibi bir şahsiyet bile 1914'te İstanbul'a geldiğinde şöyle der: *"Konstantiniyye (İstanbul) bütün ön yargılarımı doğruluyor... Türklerin kıyafetleri dünyanın en çirkin kıyafeti. Zaten Türkler de bu çirkin kıyafeti hak eden bir millet. Batı medeniyeti sadece güzel değil, aynı zamanda tek medeniyettir"* (akt. Kalın, 2016: 245).

İslamofobinin anlaşılmasında Batının kolektif bilinç dışını mutlaka hesaba katmak durumundayız. Bu bağlamda Hıristiyanların XVI. yüzyıla kadar Müslümanlar karşısında sürekli gerilemelerinin beraberinde getirdiği ağır bir travma ile karşı karşıya oldukları bilinen bir gerçektir (Göka, 2016: 102; Kirman, 2010: 25-26). Bu kaygı hala yok olmamış, kolektif bilinç dışına süpürülmüştür. Bilindiği üzere kolektif bilinç dışı tutumları ve davranışları etkilemeye devam eder. Nitekim öyle de olmaktadır. Bununla birlikte özellikle coğrafi keşifler ve sanayi devrimi Batılılarda sömürgecilik ahlakını beraberinde getirmiştir. Rönesans ile birlikte yeniden Roma ahlakına dönen Avrupa (Esed, 2011) bu dünyanın inşasında insan-metafizik ilişkisini reddederek rant ve dünyevi haz merkezli insan-insan ilişkisine geçiş yapmıştır. Bu durum sömürgeci mantıkla birleşince zaten evrimini tamamlamamış olan Amerika, Afrika ve Asya halklarını "medeni hale getirme" adına köleleştirme ve o topraklardaki zenginlikleri fütursuzca kullanma noktasına götürmüştür. Avrupalılar gerek sömürgecilik sürecinde gerekse dünya savaşlarında yaptıkları zulümleri bilinç dışlarına itmişlerdir. Dahası sömürgecilik ve iki büyük dünya savaşında ortaya çıkan vahşetin travmalarıyla da yüzleşmemiş/yüzleşememişlerdir. Hatta kendi aralarındaki gerilimi bastırarak ortak bir düşman yaratma (günah keçisi) arayışına girişmişlerdir. İşte bu süreçte en iyi günah keçisi İslâm dini ve Müslümanlardır (Göka, 2016: 103-104).

ABD ve Avrupa başta olmak üzere Hıristiyanlar İslâm'a ve Müslümanlara yönelik tarihsel ön yargıları ile sömürgeci politikaları ve dünya savaşları dâhil insanlığa yaşattıkları vahşetleri önce inkâr etme mekanizmasıyla yok saymışlar daha sonra yansıtma ile kendi suçluluklarını Müslümanlara aktarmışlardır (Göka, 2016; Kirman, 2010). Aktüel durum da onları bu hususta desteklemiştir. Çünkü küreselleşmeyle beraber Müslümanlar bugün dünyanın dört bir yanında yaşamaktadırlar. Özellikle Avrupa'da Hıristiyanlardan sonra en büyük dinî grubu Müslümanlar oluşturmaktadır. Bu arada Avrupa'daki Müslümanların büyük bir çoğunluğunun Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu kökenli olduğu bilinmektedir. Ayrıca Avrupa'daki Müslüman halkın yaşadığı topluma uyumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Kirman, 2010).

Avrupa ve ABD önce ılımlı İslâm, daha sonra Euro-İslâm kavramlarını geliştirmiş, İslâm'ı adeta kendi istedikleri şekilde ehlileştirme istemiştir. Anlaşılan bu projeler başarılı olmayınca Müslümanlara yönelik ötekileştirme hızlanmıştır. Zira Avrupalılara göre İslâmi değerler Batılı demokrasi ve insan hakları ile uyuşmamaktadır. Bu noktada bir iç eleştiri yapmamız da kaçınılmazdır. Müslümanlara yönelik olumsuz imajın, ön yargı ve stereotiplerin ortaya

çıkmasında bizzat Müslümanların da katkısı vardır. Özellikle bazı Müslüman topluluklarda kadın haklarının sınırlanıyor olması, işlenen namus ve töre cinayetleri de bu olumsuz algıları destekleyici mahiyettedir (UHİM, 2005). İşte bu noktada Batılılardaki temel korkunun, kendi kurdukları dünyada özellikle sayıları hızla artma eğilimi gösteren Müslümanların Batılı değerlere tam bir uyum göstermemesi, hatta bunlara düşman olarak algılanması olduğunu söylemek mümkündür. “Avrupa’da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık” (UHİM, 2005) araştırmasına göre Müslümanların 1950’li yıllarda Avrupa’da 800 bin Müslüman mevcutken, bugün rakam 23 milyonu aşkındır. Bu haliyle Müslümanlar Avrupa’nın %4,5’lik kesimini oluşturmaktadır. Her yıl bir milyon kadar Müslüman Avrupa’ya göç etmektedir. Avrupa’da Müslümanların doğum oranları, Müslüman olmayanlara göre 3 kat daha fazladır. Tahminlere göre 2050 yılında Müslümanların Avrupa’daki nüfus oranı %20 civarında olacaktır. Bu durum basitçe Müslümanların sayısının artması değil, bunun da ötesinde Avrupa’nın nüfus olarak kalabalıklaşması demektir. Dolayısıyla bir yandan var olan Müslüman nüfusun, diğer yandan mühtedilerin (başka bir dinden İslâmiyet’e geçen kimseler) artmasıyla, Avrupalılarda İslamofobinin yükselişe geçmesi arasında yakın ilişki var gibi görünüyor (UHİM, 2005; PEW FORUM, 2010). Bahsettiğimiz çok çeşitli sebeplerle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslümanlar, Yahudilerden sonra Avrupa’nın yeni ötekileri olmuşlardır. Batı antisemitizmden İslamofobiye doğru evrilmektedir.

Tarihin Sonu mu, Medeniyetler Çatışması mı?

Özellikle XIX. ve XX. Yüzyıllar Müslümanların bilimsel, siyasal, askeri ve toplumsal planda gerilediği ve tarihe yön veren aktörlük özelliğini kaybettiği dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte Batılılar sömürgeleştirilme faaliyetlerini (petrol, doğal kaynaklar ve iş gücü) olanca hızıyla devam ettirmişlerdir. Müslümanlar soğuk savaş yıllarında SSCB’ye karşı uygun ve elverişli bir koz ve silahlı kuvvet olarak kullanılmıştır. ABD merkezli liberal kapitalizmin tüm dünyaya hâkimiyetini ilan etmesi, yani SSCB tehdidinin ortadan kalkması, adeta ideolojilerin iflasını ve Fukuyama’nın (2016) ifadesiyle tarihin sonunu ilan etmiştir. Yeni kurulan bu sisteme kuvvetli bir öteki bulma ihtiyacı hâsıl olunca İslâm ve Müslümanlar devreye sokulmuştur. Medeniyetler çatışması tezi de bu anlamda dikkate değerdir (Huntington, 2014). Aslında burada çatıştırılan başka medeniyetler değil, doğrudan doğruya İslâm ile Hıristiyanlıktır. Batı, yeniden ürettiği “biz” ve “onlar” üzerinden kendini tanımlamaya başlamış, bu süreçte kolektif bilinç dışlarında tortulaşmış bulunan tarihsel korkularını yeniden güncellemiş, böylece güçlü bir öteki yaratarak kendi sosyal kimliğini yüceltme yoluna gitmiştir. Kanaatimizce Batılılar, şu anda olmayan ancak olmaması için olacakmış gibi mücadele ettikleri bir düşman inşa etmişlerdir. Kendilerine alternatif gördükleri İslâm medeniyetinin yeniden inşasına karşı kuvvetli bir mücadele ile yoğun tedbirler almaktadırlar.

Medeniyetler çatışması bağlamında düşünülecek olursa 11 Eylül hadisesi İslamofobinin yükselişinde merkezi öneme sahiptir. Ancak bu tarih, Batılıların zihninde hiç olmayan İslamofobinin ortaya çıkışına değil, zaten var olan İslâm karşıtlığının yeniden güncellenerek tüm dünyaya servis edilmesine işaret etmektedir (Kirman, 2010: 24). Örneğin 1997 yılında yayınlanan “Islamophobia: A Challenge For Us All” (İslamofobi: Hepimize Karşı Bir Meydan Okuma) başlıklı rapor, İslamofobinin sadece 11 Eylül’ün ürünü olmadığını, tarihsel olarak daha eski zamanlardan beri var olduğunu teyit edicidir. Bu rapora göre İslâm korkusu ve karşıtlığı Batılı insanın bilincinde yüzyıllardır mevcuttur, ancak bunun tehlikeli boyutlara ulaşması son yirmi yılda gerçekleşmiştir. “İslamofobi” kavramının teknik anlamda ilk kez kullanıldığı bu raporda, söylem analizi yöntemiyle Batılı zihnin İslâm algısı şu şekilde tasvir edilmiştir:

- 1) İslâm’ın yeknesak (monolitik) bir yapısı vardır. Bu nedenle hem diğer dinlerden farklı hem de değişime kapalıdır.
- 2) İslâm, diğer kültürlerle ortak değerleri olmayan apayrı bir dindir, bu anlamda o, tam bir “öteki”dir.
- 3) İslâm, Batı nazarında “aşağı”, “bayağı”, “barbar”, “irrasyonel”, “ilkel” ve “cinsiyet ayrımcılığı” yapan bir dindir.
- 4) İslâm; “düşman”, “acımasız”, “saldırgan”, “şiddet içeren”, “terörizme destek veren”, “medeniyetleri çatıştıran” bir dindir.
- 5) İslâm, dinî inançların siyasî ve askerî çıkarlar için kullanılan manipülatif bir siyasî ideolojidir.
- 6) Müslümanlar tarafından Batı kültürüyle ilgili yapılan eleştiriler hiçbir değer taşımaz, anında reddedilir.
- 7) İslâm, ana akım (Sünnilik) dışında kalan Müslümanları da dışladığı için ayrımcı ve ötekileştirici bir dindir.
- 8) Tüm bu nedenlerden dolayı İslâm karşıtlığı doğal ve normaldir (akt. Kirman, 2010: 24)

Söz konusu raporda İslâm dini ve Müslümanlar için kullanılan olumsuz ve aşağılayıcı ön yargıların tarihsel süreçte oluşan ve günümüze aktarılan ön yargılarla örtüşmesi, stereotipik algılardaki sürekliliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Çeşitli raporlarda 11 Eylül sonrasında Avrupa ve ABD’de İslamofobinin görünür hale geldiği ifade edilmektedir. Örneğin Almanya’da Müslümanlar, Cuma namazı çıkışında taciz noktasına varıncasına kitle kontrol operasyonuna tabi tutmuştur. Yapılan çalışmalarda Hıristiyanların Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenleri potansiyel tehdit olarak algıladıkları ve istemedikleri tespit edilmiştir (Open Society Institute, 2009). Londra’da yaşayan Müslümanlar da benzer durumlardan mustarıptir (Open Society Foundations, 2012) Müslümanların İslamofobi nedeniyle karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığın boyutlarını ele alan çalışmalardan biri de 2005 yılında “Uluslar Arası Helsinki İnsan Hakları

Federasyonu” tarafından yayınlanan rapordur. On bir farklı ülkeden alınan sonuçlara göre Müslümanlar, “içimizdeki düşman” gibi görülmekte, İslâm’a yönelik hakaretler artmakta, dahası Arapça isme sahip her 5 kişiden birine iş kapısı kapatılmaktadır (Canatan, 2007: 38). Benzer şekilde Wilhelm Heitmeyer’in İslamofobi ile ilgili yapmış olduğu bir araştırmaya göre Almanların %28,5’i Müslümanların Almanya’ya göçünün yasaklanmasını talep etmektedir. Bu oran 4 yıl içinde %4,5 oranında artmıştır. Yine Almanların %80’i İslâm kelimesini “fanatizm” ve “kadına baskı” ile özdeşleştirmektedir (Yavuzcan, 2007: 316). “Muslim’s Right Belgium” platformu Belçika’da da durumun çok farklı olmadığını belirten bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Müslümanlara yönelik bir yılda 713 ayrımcılık vakası listelenmiştir. Bununla birlikte ORİV (2014) tarafından “Fransızca Konuşulan Avrupalı Ülkelerde İslamofobi ve Irkçılık Üzerine Hazırlanan Rapor”da Müslüman karşıtı eylemlerin hangi düzeyde olduğunun hâlâ tam olarak bilinmediği, mevcut istatistiklerin yetersiz olduğu, pek çok şikâyetin kayıtlara geçmediği belirtilmektedir. ABD merkezli “The Pew Research Center’s Forum on Religion and Public Life” isimli sivil toplum örgütü tarafından yayımlanan “Medyada Din: 2010” başlıklı araştırma sonuçlarına göre, 2010 yılında Amerikan medyasında çıkan din konulu haberlerde en fazla İslâm ve Müslümanlık ele alınmakta, dahası Müslümanlara yönelik haberlerin içeriği diğer inanç sistemlerine kıyasla daha fazla şiddet unsuru içerecek şekilde verilmektedir. Ayrıca ABD’de insanların %35’i İslâm dini ve Müslümanlar hakkında olumsuz nitelendirmelerde bulunmaktadır (İKV Değerlendirme Notu, 2012).

Tüm bu veriler göstermektedir ki İslâm’a duyulan karşıtlık ile birlikte Müslümanların potansiyel tehdit olarak algılanması her geçen gün artmaktadır. Buradan hareketle tarihsel ön yargıların yeni şartlarla güncellenerek süreklilik kazandığı söylenebilir.

Müslümanlar İslamofobinin Neresinde?

Batılılar İslâm’ı ve Müslümanları yargılarken algıda seçicilik yapmakta, olumsuz örnekleri tüm Müslümanlara genellemektedirler. Sevmedikleri ve düşman olarak gördükleri için Müslümanları, Avrupa ve ABD’de, yani Hıristiyan kültürün hâkim olduğu bölgelerde istememektedirler. Son dönemlerde Arakan’da yaşanan hadiseler, Budistlerin de İslamofobiye teslim olduğunu gösterir mahiyettedir. Özellikle basın-yayın, TV ve internet Müslümanlara yönelik *enformatik cehaleti* (Avcı, 1990) artırıcı bir fonksiyon üstlenmektedir. Mevcut durum analiz edildiğinde siyasal, sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerden beslenen İslamofobinin özellikle Hıristiyanları iyice sardığı, hatta onların duyuşsal ve düşünsel anlamda hastalıklı (fobik) bir görüntü çizdiği rahatlıkla söylenebilir. Tam da bu noktada sormak gerekir: Acaba Müslümanlar İslamofobinin gelişip yayılmasında Hıristiyanların eline bol miktarda malzeme vermekte midir? Maalesef bu soruya; “Evet” demek durumundayız. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Batılı zihnin

ürettiği İslamofobi ve onun istenmeyen sonuçları mutlaka eleştirilmeli, ancak özellikle günümüzde bu sürece Müslümanların farkında olarak ya da olmayarak verdiği olumsuz katkılar da göz ardı edilmemelidir. Sadece Batılıları suçlamak, İslâm dünyasının bunalımlarını görmemek, değer ve medeniyet üreten bir din ve dindarlıktan değer ve medeniyet tüketen bir yapıya doğru koşar adım ilerlemenin farkında olmamak Müslümanlar için ciddi bir handikaptır (Yapıcı, 2009). Kuşkusuz bu durum sosyal değişme ve modernleşme konusuyla da yakından ilişkilidir. Zira bireyin kimlik sisteminin bütünüyle sarsıntı geçirdiği küreselleşme sürecinde aidiyet hissini sağlayan kültürel ve dinî anlam kodları sürekli müphemleşmektedir (Sayar, 2003). Bu da beraberinde yabancılaşma, asimilasyon, değer yitimi ve değer erozyonu olarak da adlandırılan durumları beraberinde getirmektedir. Öyle ki siyasal, ekonomik, kültürel, teolojik ve etik bakımdan ya tamamen Batılı tarzda modernleşme (dışa açılma) ya da tamamen geleneğe tutunma (içe kapanma) şeklinde birbirini dışlayan iki farklı eğilim görülmektedir. Luckmann'a (2003: 34) dayanarak söyleyecek olursak, bu süreçte, hayatı bir bütün olarak kuşatan inançlar ve değerler, artık kuşatıcı değil, adeta part-time normlara dönüşmektedir. Dahası bu süreçte bir yandan dinî-sosyal kimlikler flu bir hal alırken bir yandan da kendilerini baskı altında hissedenler küresel emperyalizme dönüşen post moderniteye karşı fiili direnişlere başvurmaktadır. Bu direnişler çoğu kere şiddet içeren eylemlerle birlikte ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle Müslümanlar çeşitli coğrafyalarda şiddet ve terör içeren eylemlerle Batılı kültüre ve emperyalistlere meydan okumaktadırlar. Fakat bu meydan okuma biçimi bilim, ilahiyat, felsefe, sanat ve edebiyat alanında gerçekleşmediği, sadece şiddet içeren sözel ya da filli tepkilerden beslendiği için İslamofobiye daha da artırıcı olmaktadır. Yine Müslüman ülkelerin birlikte yaşama, demokrasi ve insan hakları gibi konularda geri kalmışlıklarından beslenen zafiyetlerini de burada hatırlamak gerekir. Zira modern dünyanın zorunlu şartı olarak kabul edilen bu değerlerin ihlali, zaten var olan İslamofobiye yeni bir kanıt olarak eklenmektedir. Bu noktada İslamofobiyle mücadelenin sadece Hıristiyan Batılılara yönelik: "Siz yanlış düşünüyorsunuz!" eleştirisiyle değil, "Biz bu işin neresindeyiz?" sorusuyla birlikte ele alınmasının elzem olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın başında cevap aranan sorulara göre şunları söyleyebiliriz:

Ön yargı ve ayrımcılık içeren İslamofobi İslâm'ın Hıristiyanlığa galip geldiği ve Hıristiyan kimliğini tehdit ettiği dönemlere kadar uzanmaktadır. Haçlı seferleri İslamofobinin o dönemde zirveye ulaşmış şeklidir. Bununla birlikte günümüzde 11 Eylül hadisesi İslamofobinin yeniden üretilmesinde başat bir rol oynamıştır. Gerçi 11 Eylül hadisesi İslamofobinin görünen yüzüdür. Uzun zaman bilinç dışında mayalanan korku ve nefretin sadece ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Batılı zihnin ürettiği İslamofobi sadece Müslümanlara yönelik ön yargılardan ibaret değildir. Bunlar aşağılama, horlama, dışlama, ayrımcılık, yaşam hakkı vermeme, kısaca Müslümanları bütünüyle düşman görmeyi içermektedir. Zira İslâm ve Müslümanlar özellikle Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar için yaşamsal bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Kuşkusuz tarihsel açıdan İslâm ve Müslümanlara yönelik ön yargılarla günümüzdeki İslamofobi arasında ciddi benzerlikler vardır. Dahası tarihsel tortulara güncel ön yargılar ve korkular eklenerek İslâm ve Müslüman düşmanlığı yeniden inşa edilmektedir. Müslümanlar ekonomi, siyaset, sanat ve askerî alanda güçlüyken içten içe hayranlıkla birlikte nefret sarmalında ortaya çıkan İslamofobi Müslüman dünyanın eski gücünü kaybetmesiyle birlikte hayranlıktan arındırılmış sadece nefrete doğru evrilmiştir. Bu da Batılı insanın kendisini ve kurduğu medeniyeti eşsiz, biricik ve mutlak olarak algılamasından kaynaklanmaktadır. Bu medeniyete gerekli olan öteki, gerçekten de içinde alternatiflik potansiyelini taşıyan İslâm'dır.

Mevcut durumda İslamofobinin mutlak anlamda ortadan kaldırılması mümkün değildir. Çünkü ön yargı ve ayrımcılık bağlamında İslamofobiyi oluşturan, besleyip büyüten, kemikleştiren ve kolay kolay kırılmaz bir hal almasına neden olan pek çok faktör vardır. Bunlar tarihsel faktörler, kültürel gelenekler, aile, eğitim, ders kitapları, öğretmenler, din adamları, dinî öğretiler, basım-yayın, medya, siyasetçiler, iç ve dış politikalar vs. olarak sıralanabilir. Tüm bu faktörlerle mücadele edebilmek için Müslümanların yeniden aşk, adalet ve hoşgörü üzerine kurulu İslâm medeniyetini inşa edebilmek için var gücüyle çalışması gerekir. Buna ulaşmak için bilim ve teknik, sanat ve edebiyat, ilahiyat ve felsefe alanında güçlü olmak zaruridir. Batıyı dışlamadan bilgiyi yerelleştirmek elzemdir. Merdiven altı ve günümüze hitap etmeyen din eğitiminden uzak durmak hayati öneme sahiptir. İslâm'ın getirdiği vahdet temelli insan ve toplum modelini hayata geçirmek İslâm medeniyetinin olmazsa olmazıdır. Bu bağlamda akıl-kalp, madde-mana, ruh-beden, fizik-metafizik, ilim-din, dünya-ahiret, şekil-öz vahdetini sağlamak için tüm kurumlar ve kuruluşlar seferber edilmelidir. Siyaset ve ekonomide güçlü olmak Batı karşısında yaşanan komplekslerden kurtulmayı sağlayacaktır. Zira komplekslerle hastalıklı bir zihnin medeniyet inşa etmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology* 5, 432-443.
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison Wesley.
- Allport, G. W. (1966). The Religious Context of Prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion* 5, 447-457.

-
- Amossy, R. & Pierrot, A. H. (1997). *Stéréotypes et Clichés*. Paris: Éditions Nathan Université.
 - Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The Social Psychology of Religion*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul,
 - Arkonaç, S. A. (1998). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Alfa Basım-Yayım Dağıtım.
 - Avcı, N. (1990). *Enformatik Cehalet - Kitle Kültürü*. İstanbul: Rehber Yayınları.
 - Avigdor, R. (1979). Etude Expérimentale De La Genèse des Stéréotypes. (Traduction De Jacqueline Deschamps), In: W. Doise & J. C. Deschamps (Ed). *Expérience Entre Groupes* (pp. 87-100), Paris: Mouton.
 - Aydın, M. (2001). *Monologdan Diyaloga: Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Müslüman Hıristiyan Diyalogu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
 - Azzi, A. E. & Klein, O. (1998). *Psychologie Sociale et Relations Intergroupes*. Paris: Dunod.
 - Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara Anı Yayınları.
 - Baki, A. (2002). *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
 - Bar-Tal, D. (1999). Croyances Ideologie et Construction du Groupes. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel (Eds), *L'Identité Sociale* (pp. 43-66). Grenoble: PUG.
 - Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
 - Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
 - Billig, M. (1984). *Racisme Préjugés et Discrimination*. In: S. Moscovici (Ed.) *Psychologie Sociale* (pp. 449-472). Paris: PUF.
 - Bourhis, R. Y. & Gagnon, A. (1994). Les Préjugés La Discrimination et Relations Intergroupes. In: R. J. Vallerand (Ed.) *Les Fondements De La Psychologie Sociale*, (Pp. 707-773). Paris: Gaëtan Morin.
 - Brown, R. (1995). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
 - Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
 - Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. K. Canatan & Ö.Hıdır (Ed.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm içinde* (ss. 19-63). Ankara: Eskiyei Yayınları.

-
- Capozza, D. & Volpato, C. (1994). Relations Intergroupes: Approches Classiques et Contemporaines. In: R. Y. Bourhis, J.-P. Leyens (Eds.), *Stéréotypes Discrimination et Relations Intergroupes* (pp. 13-39). Liège: Mardaga.
 - Coşar, F. M. (2000). *Din Savaşları*. İstanbul: Büke Yayıncılık.
 - De La Haye, A.-M. (1998). *La Catégorisation des Personnes*. Grenoble: PUG.
 - Deschamps, J.-C. & Devos, T. (1999). Les Relations Entre Identité Individuelle Et Collective Ou Comment La Similitude Et La Différence Peuvent Covarier. In: J.-C. Deschamps, J. F. Morales, D. Páez & S. Worchel, *L'Identité Sociale* (pp. 149-171). Grenoble: Presses Universitaire De Grenoble.
 - Esed, M. (2011). *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm* (Çev. H. Karaman). İstanbul: İz Yayıncılık.
 - Fukuyama, F. (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Profil Yayınları.
 - Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Yay. Haz. H. Özel & C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.
 - Gorsuch, R. L. (1998). Din Psikolojisi (Çev. Ali Kuşat). *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, 226-248.
 - Göka, E. (2016). *Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
 - Harlak, H. (2000). *Önyargılar: Psikososyal Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
 - Hıdır, Ö. (2007) Tarihte Bir 'Anti-Islamist' Olarak Martin Luther. K. Canatan & Ö. Hıdır (Ed.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss. 145-178). Ankara: Eskiye yayıncılık.
 - Hilton, J. L. & Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology* 47, 237-271.
 - Hortaçsu, N. (1998). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
 - Huntington, S. (2014). *Medeniyetler Çatışması* (Çev. M. Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.
 - İKV Değerlendirme Notu. (2012). *13 Dakika 51 Saniye'de İslamofobi* (Haz. M. Önsöz). İktisadi Kalkınma Vakfı. (www.ikv.org.tr).
 - Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
 - Karşlı, N. (2013) İslamofobi'nin Psikolojik Olarak İncelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13 (1), 75-100.

-
- Kirman, M. A. (2010). İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu? *İslâmî Araştırmalar* 21 (1), 21-39.
 - Lewis, B. (1996). *İslâm Dünyasında Yahudiler* (Çev. B. S. Şener). Ankara: İmge Kitabevi.
 - Leyens, J.-P. & Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Stéréotypes et Cognition Sociale* (Traduction De: G. Schadron). Sprimont: Mardaga.
 - Leyens, J.-P. (1983). *Sommes-Nous tout des Psychologues? Approche Psychosociale des Théories Implicite de Personnalité*. Bruxelles: Mardaga.
 - Lippmann, W. (1998). *Public Opinion*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
 - Loewenthal, K. (2017). *Din Psikolojisi: Kısa Bir Giriş* (Çev. Mustafa Ulu). Kayseri: Kimlik Yayınları.
 - Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi* (Çev. A. Çoşkun & F. Aydın). İstanbul: Rağbet Yayınları.
 - Maisonneuve, J. (1985). *Introduction à La Psychologie Sociale*. Paris: PUF.
 - Miles, R. (2000). *İrkçilik* (Çev. S. Yaman). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
 - Milton-Edwards, B. (2002). *Researching The Radical: The Quest for a New Perspective, Interpreting Islam*, (Ed.) H. Donnan. Londra: Sage.
 - Noelle-Neumann, E. (1995). *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi* (Çev. M. Özkök). Ankara: Dost Kitabevi.
 - Open Society Foundations. (2012). *Muslims in London, At Home in Europe, report*. New York www.opensocietyfoundations.org.
 - Open Society Institute. (2009). *Ethnic profiling in the European Union: pervasive, ineffective and discriminatory*, report. New York.
 - ORİV/Organisation Islamophobia Watc. (2014). *Fransızca Konuşulan Avrupalı Ülkelerde İslamofobi ve İrkçilik Üzerine Hazırlanan Rapor*. Strasbourg.
 - Öğütçü, M. (1997). Batı İslâm Ve Türkiye: Önyargılı Hıristiyanlar. *Milliyet*, 18 Nisan 1997.
 - Parry, V. J. (1988). *Savaşçılık*. (Çev. Y. Yazar). P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed.). *İslâm Kültür Ve Medeniyeti* 5 içinde (ss. 399-422). İstanbul: Hikmet Yayınları.
 - Pelletier, L. G. & Vallerand, R. J. (1994). Les Perception Et Les Cognition Sociale: Percevoir Les Gens Qui Nous Entourent Et Penser À Eux. In: R. J. Vallerand (Ed.), *Les Fondements De La Psychologie Sociale* (pp. 193-258). Paris: Gaëtan Morin.

-
- PEW FORUM (2010). *Muslim Networks and Movements in Western Europe* (Director: Luis Logo; Research: A. Cooperman, D. Masci, E. Podrebarac). Washington: Pew Research Center.
 - Rose, A. M. (1951). *L'Origine des Préjugés*. Paris: UNESCO.
 - Sayar, K. (2003). *Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları*. <http://psikiyatri.net/links2/pages/Detailed/91.shtml>
 - Struch, N & Schwartz, S. H. (1989). Intergroup Agression: Its Predictors And Distinctness From Ingroup Bias. *Journal Of Personality And Social Psychology* 56, 364-373.
 - Şerif, M. & Şerif, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş I-II* (Çev. M. Atakoy & A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
 - Tajfel, H. (1972). La Catégorisation Sociale. In: S. Moscovisi (Ed.) *Introduction À La Psychologie Sociale I* (pp. 272-302). Paris: Librairie Larousse.
 - Turner, J. C. (1979). Comparaison Sociale Et Identité Sociale: Quelques Perspectives Pour l'Étude Du Comportement Intergroupes (Traduction De: J. Deschamps). In: W. Doise & J. C. Deschamps (Ed.) *Expérience Entre Groupes* (pp. 151-184). Paris: Mouton.
 - UHİM (2005). *Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık, Nefret, İslamofobi ve Irkçılık* (Haz. A. Temel, A. Küçük, H. Türkan, M. H. Alkan, M. Karaca, M. E. Altınış, M. Özkaya, Ö. Özçelik & V. Başar). İstanbul: Uluslar Arası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Yayınları.
 - URL¹. <Http://www.Yenisafak.Com.Tr/Roportaj/Obama-Da-İslamofobiye-Guclendirdi-568827>
 - Vanbeselaere, N. (1999). *Gruplar Arası Davranışın Sosyal Psikolojik Analizi: Bireyci Bir Yaklaşımdan Sosyal Kimlik Yaklaşımına*. S. A. Arkonaç (Ed.) *Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi* içinde (ss. 1-38). İstanbul: Alfa Basım-Yayım.
 - Vinsonneau, G. (1997). *Culture et Comportement*. Paris: Armand Colin.
 - Watt, M. M. (1991). *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık* (Çev. T. Koç). İstanbul: İz Yayınları.
 - Watt, W. (2002). *Dinlerde Hakikat: Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım* (Çev. A.V. Taştan & A. Kuşat). İstanbul: İz Yayıncılık.
 - Watt, W. M. (1988). Hz. Muhammed (Çev. İ. Kutluer), P. M. Holt, A. K. S. Lambton & B. Lewis (Ed), *İslâm Tarihi Kültür Ve Medeniyeti I* içinde (ss. 45-70). İstanbul: Hikmet Yayınları.
 - Yapıcı, A. & Albayrak K. (2002). Ötekini Algılama Bağlamında Dini Gruplar Arası İlişkiler. *Dini Araştırmalar* 5, 35-60.

-
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
 - Yapıcı A. (2009). Küreselleşme ve Değerler Krizi. *DEM Dergi* 3, 14-18.
 - Yavuzcan, H. G. (2007). Almanya'da İslamofobi. K. Canatan ve Ö. Hıdır (Ed.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslâmizm* içinde (ss. 309-329). Ankara: Eskiyei Yayınları.
 - Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1994). Stéréotypes Et Judgement Sociale. In: R. Y. Bourhis & J.-P. Leyens (Eds.) *Stéréotypes Discrimination Et Relations Intergroupes* (pp. 127-160). Liège: Mardaga.
 - Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). *Connaitre et Juger Autrui*. Grenoble: PUG.

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi*

Cemil HAKYEMEZ**

Özet

Günümüzde İslamofobia ismiyle anılan Batı'nın İslâm karşıtlığı meselesi, pek çok açıdan olduğu gibi Müslüman düşünürlerin çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Batı'daki Müslüman araştırmacılar, uzun süreli sömürge yaşamının psikolojisinden ancak 20. yüzyılın sonlarında kurtulmaya başlamışken birdenbire terör ithamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum onlar üzerinde tekrar olumsuz tesirler oluşturmuştur. Müslüman araştırmacıların son dönemlerde yaptığı çalışmalarda, meselelere suçluluk psikolojisiyle bakan savunmacı bir yaklaşım tarzının görülmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir. Bu psikolojik travmadan kurtulmalarına yardım edecek bilimsel ve kurumsal desteğe ihtiyaçları olduğunu düşünüyoruz. İçerisinde binlerce araştırmacı barındıran Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin, çağdaş bilimsel yöntemler çerçevesinde yaptırdığı yeni çalışmalarınıyla bu konuda ciddi katkı sağlayabilecek düzeye gelmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam Araştırmaları

Influence of Islamophobia on Islamic Research

Abstract

In this article, the studies on the reconciliation between Shiism and Sunnism are discussed. In this frame, firstly, books written by some early scholars are mentioned. Secondly, the experience of the Kubraviyyah is emphasized. Later, the Nadir Shah attempted to impose the Jafarite as a Sunni sect, and then the politics of the "Islamic Union" of the Ottoman State were discussed. Later on, the studies of the "Dârü'd-Takrîb" institution were examined in detail. Finally, the approaches related to the subject are included and the evaluations are made in this framework.

Keywords: Islamophobia, Islamic Research

* Bu makale, 26-27 Nisan 2012'de Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde düzenlenmiş olan Türk Dünyasında İslami İlimlerin Yeri isimli sempozyuma sunduğum tebliğin yeniden düzenlenmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi. chyemez@gmail.com

Giriş

İslam korkusu anlamına gelen “İslamofobi” tabiri ilk olarak 1991 yılında kullanılmaya başlamıştır. Kökeni İspanya’nın Müslümanlar tarafından fethine kadar uzanan bu düşünce, Müslüman Türklerin batıya doğru ilerlemeleri ve buna karşı oluşan Haçlı seferlerinden dolayı asırlarca insanlığın gündemini meşgul etmiş, son zamanlarda özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’da İkiz Kulelerin yıkılmasıyla tekrar popülerlik kazanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” benzeri söylemlerle küresel çatışmanın dayanağı haline dönüştürülmüştür.

Gelinen bu noktada küresel konjonktürün de çok büyük etkisinin olduğu muhakkaktır. İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkilerde meydana gelen alt üs oluş, hem dinî hareketlerin yaygınlık kazanması, hem de yeni düşman olarak İslâm dünyasının hedef alınmasıyla sonuçlanmıştır. Zira Müslümanlar, bir buçuk milyarı aşan nüfusları ve yeni dünyanın oluşumunda aktif rol üstlenme konusundaki gayretleriyle kendilerini açık hedef haline getirmişlerdir. Kalıcı ve etkin bir güç görüntüsü veren bu durum, bir taraftan dikkatleri Müslümanlar üzerinde yoğunlaştırırken, diğer taraftan ise İslâmî hareketlere yönelik ilgiyi artırmıştır.¹

İslamofobia ve İslami Araştırmalar

Batılı araştırmacıların önemli bir kısmı, İslâmî hareketlerdeki canlanmayı kaba bir genellemeyle ve analize tabi tutmadan fundamentalist ve şiddet içeren akımlar olarak tanımlamışlardır. Özellikle Bernard Lewis, Huntington, J. Miller ve Fukuyama gibi sağcı yazarlar, Müslümanlar arasında ortaya çıkan bu kıpırdanmaları “aşırı, fanatik, akıldışı, hoşgörüsüz, terörist, aptalca ya da “yeşil tehdit” gibi sıfatlarla nitelendirmişlerdir. Onlar, tarihteki önyargı, kin, nefret ve korkuyla ilişkilendirerek kullandıkları bu kavramları, Dünya Ticaret Merkezi gibi yerlere yapılan saldırılarla örtüştürerek kendilerine yönelik kökleri çok derinlere inen bir İslâmî cihadın yansımaları olarak göstermeye çalışmışlardır.²

Oysa son dönemlerde ortaya çıkan İslâmî canlanmalar, Amerika’da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan fundamentalizmle tanımlanamayacak kadar amaçsal ve aynı zamanda çok geniş kitlelerin masum sayılabilecek taleplerini içeren bir karaktere sahiptir. Bundan dolayı söz konusu dinî hareketlerde yer alanların önemli bir kısmı, siyasal bir gayenin ürünü olarak gözüken kendilerine yönelik bu benzetmeleri reddetme yoluna gitmişlerdir. Hatta onların büyük bölümü, kendi içlerinde fundamentalist veya köktenci olarak vasıflanabilecek gruplara mesafeli olduklarını özellikle dile getirmeye çalışmışlardır.

¹ John Esposito, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995, s. 4

² Kayhan Delibaş, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41, ss. 7-12.

Bazı Müslüman kişi ve grupların çağa hitap etmeyen din söylemleri ve yaklaşım biçimleri, yani onların İslam dini adına ortaya koydukları birtakım uygulamalar, kendilerine yönelik bu tepkiyi veya İslamofobiyi besliyor olabilir.³ Ancak bu durum, yukarıda bir kısmının adını andığımız yazarların, İslâm dinini ve Müslümanları, Batı medeniyetinin düşmanı olarak gösterip onları manipüle etme yoluna gitmelerine haklılık kazandırmaz.⁴ Mesela, bu yaklaşımın bir benzeri kendileriyle ilgili yapılmış olsa, yani Hıristiyan dünyasının uygulamalarından hareketle Hıristiyanlık hakkında bu tarz değerlendirmeler yapılsa, sonucun çok daha vahim ve trajik olacağından şüphe hiç yoktur. Onun için tikelden tümele giden bir yöntemle ve durumdan vazife çıkararak tüm İslâm'ı ve Müslümanları yargılamak pek sağlıklı olmasa gerekir. Bununla birlikte İslamofobinin, günümüzde Müslümanları bastırma ve ezmenin bir aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya devam ettiğini görüyoruz. Aslında özünde "Haçlı Seferleri"nden farklı olmayan bu anlayışın, modern bir forma dönüşerek varlığını devam ettirdiği söylenebilir.

İngiltere'de İslamofobiyi meşrulaştırma gayesiyle hazırlandığı anlaşılan⁵ ve "İslamofobia: A Challenge For All Us" (İslamofobi: Hepimize Karşı bir Meydan Okuma) başlığını taşıyan Runnymede Raporu'nda, bu kapsamdaki düşüncelerini meşrulaştıracak birtakım gerekçeler öne sürmektedirler. Buna göre İslâm'ın değişime kapalı, diğer kültürlerle ortak değerlere sahip olmadığı, irrasyonel ve cinsiyet ayrımcısı olduğu, şiddete yer verdiği, siyasi amaçlara uygun manipülatif bir din olduğu, Batı düşüncesini tutarsızca eleştirdiği ve Sünnilik dışı oluşumları sapkın kabul ettiği iddia edilmekte ve bundan dolayı da İslamofobi haklı gösterilmektedir.⁶ Ayrıca Batı medyası da, tüm Müslümanları tek bir kimlik altında ve aynı görüşleri paylaşan bir topluluk olarak göstererek tarihsel bir imaj oluşturmakta ve kendi toplumlarında İslamofobi algısını tetikleemektedir. Bu çerçevede Haçlı Seferleri ve Osmanlı'nın Viyana'yı kuşatması gibi tarihi meseleler zihinlerde sürekli canlı tutulmaya çalışılmaktadır.⁷

³ Nuri Yılmaz, "Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri", *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010, s. 21.

⁴ "Kilise ile devletin Batı tarzı bir şekilde ayrımı İslâm geleneğinde herhangi bir tarihi temele dayanmamaktadır. Bu sebeple pek çok Batılı nazarında din ile kamusal alanı bir araya getirmeye çalışmak, dini aşırılık ve tutuculuk teşebbüsleri olarak algılanmaktadır." İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), s. 46.

⁵ Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 9.

⁶ www.runnymedetrust.org

⁷ Hossein Godazgar, "İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları", Tercüme: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005, s. 206. Avrupa ve Amerika'da yaşayan Müslümanların Batı'nın yeni Yahudileri olarak görülmesinin, onlar üzerinde çok ciddi travmalara yol açtığına şüphe yoktur. Ancak tüm bu mağduriyetlerin sonucunda onlara yeni imkân ve avantajların kapısını aralayacak birtakım emarelerin belirmeye başladığını görmekteyiz. Yeni yapılan bir araştırma, Müslüman mabetlerini hedef alan 11 Eylül protestolarına rağmen son on yıl içinde Amerika'daki cami sayısında ciddi artış meydana geldiğini göstermektedir. "Ulusal istatistik hazırlama görevlileri; 1994'te 962, 2000'de de 1.209 olan İslâm merkezleri sayısının 2.106'ya ulaştığını; Müslümanların resmi makamların birtakım kavuşturmalara maruz kalmalarına rağmen bu merkezlerin yaklaşık dörtte birinin 2000 ile 2011 yılları arasında açıldığını ortaya koymuştur. 2010 yılında neredeyse yok denecek seviyede seyreden protestolar, ulusal bir İslam, ekstremizm ve din özgürlüğü tartışmasına dönüşmüştür. Tennessee, California ve diğer eyaletlerde Cami karşıtı

Batı ile İslâm Dünyası arasındaki sorunların temelini tarihsel olmaktan ziyade zihinsel olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Özellikle ideolojik bir bakışın yansıması olan bu düalist yaklaşım çerçevesinde Batı; akıl, bilim, uygarlık, sofistike, hoşgörü ve özgürlük gibi değerlerle, Müslüman Doğu ise akıldışılık, ilkelik, hoşgörüsüzlük, cinsler arası ayırmacılık, şehvet, takıyyecilik, duygusallık ve baskıyla özdeşleştirilmektedir.⁸

Bir kısım Batılı araştırmacıya göre, tarihsel ve zihinsel gerekçelerin dışında İslamofobinin kökeninde yatan temel etmen, Müslümanlar arasındaki bazı teolojik yaklaşımlardır. Mesela John Kelsay, 11 Eylül saldırılarının ve Irak'taki çatışmaların temelini, İslâm diniyle, yani İslam'ın "cihad" anlayışıyla ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Ona göre İslâmcı militanlar, faaliyetlerinde; Kur'an, Sünnet ve erken dönem ulemasının görüşleri üzerine bina edilen İslâm hukukunu referans almaktadırlar. Söz konusu İslâm uleması ise görüşlerini, 9. ve 10. asırda İslâm'ın emperyalist bir güç olduğu dönemde, yani tüm Müslümanların yabancı istilası altında olmadığı kendi hâkimiyetleri zamanında formüle etmişlerdir. Bu yüzden de üslup ve söylemlerinde sertlik içeren tek yönlü bir yasama biçimini esas almışlardır. Günümüzde ise hem çoğu Müslüman yöneticinin meşruiyeti bulunmamakta hem de Müslümanlar dünyanın her tarafında yaşamakta ve sahip oldukları Müslüman devletleri de zayıf durumdadır. Bugünkü Müslüman militanlar ise erken dönemde kaleme alınan hukukî kuralları bu tür farklı radikal bir bağlama uyarlama zorluğu yaşamaktadırlar.

Kelsay'a göre Müslümanlarla Batı arasında ilk ciddi çatışma, 8. yüzyılda Şeybanî'nin *Kitabu's-Siyer'i* ile başlamıştır. Zira Müslüman olanları "dârü'l-İslâm", olmayanları da "dârü'l-harp" bölgeleri sayarak dünyayı ikiye ayıran ve yerleşimcilerin statülerini İslâm'la olan ilişkisine göre belirleyen de ilk bu eserdir.⁹

İslâm'a yönelik Batılı eleştirilerin temelinde Müslümanların kâfirlere karşı "cihad" ve buna bağlı olarak öfke, nefret, öç alma gibi duyguların yattığı iddiası Bernard Lewis tarafından da paylaşılır. Ona göre de aşırılık ve köktencilik, İslâm'ın tarihi ve kültürel derinliklerinden gelen bir olgudur. Bu yüzden Müslümanlarda, "cihad" söylemine bağlı olarak, kâfirlere karşı öfke, nefret ve öç alma gibi duygular yatmaktadır.¹⁰

Batı'da sayıları her geçen gün artmakta olan Müslüman nüfus, aslında sîni bir şekilde üretilen İslamofobiden şüphesiz en çok muzdarip olan kesimdir. Onlar,

gösteriler görülmeye başlamıştır. Araştırmayı yöneten Profesör Ihsan Bagby'e göre bu bulgular, Müslüman toplumun muhalif tutumlara rağmen kendilerine toplum içinde bir yer edindiğinin göstergesidir. O, "Bu durum Amerika'ya entegre olan Müslüman toplumun sağlıklı bir biçimde büyüdüğünün bir işaretidir. Sanıyorum dünyaya ve özellikle İslâm dünyasına verebileceğimiz en önemli mesaj bu olsa gerek" ifadelerini kullanmıştır." <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>

⁸Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 4; İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), ss. 33-34; Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine", s. 21.

⁹ John Kelsay, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.

¹⁰ Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic Monthly*, September 1990, ss. 47-60.

yaşadıkları toplum tarafından indirgemeci bir anlayışla “geri kalmış, barbar ve despot” şeklinde ötekileştirilmelerinden bir hayli rahatsızlar. Bununla birlikte sayıları fazla olmasa da İslâm düşmanlığının anlamsız ve saçma bir durum olduğunu ifade eden bazı Batılı kesimler de vardır. Onlar ise Müslümanlara destek kapsamında birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC) tarafından hazırlanan bir raporda, özellikle İslamofobinin engellenmesine yönelik birtakım önlemler önerilmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar arasında; Almanya’da çoğunluğu oluşturan Hıristiyan sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen “İslam Formu”, Britanya’da Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan liderler tarafından ortaklaşa düzenlenen konferans, seminer ve “Üç Din Forumu” gibi faaliyetler bulunmaktadır.¹¹

İslamofobiyi önlemeye yönelik bu tür gayretler olmakla birlikte, Batı kamuoyunun büyük bölümü Müslümanlara karşı hala menfi bir tutum içerisinde olmaya devam etmektedir. Bu durum, Müslümanların psikolojik ve sosyal yaşamlarını ister istemez olumsuz etkilemektedir.

İslamofobinin sebep olduğu bu olumsuzluklar, en büyük etkilerinden birini İslam ilimleriyle alakalı çalışmalarda göstermektedir. Müslüman ilim adamları, yeni kazanmaya başladıkları özgüvenleri sayesinde özellikle Batı üniversitelerinde pek çok İslâmî araştırmaya imza atmaktadırlar. Ancak yaşanan bu olaylar sonucunda konsantrasyonları bozulmuş ve içlerine kapanma durumunda kalmışlardır. Kendilerine karşı uygulanan negatif ayrımcılık, onların psikolojileri üzerinde özgüven eksikliği, agresiflik ve çekingenlik gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu durum onların yeni çalışmalarında daha ziyade savunmacı bir üslup takınmalarına yol açmaktadır. Kendileri hakkında oluşturulmaya çalışılan despot, terörist vb. saldırgan imajlara karşılık, aksini ispat yönünde bir gayret içerisine girmektedirler. Özellikle İslâm dininin terör ve adam öldürmeye karşı olduğunu, insan haklarına saygıya önem verdiğini, diğer din ve kültürlerin korunmasına hassasiyet gösterdiğini sıkça telaffuz etmeye başlamışlardır. Bunlara ilaveten “İslâm ve terör”, “İslâm’ın diğer din mensuplarıyla olan ilişkileri”, “İslâm ve insan özgürlüğü”, “İslâm ve barış”, “İslâm’da kadının yeri”, “İslâm ve ekonomi” gibi konular bu süreçte öne çıkan çalışmalar olmaktadır. Ayrıca yine bu çerçevede “dinler veya kültürler arası diyalog”, “İslâm ve modernite” meseleleri hem teşvik edilmekte hem de araştırmacıların bu konu üzerinde daha fazla durmaları önerilmektedir.

İslâm’ı modernite karşısı post-modern, hatta fosilleşmiş bir fenomen olarak gören yaklaşımın¹² reddine yönelik gayretlerin özellikle son dönemlerde daha da

¹¹ “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, Haz. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC), s. 5.

¹² Haçlı seferleri ile başlayan İslamofobinin değişik yansımalarının Aydınlanma çağında da devam ettiği görülmektedir. Başta Ernest Renan olmak üzere birçok Batılı düşünür İslâm’ın aleyhine reddiyeler kaleme

arttığını görüyoruz. Bu çerçevede İslâm dininin sanayileşme, bilimsel ilerleme, modernizm ve modern hayata karşı olmadığını izah etmeye çalışan pek çok eser yazılmıştır.¹³ Örneğin Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam" isimli makalesinde, 11 Eylül olaylarından sonra Amerikan toplumunda Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında oluşan karşılıklı nefreti Kur'an çerçevesinde ele almış ve değerlendirmiştir. O, bu çalışmasında Kur'an'ın özellikle dinî çoğulculuk konusuna önem verdiğini, onun bu mesajının gayrimüslimler tarafından yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Ayrıca insanlar arasındaki farklılığı bir güzellik olarak görerek gerek Yahudi, gerekse Hristiyan kaynaklarda anlatılan olayların Kur'an tarafından kabullenildiğini, hatta İslâm tarihinin de hoşgörü örnekleriyle dolu olduğunu izah etme gayretine girmiştir.¹⁴

Bazı yazarlar ise İslâm'a karşı saldırıların arttığı ve Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında gerilimin yükseldiği bir dönemde karşılıklı hoşgörü temelini oluşmasında teolojik bir zemin olarak, Swedenborg (1688-1772) ve Goethe (1793-1832) gibi Batılı düşünürlerin geçmişte kaleme aldıkları mutedil perspektifli eserleri önermektedirler.¹⁵

Müslüman ilim adamlarının kendi halklarının geleceğiyle ilgili kaygılarının onların akademik endişelerinden fazla olması son derece doğaldır. Onlar, Müslüman nüfusa yönelik artan baskılar karşısında önceliklerini ister istemez İslâm dininin savunmasına yöneltmişlerdir. Bu çerçevede pratik hayatta daha fazla karşılık bulan konuların öne çıkartıldığını görüyoruz. Özellikle fikhî konuların ağırlık kazanması kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin, Müslümanlar hakkında "el-kol kesiciler" gibi birtakım olumsuz sıfatlardan söz edilmesi, onlarda ister istemez bu konuyla ilgili duyarlılıkları artırmakta, yani şeriatla el kesmeyle ilgili cezalar ve bunların yorumları üzerinde yoğunlaşılmasına yol açmaktadır.

Aslında günümüzde, Ernest Renan'ın yaklaşık bir buçuk asır önceki tahrik edici yaklaşımına tepki olarak üretilen literatürün benzerinin oluşumuna şahit olmaktayız. Renan'ın "İslâm bilime engeldir" tarzında ifadeleri karşısında Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Said-i Nursi gibi âlimler, söz

almışlardır. Bu reddiyelerde yer alan iddialar, İslâm dünyasında büyük tepkilere yol açmış, birçok Müslüman düşünür söz konusu iddialara cevap vermişlerdir. (Dücan Cündioğlu, "Ernest Renan ve "Reddiyeler" Bağlamında İslâm- Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı", *Divân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1996, Sayı: 2, ss. 1-94, 3).

¹³ Daha önce de işaret edildiği gibi, Batılı düşünürlerin iddialarına karşılık verilme gayretleri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda Batı'da bilimsel ve kültürel gelişmelerin etkin bir baskı oluşturması nedeniyle, Müslüman düşünürler, zirveye ulaşmış bir medeniyet tecrübesine sahip manevi birikimlerini yeniden canlandırma çabası içerisine girmişlerdir. Çağın sorunlarına İslâm'ın temel prensiplerinden hareket ederek çözüm bulma gayreti olarak nitelendirilebilecek bu girişimler bir dönüşüm programı, bir toplumsal seferberlik ilanı olarak da değerlendirilebilir. Bkz. İsmail Bulut, *Nübüvve Çağdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016, ss. 7-11.

¹⁴ Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.

¹⁵ Bkz. İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), s. 22.

konusu iddiaların aksini ispat için ciddi bir gayret içerisinde girmişlerdi.¹⁶ Zira Aydınlanma felsefesinin etkisiyle pozitivistimin hâkimiyetini ilan ettiği o dönemde Müslümanlara karşı saldırılar bu yönden gelmekteydi. Bugün ise Batı'nın kendisini demokrasi, insan hakları, kadın-erkek eşitliği adı altında sloganlaştırdığı kavramlar üzerinden ifade ettiğini ve kendileri dışında kalan dünyayı da bunlarla baskı altına almaya çalıştığını görmekteyiz.

Politik ve kültürel açıdan bu şekilde taciz edilen Müslümanlar, çok doğal bir şekilde kendilerine yöneltilen bu ithamların aksini ispat gayretine girmektedirler. Örneğin, çok yönlü bir İslâm âlimi olan Abdülaziz Sachedina'nın, geçmişte ağırlıklı olarak Şia ve bu çerçevede imamet, mehdilik gibi Şîi düşüncenin önemli bazı konularının tarihî gelişimi üzerinde pek çok çalışma yaptığını biliyoruz. Ancak özellikle son dönemlerde İslâm ve demokrasi, İslâm ve insan hakları, İslâm ve etik gibi konular üzerinde yoğunlaşması bu durumun bir örneği olsa gerektir.¹⁷ Benzer durum Abdullahi Ahmed en-Na'im vb. pek çok diğer bazı Müslüman araştırmacılar için de söz konusudur.

Halen çalışmalarını ABD'de devam ettiren Sudanlı entelektüel ve hukuk âlimi Abdullahi Ahmed en-Na'im, İslâm hukukunu evrensel insan haklarıyla uyumlu hale getirecek reformlara ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. O, Müslüman toplumların hukuk, devlet ve din konularındaki yaklaşımlarını tartıştığı *Islam and the Secular State* adlı kitabında, hukuk sistemlerinin insan hakları hukuku ve modern hukukla uyumlu olması gerektiğini savunmuştur. Örnek olarak da, dinin sadece ahlâkî konularla ilgilendiği ve yasama konularında otorite olmadığı yönünde Amerikan tarzı bir laiklik modeli önermiştir. Ayrıca bu çerçevede Türkiye, Endonezya ve Hindistan modellerini de tartışmaya açmış, sekülerizm, insan hakları ve İslâm arasında başarılı bir sentez kurmayı başaran Türkiye'nin iyi bir model olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Batı'nın İslâm ve Müslümanlara yönelik eleştirileri daha ziyade onların pratiğine yönelik olduğu için fikhî konular öne çıkmakta ve verilen cevaplar da daha ziyade İslâm hukuku çerçevesinde kalmaktadır. Özellikle insan hakları başta olmak üzere farklı din mensupları ve cinsiyet ayırımına yönelik birtakım fikhî yorumların tekrar ele alınıp değerlendirildiği bir sürecin içerisinde bulunuyoruz. Bu çerçevede bizzat

¹⁶ Geniş bilgi için bakınız: Süleyman Gezer, *Kur'an'ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, ss. 113-121.

¹⁷ Abdülaziz Sachedina'nın yayınlanmış kitapları şunlardır: *Islamic Messianism* (State University of New York, 1980); *Human Rights and the Conflicts of Culture*, co-authored (University of South Carolina, 1988); *The Just Ruler in Shiite Islam* (Oxford University Press, 1988); *The Prolegomena to the Qur'an* (Oxford University Press, 1998); *The Islamic Roots of Democratic Pluralism* (Oxford University Press, 2002); *Islamic Biomedical Ethics: Theory and Application* (Oxford University Press, February 2009); *Islam and the Challenge of Human Rights* (Oxford University Press, September 2009). Sachedina şu anda "geleneksel İslâm ahlakının oluşumunda aklın rolü" üzerinde çalışmaktadır.

¹⁸ Abdullahi Ahmed an-Na'im, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.

Müslüman âlimlere ait olmakla birlikte, bir kenarda unutulup toplumca fazla rağbet görmeyen birtakım fikirlerin öne çıkması olağan gözükmektedir. Hatta günümüz Müslümanları “hikmet müminin yitik malıdır, nerede bulursanız alınız” anlayışından hareketle “aslında bunlar Müslümanlara ait, Kur’an ve sünnetin vurguladığı temel değerlerdir” demek için yeterli altyapıya sahiptirler. Ancak hazırcılığın ve geleneksel fikhın daha fazla öne çıkarıldığı bir din algısının, günümüz İslâm düşüncesini hangi yönde etkileyeceği konusu yeni tartışmalara yol açacak gibi gözükmektedir.

İslâm dünyasının geneliyle ilgili olarak yaptığımız bu tespitler, sunulacak çözüm önerileri açısından Türkiye’deki ilahiyat çalışmalarını da ilgilendirmektedir. Batı’daki İslamofobinin de etkisiyle ülkemizde ve diğer İslam ülkelerindeki dindar kesim üzerinde zaman zaman oluşturulan baskılar hem toplumu hem de bilimsel faaliyetleri ciddi anlamda etkilemektedir. Süper güçlerin taşeronları olan dini terör örgütlerinin son dönemlerdeki faaliyetleri Müslümanlar üzerindeki bu baskıyı daha da artırmaktadır. Bu durum bir yönüyle tepkiselliği artırırken diğer bir yönüyle ise eğitilmiş Müslümanlar arasında sorgulayıcı bir damarın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye’de son iki yüzyılda oluşan ilmî ve siyasi birikim sonucunda yönetim biçimi olarak İslâm ve demokrasinin bir arada uyumlu olarak var olmaya devam etmesi önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bunun da sağladığı özgüvenle, özellikle modernle geleneği bir arada buluşturan ilahiyat fakültelerinin varlığı, İslâm araştırmalarındaki bu eksikliğin giderilmesine ve tepkisellikten daha uzak bir söylem dilinin oluşmasına ciddi anlamda katkı sağlamaktadır.

Dünyadaki büyük değişim ve dönüşümlerin en önemli dinamiklerinden biri, genelde ilahiyat yani teoloji olmuştur. Toplumların sanat ve edebiyat gibi insanlığın gelişme aracı olan tüm beşeri bilimlere bakışını etkileyen en temel unsur ilahiyattır. Yani pozitif bilimlerin gelişimi için, hatta daha genel anlamda ifade edersek ciddi bir bilim politikası üretmek için başta ilahiyata ihtiyaç bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, ilahiyat alanının bilimin sınırları içerisinde tutulmasının hayati derecede önemli olduğunu ifade edebiliriz. Bunun aksinin ise, tüm sosyal ve beşeri bilimlerin gelişimini etkileyecek, dolayısıyla Müslümanları tepkisel müstemleke zihniyetinden uzaklaştıracak özgün fikirlerin oluşumunu engelleyici bir tutuma yönelteceği kanaatindeyiz.

Batı merkezli İslamofobik tutumların Müslümanlara yönelik indirgemeci tavırlarının diğer bir menfi etkisi de, yenilikçi söylemlere karşı oluşturulan tepkiselliktir. Toplumun sekülerleşmeye, hatta densizleşmeye doğru gidebileceği endişesinden kaynaklanan modernite karşıtı oluşumlar, ilmi faaliyetler üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır. Örneğin kimileri, dini ilimler alanında eğitim veren fakültelerin müfredatlarının, halkın inançlarıyla uyum adına geleneksel eğitim kurumları olan medreselerle aynı olması gerektiğini düşünmektedir. Hâlbuki bir üniversite birimi olan bu fakültelerin, geçmişteki medreselerin işlevine uygun olarak tamamen pratik ihtiyaçlara göre yapılandırılması, İslamofobinin

Müslümanlara dayattığı tepkisellikten uzak bir söyleme imkân sağlayacak enstrümanların elden gitmesine sebep olabilecek bir durumdur. Din eğitimi veren kurumlarla ilgili yapılacak çalışmalarda, pek çok ilahiyat hocasının taşıdığı bu kaygıların da dikkate alınmasında ve düzenlemelerin çok daha titizlikle çalışılıp yapılmasında büyük fayda bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin sebeplerinden biri olarak gösterilen medrese müfredatlarına yönelik eleştirilerin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Zira Günümüz İslâm düşüncesinin gelişmesine, özgüvenlerini kaybetmeye yüz tutmuş Batı'daki Müslüman araştırmacılar kadar Türkiye'de bu kurumlarda çalışan ilim adamlarının da önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle kurumsallaşmasını tamamlamayı başarmış ilahiyat fakültelerinin akademik amaçlar için yapılandırılmasının bu yönde bir çözüm sunacağı ve aynı zamanda örnek bir model olacağı düşünülebilir.

Sonuç

İslamofobi, günümüz Müslüman araştırmacıların en büyük sorunlarından biri olarak gözükmektedir. İslam dünyasında Müslümanlara yönelik baskıların başlamasından kısa bir süre sonra Ortadoğu'da yaşanan yeni gelişmeler, İslam araştırmalarını tekrar sorgulamaya açmaktadır. Küresel ve bölgesel güçlerin piyon olarak kullandığı birtakım radikal dinî hareketlerin bölgeyi mezhep çatışmaları alanına dönüştürmesi, dikkatlerimizin bu konuya daha fazla yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede özellikle ülkemizdeki ilahiyat fakülteleri, günümüz İslâm düşüncesinin gelişiminde önemli katkı sağlayan kurumlar olarak gözükmektedir. Bu yönüyle söz konusu kurumlar, İslamofobi yüzünden içine kapanık ve savunmacı söylemlere sarılan Batı'daki Müslüman araştırmacılara da destek olabilir.

Yaklaşık 150 yıldan beri hem İslam düşüncesini hem de Batı'yı çok iyi bilen Müslüman âlimler yetişmiştir. Bunların önemli bir kısmı da çalışmalarını Batı ülkelerinde devam ettirmekte ve özellikle 11 Eylül 2001'den itibaren meydana gelen terör olaylarının sorumlularımış gibi kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Bu durum onlarda özgüven eksikliği oluşturmakta ve savunmacı bir yaklaşım sergilemelerine neden olmaktadır. Hâlbuki onların, sosyal ve psikolojik baskılardan sıyrılarak eski çalışmalarını daha da geliştirerek devam ettirmeleri gerekmektedir. Bilimsel düşüncenin oluşumunda önemli yeri olan ilahiyat bilimleri, yukarıda ifade ettiğimiz kaygılar giderildiği takdirde, bugün karşı karşıya kaldığımız bu ve benzeri sorunlarını da aşabilecek tecrübeye sahiptir. Tarihte özellikle İmam-ı Azam Ebu Hanife, Ebu Hasan el-Maverdî, Ebu Hamid Gazali, Bedreddin İbn Cemâ'a, Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Ahmed Cevdet Paşa vb. gibi kendi dönemlerinin sorunlarını iyi kavramış teorisyenler, karşılaşılan çok ciddi krizleri aşmada teorik destek sağlamışlardır. Günümüzde ise ancak hem Müslümanların

hem de geri kalan dünyanın sorunlarını iyi bilen ufku açık bu tür yeni ilahiyatçılar ve bilim insanlarıyla yeni çözümler üretebiliriz.

KAYNAKÇA

- “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, hazırlayan: Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC).
- Ahmed an-Na’im, Abdullahi, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.
- Asani, Ali S., "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.
- Bulut, İsmail, *Nübüvve Çeğdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016.
- Delibaş, Kayhan, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41.
- Esposito, John, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995.
- Evkuran, Mehmet, “Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi”, *İslamofobi Sempozyumu*, Sivas, 18-19 Kasım 2011.
- Gezer, Süleyman, *Kur’an’ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- Godazgar, Hossein, “İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları”, Tercüme: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005.
- <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>
- Kalın, İbrahim, “Batı’daki İslâm Algısının Tarihine giriş”, *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2).
- Kelsay, John, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.
- Lewis, Bernard, “The Roots of Muslim Rage”, *The Atlantic Monthly*, September 1990.
- Sachedina, Abdülaziz, *Islam and the Challenge of Human Rights*, Oxford University Press, September 2009.
- www.runnymedetrust.org
- Yılmaz, Nuri, “Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri, *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010.

İslamofobik Oyunda Müslümanlar*

Ejder OKUMUŞ**

Özet

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de İslam'a ve Müslümanlara karşı nefreti, karşıtlığı, düşmanlığı, yani antiislamizmi konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmaktadırlar. Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de, modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da, Batı dışında ve Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır. İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam, antiislamizm, oyun, terör, küresel güçler

The Muslims in the Islamophobic Game

Abstract

The Islamophobia game or the Islamophobic game is a game/play about the hate, contrast, and hostility against Islam and the Muslims, that is, antiislamism especially in the West and in the USA. Western-based global actors and forces have organized this game against Muslims. They have organized so that Muslims are supposed to be extrinsic in this game, which is established outside their own will and does not have a role in the establishment of their rules. Islamophobia, which has become increasingly institutionalized and industrialized in the modern and postmodern era although their historical origins go back to the very end, has grown and deepened in parallel with the fact that Muslims have come to the point where they can be said to be and their might and dominance is sensible in

* "İslamofobik Oyunda Müslümanlar", *Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu*, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 01-02 Aralık 2016. Ed. Azize T. Kaygın ve Cüneyd Aydın. Bartın/Türkiye: Bartın Üniv. İslami İlimler Fak. Yayınları. 2017, ss. 21-47.

** Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, ejder.okumus@gmail.com.

the the West, outside the West and fort he West. But after the events of September 11, Islamophobia has become much deeper. In the case of Muslims, the approach of pluralism and multiculturalism especially in the United States and Europe, is moved away from. This work considers a problem of evil such as Islamophobia, which Muslims are the object of it, on the base of the view of the game. This study aims understanding position of Muslims in the Islamophobic game played by global Western actors and to give the meaning of it.

Keywords: İslamofobia, İslam, antiislamizm, game, terror, global powers.

Giriş

İslamofobia, İslam ve Müslüman karşıtı önyargı, nefret, ırkçılık ve düşmanlığı; antiislamizmi, İslam düşmanlığını, İslam karşıtlığını ifade etmektedir. İslam ve Müslüman korkusu ile nefreti, Müslümanlara karşı önyargıyı, ayrımcılığı, ayrıştırmayı, ötekileştirmeyi, damgalamayı, dışlamayı, yabancılaştırmayı, kin gütmeyi, aşağılamayı, saldırganlığı, şiddeti, çok-kültürlülüğü, çoğulcu yaklaşmamayı, düşmanlığı vs. beraberinde getirmektedir.

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de ve ayrıca İslam karşıtı olan birey ve grupların etkili olduğu diğer ülkelerde İslam'a ve Müslümanlara karşı duyulan korku ile bu korkunun getirdiği nefreti konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmışlardır.

Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de (al-Shaikh-Ali 2015), modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da ve Batı dışında Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır.

Müslümanlar, bugünlerde Amerika ve Batı Avrupa'da had safhaya çıkan İslamofobiye maruz kalma durumu içinde yaşamaktadırlar. Bu bağlamda İslamofobi'nin Müslümanlar için acı verici, can yakıcı büyük bir kötülük problemi olduğu söylenebilir. Belirtilmelidir ki Batı'ya, Batılı islamofobik güçlere öykünen, modernleşme serüvenini batılılaşma olarak anlayıp kendi toplumunda öyle uygulamak isteyen İslam ülkelerinde ve diğer Batı dışı toplumlarda da İslamofobi, bir gerçeklik olarak mevcuttur. İslamofobik süreçte Müslümanlar aslında bir tür İslamofobik oyunun parçası haline gelmiş olmaktadır.

İslamofobi oyunu, yeni bir ilişki biçimi üretmektedir. Bu ilişkide Batı ve Batıcılar, kendini asıl/merkez, Müslümanları öteki olarak konumlandırmaktadır.

İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı (Bkz. Metin 2014; Özarı, Turan ve Ulusoy 2016) temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

İslamofobia hakkında gittikçe daha fazla literatür, Almanca, Fransızca, Felemenkçe, Hollandaca, Sırpça, İtalyanca, Danimarkaca, İspnyolca vd. bilhassa da İngilizce literatür birikmektedir. Bu durum, aynı zamanda İslamofobi'in özellikle İslam dışındaki toprak ve toplumlarda önemli bir gündem maddesi ve gerçeklik olduğuna işaret etmektedir. Bundan dolayı doğal olarak İslam dünyası ve diğer Batı dışı dünyalarda da ele alınan, araştırılan bir konu haline gelmektedir.

İslamofobi Oyunu

Teknik anlamda tarihsel olarak çok gerilere, Hz. Muhammed'in (s) Mekke'de İslam'ı anlatmaya ve yaymaya başlaması, Endülüs'te İslam'ın egemen hale gelişi ve Haçlı Seferlerine kadar gerilere dayandırılabilir İslamofobi, çağdaş dünyada Müslümanlara yönelik ortaya çıkan karşıtlık, korku, nefret, diskriminasyon ve ötekileştirmeyi ifade eder. Belirtmek gerekir ki, Batı toplumlarında evvela 11 Eylül (ABD), daha sonra 7 Ocak (Fransa'da Charlie Hebdo olayı), İslamofobi zihniyeti, kültürü ve endüstrisini daha bir yayan ve köklüleştirilen derin depresyon dalgalarıdır. Batı'nın geliştirip piyasaya sürdüğü; bazı İslamî grup ve örgütlerin yapıp ettikleriyle katkı sunduğu, fakat Batı'nın üretip geliştirerek derinleştirdiği İslamofobi, Batı ülkelerinde evvelemlerde İslam korkusunu yaydı, ardından bu korkuyu nefrete evriltti ve ondan sonra da bu nefreti düşmanlığa, şiddete, saldırganlığa taşıdı. Denilebilir ki İslamofobi, film sektörü (birçok sinema filminde işaretlenir), medyası (gazete, dergi, televizyon, internet vs.), retorik, akademik çalışmaları (Huntington'ın medeniyetler çatışması tezinde ile Lewis'in Müslümanları terörle bulaşık gösteren çalışmalarında görüldüğü gibi), Afganistan'a, Irak'a, Suriye'ye askerî, siyasî, kültürel vd. müdahaleler, Batılı ülkelerde camilere yapılan çeşitli boyutlardaki saldırılar, Ağustos 2014'te kurulan Almanya menşeli Pegida hareketi (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansız Avrupalılar: Patriotic Europeans Against the Islamization of the West), Hollanda, Danimarka vs. Avrupa ülkelerindeki İslam karşıtı davranışlar, ABD'deki İslamofobik tutumlar gibi durum, sebep veya etkenlerle (Bkz. Younes 2016) Müslümanlara karşı kurumsallaştı, piyasa mali haline getirildi, endüstrileştirildi (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b; Said 2001).

İslamofobi, bir tür oyun olarak görülebilir. Bu oyunun tarafları gayri Müslimlerle, özellikle Batılı gayri müslimlerle Müslümanlar olarak görünmekle birlikte oyunu kuranlar, Batılı ve küresel aktörlerdir. Bundan dolayı İslamofobi oyun teorisi perspektifiyle ele alınabilecek içerik ve boyutlara sahiptir.

İslamofobi oyunu, Huntington öncesinde de sonrasında da çatışmacı zihniyet ve teorilere sahip olanların kurduğu bir oyundur. İslamofobi, çatışmacılar tarafından uygulamaya konulurken, İslamofobi oyunu da aynı kişiler tarafından kurgulanan çatışma ve şiddet temelli bir oyundur.

İslamofobik Oyunda ABD Örneği¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde son zamanlarda İslamofobi endüstrisi, hem de daha güçlü ve yoğun olarak işlemeye, işletilmeye devam etmektedir. Bundan dolayı ABD'de İslamofobi ve İslam karşıtlığına dair bazı hususlara işaret etmekte fayda mevcuttur.

11 Eylül Öncesi İslamofobia

ABD'de İslamofobi, 11 Eylül 2001'deki saldırı olaylarından çok öncelere dayanır. Bunun en iyi kanıtlarından biri, medya (Said 2001) ve Hollywood yapımı filmlerdir. Bu filmlerin bir kısmında Müslümanlar kötü, tehlikeli, şiddete başvuran, öldürücü, terörist vs. olarak gösterilmekte ve böylece bir İslamofobi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Amerikan medyası öteden beri İslam ve Müslümanlar hakkında verdiği yanlış bilgiler ve yaptığı kötü haberlerle İslamofobinin oluşmasında başat rol oynamıştır.

Bunun dışında Amerikan hükümetlerinin Müslümanlara karşı izlediği politika, uzun süredir İslamofobiyle birlikte kendini gösteren İslam karşıtlığını göstermektedir. Amerika'da İslam karşıtlığının tarihsel arkaplanına bakıldığında, Müslümanların ne tür durumlarla karşılaştıklarını görmek mümkün olacaktır (Okumuş 2007).

Tarihsel olarak Arap-Amerikalılar, Orta Doğu'da ne zaman kriz çıksa marjinalleşmiş ve sıkışmış bir azınlık olmuşlardır. 1967 ve 1973 Arab-İsrail savaşlarından sonra Arab-Amerikalılar, kendilerini hem medyadan hem de Amerikan toplumunun çoğundan gelen anti-Arap ırkçılığının tufanıyla mücadele edebilecek donanımdan yoksun buldular. Saldırıları gerçekte Arapkarşıtlığı, etnik sindirme, ırki stereotipleştirme, damgalama ve zaman zaman fiziksel saldırılar vs. şeklinde toplumsaldı (Terry 2006: 117).

Eylül 1972 Olimpiyatlarındaki Münih olayını² müteakip Nixon yönetimi, "Operasyon Boulder" kod adı altında birtakım önlemleri içeren direktifler çıkardı. Müslümanlar için vize sınırlandırmaları da dahil bir takım ciddi olumsuzluklar getiren bu direktiflerin Siyonist güçler ve İsrail'in isteği veya baskısıyla çıkarıldığı

¹ Çalışmanın bu kısmı yazarın daha önce yayımladığı "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası" (2007) başlıklı makalesinden türetilmiştir.

² 1972'de Münih Olimpiyat Köyü'nde bir grup Filistinli'nin rehini aldığı 11 İsrailli sporunun Alman güvenlik güçlerinin kurtarma operasyonunda öldürülmesi olayı.

iddia edilmektedir (Hagopian, 100-101). Denilebilir ki Nixon idaresinin “Operasyon Boulder”i, Amerikan hükümetinin ABD’deki Arapları soruşturma için hedef göstermede ve onların Orta Doğu meselelerindeki siyasal aktivizminin önünü kesmede erken bir çabaydı. Gerçekten de Nixon yönetimiyle birlikte Amerika’da resmi hükümet, özellikle Arapça konuşan toplumlara kuşkuyla yaklaştı. Arap ülkeleri ve Amerika’daki başta Arap kökenli vatandaş ve mukimler olmak üzere Müslümanlarla bu yaklaşım temelinde olumsuz bir ilişki geliştirmeye çalıştı. İsrail yanlısı bir politika benimsenerek Filistinli Müslümanların atakları “İslami terörizm” olarak tanımlandı ve bu tanımlamayla özellikle Ortadoğu kökenli Amerikan vatandaşı ve mukimi Müslümanların anayasal olarak garanti altına alınmış haklarını ihlal etmeyi meşrulaştırdı. Mezkur prensipler, FBI’ya “Arap kökenli” insanları, Arap-İsrail çatışması ile ilgili terörist eylemlerle potansiyel ilişkilerini belirlemek için soruşturma yetkisi veriyordu. Nitekim FBI hemen meşhur Detroit avukatı Abdeen Jabara’yı ve ardından Arap-Amerikan Üniversite Mezunlar Derneği’nin Başkanı’nı dinlemeye aldı (Akram ve Johnson, 2002; (Hagopian 1975-76: 101-102).

1970’lerde Carter Amerikan vatandaşlarının Tahran’da rehin tutulduğu krize cevaben İranlılara ve İran’a karşı çeşitli adımlar attı. Bu adımlardan diğer Müslümanlar da paylarına düşeni aldı.

1980’lerde Reagan yönetiminin dış politikası “terörizm”le savaşı da içine aldı. Libya’nın terörizm faaliyetlerinde bulunduğu iddia edildi ve Libya bombalandı. Bu hengamede Amerika’da oturan Müslümanlara karşı bir tür vandalizm ve şiddet devreye sokuldu ve onların toplanma merkezleri, camileri, iş yerleri ve evlerine çeşitli saldırılar yapıldı (Akram ve Johnson 2002).

Bir başka örnek, 1985’de bir Şii Lübnanlı tarafından gerçekleştirilen uçak kaçırma olayıyla birlikte bir Arap-Amerikan politik aktivistin katledilmesi ve kültürel ve dinî merkezlerin vandalizasyonu da dahil Müslümanlara karşı yönelen şiddet dalgaları kendini gösterdi. Bu uçak kaçırma olayıyla Şii Lübnanlı gerçekte Amerika ve Avrupa’nın Lübnan’a müdahalelerini ve 1986’da Reagan yönetiminin Libya’yı bombalamasını protesto ediyordu. Bu süreçte Müslümanların kurdukları merkezlere, camilere, organizasyonlara saldırılar oldu. Örneğin Houston’daki bir cami kundaklandı ve ateşe verildi. Boston’da Amerikan-Arab Anti-Discrimination Committee ofisinde bir bomba patladı ve iki polisi şiddetli bir biçimde yaraladı. Yine aynı Komite’nin bir başka ofisine bomba atıldı ve onun yerel yürütücü direktörü öldürüldü.

1990’larda ABD’nin Kuveyt istilasından sonra, Amerikan yönetiminin “terörizme savaş” siyaseti, Irak’a ve liderine odaklandı. Bu süreçte Müslümanlara çeşitli baskılar yapıldı, liderler, aktivistler, göstericiler vs. FBI tarafından sorgulandı. INS (The Immigration and Neutralization Service), federal hükümetin FKÖ’nün ABD’deki ofislerini kapatmasıyla eşzamanlı olarak Filistin kökenli olup ABD vatandaşı olmayan Müslümanları sınır dışı etmenin peşine düştü (Akram ve

Johnson 2002). Ayrıca Arap ve Müslüman işyerleri ve topluluk organizasyonları bombalandı, yağmalandı ve şiddete maruz kaldı (Akram ve Johnson 2002). Şu halde Amerika'nın Müslümanlara karşı geliştirdiği İslamofobi ve antiislamizm politikası, 1991 Birinci Körfez Savaşı boyunca da belli düzeylerde devam etti.

19.04.1995'de Oklahoma City'de federal bir binanın bombalanması olayından sonra bombalama eylemini gayri Müslim bir Amerikalı gerçekleştirdiği halde Müslümanların suçlu ilan edilmesinin de, Amerika'da İslamofobi'yi ve İslam karşıtlığını körüklediği malumdur (Heck 2007).

İslamofobik süreçte Amerikan yönetiminin "gizli delil" olarak bilinen "terörist ya da suçludur diye tespit edilip tutuklanan kimsenin suçunun ne olduğunu açıklamama hakkı"nın yaygın olarak kullanmasının Müslümanlar üzerindeki baskıyı nasıl şiddetlendirdiğini de belirtmek gerek. INS, gizli delili kullanmakla özellikle Müslümanları hedef almıştır. 1999'a kadar ABD'de 25 gizli delil davası söz konusuydu. Bu bağlamda Mazen Neccar ile Enver Haddam olayı örnek olarak zikre değerlidir. Bu ikisi, gizli delil muameleleriyle ilgili en uzun tutuklamaları tecrübe etti. İlk 1997 Mayıs'ında hapse atılan Neccar 3,5 yıl tutuldu. Haddam 4 yıl tutuklu kaldı. Neccar University of South Florida'da Kurulu bir think-tank kuruluşu olan the World and Islam Studies Enterprise'in (WISE) dergisinin editörüydü. INS Neccar'ı tutukladı. Tutuklama ve sorgulama gizli delile dayanıyordu. Enver Haddam, University of Algiers'de fizik profesörü olup Cezayir Parlamentosu'nun seçilmiş bir üyesiydi. İslami Kurtuluş Cephesi'nin (FIS) bir üyesi olarak Cezayir'de seçimlere girdi ve FIS kazandı. Fakat daha sonra malum olaylar cereyan etti. Haddam da 1992'de geçerli bir nonimmigrant (göçmen olmayan) vizeyle ABD'ye giriş yaptı ve daha sonra iltica talebinde bulundu. INS onu gözaltına aldı ve gizli delile dayanarak sorguladı. Her iki olayda da güvenilmez deliller üzerine hareket edilmişti. Yukarıda belirtilen süreden sonra onlar serbest bırakıldılar. Buna benzer başka olayların olduğunu da söylemek gerek (Akram ve Johnson 2002).

11 Eylül ve İslamofobi

11 Eylül 2001 olayları, Amerikan tarihinde bir dönüm noktası olarak tespit edilebilir. 11 Eylül olayları, Amerika Birleşik Devletleri'nin iç ve dış politikasında temel değişikliklere gidilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu değişimin birincil muhatabı ise Müslümanlar olmuştur. Amerikan yönetimi, 11 Eylül'den sözüm ona "İslami terörizmi" sorumlu tutarak hem Amerika'daki hem de Amerika dışındaki Müslümanlara karşı "kuşku", "baskı" ve "şiddet"e dayalı bir politika geliştirmeye başlamıştır.

Esasen genel olarak şiddet, özelde çatışma, terör, saldırganlık, bugünün dünyasında küreselleşmenin en ciddi boyutu haline gelmiştir. 9/11 saldırıları da küreselleşmeden bağımsız değerlendirilemez. Bu olaylarla beraber globalleşme,

şiddet ve terör boyutunu “uluslararası şiddet” veya “uluslararası terör” nitelemesiyle daha güçlü göstermeye başlamıştır (Okumuş 2007).

9/11 olaylarından sonra izlenen politikanın bir gereği olarak Müslümanlar ve İslam, sürekli olarak ve eskisinden daha sıkı bir şekilde terörle birlikte zikredilmeye başlanmıştır. Bu süreçte İslam’ın şiddet ve terör dini olduğunu ya doğrudan vurgulayan veya dolaylı bir şekilde ima eden bir politika izlenmiştir. Son çözümlemede Amerika’da İslam ve terör yanyana getirilerek derin bir İslamofobi oluşturulmuştur. Bugün gelinen noktada Amerikalıların önemli bir nüfusunun bu İslamofobiye yakalandığı söylenebilir. İslamofobi, Amerikan halkının Müslümanlarla ilişkisini olumsuz etkilemiştir. Bu fobinin oluşmasında baş aktör konumundaki Amerikan yönetimi de İslamofobinin etkisiyle Müslümanlara karşı daha baskıcı bir politika izlemektedir (Okumuş 2007).

11 Eylül olaylarından sonra yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi Amerikan kamuoyu İslam’a ve Müslümanlara karşı eskisinden daha büyük bir fobi psikolojisi içine girmeye başladı. Amerikan halkının İslamofobi’si o boyutlardadır ki, Müslümanları kendileri için Nazilerden daha kötü, potansiyel bir tehdit, tehlike, katil, terrorist ve İslami, şeytani bir din olarak görmektedirler (Cainkar 2004).

İslamofobinin En Önemli Sonucu: Antiislamizm

Amerikan yönetimi, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra ulusal güvenlik ve terörizmle savaş adı altında yasama, idare ve yargı ile ilgili bir takım iç tedbirler alma yoluna gitmiştir. Denilebilir ki ABD’de İslamofobi temelinde bir siyaset izlenmiştir. Amerika’da resmi ve gayr-i resmi düzlemde yönetici olan ve olmayan seçkinler tarafından izlenen İslamofobi politikasının bir sonucu olarak Amerikan halkı arasında gerçeklik bulan İslam korkusu, Amerikan yönetiminin ve bazı Amerikalıların, antiislamist olmasını ve Müslümanları yaygın anlamda rahatsız etmesini, damgalamasını, tehdit etmesini, Müslümanlara karşı ayrımcılık (diskriminasyon) yapmasını, ırkçı tavırlar geliştirmesini ve kötü davranışlarda bulunmasını, örneğin camilere saldırması, başörtülü insanlara hakaret etmesi, tacizde bulunması, hatta saldırması,³ Müslüman komşularıyla ilişkileri kesmesi, çocuklarının Müslüman çocuklarla birlikte bulunmasına izin vermemesi gibi rahatsız edici davranışlar geliştirmesini intaç etmiştir. Denilebilir ki İslamofobinin en önemli sonucu antiislamizmdir. İslam karşıtlığının önemli bir boyutu başta Araplar olmak üzere Müslümanlara karşı ırkçılık olarak gözükmektedir (Akram ve Johnson 2002: 301-313 vd.). İslamofobi, resmi kurumlarda da Müslümanlara karşı diskriminasyonu ve kötü muamaleyi beraberinde getirmiştir. Amerika Birleşik

³ New York’ta bir Müslüman’ın tanıklık ettiği bir olayda, bir Amerikalı erkek, bir grup Müslüman kadını onlardan birinin şoförlüğünü yaptığı arabalarıyla sefer halindeyken sıkıştırıyor, taciz ediyor, bağırıp çağırıyor ve korkuyla kaçan kadınlar, bir ara kurtulduklarını sanarak aracı park edip indiklerinde aynı kişinin fiilî saldırısına uğruyorlar ve mezkur şahıs bir kadının yüzünü tırmalıyor, başörtüsünü çekip çıkarıyor.

Devletleri, Müslüman Amerikan vatandaşlarını ayrımcı muameleyle kayıt sistemi, parmak izi alma, vize süreci, takip altına alma,⁴ işten çıkarma, çalışma iznini iptal etme, ev ve iş yerlerini ziyaret, tutuklama ve kötü mülakatlar gibi uygulamalarla veya tedbirlerle yüzyüze bırakmıştır⁵ (Cainkar, 2004). Bu noktada en başta polisiye muameleleri zikredebiliriz. Şüpheli bulunarak alınıp sorgulanan Müslümanları takip etmek, kimlik kontrolüne tabi tutmak, hapse atmak, Müslümanların evlerine girmek,⁶ onlara baskı ve şiddet uygulamak ve hatta sınırdışı etmek, camileri kontrol altında tutmak, bu kötü muameleler cümlesindedir. Başka resmi kurum ve kuruluşlarda da zaman zaman bazı memurların Müslümanlara karşı kötü muamelede bulunduğu, örneğin başörtülü bayanın ehliyet başvurusunda zorluk çıkardığı,⁷ okullarda bazı öğretmenlerin Müslüman öğrencilere karşı ayrımcılık yaptığı, başörtülerine müdahale ettiği, hatta bazı öğrencilerin Müslüman öğrencilere karşı olumsuz baktığı da bilinmektedir. Bunların dışında bazı Amerikalıların Müslümanlara karşı sonu öldürmeye kadar varan saldırıları söz konusudur.⁸ Ayrıca havaalanlarında uçağa binmeden önceki işlemlerde Müslüman ülkelerden gelenlere yapılan muameleler, örneğin daha sıkı ve fazla aramalar, şüpheli adı altında uçaktan indirmeler, yolcuların “bu uçakta Arap var, ben binmem!” diyerek uçaktan ayrılması vs., aynı antiislamist tutum ve davranışlara örnek verilebilir. Özetle Müslümanlara karşı dinî, eğitimsel, ulaşım, askerî, polisiye, ekonomik, siyasal, sosyal vs. alanlarda ırkçılık ve ayrımcılık temelinde kötü tutum ve davranışlar geliştirilmiştir (Stewart 2003). Bütün bunlarla Müslümanların “ötekiliği” koyulaşmıştır.

İslamofobi ve antiislamizmin boyutlarını anlamak bakımından bazı hususlara kısa kısa değinmek yararlı olacaktır. Örneğin 11 Eylül’den sonra

⁴ Nevada Eyaleti’nin kentlerinden Las Vegas’ta 2007’de Üniversite hocası bir Türk’ün (dindarlık düzeyi nispeten düşük veya popüler anlamda dindar değil), yine bir Filistinli (aynı şekilde dindarlık düzeyi nispeten düşük veya popüler anlamda dindar değil) ile birlikte çalıştığı ve kaldığı gerekçesiyle çalışma izni iptal edilmiş ve yeniden çalışma izni sürecinde pek çok zorluklar çıkarılmıştır. Çalışma izninin iptali nedeniyle Üniversite’deki işine de son verilmiştir.

⁵ Bu tür tedbirleri Amerika’daki Arap ve Müslümanlardan en az 100 bin kişi şahsen tecrübe etmiştir (Cainkar, 2004).

⁶ Nisan 2007’de Ohio Eyaleti’nde başarılı bir doktora öğrencisinin (Arap) evine gündüz gözü iki kişi gelerek kendilerini görevli diye tanıtmış ve kimlik ve pasaport kontrolü yaparak gitmişlerdir. Bunun sonuçlarının neler olabileceği açıktır. Nitekim bu olaydan sonra üniversitedeki ofisine gelen öğrenci, olayın etkisinden hala kurtulamamıştı.

⁷ Böyle bir olay, 2004’te Louisiana Eyaleti’nin başkenti Baton Rouge’da yaşanmıştır. Ehliyet almak için ilgili daireye başvuran bir başörtülü kadın Müslüman’a (Türk), söz konusu dairede görev yapan bir kadın memur tarafından kötü muamelede bulunmuş ve aynı memur tarafından başörtüsüyle ehliyet alamayacağı belirtilmiştir. Olaydan oldukça olumsuz etkilenen kadın ve eşi, dairenin yetkililerine anında durumu iletmış ve kendilerinden özür dilenerek başvuruları kabul edilmiştir. Bu olay, belki ilk bakışta sıradan gibi gözükebilir; fakat Amerika gibi özgürlüklerin ve demokrasinin en iyi işlediği ve de Müslümanların her şeye rağmen özgürce ibadetlerini yerine getirebildikleri ve başörtüsü yasağının olmadığı bir ülkede bu olayın cereyan etmesi, izahı kolay yapılabilir bir şey olmadığı için insanlar üzerinde ciddi olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

⁸ Örneğin Arinoza’da ülkesinin intikamını alma peşine düşen bir Amerikan vatandaşı, Hindistan’dan gelen sarıklı ve sakallı bir Sih’i Arap olduğunu zannederek öldürmüştür (Akram ve Johnson, 2002: 296).

uygulanan *özel kayıt sistemi*, Müslümanlara karşı bir tür önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem Amerikan hükümetinin özel kayıt programı olup the National Security Entry and Exit Registry System (NSEERS) olarak bilinir. 11 Eylül 2002'de the Immigration and Naturalization Service'de (INS) ve sonra the Department of Justice'da bu program yürürlüğe girdi. Göçmen olmayan yabancıların, bu sisteme göre Amerikan göçmen otoriteleriyle, parmak basma, fotoğraf çekirme, sorulan sorulara cevap verme ve rutin raporlamaya razı olma gibi uygulamalara tabi tutulması gerekiyor. Özel kayıt sisteminin öncelikle bu sisteme tabi tutulan insanlar üzerindeki etkisi derin olmuştur. The Department of Homeland Security'e göre 1 Haziran 2003'e kadar, Amerika'da yaşayan 82.880 kişi özel olarak kaydedilmiştir. Bunlardan hatırı sayılır bir miktarı sınır dışı edilmiş, bir kısmı farklı muamelelere tabi tutulmuş, örneğin bir kısmı tutuklanmış vs. (Cainkar 2004).

Nonimmigrant visa uygulaması da 11 Eylül'den sonra Müslümanlara yapılan İslamofobik ve antiislamik muamelelerdendir. Müslümanlar bu uygulamadan da oldukça olumsuz etkilenmişlerdir. Özellikle öğrencileri, misafir araştırmacıları, misafir öğretim üyelerini, bursiyerleri, medikal ve kemoterapi hastalarını, sanatçıları, müzisyenleri, işadamlarını vs. bu vize uygulaması daha olumsuz etkilemiştir (Cainkar 2004).

Müslümanlar için bir diğer kötü gelişme, *kin, nefret ve önyargıya dayalı cürümleridir* (hate crimes). Müslüman Amerikan toplulukları, kin ve nefret cürümleri, iftiralar, iş ayrımcılığı gibi olumsuzluklara maruz kalmışlardır. 11 Eylül'ü takip eden ilk 7 gün içinde, Araplar ve Güney Asyalılar CAIR'e (the Council on American-Islamic Relations) 645 "peşin hükümlü ve tarafgir olay ve nefret cürmü" rapor etmiştir. 2003 ve daha sonraki yıllarda nefret ve kin saldırıları devam etti. Örneğin 5 Ekim 2003'de bir Müslüman kadın Virginia Springfield'da arkadan saldırıya uğradı. Beyaz erkek genç saldırgan bağırarak "seni terörist domuz" demiş ve kaçmıştır. Eylül 2003'de bir kundakçı Georgia'da bir camiye saldırmıştır (Cainkar 2004).

Denilebilir ki Amerika'da İslamofobinin neden olduğu antiislamizm, Müslümanlar üzerinde tedirginlik, korku, stress gibi olumsuz etkilerde bulunmuştur. Hatta Amerikalıların Müslümanlara olumsuz yaklaşımlarından dolayı yıllardır burada yaşayan bazı Müslümanlar, daha önce geldikleri kendi ülkelerine dönmüşlerdir.

Antiislamizm, Amerika'da en çok Arapları vurmuştur. Bu noktada Araplardan sonra Pakistanlılar ve İranlılar zikredilebilir. Arapların imajı ABD halkı katında o kadar bozuk ki, Müslüman olmayan Araplar bile bu kötü imajın olumsuz sonuçlarına maruz kalabilmektedirler.

Amerikan halkının bu İslam karşıtı tutumlarından dolayı bazı Müslümanların, isimlerini değiştirdikleri dahi görülmektedir.

Amerikalılar, Müslümanlara karşı kuşkulu yaklaşımlarını komşuluk ilişkilerinde, işyerlerinde vs. de göstermektedirler.

İslamofobinin ürettiği İslam karşıtlığıyla, Amerikalılar Müslümanları etiketlemiş ve damgalamıştır. Bu tespit, Amerika'da Müslümanların mevcut durumlarını anlayabilmek bakımından son derece önemlidir. Söz konusu damgalama ve olumsuz yaklaşım, bazı yazarlarca "Yeni Makkartizm" (New-McCarthyism) olarak isimlendirilmiştir (Cole, 2003). Gerçekten de John le Carré'in dediği gibi Amerika, tıpkı McCarthy zamanlarındaki gibi, Amerika'yı Dünyanın gözdesi yapan özgürlükleri sistematik olarak kaybediyor (Le Carré 2003).

Amerikan yönetimi 11 Eylül'den sonra "terörizmle savaş" adı altında izlediği politikayla bir yandan toplum arasında İslam korkusunu yayarken, bir yandan da kendisi Müslümanların hakları konusunda bazı kısıtlamaları beraberinde getiren yeni yasal düzenlemeler yapmış ve kararlar almıştır. Tarihsel olarak Araplar da dahil Müslümanların stereotipleştirilmesinin, göç yasası ve siyaseti üzerinde dramatik bir etkisi olmuştur. 11 Eylül'den sonra geliştirilen "terörizme karşı savaş" politikası, önceki anti-terörist tedbirler üzerine bina edilmiştir (Akram ve Johnson 2002: 355).

Özetle 11 Eylül'den sonra Amerika'da yaşayan Müslümanları rahatsız eden ciddi gelişmeler olmuştur. Bazılarını toplu olarak vermek gerekirse, 11 Eylül saldırılarını takip eden ilk 9 hafta içinde Müslümanları hedef alan birkaç öldürme de dahil 700 şiddet içerikli olay olmuştur. 1 Ocak-11 Ekim 2002 arasında 165 şiddete dayalı olay gerçekleşmiştir. Bu olayların içerisinde kötü bakış ve sözlü saldırılardan tutun yaralama ve öldürmeye ve de iş merkezlerine, kültürel ve dinî merkezlere saldırılara kadar çok çeşitli olaylar vardır. Olayları ayrıntılandırdıkça ve çeşitlendirdikçe binlerce olaydan söz etmek mümkün hale gelmektedir. Uçak kalkmadan, fakat yolcular bindikten sonra yolcuların etnisitesine göre illegal ve ayrımcı bir yolla indirilmeleri noktasında 80 vaka meydana gelmiştir. Arap Amerikalıların aleyhine 800'ü aşkın istihdam ayrımcılığı vakası olmuştur (Stewart 2003; Heck 2007).

Kadınların, Post-9/11 Amerika'sında gelişen olaylardan en fazla etkilenen Müslümanlardan olduğu söylenebilir. Onların kılık kıyafetleri, yeterince dikkat çektiğinden kendilerini fazlasıyla ele veriyorlar! (Cainkar 2004). Bu durum sadece kadınları değil, bütün Müslümanları olumsuz etkilemiştir. Zira Müslüman kadınlar, özellikle İslam merkezlerinde ve diğer İslami organizasyonlarında oldukça aktif görev ve hizmetlerde bulunmaktadır.

Antiislamizmin en önemli sonuçlarından biri de, Amerika'daki çeşitli İslamî grupların -ki bu gruplar farklı ülkelerden gelmektedir- birbirleriyle ilişkileri noktasında kendini göstermiştir. Tam da bu noktada Fethullah Gülen hareketinin özellikle Araplara ve diğer çoğu İslamî gruplara karşı mesafeli olmayı tercih ettikleri hatırlanabilir. Araştırmacının gerek 2004'te gerekse 2007'deki Amerikan gözlemlerinden Örgütlü Paralel Dinsel Yapının Araplarla birlikte hareket etmekten

ve birlikte görülmekten azami ölçüde kaçınmayı bir politika olarak belirlediği anlaşılmaktadır. Amerika'da İslamofobiden genel olarak bütün Müslümanlar olumsuz etkilenseler de en çok etkilenenler Araplar olduğundan ve dolayısıyla Arapların imajı Amerika'da iyi olmadığından, Cemaat, onlardan uzak durmayı yeğlemekte ve özellikle "Türk İslamı" vurgulu bir Müslümanlığı öne çıkarmaktadır. Bu nedenle zorunlu durumlar dışında camilere gitmeyi de uygun bulmadıkları anlaşılmaktadır. Yazarın çeşitli yerlerde yaptığı gözlem ve görüşmelerde bu siyasetin izlendiği anlaşılmaktadır. Arapların Cemaatin bu davranış biçiminin de farkında olduğu söylenebilir. Cemaatin etkili olduğu yerlerde yapılan görüşmelerde bazı Araplar, Paralel Yapı mensuplarının böyle bir siyaset izlediğini söylemişlerdir.

Buraya kadar söz edilen hususlar, İslamofobi ve antiislamizmin Amerika içindeki sonuçlarıyla ilgilidir. İslamofobi ve antiislamizmin en önemli sonuçlarından biri ise Amerikan hükümetinin küresel düzlemde gerçekleşen terörizme karşı küresel savaş adı altında Lübnan, Filistin, Irak, Afganistan gibi ülkelerde izlediği politikalar ve yürüttüğü savaşlarla İslam dünyasında sebep olduğu kargaşa, şiddet, terör ve savaştır. Daha önce de belirtildiği gibi Amerika'nın içerde izlediği İslamofobik siyaseti dışpolitikada Müslüman ülkelere karşı izlediği siyasetten ayrı düşünmek olası değildir.

Amerika'da yaşayan Müslümanlar, Amerika'da gördükleri ve yaşadıkları olumsuzluklar karşısında sivil toplum örgütleri tesis etmeye ve bu örgütler etrafında organize olup haklarını savunma mücadelesi vermeye başlamışlardır. Özellikle de 11 Eylül olaylarından sonra örgütlenmeye daha bir önem verdikleri söylenebilir.

Yine İslamofobi ve İslam karşıtlığı, Amerika'daki Müslümanların siyasetle ilişkilerini, emniyet ve istihbarat kuvvetleriyle ilişkilerini vs. etkilemiş ve de Müslümanları bu noktada yeni yöntemler geliştirmeye itmiştir.

Müslümanlar, mezkur süreçle birlikte dinler arası diyalog çalışmalarına da ayrı bir önem vermeye başlamışlardır.

11 Eylül 2001'den sonra İslam karşıtlığının önemli bir sonucu da Amerika'da Müslümanlaşmanın çok hızlı bir trende girmesidir. İslam aleyhtarlığı ve Müslümanlara karşı kötü muamele ve ayrımcılık, özellikle entellektüel ve akademik düzeyde, araştırmaya dayalı Müslüman olmada hatırı sayılır bir artış olmuştur.

Sonuç olarak öncelikle belirtmek gerekir ki, Amerika'da İslam nefreti, düşmanlığı ve Müslümanlara yönelik karar, direktif, baskı, engelleme, sınırlandırma vs. gibi hususlarda, Amerikan hükümetlerinin dış politikaları büyük bir rol oynamıştır.

Ayrıca Amerika'da İslamofobi ve antiislamizm, 11 Eylül öncesinde çeşitli süreçlerle temellendirilmiş, oluşturulmaya çalışılmış ve 11 Eylül 2001 ile birlikte

netleştirilmiş, derinleştirilmiş, hatta kurumsallaştırılmıştır. İslam karşıtlığının kurumsallaşması, Amerikan resmi anlayışının ve bazı halk kesimlerinin, Müslümanlara karşı bir duruş sergilemelerini, kötü davranmalarını, onları potansiyel düşman görmelerini ve ona göre Müslümanlara karşı gardlarını almalarını intaç etmiştir. Amerika'nın dış politikasından, özellikle Ortadoğu politikasından ayrı değerlendirilemeyecek olan Amerika içindeki İslamofobi ve İslam karşıtlığı, Müslümanları korku psikolojisi içine sokmakta, marjinalize etmekte, ötekileştirmekte ve onların Amerika'daki yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Bundan Amerikan yönetimi ve halkı da aslında zarar görmektedir. Zira Amerika, İslam karşıtlığıyla, kendi tarihsel demokratik ve özgürlükçü çizgisinden uzaklaşmakta ve böylece kendi değerleriyle çelişmektedir.

Farklı etnik kökene sahip Müslümanların birbirleriyle ilişkilerinin mesafeli oluşu da, uzun vadede hem Müslümanlar açısından hem de Amerikan toplumu açısından iyi bir olay değildir.

Son çözümlemede denilebilir ki ABD'de var olan İslamofobi ve antiislamizm, sadece Müslümanların değil, bütün Amerikalıların ve Amerika'da mukim olanların sivil haklarının ihlalini beraberinde getirmiştir. Amerikan toplumunda özgürlükler, İslamofobi ve antiislamizm sürecinde dikkat çekici bir biçimde kısıtlanmıştır. Bu süreçte özelde Amerika'da yaşayan Müslümanlar maddi ve manevi büyük zararlara maruz bırakılmışlardır.

Şu da belirtmelidir ki özellikle 11 Eylül'den sonra Müslümanlar, "Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayacaklarsa daha köklü ve kalıcı bir takım çabalar içerisine girmeleri gerektiğini" düşünmeye başlamışlardır. Bu düşünceyle eskiye oranla daha fazla örgütlenmeye ve sivil toplum örgütleri etrafında toplanarak aktiviteler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Ayrıca gerek genel olarak sosyal hayatta gerekse camilerdeki hutbelerde söylemlerinde bazı değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak da Amerika'nın Müslüman olmayan insanlarına İslam'ı doğru bir biçimde anlatmanın ve Müslümanların onlar için tehlikeli olmadığını göstermenin peşine düşmüşlerdir.

Son Gelişmeler

Son zamanlarda ABD'de İslamofobik olayların daha da arttığı söylenebilir. ABD'nin California eyaletinde üç camiye İslamofobik, zenofobik ve ırkçı ifadeler ihtiva eden tehdit mektupları gönderildi. Müslümanlara ağır hakaretlerin bulunduğu mektuplarda ABD'nin yeni başkanı Trump'ın yapacaklarından, 'Amerika'yı temizleme işine Müslümanlardan başlanacağından, Hitler'in Yahudilere yaptığını Trump'ın Müslümanlara yapacağından vs. bahsedilemsi dikkat çekicidir (<http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslimanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016)).

İsrail Örneği

İsrail'de İsrail devlet oldu olalı Müslümanlara ve Filistinlilere karşı izlenen politika, savaş siyaseti, kin ve nefret, düşmanlık, sürgünler, işgaller, arsa ve arazilere el koyma vs. Müslümanlara karşı nasıl bir İslamofobi kültürü, endüstrisi olduğunu gösterir (Bkz. Lean 2015).

İsrail'de son ezan yasağı çabaları dahi, İslamofobi'nin boyutlarını anlamak bakımından oldukça önemlidir. Fakat İsrail gerek kültür, gerek siyaset, gerek ekonomi ve gerekse sanat ve sinema vs. alanında ciddi ve zengin bir İslamofobi birikimine ve endüstrisine sahiptir.

İsrail'in ezanın cami hoparlöründen okunmasını yasaklamaya yönelik yasa tasarısını protesto için İsrail meclisinin (Knesset) kürsüsünden ezan okuyan Arap asıllı milletvekili Ahmed et-Tiybi, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun, "ezanın hoparlörlerden okunmasını yasaklayan yasa tasarısından geri adım atmayacağını" belirtti.

Tasarının bu pazar yeniden Knesset'e getirilebileceğini söyleyen Tiybi, "Netanyahu bu yasayı geçirmeyi tekrar deneyecektir. Ancak bunun öncesinde bazı dindar Yahudilerin, 'yasasının kendi dini ritüellerini de yasaklayabileceği' yönündeki endişelerini gidermek isteyecektir. İsrail Sağlık Bakanı ve dindar Yahudi partisi Yahudot HaTora (Birleşik Tevrat) lideri Yakup Litzman'ın bu yöndeki çekincelerini giderip Yahudilerin hakkını garanti altına aldıktan sonra ezan yasağını geçirebilirler" diye konuştu.

Kamuoyunda "listin" olarak bilinen bu yasa tasarısının Knesset'e gelmesi halinde, kanunlaşacağını belirten Tiybi, "Sağlık Bakanı Litzman'ın dün sabah 'Eğer Yahudilerin kutsal cumartelerine (Şabat) dokunmayacak ise bu yasayı (ezan yasağı yasası) desteklerim' şeklindeki sözlerini duymaktan büyük üzüntü duydum. Bu kanunu sadece Müslümanlara karşı kullanma yönünde girişimleri var. İşte tam da bu nedenle Netanyahu'nun İslamafobik birisi olduğunu söylüyorum" ifadelerini kullandı.

İsrail meclisinin kürsüsünden ezan okuyarak bu yasaya hayır dediğini ve dünyaya bir mesaj vermek istediğini belirten, Tiybi, "Tüm dünyaya her yerde ezan okuyabileceğimizi ve bunun engellenemeyeceğini göstermek istedim. Eğer yasaklamayı denerseniz İsrail meclisinin kürsüsünden bile okuruz" dedi.

Meclis kürsüsüne çıkmadan önce orada ezan okumayı planlamadığını anlatan Tiybi, "Ancak kürsüye çıktığımda ezanın dilimden döküleceğini biliyordum. Kalbimin derinliklerinden geldi bu sözler ve dünyanın dört bir yanında insanların kalbine dokundu. İsrail meclisinde 'Allahu ekber' diyerek dünyaya mesaj gönderdim." ifadelerini kullandı.

İsrail Mesclisi Başkan Yardımcılığı görevini de yürüten Tiybi, "Bizler toleranslı insanlarız. Ben bir Müslüman olarak hoşgörülü biriyim. Diğer dinlere

saygı duyuyorum. Diğer dinlerin tüm ritüellerine de saygı duyuyorum. Yahudiler de bizim ezanımıza saygı duysun" diye konuştu.

Ezanın Filistinliler için sadece dini bir ritüel değil, aynı zamanda vatanlarının bir sembolü ve parçası olduğunu ifade eden Tiybi, "Yahudilerin Yom Kippur (Gufran Günü) bayramlarında araç kullanmak yasak. Müslümanlar olarak biz buna saygı gösteriyoruz. Yahudilerin cumartesilerinin (Şabat günü) başladığını ilan eden borazanlar (şofar) yüksek sesle çalındığında biz buna da saygı gösteriyoruz. Evet, bu borazanlar da yüksek sesle çalınıyor ancak biz bunun yasaklanması için kanun çıkarılması çağrısında bulunmuyoruz. Çünkü birbirimize karşı toleranslı olmalıyız" görüşünü dile getirdi.

Türkiye'nin bölgede çok özel ve önemli bir konuma sahip olduğunu kaydeden ve İsrail'i ezan yasağından vazgeçirmek için Ankara'nın baskı yapabileceğini söyleyen Tiybi, "İsrail ile Türkiye arasında ilişkiler yeniden tesis edildi. Bu ilişkinin İsrail'e baskı yaparak bu konuda geri adım atması için kullanılabilmesine inanıyorum" ifadelerini kullandı (<http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir>).

Avrupa Örneği

Avrupa'da güçlü bir İslamofobi kültürü gelişmiştir. İslam nefreti ve karşıtlığı, Avrupa ülkelerinde çok ciddi düzeydedir (Cesari 2015; Cherribi 2015; Abbas 2015; al-Shaikh-Ali 2015).

Avrupa tarihi İslamofobi konusunda oldukça zengin bir birikime sahiptir. Seta'nın yayımladığı ve editörlüğünü Enes Bayraklı ve Farid Hafez'in yaptığı 2015 Avrupa İslamofobi raporuna göre (2016) Avrupa'da, örneğin Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya, İsviçre, Avusturya, Hollanda, İsveç, Yunanistan, İspanya, Norveç, Finlandiya, Danimarka, İzlanda, Macaristan, İrlanda, Polonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya gibi ülkelerde İslamofobi, önemli bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da Müslümanlara karşı önyargı çok yaygın hale gelmiştir (Kalın 2015). Avrupa ülkelerinde psikolojik baskılardan tutun siyasal baskılara, sözlü saldırı ve hakaretlerden fiili saldırılara, hakaret içeren konuşmalardan hakaret içeren yazı ve karikatürlere, psikolojik şiddetten fiziki şiddete, sokak saldırılarından, medyanın baskısından tutun cami, ev ve mezarlık saldırılarına kadar birçok İslamofobik olay örnekleri getirilebilir. Avrupa'da Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya, Danimarka, Avusturya gibi ülkeler, Avrupa'da İslamofobinin çok güçlü olduğu ülkelerdir. Avrupa'da İslamofobinin yayılmasında Hollanda'nın rolü büyüktür. Birçok İslamofobik tartışma, Hollanda'da ortaya çıkmış ve Almanya ve Avusturya dahil diğer Avrupa ülkelerine kopyalanmıştır. Hollanda'da İslamofobi, bazı siyasilerin ve medyanın da etkisiyle gelişmiş ve oradan da diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Belirtilmelidir ki, Avrupa'da

“Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu” gibi İslamofobiye karşı mücadele veren kuruluşlar da vardır (Cherribi 2015). Almanya’da kurulup bütün Avrupa’da Müslümanlara karşı konumlanan Pegida, İslamofobi denildiğinde ilk hatırlanması gereken örgütlerdendir (<http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada;> <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459>).

İslamofobik Oyunda Sahaya Bırakılan Kavramlar

İslamofobi oyununda sahaya bırakılan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar, İslamofobiye haklılaştıran, geçerli hale getiren bir meşrulaştırma sürecinin üretilmesinde işlevsel olmak üzere istihdam edilmektedirler. Bunun için İslamofobi kavramının bizzat kendisi ve fundamentalizm, köktendincilik, radikalizm, aşırı dincilik, İslami terörizm, İslam terörü, İslamofaşizm, cihadizm gibi kavramlar piyasaya sürülmüştür.

İslamofobi: Çok-kültürlülük ve Müslümanları Ötekileştirme

İslamofobinin birçok boyutta ve toplumsal alanda etkileri olduğunu belirtmek gerekir. İş hayatında, eğitimde, siyasette, medyada, hukukta vs. İslamofobinin ağır etkilerinden Müslümanlar olumsuz etkilenmektedirler. Toplumun birçok sahasında Müslümanlar ötekileştirilmektedirler. Gerçekten de Batılılar, İslamofobi ile Müslümanları ötekileştirmeyi meşrulaştırmanın yolunu açmış olmaktadır. İslamofobi, Batı’nın İslam nefreti ve düşmanlığının bir tür savunma mekanizmasıdır. Sosyolojik düzlemde Müslümanlar, tarihte ve günümüzde gayrimüslimlerle aynı ortamlarda barış içinde yaşarken, bu yaşama dair çok güzel örnekler ortaya koymuş olmasına rağmen, Batı’da çeşitli düşünce sahipleri, entelektüeller, akademisyenler, siyasal aktörler, küresel güçler, İslamofobi üreterek Müslümanları ve Müslümanlığı çoğulcu bir anlayışla toplumsal hayatı paylaşmaya layık görmediklerini göstermiş bulunmaktadır. Bir yandan postmodern çoğulcu kültürün yaygınlaşmasını, farklı inanç, farklı hayat tarzı ve farklı kültürlere mensup toplumsal aktörlerin birarada yaşamasının yollarını geliştirmeyi savunurken, öte yandan İslam’a karşı bir korku, nefret, ayrımcılık, düşmanlık ve saldırganlık duygusu ve pratiği üretmesi, bugün Batı’nın en büyük tutarsızlıklarından, en derin çelişkilerinden biri olarak görülebilir (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b). Batı’da çok kültürlülük söz konusu olduğunda, hemen İslamofobi gündeme gelir ve konu İslam ile Müslümanlar hakkında olumsuz bir tartışma haline dönüşür (Taylor 2007). Taylor’ın (2017) yaklaşımında son zamanlarda çok kültürlülük, dünyada, ama özellikle Avrupa’da şüpheli bir terim haline gelmiş olup hoşgörünün itibardan düşmesi veya olumsuz çağrışımlar yapması, İslam ile ilişkilidir (Kalın 2015).

Gerçekten de Batı'da İslam söz konusu olduğunda çok kültürlülüğün ve hoşgörüyeye dayalı ilişki biçiminin, hoşgörüsüzlüğe dönüşmesi, İslam'a ve Müslümanlara karşı ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, ırkçılık halini alması durumu kendini göstermektedir. Nitekim Avrupa'daki İslamofobik tutum ve davranışlardaki yaygınlık, bunu doğrulamaktadır (Kalın 2015).

İslamofobiyi Üreten Batı'nın Kendisidir

Gerçekte İslam, değişik din, inanç ve kültürlerin bir arada/birlikte yaşamasına her zaman imkân vermiştir. Müslümanlar arasında Müslüman olmayanların ve özelde Batılıların İslam'dan korkmasını besleyecek genel bir İslamî söylem ve pratiğin olduğunu iddia etmek güçtür. Müslümanlardan gelen çok kısmî, çok lokal bazı olaylar olmuş olabilir; ancak bu tür olaylarla İslamofobiyi izah etmek ve temellendirmek mümkün olmaz. Kaldı ki Batı'da, bilhassa Yahudi ve Hıristiyanların Müslümanlara yönelik diskriminatif yaklaşımlarının çok yeni olmadığı bilinmektedir (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Müslümanlara Yönelik Korku Endüstrisi

Denilebilir ki, İslamofobi adı altında Müslümanlardan korku yaratma üzerinden işleyen bir endüstri var, bir kültür var, belki bir kültür endüstrisi var. (Bkz. Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Bir Kötülük Problemi Olarak İslamofobi Oyunuyla Baş Etme Sorumluluğu

Gerçekte İslamofobi hem Müslümanlar, hem de Batılılar için bir kötülük problemi, bir teodise konusudur. İslam, birçok Amerikalı ve Avrupalının gözündeki beladan başka bir şey değildir (Said 2001). Toplumsal bir afettir. Batılılar bunu üretmek için ellerinden geleni yaptılar ve yapmaya da devam etmektedirler; fakat bu artık onların hesap ettiklerini çoktan aştı, hayatlarının kabusu oldu. Batılılar ve herkes için İslamsız bir dünya mümkün olmadığına göre (Fuller 2012) Batı, İslamofobi patolojisinden kurtulmak için elinden geleni ve üzerine düşeni yapmak zorundadır (Ahmed 2008). Müslümanlara yaşatılanlara bakıldığında, bu, Müslümanlar için de büyük bir fitne, imtihan ve şer kaynağıdır.

Müslümanların, bu kötülük problemini Batılıların nasıl aşacaklarından çok kendilerinin nasıl aşacakları üzerine düşünmeleri, strateji geliştirmeleri, bir zorunluluk olarak görünmektedir. Hz. Muhammed'e ve Müslümanların kutsallarına ve değerlerine hakareti hiçbir güç, anlayış ve siyaset savunamaz. Müslümanlar elbette teröre bulaşmadan, hukuksuzluklara başvurmadan değerlerine sahip çıkmak zorundalar; ancak İslamofobi illeti ve kötülüğüyle de mücadele etmelidirler. Denilebilir ki, Müslümanların bugün en acil işlerinden biri,

küresel ölçekte İslamofobi afetiyle nasıl baş edecekleri konusunda kafa yormalarıdır (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

İslamofobi Oyununda Oryantalizm⁹

İslamofobi oyununda en önemli ve en köklü araçlardan biri oryantalizmdir. Esasen oryantalizm, İslamofobinin ta kendisidir. İslam korkusu ve nefreti ve düşmanlığının akademik boyutta oryantalizm ile beslendiği, temellendirildiği söylenebilir. Edward Said (1982) ünlü eserinde bunu açıkça ortaya koymaktadır. Batı'da üniversitelerde ve diğer merkezlerde akademik çalışmalarda İslam ve Müslümanlar üzerine kullanılan dil, söylem, üslup, metodoloji, oryantalizmin İslamofobi boyutunu gözler önüne sermektedir (Turner 2002; Okumuş 2008; Okumuş 2002).

Okumuş (2002), "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" başlıklı makalesinde Turner'in bir kitabından (2002) hareketle oryantalizmin, sosyoloji örneğinden hareketle bilimsel saha ve çalışmalarda, İslam ve Müslümanlara karşı önyargılar oluşturmada, Müslümanları ötekileştirmede nasıl etkili olduğunu Marx, Weber gibi sosyologların yaklaşımları üzerinden ele almaya çalışmaktadır.

Dikkatlice bakılırsa görülebilir ki, genelde sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin oryantalist söylemin miras(çısı) olduğunu söylemeyi haklı çıkaracak durumlar söz konusudur. "Bugün oryantalizm, ideolojik olduğu gerekçesi ile ya da sömürgecilikle ilişkili görülüp eleştirilirken, oryantalizmdeki hakim şablonlar sosyal bilimlerde rahatlıkla ve yaygın bir biçimde kullanılabilir. Oryantalizme hakim olan temel zihniyet ve düşünce biçimi, günümüz sosyal bilimlerinde tartışılmakta olan modernleşme, azgelişmişlik, bağımlılık gibi pek çok teoride de varlığını sürdürmektedir. Sosyal bilimler alanında "bilimsellik" zırhı ile gizlenen bu teoriler, Batı-dışı toplumlara, sorunlarının tek geçerli çözümü olarak sunuluyor." (Bulut 2002: 10).

Oryantalist teriminin 1973'te Paris'te yapılan "29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi"nde resmen kaldırılması ve yerine "Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi" isminin konulması (Lewis 1982) dahi, sosyal bilimlerin oryantalizmin mirası olarak karşımıza çıkabileceğinin bir bakıma ifadesi olmaktadır.

Turner (2002), *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm'de Marks ve Oryantalizmin Sonu* (1985) ismiyle yayımladığı kitabıyla bağlantılı olarak demektedir ki "Benim çalışmamın eleştirel özü ise, Marx'ın da Orient'i, statükoculuk, sosyal değişim eksikliği, modernleşmeden yoksunluk ve bir *svil*

⁹ Çalışmanın bu kısmı, yazarın daha önce yayımladığı "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" (2002) başlıklı makalesinden türetilmiştir.

toplumun yokluğu ile karakterize edilen bütüncül bir sistem olarak görmeyi içeren Batı mirasını büyük ölçüde paylaştığını göstermekti. Bu eleştirel noktadan bakıldığında, hem Marx hem de Weber'in Batı'nın Doğu analizi kalıplarının dışına çıkmadığı görülebilmektedir. Asya tipi üretim biçimine ilişkin Marksist nosyon ve Weber'in patrimonyalizm (Hanedancılık) kavramı ortak varsayımları paylaşmaktadır." Bu, bize sosyal bilimlerde oryantalist mirasın varlığına işaret etmektedir (Turner 2002).

Turner (1991), benzer hususları, *Max Weber ve İslam* adlı eserinde de ele alıp tartışmaktadır.

Gerçekten de Marx ve Engels tarafından Doğulu toplumları incelemek üzere kavramlaştırılan Asya tipi üretim tarzı, oryantalist yaklaşımın temel karakteristiklerinden birini ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri yaklaşımlar, Marx'ın Doğu toplumları hakkındaki görüşlerinin, kapitalizmi ve onun toplumsal ve ekonomik kökenlerini meydana çıkarmak için kullandığı tarihsel materyalist yöntemin nesnellğine zıt bir biçimde, Avrupa-merkezli geliştirildiğini göstermektedir (Boztemur 2002).

Yukarıdaki düşünceleri destekler mahiyette, Karl Marx ve Engels'in İslâm toplumları hakkındaki olumsuz söylemleri ve bu toplumlar üzerindeki Batı sömürgeciliğini, örneğin İngilizlerin Hindistan sömürgeciliğini ve Fransızların Cezayir sömürgeciliğini kendi öngörülerinin gerçekleşmesi açısından olumlu bir gelişme olarak görmeleri (Turner 1985), oryantalist söylemin etkisiyle veya oryantalist zihniyetle izah edilebilecek bir şey olsa gerektir.

Bir sosyolog olarak Max Weber'in İslam toplumuna bakışı da, Orta Doğu'ya ilişkin oryantalist zihniyeti oluşturan tarihsel, ekonomik, dinsel ve sosyolojik bütün çözümlerinin geniş bir toplamı olarak değerlendirilmeye çok müsaittir. Weber'in oryantalizmi, Batı kapitalizminin doğuşunu bir dizi kültürler arası, dinler arası veya medeniyetler arası karşılaştırmalar bağlamında, yani kültür sosyolojisi, din sosyolojisi ve medeniyetler sosyolojisi çerçevesinde açıklama çabasından kaynaklanmaktadır. Weber, bu karşılaştırmaları yapabilmek için Batı'nın feodal ekonomileri ile Doğu'nun patrimonyal ekonomileri arasındaki temel ayrımı kullanmaktadır. Ne yazık ki Weber, sözkonusu İslam patrimonyalizmi incelemesini içselci gelişme yorumlamalarının hammaddesini oluşturmuş ek iki bileşenle – İslâmî ahlâk felsefesi ve girişimci kent burjuvazisinin yokluğu ile- çakıştırmaktadır. Weber'in İslâm'ın kişilik üzerinde dinamik ve çileci isteklerinin bulunmadığı ve bu dünyanın kabullenilmesini olumlu yönde desteklediği biçimindeki tezi inandırıcı görünmemektedir. Weber'in Kutsal Yasa'nın, ticari gelişmeyi, ticaretin ve tefeci sermayenin rasyonelleşmesini engelleme yollarına ilişkin diğer gözlemleri de aynı ölçüde problemlidir. Ancak Weber'in İslam kültürü hakkında ileri sürdüğü sınırlı görüşlerinin zaafı, sonraki akademisyenleri, Protestan ahlâkının değişik Müslüman toplumlardaki benzeşimlerini tespit etme girişimlerinden alıkoymamıştır (Subaşı 1999).

Bu genel işaretlemelerden sonra oryantalizmin sosyolojideki izdüşümlerinden öne çıkan bazı noktalar zikredilerek konunun açılması faydalı olabilir.

Sosyolojinin oryantalist söyleminde, asıl kalkış noktası, iki farklı toplum tipi olduğu tezidir. Buna göre Batı toplumları, Doğu toplumlarından farklı özelliklere sahiptirler. Geleneksel oryantalizm de, modern tarihin başlangıcından günümüze kadar geçen süre içinde, yabancı bir dünyayı ele alan düşünce sistemi olarak, farklılıklar üzerine kurulmuş bütün diğer bilim dalları gibi insan düşüncesini Doğu ve Batı diye iki bölüm içinde kanalize etmiştir. Bu eğilim, oryantalizmin özü, teorisi ve pratiğidir (Sid 1982: 84). Sözkonusu farklılık, oryantalizmin çok büyük bir alanını oluşturan İslam'a ilişkin boyutu bağlamında Hıristiyan toplumların İslam toplumlarından üstün özellikler taşıdığı biçiminde ortaya konulan, yani Batı'nın üstünlüğünü vurgulayan bir farklılık olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda denilebilir ki "Weber'in İslam toplumuyla ilgili görüşünün merkezinde, özellikle hukuk, bilim ve sanayi alanında olmak üzere, Batı toplumunun rasyonel ve sistematik karakteri ile, Doğulu uygarlıkların, özellikle de İslam uygarlığının, keyfi, istikrarsız siyasi ve ekonomik koşulları arasında bir karşıtlık vardı. Bu karşıtlaştırmayı yaparken Weber 19. yüzyıl siyasal kuramcıları, filozofları ve klasik iktisatçılarında ortak olan Doğu-Batı farklılıkları görüşünü tekrarlamış, aynı zamanda da özenle işlemiştir." (Turner 1991: 27) Esasen Marx'ta da aynı şeyi görmek mümkündür.

Mezkur farklılık ve ayırım temelinde Oryantalizm (Pruett ty.: 61), Doğu ve İslam'ı şu şekilde görür: "Güçlü bir düşman, yakın doğunun ürettiği sapkın ve egzotik bir yapı, yarı durağan ve içine dönük bir kitle, yeniden yapılanmayı becerememiş bir medeniyet ve modern çağa fanatik, hatta intiharvarî bir tepki." Bu bakış açısının klasik sosyolojide de hemen hemen var olduğunu söylemek mümkündür.

Oryantalist sosyolojik söylemin bu farklılıkla ilintili olarak önemli bir yönü, İslam toplumlarında bağımsız şehirlerin, özerk burjuva sınıfının, rasyonel bürokrasinin, yasal sorumluluğun, özel mülkiyet ve burjuva hukuk kültürünü kapsayan haklar mecmuasının ve bunlarla bağlantılı olarak sivil toplumun olmayışı üzerine vurgudur.

Oryantalist bakış açısında gerçekten de en çok vurgulanan hususların başında belki de Doğu'nun despotik yönü ve sivil toplum yoksunluğu gelir. Doğu Despotizmi, Batı'nın Doğu hakkındaki söyleminde hâkim bir anlayıştır. Batı Osmanlı Devleti'ni canlandıran bir imge olarak da Doğu Despotizmi savını bolca kullanmıştır (Mardin 2002: 113-14). Aynı savı Doğu ve İslam toplumları için Weber ve Marx başta olmak üzere birçok Batılı sosyolog da kullanmıştır.

Oryantal despotizm söylemini ve *durağan Doğu* nitelemesini destekler mahiyette oryantalistik mozayik toplum bakışı da, oryantalizmin ve

oryantalizmden menkul sosyolojinin Doğu yorumlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakışta İslam toplumu, sosyal gruplar mozayikinden oluşmuş bir yapı arz etmektedir. Bu haliyle Doğu ve İslam toplumu, kendi içinde "birleşik" bir farklı gruplar birlikteliğine sahip bulunup, bu toplumda muhalefetin çıkması da güç veya muhal olmaktadır. Toplumsal yapının mozayik çeşitliliği, toplumu bölüp bütünlenmiş ve düzenli bir muhalefet korkusu olmaksızın yönetebilen keyfi despot hükümrana tâbi bir ortam sağlamaktadır.

Görüldüğü gibi mozayik İslam toplumu modelinin, diğer oryantalist bakış açıları gibi ikna edici olmaktan uzak olduğu ortadadır (Subaşı 1999: 94-97).

Turner'e (2002: 63) göre İslâm'da sivil toplum yokluğu konusundaki oryantalist retorik, Batı'daki siyasal özgürlük konusundaki temel siyasal endişelerin bir tezahürüydü. Bu çerçevede oryantalizmin problemi Orient değil, Occident idi. Daha sonra bu problem ve endişeler Orient'e aktarıldı. Böylelikle Orient, Doğu'nun bir temsilcisi değil, Batı'nın bir karikatürü haline geldi. Doğu despotizmi, sadece Batılı monarşinin yüce buyruğuydu; bundan dolayı çağdaş oryantalizmin kriz ve çelişkileri, Batı toplumunun, küresel kontekste aktarılmış, devam edegelen krizlerinin bir cüzüdür.

Sosyolojinin oryantalistik yönlerine ilişkin örneklerden bir diğeri, yukarıdaki cümlelerle ilişkili olarak Doğu'nun ve İslam toplumunun toplumsal değişime kapalı, yani durağan oluşudur. Klasik sosyolojik perspektifte, oryantalizmin bakışına paralel olacak biçimde, Doğu *statik* –ve tabiatıyla *tembel*- bir toplumsallık arz eder.

Bir başka örnek *cinsellik* ve *tensellik* temelinde kendini göstermektedir. Oryantalizmin cinsellik ve tensellik teması, Max Weber sosyolojisinde de ileri sürülmektedir. Weber, karşılaştırmalı din sosyolojisinde, İslâm'ın tenselliğini Protestan ruhbanlığının lüksün reddi ve asketik istekleriyle karşılaştıran küresel bir asketizm teorisi ortaya koydu. Duyguların rasyonel disiplini, kapitalizmin ortaya çıkması için lazım olan alt yapıyı tesis etmişti. Çünkü red veya inkâr, iktisadî biriktirmenin psikolojik temelini meydana getiriyordu. Orient'in tenselliği, buna benzer disiplinleri geçersizleştirdi ve geleneksel ekonomiden serbest piyasa şartlarının egemen olduğu bir topluma geçiş imkanını kaldırdı. Doğu toplumunun oryantalist yapısının önemli bileşkelerinden biri olan rasyonalite teorisi, Weber'in sosyolojisindeki asketizm delili ve yaklaşımıyla çok bağlantılıdır. Weber'in sosyolojisinde rasyonalleşme teorisi, Batı'ya özgü bir kültürel değişim süreci olarak gerçekte Weber'in bütün sosyolojik bakış açısının zeminini meydana getiriyordu (Turner 2002: 152-154).

Esasen klasik oryantalist sosyolojik bakış açısında oryantal toplum, bir *yoksunluklar* bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Weber'in sosyolojisinde de bunu görmek mümkündür. Bu bakış açısında Doğu toplumu, olmayan kentler, kayıp orta sınıf, kayıp özerk kentsel kurumlar, kayıp mülkiyet, olmayan değişim, olmayan sosyal sınıflar vs. toplumudur (Turner 2002: 70-71). Bu demektir ki Batı toplumu

bunun tersine söz konusu niteliklere sahip bir toplumdur. Zaten Batı'nın kendi bilincine erişmesinin en önemli aracı anlamında oryantalizm, Batı'nın kendisine ait olup da görmek istemediği veya eleştirdiği özelliklerini Doğu'da görme/gösterme girişimi biçiminde anlaşılabilir. Bu manada Doğu var olmasaydı, Batı da var olmazdı. Batı, oryantalizmle bir Doğu imajı yaratarak, öteki bir Doğu oluşturarak, Doğu'yu doğulaştırarak kendini tanımayı (Bulut 2002: 25) dener. O halde denilebilir ki oryantalist retorik ve yaklaşım, son tahlilde Doğu'nun değil, Batı'nın kökenleri konusunda bir retorik ve yaklaşımdır. Toplumsal teorisyenler, 19. yüzyılda bu konuda çok farklı perspektifleri tercih veya kabul ettiler. Weber'in din sosyolojisinde, rasyonelliğin kökenlerini Batı kültüründe ve Hıristiyan geleneğinde tanımladığı ve bu tanımları açıkça occidental olarak nitelediği bilinmektedir (Turner 2002: 154).

11 Eylül, Medeniyetler Çatışması, Globalleşme ve Oryantalizm

11 Eylül Olayından sonra Amerika ve Avrupa'nın ortaya koyduğu tutum ve tavırlar, klasik oryantalizmin postmodern bir biçimde devam ettiğine dair bir his uyandırmaktadır. ABD, kendi içinde pek çok muhalif, şiddet yanlısı vb. olmasına rağmen hemen terörist düşmanın İslam dünyasından olduğunu ilan etti. Buna göre öteki, Müslümanların içindeydi. Afganistan'a müdahale, Irak'a saldırı hazırlıkları vs. "terörizm"le postmodern oryantalist bakış açısının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Global terörizme karşı global savaş sloganıyla hareket eden ABD'nin terörizmin kaynağını Doğu'da araması, ister istemez insanın, klasik oryantalizmin değişik bir versiyonuyla karşı karşıya olduğumuz hissine kapılmasına vesile olmaktadır.

11 Eylül sonrasında biz ve ötekiler ayrımıyla dünya ölçeğinde ortaya konan politikalar, medeniyetler çatışması tezini de popülerleştirmiş ve hakim söylem konumuna getirmiştir. Batı, bu söylemle hareket edencesine Doğu ile ilişkilerinde savaş gibi en katı ve olumsuz yolu tercih ederek Doğu'ya bakışında esasta bir değişiklik olmadığını göstermiş veya gösterme yönünde bir mesaj vermeyi tercih etmiştir.

Ayrıca bir sosyal bilimci olan Huntington'un medeniyetler savaşı tezini öne sürmesi, oryantalizmle sosyal bilimcilerin bir tür ilişkisini de bize göstermektedir.

11 Eylül sonrası izlenen politikalar ve savaşı yaklaşımlar, genel olarak çeşitli şüphelere konu olan globalleşmeye karşı, bu şüphenin artmasına sebep olmuştur. Globalleşme çerçevesinde Doğu'ya ve İslam'a karşı ortaya konan davranışlar, globalleşmenin olumsuz imajının daha da olumsuzlaşmasına katkıda bulunmuş ve globalleşme ile oryantalizm arasında da bağıntı kurulmasına vesile olmuştur.

Kısaca 11 Eylül sonrası yaşananlar, "E. Said'in oryantalizm bağlamında Batı emperyalizmi için söylediklerini haklı çıkartacak boyutlarda değil mi?" sorusunu sordurtacak boyutlar taşımaktadır.

Velhasıl oryantalizm ve klasik sosyolojiye ilişkin yukarıda ortaya getirilen hususlar, Turner'ı oryantalizme alternatif aramaktan alıkoymamıştır. Turner, oryantalist yöntem yerine Marxist çözümleme anlayışını tercih etmekle birlikte bu anlayışın içindeki oryantalist unsurların ayıklanması gerektiğine de dikkat çekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Turner, Ortadoğu üzerine yapılan araştırmalarda hakim yaklaşımlar olan klasik Weber sosyolojisi, -tarihsel Marxizm ve oryantalizm metodolojilerinin sınırlarını aşacak- bir yaklaşımı önermektedir (Nyang ve Abed-Rabbos ty.: 206-207).

Turner'e (2002: 63) göre oryantalizmin sonu, bakış açılarıyla paradigmanın köklü olarak yeniden formüle edilmesine ihtiyaç duyar. Fakat bilginin bu yeniden yapılandırması, ancak Orient (Doğu) ile Occident (Batı) arasındaki siyasal münasebetlerde büyük kaymalar çerçevesinde gerçeklik kazanabilir. Çünkü retoriğin transformasyonu, ayrıca gücün transformasyonunu da gerekli kılar.

Kültür, Sanat ve Edebiyatta İslamofobi

İslamofobi çok yönlü çalışmalarla ve çok çeşitli sahalarda üretilmekte, beslenmekte, takviye edilmekte ve derinleştirilmektedir. Kültür, sanat ve edebiyat eserleri de İslamofobinin üretilip desteklendiği ve beslendiği bu çalışma alanları arasında en önemlilerindendir. Said (1998), bir çalışmasında bunu romanlar üzerinden emperyalizmi ele alırken incelemektedir. al-Shaikh-Ali (2015) de, bir çalışmasında Batı'da bazı kültür, sanat ve edebiyat eserlerinin, örneğin bazı şiirlerin, romanların, öykülerin, resimlerin vs., öteden beri İslam ve Müslümanları olumsuzlayan, ötekileştiren önyargı, dil ve söylemlerle dolu olduğunu belirtmektedir. al-Shaikh-Ali'ye (2015) göre "Birçok insan, edebi eserler ve sanat eserlerinin sadece popüler bilinci veya ruh halini değil, aynı zamanda politikaları da şekillendiren etkisini küçümsemektedir. 4 Ekim 2004'te *Washington Times* gazetesi, Türkiye'nin AB'ye geçişi ile alakalı gelişmeleri ve siyasetçilerin ve medyanın beyanatlarını yorumlayan Arnaud Borchgrave imzalı "Korkuları Kurgudan Kurtarmak" (Relieving Fears from Fiction) başlığını taşıyan bir makale yayınladı. Makale bir Fransız yazarın ödüllü ve çok satanlar listesindeki *Le Camp des Saints* (1973) başlığını taşıyan, 1975'te *The Camps of Saints* (Azizler Kampı) adıyla İngilizceye ve o günden beri de diğer Avrupa dillerine tercüme edilmiş romanına atıfta bulunuyordu. Borchgrave, 'Roman/kısa hikaye her yıl binlerce nüsha satmaya devam ediyor; büyük ihtimalle bunun nedeni, Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya kökenli tahmini 20 milyon Müslüman tarafından yavaş yavaş 'İslamlaştırıldığı' konusunda Avrupa'nın sahip olduğu korku' yorumunu yapmaktadır. Yazar, 'Türkiye'nin AB'ye girişinin 71 milyon Müslüman Türk'ün herhangi bir yere yerleşmesine ve Avrupa'nın Hıristiyan medeniyetini işgal etmesine imkan tanıyacağına ikna olmuş olan birçok Avrupalının buna karşı olduğunu' düşünmektedir. (...)"

İslamofobi Endüstrisi ve Medya

İslamofobi endüstrisi, mesajını, İslam korkusunu besleyen ürünlerini, söylemlerini vs. halka yaymak için elinden geleni yapar ve medyayı araç olarak kullanır. Hatta islamofobi endüstrisini ürününü yayan medya organlarının veya yayın ağlarının bizzat kendileri, halk arasında Müslüman korkusunu kamçılama oyununun ortaklarıdır. Bu ana televizyon ağlarında farklı kişilerin panik pazarlamacılarıyla ürünlerinin reklamını yaptıkları türden bir alıcı-satıcı ilişkisi değildir. Bu daha çok ideolojik ve politik eğilimlerin aynı gündemi öne çıkarmada bir noktada birleştikleri, karşılıklı menfaat ilişkileridir (Lean 2015).

Batı'da İslamofobinin yaygınlaştırılmasında en önemli ve güçlü araç gerçekten de medya ve basın yayın organlarıdır. Birçok televizyon kanalı, radyo, gazete, internet sitesi vs. İslamofobi endüstrisinin ürünlerini pazarlamada, reklamlarını yapmada önemli roller üstlenirler (Bkz. Said 2007; al-Shaikh-Ali 2015).

“Popülist medyanın Avrupa’daki İslam’ı ele alışı, belki de İslamofobiği yaratan önde gelen unsurdur.” (Cherribi 2015: 95).

Küreselleşme Sürecinde İslamofobi ve İslam ile Müslümanlara Atfedilen Terör

Batılılar ve İslamofobi endüstrisini besleyenler açısından İslam’a ve Müslümanlara atfedilen terör, bir yandan İslamofobiği meşrulaştırma aracı olarak görülürken, hatta kimi zaman istihdam edilirken, bazı gruplar açısından ise İslamofobiğiyle mücadelenin aracı olarak görülmektedir.

Esasen sorun oldukça karmaşıktır. Küreselleşme sürecinde küresel aktör veya güçlerin yaptıklarıyla, stratejileriyle, planlamalarıyla, siyasetleriyle, ticaretleriyle vs. ilişkili olarak İslamofobi, terör, çatışma, savaş ve genel olarak şiddet küresel ölçekte farklı biçim, içerik, söylem, dil, iddia ve tezlerle kendini göstermektedir.

İslamofobi küreselleşme süreçleri ile daha da yaygınlaşan bir kültür ve endüstri halini almıştır. Küreselleşme ile artık küresel bir İslamofobiden söz etmek mümkündür. Bazı İslam ülkelerinde dahi İslamofobi’nin varlığı da hesaba katılırsa İslamofobinin Müslümanlar açısından ne büyük bir bela olduğu anlaşılacaktır.

Küresel İslamofobi ile küresel terör, Müslümanlardan korku ve nefreti, Müslümanlara karşı önyargıları, düşmanca tutumları küresel hale getirmiştir. Dünyada birçok toplumun, hatta küresel güçlerin dahi bir “küresel durum problemi” ile yüz yüze oldukları söylenebilir. Belki de bu küresel durum probleminin en önemli özelliği, eşitsizlik, ayrımcılık, şiddet, çatışma ve terördür. Bu çerçevede “küresel durum problemi”nin en ciddi boyutu olan şiddet ve terör karşısında evrensel bir barış dini olarak İslam’ın durumu ve barışçı yaklaşımı üzerine eğilmek gerekmektedir (Okumuş 2008).

“Müslümanların İslam tarihinde diğer dinlerle mukayese edilemeyecek şekilde barışa dayalı dünyalar tesis ettikleri bir gerçektir. Bu varsayımla Hıristiyanlığın, Yahudiliğin veya dünyada etkili olmuş diğer herhangi bir dinin, İslam karşısında kötü veya şiddete dayalı olduğunu söylemek amaçlanmamaktadır. Burada tarihsel olarak -bazı yanlış örnekler de inkar edilmemek kaydıyla- Müslümanların dünyaya barışı getirebileceklerinin, tesis ve inşa ettikleri toplumsal ve siyasal düzenlerle anlaşılabilirdiği savunulmaktadır. Bu yaklaşıma bağlı olarak bugün İslam’ın terörle birlikte adının zikredilmesi, bir illüzyonun ve bazı ideolojik, siyasal olayların sonucudur. Müslümanların, küreselleşmenin baş aktörlerince küreselleşme sürecine şiddet ve terör tarafından dahil edilme politikaları sonucu İslam’la terör ve şiddet yan yana zikredilmektedir. Burada söz konusu baş aktörlerle, İslam’ı şiddetle yan yana kullananların aynı olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Müslümanların Ortadoğu’da ve dünyanın bazı yerlerinde şiddetle iç içe görüntülerini “fotoğraflayanlar”, onların objektiflerin karşısına geçmelerini sağlayanlardır. Burada iki husus önemlidir: Birincisi, Müslümanların bugün belli yerlerde icra ettikleri eylemleri terör olarak kabul etsek dahi -tabii ki terör terördür, şiddet şiddettir, azı da çoğu da reddedilmelidir-, bunun, medya ve internet gücüyle dünyaya abartılarak ve sanki bütün Müslümanlar terör yapabilecek potansiyel ve de amaca sahiplermiş gibi kötü propaganda edilmesiyle yakın ilişkisi vardır. İkinci husus, söz konusu eylemlerin ne gibi ölçütlerle terör olarak adlandırıldığına da dikkat etmek gerekir. Ölçütlerin oldukça göreceli olduğu aşikardır. Batı kendini esas alarak kendi çıkarları temelinde terör tanımı yaparak, en azından uygulamada böyle yaparak Müslümanların yaptığı her türlü savunma eylemini dahi şiddet ve terörle damgalarsa, evrensel ahlaki temelde bir terör karşıtlığına ulaşmak mümkün olabilir mi? Her halükarda Müslümanların bugün var olan fotoğraftan ders almaları gerektiği de bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Müslümanlar, İslam’ın ve kendilerinin öyle olmadığını tüm dünyaya göstermek durumundadırlar. Bu fotoğrafın neresinden bakılırsa bakılınsın yanlış bir fotoğraf olduğunu, tarihsel misyonları gereği tüm dünyaya pratikleriyle, gönüllere hitap ederek göstermeleri mümkündür. Batı’nın da, -günümüzün en büyük sorununu kendi dünyasıyla İslam ülkeleri arasındaki gerginliğin oluşturduğunu¹⁰ ve maddi olarak kendisinin güçlü taraf olduğunu hiç unutmaksızın- barışın gerçekleşmesi ve Müslümanların barışçı olduklarını göstermesine engel çıkarmaması, kendi insanlarına layık gördükleri muameleye Müslümanların da layık olduğunu kabul etmesi, dahası empati yaparak Müslümanları anlamaya çalışması büyük önem arz etmektedir.” (Okumuş 2008).

İyi ve doğru gözlemler, bir problem olarak küresel durum karşısında dünyanın içinde bulunduğu şiddet ve terör dolu kaos ortamından çıkmasında

¹⁰ Gunter Verheugen'e göre "21. yüzyılın en büyük sorununu Batı dünyasıyla İslam ülkeleri arasındaki gerginlik oluşturmaktadır." (<http://www.tercumangazete.com/hoku.aspx?id=10661>, 07 Ekim 2004 Perşembe).

evrensel bir dünya dini olarak İslam'ın esaslı rolünün görülmesini sağlayacaktır. Küreselleşme süreçlerinde farklı hallerde ortaya çıkan İslamofobik oyunda İslam'ın terörizmle ilişkilendirilmesi yanlıştır. Bu noktada tarihsel olarak İslamiyetin terör ve şiddet yönünün ağır basmadığı, günümüzde de küreselleşmenin olumsuz sonuçları ve boyutlarından dolayı İslam toplumlarında yaşanan huzursuzlukların ve buna bağlı olayların dünyaya terör olarak yansımalarıyla İslam ve terör ilişkisinin kurulduğu üzerinde durulmalıdır (Okumuş 2008).

Belirtmek gerekir ki "Evrensel dinlerin küresel durum içinde ve karşısında "şiddet ve terör"e bulaştırılmış olmaları, onların küresel durumun olumsuzluklarına alternatif olmalarıyla açıklanabilir. Bu bağlamda dindarlar tarafından gelen yanlışların şiddet ve terör kısımlarının geçici olduğu söylenebilir. Dinler ve dünya açısından bir geçiş dönemi, bir sancılı dönem yaşanmaktadır. Dinler, insanların bu dönemi atlattıklarında temel rolü oynayacaklardır. En önemli rolü ise *ev-küyerel* boyutuyla İslam dini oynayacaktır. İslam dininin bu özelliğinin işaretlerini aldıklarından dolayı küresel güçler, Müslümanlara karşı sonucu şiddetle noktalanacak çeşitli politikalar uygulamaktadırlar. Müslüman toplumların içinden çıkan bazı birey veya grupların, din adına veya başka bir şey adına bir tepkide bulunmaları, hatta eylemde bulunmaları, İslamî terörizmden bahsetmeyi veya Müslümanlar arasında terörün yaygın olduğundan söz etmeyi ya da dünyada en çok Müslümanların şiddet ve terörle içiçe olduklarını söylemeyi haklılaştırılmaz. Şiddet ve terör diye nitelendirilen olayları bağlamlarından kopararak ele almak ve ardından onları İslam ve Müslümanlara bağlı terör eylemleri olarak tanımlamak bilimsellikle bağdaşmaz. Elbette terör terördür, şiddet şiddettir. Kimden çıkarsa çıksın yanlıştır, kötüdür ve karşı çıkılmalıdır. Fakat son derece karmaşık olayların, oyunların oynandığı bir arenada, bir takım zayıf insanların ortaya koyduğu "şiddeti", salt şiddet veya terör olarak tanımlamak ve bunun üzerinden tüm dünyada, hassaten Avrupa ve Amerika toplumları nezdinde Müslümanları mahkum etmeye çalışmak, olayların anlaşılmasını ve dolayısıyla bitirilmesini engeller. Bu ise küreselleşmenin yıkıcı yönlerinin, yeni dünya düzeninin şiddet ve terör uzanımlarının daha da derinleşmesine ve katmerleşmesine yarar." (Okumuş 2008).

"Amerika'nın ve Batı'nın diğer etkili siyasi aktör devletlerinin, terörizmi kendilerini merkeze alarak tanımlamaktan da vazgeçmeleri gerekmektedir. Onlar, terörizme, kendilerini, kendi siyaset, ideoloji, güç ve iktidarlarını esas alarak tanım getirmekte, istediklerine terörist demekte, istediklerini de kahraman yapmaktadırlar. Bu çifte standard doğurmakta ve Batı'nın güvenilmezliğine yol açmaktadır. Terör konusunda evrensel yaklaşımlar geliştirme konusunda gerekli çabaların ilgili devlet ve aktörlerce gösterilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca Amerika'nın halkına İslam'ı ve Müslümanları doğru bir şekilde öğretmesi şarttır. Bugün, Amerikalıların üzülen söylemek gerekirse İslam'ı bilmedikleri halde Müslümanlarla ilgili olumsuz önyargıları bulunmaktadır. Bu noktada 31 Ocak-19 Nisan 2007 tarihleri arasında bulunduğum ve bir kaç eyaletine gitme imkanı elde

ettiğim Amerika'da dikkatimi çeken bir hususu zikretmek istiyorum. Bu husus, Amerika'da İslam'ın şiddet dini olduğu yönünde, Müslümanların terörist oldukları yolunda ciddi bir propagandanın olduğu gerçeğidir. Gerçekten de Amerika'da bazı siyasal güçler, bazı akademisyenler, bazı kiliseler ve medya önyargılar ve ideolojik, siyasal amaçlarla İslam'ı hep terör ve şiddetle anmakta (Davidson, 2003: 71) ve bu da İslam hakkında maalesef son derece bilgisiz olan Amerikan halkının İslam ve Müslümanlarla ilgili olarak olumsuz düşünmesine, Müslümanları Amerika için çok tehlikeli görmesine ve dolayısıyla Müslümanlardan nefret etmesine yol açmaktadır. Bu gerçeği Amerika'da yaşayan Müslümanlar görmekte ve bundan olumsuz etkilenmektedirler. Ayrıca yazılan bazı kitaplarda Müslümanlar hakkında ciddi dezenformasyonlar yapılmaktadır. Bazı medya grupları aynı şekilde Müslümanlığı terörle ilişkilendirmeyi meslek edinmişlerdir. Avrupa'da da durumun farklı olduğunu söylemek güçtür. Bu durumu düşününce şu sorular, anlamlı hale gelmektedir: 1. Sürekli şiddet ve terörden bahsediliyor. Acaba terör, önce sanal olarak üretiliyor, sonra da gerçekleştiriliyor mu? Teröre belli uluslararası veya küresel merkezler mi kumanda ediyor? 2. Dünyanın en çok terörden bahsedilen yerlerinde, karmaşık ilişkileri çözümlenmeden terörü çözebilmek, hatta bizzat terörü yürütenlerin terör yaptıklarını söyleyebilmek mümkün müdür? İslamî bağlamda; terörizm, fundamentalizm, radikalizm, extremism, dindarlık, Müslümanlık ve İslam bilerek ve bilmeyerek birbirine karıştırılmak suretiyle, İslam'ın ve Müslümanların şiddet ve terörle ilişkilendirilmesi, Müslümanların barışçı yönlerini ortaya koymalarına engel teşkil etmektedir. Batı'nın bundan vazgeçmesi ve Müslümanların da kendilerini doğru ifade etmeleri gerekmektedir. Gerçekte İslam'ın ve kendilerinin öyle olmadığını iyi anlatmaları gerekmektedir. Sonuç olarak İslam, ev-küyerel yaklaşımıyla dünyada var olan şiddet ve terörü durdurmada çok büyük bir potansiyele ve tecrübeye sahiptir. İslam, küresel durumu ev-küresel duruma dönüştürerek hem evrensellik özelliğiyle dünyaya değerlerini yayabilecek, hem yerellikleri koruyacak, çoğulculuk temelinde farklı inançların kendi durumlarını devam ettirmelerini temin edecek birikimle küresel dünya düzeninin özellikle şiddet ve terör boyutuna set çekebilir. Küresel güçlerin, İslam ülkelerini kendi haline bırakması, İslam'ın bu potansiyel ve tecrübesini zamanında ortaya koyması ve dolayısıyla bütün dünyada barışa giden yolu açması için önemlidir. Müslümanların kendi haline bırakılması, Müslüman toplumların kendi ülkelerinde özgürlükçü yapılanmayı da beraberinde getirecektir. Tabii ki Müslümanların da ne tür olayların içinde olurlarsa olsunlar, İslam'ın temel prensiplerinin belirlediği şekilde şiddet ve teröre bulaşmamaya dikkat etmeleri şarttır." (Okumuş 2008).

Sonuç: İslamofobi'ye Çözüm İslam'ın Kendisi

İslamofobi oyununda Müslümanların durumunu anlama çabası olan bu çalışmada şu bulgulara erişilmiştir:

1. İslamofobi, yani kısaca İslam nefreti, karşıtlığı ve düşmanlığı, Batı'da oldukça yaygın bir durum, kültür ve endüstridir.

2. Buna bağlı olarak İslamofobi, dünyada birçok ülkede, hatta bazı İslam ülkelerinde dahi etkili olabilmektedir.

3. İslamofobi tarihsel temelleri itibariyle Hz. Muhamed'in (s) Mekke'de ilk İslam'ı anlatmaya başlaması, Medine döneminden itibaren İslam'ın farklı coğrafya ve kültürlerle yayılması, Endülüs'ün İslamlaşması, Haçlı Seferleri, oryantalizm, modern ve postmodern zamanlar olarak dönemleştirilebilir.

4. Medya, sinema, kültür, sanat ve edebiyat eserleri, İslamofobinin en önemli ve en etkili araçlarındandır.

5. İslamofobiyle mücadele noktasında bütün dünyada İslamofobinin bir suç olarak ilan edilmesi ve bütün ülkelerde mümkün olduğu ölçüde bu suça dair yasal düzenlemelerin yapılması için çaba harcanmalıdır.

6. Batılılar, İslamofobinin başta kendileri için ciddi bir kötülük problemi olduğunu görmeli ve İslamofobiyle mücadele etmelidirler ve kendi ülkelerinde Müslümanlara yardımcı olmalıdırlar. İslamofobiyi önlemek için bunu yapmalıdırlar.

7. Batı kaynaklı güçlerin kurduğu ve kurallarını belirlediği İslamofobik oyun, Müslümanlar için "yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal" türündendir. Bu oyunda kurallar öyle konulmuştur ki bir bakıma "tavşana kaç, tazıya tut" deyişiyle anlam kazanmaktadır. Öyleyse Müslümanların bu oyundan çıkışları, ancak oyunun kurallarını bozmakla ve kendi kurallarını koymakla mümkün görünmektedir. Sonuç olarak Mevlânâ'nın Aslan ile Tavşan metaforuyla hikaye ettiği oyunu oynamak, Müslümanlara çıkış yolu gösterebilir.

8. Müslümanlar, oyuna karşı oyun oynarken İslamofobiye karşı bizzat İslam'ı ortaya koyarak çözüm üretmeleri gerektiğini unutmamalıdırlar. Bu noktada şu ayetleri yeniden düşünmeli ve gereğini yerine getirmelidirler:

"Ey iman edenler! İman ediniz!..." (Nisa 4/136).

"Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe, Allah o toplumu değiştirmez." (Ra'd 13/11).

9. İslamofobiyle mücadelenin en önemli boyutlarından biri de Müslümanların birlik olmaları, kardeşlik hukukuna tabi olmalarıdır. Örgütlü Paralel Dinsel Yapı'nın ve başka bazı grupların yaptığı gibi kendini merkeze koyarak ve Batı'nın İslamofobi oyunu ve stratejilerine destek çıkararak Müslümanlara karşı dışlayıcı, damgalayıcı, ötekileştirici tutum içine girmemeleridir.

10. Müslümanlar kendi içlerinde teröre, zulme meyleden, İslam'ın temel ilkelerine aykırı hareket ederek İslam'a ve Müslümanlara zarar veren grup veya yapılara karşı net bir tavır koymalı ve onları asla sahiplenmemelidirler. Batılı güçler de İslam topraklarında meydana gelen olaylara ne adına olursa olsun asla müdahale etmemelidirler.

KAYNAKÇA

- Abbas, Tahir (2015). "İngiltere'de İslamofobi: 21. Yüzyılda Müslüman Karşıtı İrkçılığın Şekillenışı Konuusunda Tarihe ve Günümüzde Siyaset ve Medya Tartışmaları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 115-131.
- Ahmed, Akbar (2008). *İslâm'a Yolculuk: Küreselleşme krizi*. Çev. Faruk Tuncer. İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları.
- Akram, Susan M. ve Johnson, Kevin R. (2002). "Race, Civil Rights, and Immigration Law after September 11, 2001: The Targeting of Arabs and Muslims". *NYU Annual Survey of American Law*. 58/3, ss. 295-355.
- al-Shaikh-Ali, Anas (2015). "Sanat ve Edebiyat Kılığına Girmiş İslamofobi Söylem: İlerleemeci Eğitim Yardımıyla Efsane ile Mücadele". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 217-254.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Küreselleşme*. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid (ed.) (2016). *European Islamophobia Report*. Ankara: SETA.
- Beyer, P. (2002). "Globalization". <http://aix1.uottawa.ca/pbeyer/globalization.html>.
- Boztemur, Recep (2002). "Marx, Doğu Sorunu ve Oryantalizm", *Doğu Batı*. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002, ss. 135-150.
- Bulut, Yücel (2002). *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Cainkar, Louise (2004). "The Impact of the September 11 Attacks and Their Aftermath on
- Arab and Muslim Communities in the United States". 13 *GSC Quarterly*. Yaz/Sonbahar, 2004.
- Cesari, Jocelyne (2015). "Batı'da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 63-92.

-
- Cherribi, Sam (2015). "Bir Saplantının Canlanması: Hollanda, Avusturya ve Almanya'da İslamofobi". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 95-114.
 - Cole, David (2003). "The New McCarthyism: Repeating History in the War on Terrorism". *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*. 38/1. Kış, ss. 1-30.
 - Davidson, Lawrence (2003). *Islamic Fundamentalism*. Westport, London: Greenwood Press.
 - Elliot, Andrew (2006). "After 9/11, Arab-Americans Fear Police Acts, Study Finds". *The New York Times*. June 12.
 - Esposito, John L. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* 3. bs. New York, Oxford: Oxford University Press.
 - Fuller, Graham E. (2012). *İslamsız Dünya*. 4. bs. Çev. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayınları.
 - Hagopian, Elaine (1975-76). "Minority Rights in a Nation-State: The Nixon Administration's Campaign against Arab-Americans". *Journal of Palestine Studies*. c. 5. No. 1/2. Sonbahar, 1975 - Kış, 1976, ss. 97-114.
 - Heck, Robert (2007). "Towards A Sociological Understanding of American Islamofobia". *70th Annual SSS Meeting'de (Southern Sociological Society, 10-14 Mart 2007, Atlanta, ABD) sunulan bildiri*.
 - Kalın, İbrahim (2015). "İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 39-62.
 - Lang, Michael (2006). "Globalization and Its History". *The Journal of Modern History*. c. 78, ss. 899-931.
 - Lean, Nathan (2015). *İslamofobi Endüstrisi*. Çev. İbrahim Yılmaz. Ankara: DİB Yayınları.
 - Le Carré, John (2003). "The United States of America Has Gone Mad". *Times/UK*. Şubat 21 (<http://www.commondreams.org/views03/0115-01.htm>).
 - Lechner, Frank J. (1989). "Cultural Aspects of the Modern World-System". *Religious Politics in Global and Comparative Perspective*. Ed. W. H. Swatos. New York: Greenwood Press
 - Lewis, Bernard (1982). "The Question of Orientalism". *New York Review of Books*. 24 Haziran 1982.
 - Lewis, Bernard (2003). *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*. New York: Modern Library.

- Mardin, Şerif (2002). "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği". *Doğu Batı*. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002.
- Mazrui, A. (1998). "Globalization: Homogenization or Hegemonization". *The American Journal of Islamic Social Science*. c. 15. Sayı: 3.
- Metin, Sevtap (2014). "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu". *ÜHFM*. LXXII/1, ss. 235-264.
- Nyang, Süleyman S. ve Abed-Rabbos, S. (ty.). "Bernard Lewis ve İslamî Araştırmalar: Bir Değerlendirme". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2002). "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı". *Marife*. 2/3. Kış 2002, ss. 253-260.
- Okumuş, Ejder (2005). "Secularization and Religion". *Euro Agenda Avrupa Günlüğü*. 4/6, ss. 335-356
- Okumuş, Ejder (2007). "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Ed. K. Canatan ve Ö. Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, ss. 235-257.
- Okumuş, Ejder (2008). "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam". *Diyanet İlmî Dergi*. 44/3. Temmuz-Ağustos-Eylül 2008.
- Okumuş, Ejder (2012). *Toplumsal Değişme ve Din*. 4. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2015a). "İslamofobi: Bir Kötülük Problemi". *Yeni Şafak*. 13.02.2015 <http://www.yenisafak.com/hayat/islamofobi-bir-kotuluk-problemi-2080240>
- Okumuş, Ejder (2015b). "Çağdaş Dünyada Birlikte Yaşama". *Hız Peygamber ve Birlikte Yaşama Ahlakı*. Koordinatör: Yunus Akkaya. Ankara: DİB Yayınları, ss. 101-112.
- Özarı, Çiğdem, Turan, Kemal Kağan ve Ulusoy, Veysel (2016). *Oyun Teorisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Pruett, Gordon E. (ty.). "İslam ve Oryantalizm". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Robertson, Ronald (1999). *Küreselleşme*. Çev. Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Said, Edward W. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Çev. Nezhir Uzel. İstanbul: Pınar Yayınları.

-
- Said, Edward W. (1998). *Kültür ve Emperyalizm*. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Hil.
 - Said, Edward (2001). "The Essential Terrorist". Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question 149. Ed. Edward Said ve Christopher Hitchens.
 - Said, Edward (2007). *Medyada İslam*. Çev. Aysun Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.
 - Stewart, Anne (2003). *Report on Hate Crimes and Discrimination against Arab Americans: The Post-September 11 Backlash, September 11, 2001-October 11, 2002*. Ed. Ibish Hussein. American-Arab Anti-Discrimination Committee.
 - Subaşı, Necdet (1999). "Oryantalist Söylemin Sosyolojisi". *Kutsanmış Görüntüler*. İstanbul: Nehir Yayınları.
 - Terry, Janice J. (2006). "Arab-American Political Activism and Civil Liberties in the Post 9/11 Era". *American Arabs and Political Participation*. Ed. P. Strum. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, ss. 117-129.
 - Taylor, Charles (2007). "The Collapse of Tolerance". *The Guardian*. 17 Eylül 2007.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/17/thecollapseoftolerance>
(Giriş: 25.11.2016).
 - Turner, Bryan S. (1985). *Marks ve Oryantalizmin Sonu*. Çev. H. Çağatay Keskinok. İstanbul: Kaynak Yayınları.
 - Turner, Bryan S. (1991). *Max Weber ve İslam*. Çev. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları.
 - Turner, Bryan S. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. Çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları.
 - Waters, Malcolm (1996). *Globalization*. 2. bs. London-New York: Routledge.
 - Younes, Anna-Esther (2016). "Islamophobia in Germany". *European Islamophobia Report*. Ed. Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid. Ankara: SETA, ss. 182-198.
 - <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir> (Giriş: 18.11.2016).
 - <http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada>
(Giriş: 25.11.2016).
 - <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459> (Giriş: 25.11.2016).

• <http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016).

• http://www.hackneyhomes.org.uk/hh-hate_crime_turkish.pdf (Giriş: 25.06.2007)

Batı'da İslâm Karşıtlığının İcat Edilmiş Dili Olarak İslamofobi

(Çatışmacı Sosyolojik Perspektif)

Hüsni Ezber BODUR*

Özet

İslâm karşıtlığına ve İslâm düşmanlığına evrilen İslamofobiye giden yolda, oryantalizm, medeniyetler çatışması, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve nefret söylemi gibi ideolojik yaklaşımlar önemli rol oynamıştır. Anti-İslâm ve Müslüman karşıtlığının İslamofobik ifadelendirilmesi, Pierre Bourdieu'nun yaklaşımıyla fiziksel şiddetten daha tehlikeli olan sembolik şiddet olarak görülebilir. Bourdieu'nun sembolik şiddet tezine dayandırılan ve sosyolojik perspektiften ele alınan bu çalışma iki tür kaynaktan toplanan verilere dayanarak kalitatif yöntemle yürütülmüştür. Birinci tür kaynakları, konu ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler ve söyleşiler ile ana akım siyasetçilerin söylem ve demeçleri oluşturmuştur. İkinci tür veri kaynakları ise çeşitli sivil toplum ya da düşünce kuruluşlarının periyodik olarak yayınladıkları raporlardan meydana gelmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini, dinin toplumdaki rolünü makro düzeyde inceleyen iki ana perspektiften biri olan çatışmacı teori ve dini çatışma tezi oluşturmuştur. Bu yaklaşıma göre, temelde kıt kaynaklar üzerindeki hâkimiyet mücadelesi dini veya ideolojik söylemlerle yürütülmektedir. Bu çalışmada dini, sosyal ve ekonomik temelli çatışmanın İslâm ve Müslüman karşıtlığı anlamında İslamofobik bir ideolojinin doğuşunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Batı'da ve dünyanın her yerinde İslamofobinin yükselişini engellemede savunmacı söylemlerle enerjiyi tüketmeden, alanında uzmanlaşmış teolog, bilim adamları ve entelektüellerin İslâm'ın temel esaslarını insanlığa aktarmalarının önemli olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Şiddet, Nefret Söylemi, Kültürel İrkçılık, İslâm Karşıtlığı

Islamophobia as an Invested Language of Anti- Islam in the West

(Conflict Sociological Perspective)

Abstract

On the way to Islamophobia evolving into Islam antagonism, theoretical frameworks such as clash of civilizations, orientalism, xenophobia, discrimination, and hate discourse and crime have played important roles. According to Pierre Bourdieu, articulating anti-İslâm and Muslim antagonism as Islamophobia could be regarded as symbolic violence which is more

* Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanı, hebodur@ksu.edu.tr, (0344) 3002726.

dangerous than physical violence. Gathering data from two different sources, this study has a qualitative approach based on Bourdieu's symbolic violence. First type of data are composed of books, articles, studies, and discourse and statement of mainstream politicians. Second type of data are collected from the reports released by civil society and think tanks. In this study, symbolic violence is used as an analytical tool. Also this study is based on conflict theory which is one of the two perspectives studying religion's role in society at the macro level and religious conflict thesis. According to this perspective, competitive struggle on scarce resources is maintained with religious and ideological discourse. This study demonstrated that how the conflict based on religious and economic reasons affected the rise of Islamophobic ideology defining Islam and Muslim antagonism. In conclusion, the importance of expert theologians and intellectuals' defensive discourse in preventing the rise of Islamophobia both in Western world and all over the world without wasting the energy was emphasized and their conveyance of basic principles of Islam to humanity was suggested.

Keywords: Symbolic Violence, Hatred Speech, Cultural Racism, Islam Antagonism

Giriş

Kavramlar, sosyal bilimsel çalışmalarda önemli analitik araçlar olarak kullanılır. Ancak kavramların bir yandan üretildikleri sosyo-kültürel bağlamlarda şekillendikleri diğer yandan da zaman içerisinde anlam kaymalarına maruz kaldıkları bilinmektedir. Ayrıca kimi kavramların bu değişken yapısına ilaveten taşıdıkları ideolojik öze bağlı olarak bir yönlendirme içerisine sokuldukları da görülmektedir. Buna göre İslamofobi kavramının da Batı dünyasının kendi siyasi, dini, kültürel ve ekonomik şartlarında İslâm'ı ve Müslümanları kötülemenin ideolojik dili olarak icat edilmiş olduğu söylenebilir.

Batı Hıristiyan dünyası kültürel gelişimini düalist çerçeveye oturtmuş ve hep çatışma halinde olacağı yabancı bir öteki inşa etme çabasında olmuştur. Bu yüzden daha İslâm ile ilk karşılaşmalarından itibaren "biz" ve "onlar" karşıtlığının dil ve söylemini geliştirmiştir. Aslında bu sürecin teorik çerçevesinin oryantalizm ve medeniyetler çatışması ile çizilmiş olduğunu belirtmekte fayda vardır. Yani Müslümanlara karşı nefret ve düşmanlığın kökleri İslâm'ın Avrupa içlerine ilk girdiği yüzyıllar öncesine kadar uzanır. İslâm'ın Hıristiyan Batı üzerindeki ilk başarılı konumu karşısında teolojik, siyasi ve kültürel olarak bir İslâm karşıtlığı gelişmeye başlamıştır (Roald, 2004:57). Bu süreçte Irkçılık, zenofobi (yabancı düşmanlığı), ayrımcılık, önyargı ve basmakalıp yargularla İslâm ve Müslüman karşıtlığı ya da İslamofobi inşa edilmiştir.

İslamofobi sözcüğü, İngiliz düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust'ın İngiltere'de yaşayan Müslümanlara karşı nefret ve korkuya işaret etmek üzere 1997 yılında yayınladığı "*Islamophobia: A challenge for us all*" (İslamofobi: Hepimize bir meydan okuma) isimli ilk raporunda İslâm'a yönlendirilmiş temelsiz düşmanlık olarak tanımlanmıştır (Runnymede Trust, 1997:4). Raporun yayınlanmasından sonra bu kelime, İslamofobi konusunu ele alan sosyolojik çalışmalarda rastlanır olmuştur. Akademik çevrelerde bu kavramın ihtiva ettiği karmaşıklık ve muğlaklıkların kritik

edilmesinden çok, yüzeysel olarak kullanılması dikkat çekmiştir. İslamofobi kavramı, kimilerine göre Amerika'da 1980'li yılların sonlarında doğduğu ya da 20. yüzyılın başlarında görüldüğü iddia edilse de rapora göre yeni bir kavramdır (Runnymede Trust, 2017:13). Avrupa'da ve dünyanın birçok yerinde raporun yayınlanmasından evvel, yani 1980'lerde çok açık bir biçimde Müslümanlara karşı olumsuz tutum ve hislerin gelişmekte olduğuna şahit olmaktayız. Bunun görünür nedenleri arasında doktrin ve pratikleriyle İslâm'a karşı tarihi süreçte oluşmuş bir antipati ile İslâm ve Müslüman karşıtı ayrımcılığı ve kültürel ırkçılığı gösterebiliriz. Birbirleriyle yakından ilişkili olan bu iki durum İslâm korkusu ve nefreti ile tüm Müslümanları sevmeme yönünde bir tavır almaya yani İslamofobiye yol açmıştır (Runnymede Trust, 1997:2). Ülkemizde de 11 Eylül 2001 sonrası dönemde İslamofobi konusunu ele alan çalışmaların neredeyse tamamında bu kavramın ilk kullanıldığı bu rapora atıfta bulunmaktadır (bkz. Canatan, 2007). Son yıllarda İslamofobi kavramı Müslümanlara karşı son derece olumsuz tutumların ve hislerin dili olarak tanımlanmıştır. Ancak çeşitli sosyo-ekonomik bağlamlarda Müslüman ayrımcılığı olarak kullanılan İslamofobinin çeşitli formları ve yüzleri olduğunu belirtmekte fayda vardır.

İslamofobinin çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamlarda farklı form ve yüzleri olduğu yönünde yaygın bir görüşün ilgili literatürde yer almasına rağmen, bu kavramla Müslümanların nefret ve korku objesi haline getirilerek İslâm düşmanlığının inşa edildiği hususu açıktır. Böylece İslamofobi sözcüğü ile Müslümanlara karşı önyargının nefretin ve her türlü şiddetin meşru hale getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

İslamofobinin 'ne'liği hakkında fikir birliğine varılmış bir tanımın olmamasına rağmen, bu kavramın analitik olarak kullanışlı hale getirilmesi yönündeki girişimlere dikkat çekmekte fayda vardır. Yine İslamofobi konusunda oluşan literatür tarandığında bu kavramla İslâm'ın ve Müslümanların korku objesi haline getirildiği önyargının, nefretin ve bağnazlığın hedefi yapıldığı anlaşılmaktadır. Müslümanlara karşı yönlendirilmiş, ayırım gözetmeden negatif tutum ve duygular şeklindeki İslamofobik önyargılar Batı'da anti-İslâm ve anti-Müslüman şiddete yol açmaktadır (Akyol, 2017,20 Haziran). Aslında bu kavramın içerdiği manalar ne olursa olsun kullanılması doğru değildir. Çünkü İslamofobi veya Müslümanfobi, İslâm'a ve Müslümanlara karşı bir önyargı ve nefret olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramla İslâm ve Müslümanın korku objesi haline getirilmesi yalnızlık, karanlık ya da gece vakti mezarların yanından geçerken duyulan korkular gibi beşerî duyguyu ontolojik hale getirme çabası gibi bir art niyet söz konusudur (Subaşı, 2017). Ancak İslâm ve Müslümanlar hakkında üretilen korku, analitik olmaktan ziyade sosyolojiktir.

İslâm'a ve Müslümanlara karşı üretilen korku kapsamında bir husûmeti çağrıştıran kavram olduğu kesin olan İslamofobi, 11 Eylül terör saldırılarından sonra başta Batı olmak üzere bütün dünyada İslâm düşmanlığını belirtmek üzere başvurulan bir kavram olmuştur. İslamofobik tutum ve duyguların artması

İslâmofobların, yani İslâm nefretçilerinin her türlü araçtan yararlanarak bir İslâm düşmanlığını körüklemeleri elbette bu konu ile ilgili araştırma, analiz ve rapor oluşturma sürecini de hızlandırmıştır. Bu cümleden olarak makalede İslamofobi hakkında yazılan kaynaklardan, yine bu konu ile ilgili ülkemizde ve Batı'da aktif düşünce kuruluş ve organizasyonlarının hazırladıkları raporların bulgularından yararlanılmıştır.

İslamofobi hakkındaki çalışmalar, genel olarak İslâm'ın ön yargı ve basmakalıp klişelerle temsil edildiğini, anti-İslâm ve anti-Müslüman duygusunun kamusal hayatta kökleştirilmeye çalışılmasını ortaya koymaktadır. İslamofobiyi besleyen ana faktörler olarak kültürel ırkçılık, oryantalizm, medeniyetler çatışması, dışlama, yabancı düşmanlığı, korku ve nefret suçu gibi teorik çerçeve ve kavramlara dayalı analizler dikkat çekmektedir. Öte yandan, Runnymede Trust'ın 1997'de yayınladığı İslamofobi raporunda kapalı ve açık İslâm görüşlerinden bahisle, ikincisinin yani açık İslâm'ın geliştirilmesi ile İslamofobinin önüne geçilebileceği ifade edilmektedir. Bu tür analizler, Amerikalı fonksiyonist sosyolog Talcott Parsons'un geleneksel ve modern toplumların karakteristikleri olarak davranış biçimlerinin özelliklerini ortaya koyan A ve B kalıp değişkenlerini hatırlatmaktadır.

Sadece geleneksel ideal tipe dayandırılan bir İslâm algısı, bu algıya dayalı olarak tarihi süreçte inşa edilen Müslüman kesime dair kalıp yargıları beslemekte ve İslamofobinin ya da İslâm karşıtlığının sosyolojik temelini oluşturmaktadır. Çeşitli Avrupa toplumlarında yaşayan ve içinde yaşadığı topluma dini inançlarını koruyarak entegre olmak isteyen Müslümanların görünürlüklerini kısıtlamak şeklinde sembolik şiddet yoluyla İslamofobik tutum ve his etrafında İslâm düşmanlığı geliştirilmek istenmektedir. Minare, başörtüsü, helal gıda gibi Avrupa ülkelerinde tartışılan, aslında din ve vicdan özgürlüğü kapsamında ele alınması gereken konular üzerinden bir İslâm karşıtlığı üretilmektedir. Bu konularla ilgili tartışmalar ve yönetim birimlerinin bu dinî pratiklere yaklaşımı İslâm hakkında önyargıları besleyecek şekilde ele alınmaktadır. Çeşitli Avrupa ülkelerindeki medya kuruluşları "İslâm'a karşı Batı" paradigması perspektifinden İslâm ve Müslümanları ötekileştirmektedir. Bu çerçevede toplumda dinin rolünü makro düzeyde analiz eden yaklaşımlardan biri olan çatışmacı teori veya dinî çatışma perspektifi ile Batı'nın İslâm karşıtlığı, ekonomik çıkarlara dayalı çatışmaların bir tür yansıması olarak değerlendirilmektedir (Roberts, 1990: 61-70).

Bu makalenin planı çerçevesinde birinci bölümde, sembolik şiddetin ideolojisi olarak İslamofobi kavramının tarihsel arka planı çerçevesinde gelişimi analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise dini çatışma teorisi bağlamında İslâm ve Hıristiyan mücadelesinin İslamofobiyi nasıl ürettiği konusu tartışılmıştır. Makalenin üçüncü kısmında ise kıt kaynaklar üzerindeki çatışmanın İslamofobik söylem ve ideolojiyi beslediği hususu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Yani İslamofobinin ortaya çıkışı ve gelişiminde Müslümanların kamusal alanda ekonomik ve siyasi aktörler olarak görünür olmalarının istenmemesi ve bu konuda her türlü tedbire başvurulması etkili olmuştur. İslamofobi ile mücadele konusundaki önerilere sonuç bölümünde yer

verilmiş, ekonomik hayatta, siyasette, eğitimde, sosyal ve kültürel alanlarda yer alma talebinin çoğulculuğa imkân vereceği; toplumun tüm kesimlerinin daha dinamik bir etkileşime girebileceği ve bu çok kültürlü ortamın İslamofobi ile mücadelede müspet manada etkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

Sembolik Şiddetin İdeolojisi: İslamofobi

İslâm'a ve Müslümanlara karşı menfi tutum ve duyguları belirtmek üzere birçok terim ve sözcük kullanılmıştır. İslâm ve Müslüman karşıtlığı ve düşmanlığının günümüzdeki ifadesi olarak en yaygın kullanılan kavram İslamofobidir. Ancak hususi bağlamlarda, ülkelerde, uluslararası organizasyonlarda ve akademik çevrelerde başka terimler de kullanılmıştır. Müslüman karşıtı ırkçılık, Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlük, Müslüman karşıtı önyargı, Müslüman karşıtı şiddet, Müslümanlardan nefret etme, İslâm ve Müslüman karşıtlığı, Müslümanfobi ve Müslümanların şeytanlaştırılması gibi terim ve ifadeler bunlardan bazılarıdır (Richardson, 2012). İslâm düşmanlığının söylemini ve zihniyetini belirtmek üzere kullanılan İslamofobi kelimesi ile Müslümanlara yönelik nefret suçlarından tacize ve kamusal alanda her türlü ayrımcılık ve dışlamadan fiziki saldırı ve sözlü eyleme kadar şiddet suçlarının hafifletilmesi hatta meşrulaştırılmasının dili inşa edilmiştir.

İslamofobi kelimesi, İngilizce'de, Hristiyan Batı dünyasında İslâm düşmanlığı yani İslamofobi ile anti-semitizmin tarihsel süreçte el ele gittiğini konu edinen Edward Said'in 1985 tarihli makalesinde kullanılmıştır (Richardson, 2012). Ancak kavramın sosyal bilimsel çalışmalarda, siyasette, medyada yaygın kullanımı Runnymede Trust isimli İngiliz düşünce kuruluşunun 1997 yılında yayınladığı rapordan sonra olmuştur. İslamofobinin Avrupa'da farklı kültürlerin bir arada yaşamalarına tehdit oluşturması ve bununla mücadele edilmesinin zarureti, konuyla ilgili akademik ilgiyi artırmış ve İslamofobi hakkında bir literatür doğmuştur. Gerek İslamofobi ile mücadeleyi amaç edinmiş düşünce kuruluşları gerekse akademik çalışmalarda adı geçen rapor önemli bir referans kaynağı haline gelmiştir. Bu rapora atıfla İslamofobinin tanımı tarihsel gelişimi ve temel nitelikleri hakkında analizler yapılmıştır. İslamofobiye kavramsal ve tarihsel yaklaşan Canatan'ın (2007) makalesi de bu raporda belirtilen İslamofobik niteliklere atıf yapılarak kaleme alınmıştır. Aynı şekilde Ali Murat Yel'in (2017) "İslamofobi İle Mücadele Kapsamında İslamofobiye Karşı Örnek Bir Müslüman Toplum Oluşturmalı" başlıklı makalesinde olduğu gibi Hakan Taşdemir de (2017) "İslamofobi ve İnsan Hakları" konulu yazısında adı geçen rapora atıfta bulunmuşlardır. Böylece İslamofobi, Avrupa'nın psikik dünyasında kök salmış oldukça eski İslâm karşıtlığına dair basmakalıp yargılarının günümüzdeki ifadesinden başka bir şey olmamaktadır.

İslâm karşıtlığının bir ideolojisi olarak İslamofobinin tarihi, İslâm'ın daha doğduğu ilk yıllara kadar gerilere götürülebilir. İlk Mekke müşrikleri ve diğer Pagan ya da Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dini geleneklere bağlı olanlar arasında, İslâm'ın hızla yayılmasını müteakiben, statülerinin devamından yana olup belli

çkarlarını sürdürmek isteyen dinî ve siyasi otoriteler tarafından çeşitli formlarda bir İslâm düşmanlığı başlatılmıştır.

Müslümanlarla Hıristiyanların birbirleriyle yoğun olarak karşılaşmaları, 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren Haçlı seferleri (1095-1291) ile olmuştur. Müslümanlara saldıran Gayri Müslimler, nefret söylemi ve düşmanlık teolojisi çerçevesinde İslâm'ı ve Müslümanları ötekileştirme gayreti içerisine girmişlerdir. Ayrıca Endülüs Emevileri, İstanbul'un fethi ve Sicilya yoluyla İslâmiyet'in Avrupa'yı etkilemesi, İslâm düşmanlığının inşasında etkili olmuş tarihsel olaylardır (Ataman, 2017:16). Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan Batı'yla karşılaşması sürecinde kilise, İslâm düşmanlığı temelinde halkı hep seferber etmek istemiştir. Geride bıraktığımız yılda birçok Avrupa ülkesinde yükselen Türkofobi ve bu bağlamda ana akım siyasetçiler arasında ve medyada hâkim söylem haline gelen Erdoğanfobi gibi İslamofobik kavramlarla Türkiye'nin başarısı engellenmek istenmektedir. Osmanlı Devleti'nin asırlarca Avrupa'da İslâm'ın temsilcisi ve savunucusu olması, Batılının zihin dünyasında İslâm'dan bahsedildiğinde Türkiye'yi akla getirmektedir. Bu yüzden İslamofobinin Avrupa'da yükselmesiyle beraber bir Türkofobinin öne çıkarılması tesadüfi değildir. Türkiye, ana akım siyasetçiler tarafından Müslüman kimliğinden dolayı Avrupa'ya ait olmadığı ve Batılı değerle uyuşmadığı iddiasıyla "öteki" olarak resmedilmektedir (Yanarışık, 2015:104). Dünya Değerler Araştırması verilerine atıfla Türkiye'nin muhafazakâr yapısında ve kadın karşıtı değerlerinde son yirmi yılda bir değişme olmadığından bahisle neo-oryantalist söylem oluşturularak İslamofobik yaklaşımlara meşruiyet sağlanmaya çalışılmaktadır. Aslında İslâm'ın demokrasi, kadın erkek eşitliği ya da Batılı değerlere karşı tehdit oluşturduğu yönündeki algının Edward Said'in oryantalizm olarak isimlendirdiği süreçte oluşturulduğu bilinmektedir (Yel ve Nas, 2014:568).

Günümüz Avrupa'sında kültürel ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, medeniyetler çatışması, oryantalizm gibi tehlikeli ideolojilerin oluşturduğu İslamofobik tutum ve zihniyetten hareketle, cihad gibi bazı İslâmî kavramları çarpıtıp önyargılı biçimde kullanarak İslâm'la terörü yan yana getirme gayreti içerisine girildiği görülmektedir. İslâm düşmanlığı, ekonomik ve siyasi çkarlarını korumak isteyen Batı tarafından yapay olarak üretilmiş bir dinsel ötekileştirme ile sürekli inşa edilmektedir. Batılı medya kuruluşları tarafından geride bıraktığımız asrın başlarında vücut bulan Evanjelik Protestan fundamentalizminin, 1979'da gerçekleşen İran İslâm Devrimi'ne referansla nasıl da İslâmî köktencilğe dönüştürdüğü hayretle müşahade edilmiştir (Kedikli ve Akça, 2017:74). Bu süreçte Müslümanlar, hem İslâmcı (İslâmist) hem de cihatçı (jihadist) olarak vasıflandırılıp entegrist, özcü ve indirgemeci bir yaklaşımla İslâm'ın totaliter bir din olduğuna hükmedilmiştir. Böylece 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte bir öteki düşman olarak İslâm'ın ve Müslümanların gösterilmesi gecikmemiş, hemen Samuel Huntington'un 1993 yılında yayınladığı medeniyetler çatışması teziyle bu olgunun teorik çerçevesi çizilmiştir (Bayraktar, 07 Şubat 2017).

Müslümanların ötekileştirilmesinin İslamofobik tavırla pekiştirildiği Batı'da yükselen "yeni sağ" hareketin özünü teşkil eden Evenjalizm ya da dünyayı İncilleştirme ve çeşitli kültik çevrenin oluşturduğu köktencilik ve onların temsilcileri olan "neoon"lar ABD başkanı Trump'ın şahsında tecessüm etmiştir (Göka,2016).

Trump'ın İslamofobik nefret suçunu tüm dünyaya karşı, uluslararası hukuku hiçe sayarak işlemesi, Batı'da icat edilmiş İslamofobiye dört elle sarıldığıının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Son derece tehlikeli bir hal alan İslamofobi ile başta Müslüman entelektüeller olmak üzere tüm İslâm dünyasında hukuki zeminde bir mücadele başlatılmalıdır.

İslâm'a ve Müslümanlara karşı İslamofobi yoluyla önyargıların nasıl harekete geçirildiğine dair çarpıcı bir örnek verelim. Oklahoma City'de 1995 Haziran'ında terör eylemi gerçekleşmiş ve bir kamu binasının bombalanmasıyla çocuklar dâhil birçok masum insan hayatını kaybetmiştir. Ertesi gün bir İngiliz gazetesi olan "Today"de eylemcilerin İslâm adına bu terörü gerçekleştirdikleri duyurularak tüm Müslümanlar suçlanmıştır. Kısa zaman sonra bu terör eylemini gerçekleştirenlerin Hıristiyan militanlar olduğu yetkililer tarafından açıklanmıştır. Görüldüğü gibi İslâm'la terörü yan yana getirme gayreti içerisinde olan medyada açık seçik bir şekilde İslâm düşmanlığı sergilenmiş ve Müslümanlar, Batı'nın güvenliğine ve değerlerine karşı bir tehdit unsuru olarak gösterilmiştir.

Tekrarlanan klişeleşmiş basmakalıp yargularla ayrımcılığa ve ırkçılığa dayalı nefret söylemi çerçevesinde antipatinin ve Müslüman karşıtlığının sürekli beslendiği görülmektedir. Böylece İslamofobi çerçevesinde sürekli beşerî korku duygusu tahrik ve manipüle edilerek İslâm ve Müslüman düşmanlığının canlı tutulmasına çalışılmaktadır. Diğer yandan İslamofobi kavramı Müslümanların maruz kaldığı sembolik şiddeti İslâm korkusuna dayandırarak hafifletme hatta meşrulaştırma vasıtası olarak da kullanılmaktadır (Ataman, 2017:15). Buna göre İslamofobi, mistikleştirilerek kutsallaştırılmaya çalışılmakta, çeşitli araç ve yöntemlerle gündemde tutularak, İslâm düşmanlığı kalıcı hale getirilmektedir. Burada duygu ve bilişten meydana getirilen İslamofobi vasıtasıyla, bir yandan Müslümanlara ve İslâm'a yönelik korku hissi ile bir ruh hali inşa edilirken, diğer yandan da Hıristiyanlığa karşıt olacak şekilde bir İslâm algısı oluşturulmaktadır. Korkudan ve nefretten beslenerek önyargılara dayalı bir oryantalizmin oluşturduğu bilişsel süreç, bu yönüyle İslâm karşıtlığının motivasyon kaynağı olmaktadır. Sosyologlar ve sosyal psikologlar önyargının güçlü duygusal unsurla birlikte basmakalıp yargılara döküldüğünü ve dönüştürüldüğünü göstermektedir. (Borell,2015:411). İslâmofoblar yani İslâm düşmanları bu terimi kelime manası itibariyle İslâm dininden ve Müslümanlardan korkma anlamında kullanmaktadır. Ancak İslamofobi tabiri ile yalnızca bir korku ve nefret değil, ayrıca İslâm'a ve Müslümanlara karşı yöneltilmiş düşmanlık kampanyasını yürütmek ve bu süreçte aktif rol oynamak da kastedilmektedir (Roald, 2004:53).

Müslüman karşıtı tutum ve hislerle nefret söylemi ve suçları; önyargı; ayrımcılık ve toplumsal dışlama, İslamofobi yazınında ilk planda göze ilişen temalar olmaktadır. Vandalizm, fiziksel saldırı, yaralama ve öldürmeden, psikolojik baskı ve sembolik şiddete kadar uzanan bu tutum ile basmakalıp yargılar arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu bağı güçlendirmede, siyaset ve medya el ele vererek bütün gücüyle çalışmaktadır. İslamofobik şiddet, oryantalist söylemin inşa ettiği ve mit haline getirdiği yanlı ve çarpıtılmış İslâm imajı çerçevesinde Müslümanlara karşı tüm hızıyla devam etmektedir. Kültürel ırkçılık temelinde kendini eşsizleştiren Batı dünyası, Müslümanlar üzerinde hak sahibi oldukları vehmine kapılarak İslamofobik tutum ve davranışları meşrulaştıracağını sanmıştır (Sambur, 2016:11). Müslümanları terörist olarak yaftalamanın, hem İslâm'a hem de çok geniş taraftar kitlesine sahip bu dinin mensuplarına karşı işlenmiş bir nefret suçu olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. ABD merkezli PEW araştırma kuruluşunun bulgularına göre Müslümanların ezici çoğunluğu terörü lanetlemektedir. Aynı şekilde Müslümanların kahir ekseriyetinin demokratik değerlerle bir sorunu bulunmamaktadır. Diğer taraftan Batı'nın, Müslümanların yüksek doğum oranına sahip oldukları iddiasıyla önümüzdeki onlu yıllarda Avrupa'yı İslâmlaştıracakları; dolayısıyla bunu önlemek adına İslamofobik tutum içerisine girdikleri yaklaşımı da tamamen yanlış olduğu gibi bilimsel gerçeklerle uyuşmamaktadır.

Avrupa'da ırkçılığın yeni bir formu olarak da tanımlanabilen İslamofobinin ortaya çıkışı ve yükselişinde, eski Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde komünizmin yıkılması ve kendince tarihin sonunu ilan eden medeniyetler çatışması tezi etrafında yeni öteki olarak zaten tarihi süreçte de çatışmacı ilişki içerisinde buldukları Müslümanların seçilmesi sürpriz olmamıştır. Elbette İslamofobinin yükselişinde dinî, siyasal, ekonomik ve kültürel ırkçı faktörlerin yanı sıra aşırı sağ partilerin de katkısı olmuştur. Ancak, Avrupa'da İslamofobinin yükselişinde esas neden olarak, kıt kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurmanın dinî ya da ideolojik söylemle ifade edilebileceğini ileri süren çatışmacı din teorisi çerçevesinde İslâmî fikirlerin Batılı dünya görüşlerine tehdit oluşturduğu iddiasını ileri sürmek daha açıklayıcı gözükmektedir.

Dinî/Sosyal İslamofobi

İslamofobi, dinî, sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkabilir. Dinî/sosyal İslamofobi kavramsallaştırmasıyla, Hıristiyan Batı'nın kıt kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurma yolunda İslâm'ı ve Müslümanları bir tehdit olarak algılaması, maddi ve ruhsal çıkarları uğruna her türlü dinî-ideolojik söylemle üstünlük elde etme arayışı doğrultusunda bir anlam kastedilmektedir. Bugün İslâmiyet'in hızla dünya ölçeğinde gelişme eğilimine girmesiyle Hıristiyan Batı kilise öncülüğünde kültürel kodlarında kök salmış basmakalıp yargılara referansla İslâm karşıtlığını İslamofobi formunda yeniden üretmiştir.

Müslümanların parlak dönemlerinden sonra bilhassa 18. yüzyıldan itibaren kolonyal Batılı güçler, İslâm coğrafyasını sömürgeleştirme girişimlerine meşruluk kazandırmak için İslâm'ı kültürel ırkçı okumayla savaşçı, şiddet yanlısı, kadına düşman bir din olarak resmetmeye başlamıştır. Kıt ekonomik enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurma teşebbüslerinde vahşetlerini meşrulaştırmak için İslamofobik söylemi inşa etmişlerdir. Avrupalıların kolonileştirme faaliyetlerinde ekonomik avantaj elde etme talepleri ana motivasyon kaynağı ve birincil öncelik olmuştur. Kilise ile birlikte harekete geçerek Hıristiyanlığın diğer dinlere karşı avantajlı konumda olduğunu gösterip, bu yolla da kıt kaynakları ele geçirmenin meşru zeminini oluşturmayı amaçlamışlardır.

İstilacılar, saldırgan faaliyetlerini kilise adamlarından ya da misyonerlerden yararlanarak yürütmüşler ve bu yolla sömürgeciliği meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Amerika'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunan İspanyol asıllı Bartolome de Las Casas (1484-1566), Hıristiyanların vahşiliklerini gözler önüne seren ilk papazlardan biri olmuştur. Yeni işgal ettikleri topraklarda Avrupalıların sömürgeci faaliyetlerinin motivasyon kaynağı olarak "altın"ı gösteren Las Casas'ın bu konudaki bir hikayesi oldukça ibret vericidir. Las Casas, idam edilmek üzere olan yerli bir kabile liderine yağmacıların Hıristiyanlığı kabul etmesini, eğer bu dine girerse cennete gireceğini aksi takdirde cehennemlik olacağı yönünde bir tercih sunduklarını söylemektedir. Hıristiyanların yerlileri öldürme ya da köle olarak satma şeklindeki vahşice uygulamaları dikkat çeker. Las Casas gibi içeriden eleştiren Hıristiyan misyonerlerin sayısı şüphesiz fazla değildir. Altın gibi kıt kaynakları ele geçirme şeklinde ortaya çıkan çatışmanın dinî söylemlerle ifade edilmesi Hıristiyan kültüründe yaygın bir şekilde görülmektedir.

İslâm ve Müslümanlarla Hıristiyan Batı'nın karşı karşıya geldikleri ilk günlerden itibaren hem toplum hem de tabiat üzerinde hâkimiyet tesis etme bakımından ikincisinin yani Batı'nın, beslendiği dualist felsefeden dolayı daha fazla çatışmacı bir ilişkiyi tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bunun temel nedenlerini anlayabilmemiz için her iki dinî geleneğin kurumsal çerçevesini oluşturan unsurlar arasında mukayese yapmamız, bilhassa ilk gelişim dönemlerinde reel hayattaki yansıma ve uygulamalarına bakmamız gerekir. İslâm, vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirilen idealizm ile bu idealizmin gerçek hayatta Hz. Peygamber örneğinde realizme dönüştürülmesiyle dünya ve ahiret dengesini dengeli kuran bir dindir. Yani Hz. Peygamber, İslâmiyet'in esaslarını vaz ederken bunların nasıl uygulanacağını göstermiş ve dünya-ahiret dengenin bozulması durumunda hangi prensiplerin devreye sokularak sağlıklı bir toplumun sürdürülebilir kılınabileceği konusunda rol model olmuştur. Aynı durum Hıristiyanlık için geçerli olduğunu söylemek zordur. Hz. İsa, vahye dayalı dinî ideali, genç yaşta çarmıha gerilmesinden dolayı reel hayata taşımada örneklik oluşturamamıştır. Hıristiyan Batı'nın materyalistik trendi, dünyayı sömürmede sınır tanımazlığı ve her türlü aşırılığı mubah gören yaklaşımında idealizm ve realizm dengesinin oluşturulamamasında bu tür bir rol modelinin olmamasının payı vardır.

İslâm etimolojik olarak barış ve Allah'ın iradesine teslim olma anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in örneğinde İslâm, barış ve adalet dini olarak daha ilk doğduğu günden itibaren çeşitli dinî geleneklere mensup olan insanlar arasında geniş bir yayılma imkânı bulmuştur. Diğer yandan dönüşün yalnızca Allah'a olacağı ve kurtuluşun onun iradesine boyun eğme yoluyla gerçekleşeceği prensibi, Ortaçağ'da despotik kral ve imparatorların boyunduruğundan kurtulma yolunda bir iradenin gelişmesine yol açmıştır. İslâm inancının geniş coğrafyalara yayılmasında ve tüm işlerde yalnızca Allah'a sığınma ve onun dışında hiç kimsenin iradesine boyun eğmeme ilkesi önemli rol oynamıştır. Her türlü prangalardan kurtulma, irade özgürlüğüne ve akli kullanmaya yol açmıştır. İslâm'ın bu temel karakteristikleri karşısında Hristiyan Batı dünyası İslâm'ı küçük düşürme gayretleri çerçevesinde hep İslâm'a karşı nefret söylemi kullanmayı, suç işlemeyi ve teröre başvurmayı kendisine ilke edinmiştir.

Papa XVI. Benedict'in 12 Eylül 2006 yılında Almanya'nın Regensburg Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada İslâmiyet ve Hz. Peygamber hakkında olumsuz, önyargılı ve incitici sözler sarf etmesi İslâm dünyasında haklı bir infiale yol açmıştır. Papa bu konuşmasında İslâm'ın yeni bir şey getirmediğini ve şiddet yanlısı bir din olduğunu söylemiştir. Hristiyan Batı dünyası her zaman İslâm ve İslâm'ın tarihî tecrübesi hakkında yanlış ve çarpıtılmış sözler üreterek düşmanca tavrını devamlı canlı tutmak istemiştir. Çatışmacı zeminin her fırsatta inşasına gayret eden Papa da İslâm dünyasında yükselen protestolar üzerine özür dilemiş ancak sarf ettiği sözlerin kendisine ait olmadığını Ortaçağ'a ait bir metinden alıntı yaptığını söylemek suretiyle aslında Müslümanlardan özür dilememiştir (Yanarışik, 2015:108). Alıntılanan fikirlerle ilgili bir eleştiri, şerh ya da yorum yapmadan aynen aktarılması ve bunların 12 Eylül yıl dönümüne denk getirilmesi bu fikirlerin tamamen benimsendiği anlamına gelir. Zaten Papa'nın kullandığı dil Haçlı seferlerini düzenleyen kilisenin dilinden pek farklı değildir. Hristiyan Batı her zaman kendi dışındaki inançları Pagan ya da putperest olarak vasıflandırıp bunların "kutsal savaş" yoluyla Hristiyanlaştırmasına yönelik bir din politikası takip etmiştir (Abdul Hamid, 2010:157). Bugün Batı dünyasında İslâm hakkında üretilen jihadist (cihatçı) kavramı ve nitelemesiyle İslâm'ın şiddet yanlısı bir din olduğu vurgusu Batı Hristiyanlığının kendi söylemini meşrulaştırmak için kullandığı temelsiz iddialardan öteye gidememektedir. Burada kendileri dışındaki tüm insanları kutsal savaş yoluyla Hristiyanlaştırma girişimi "Avrosentrik" (Avrupa merkezci) bir anlayışın dini alandaki yansımalarından başka bir şey değildir. Bununla mücadele etmede "İslâmosentrik" bakış açısının geliştirilmesi ve bu yolla Hz. Peygamber'in örneğinin her platformda dile getirilmesinin uygun olacağı söylenebilir. Bu anlayış doğrultusunda İslâmiyet ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının, insanların zor kullanılarak din değiştirmelerinin teminini benimseyen Hristiyan Batı'dan tamamen ayrı olduğu görülmektedir.

Bugün İslamofobik provokasyonlar, kiliseyle beraber, film, medya, kitaplar ve popüler kültür unsurları dâhil her türlü araçtan yararlanılarak yürütülmektedir.

Batı'da İslâm ve Müslüman karşıtı her türlü provokatif eylemlere siyasi otoriteler seyirci kaldığından ve bunları önleyici herhangi bir tedbire başvurmamalarından dolayı İslamofobik tutum ve davranışlar her yerde artarak devam etmektedir (Yanarışık, 2015:109). Toplumda tezahür eden çeşitli problemlerin kaynağı olarak çoğunluğunu Müslümanların temsil ettiği göçmenleri gösterme girişimi, İslâm'ı ve Müslümanları küçük düşürücü her türlü eylemi meşrulaştırmaya hazır bir çevrenin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Hız. Peygamber Yahudi ve Hıristiyan topluluklara karşı saygılı davranmış, netice itibariyle bu topluluklardan birçok kimse de onun karakter gücüne duyduğu hayranlıktan ve sevgisinden dolayı İslâm'ı seçmiştir. Hız. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra kurulan Medine şehir devletinin Medine vesikası olarak bilinen hukuki düzenlemesi, Yahudiler gibi çeşitli dinlere mensup olanlara eşit vatandaş statüsü kazandırmıştır. Hukukun üstünlüğü prensibi ve yönetim erkinde adaletten ayrılmama gibi prensipler Hız. Peygamber'in değer çizelgesinde en üst sıraları teşkil etmiştir. Servet, konum hiyerarşi ve sosyal sınıfa bakmaksızın adalet prensibinden asla taviz verilmemiştir. Yahudi ve Hıristiyanlara karşı bir ayrımcılık yapılması şöyle dursun nitelikli olanlar 'emaneti ehline veriniz' prensibi çerçevesinde yönetimde bürokrat olarak istihdam edilmiştir. Hız. Peygamber'in insanlara karşı samimi davranışı, tüm insanlığın takip edeceği karakter gücüyle donatılması, Hız. Peygamberi olumsuz betimleyen Ortaçağ Hıristiyanlığının ve Avrupa'sının ön yargılılığını yüze vurmaktadır. Batılıların Hız. Peygamber'in kılıç yoluyla İslâm dinini yaydığı şeklindeki tarihi gerçeklerle uyuşmayan asılsız iddiaları uzun dönem işlenerek günümüze kadar sürdürülmüştür.

Batı'da mesela İngiltere'de İslâmiyet hakkındaki tüm önemsizleştirme girişimlerine rağmen İslâm'ın en hızlı büyüyen din olması, bugün İslamofobik nefret ve düşmanlığın artmasında mühim nedenlerden biri olarak gösterilebilir. Bir araştırmaya göre İngiltere'de 20 binin üzerinde beyaz ve eğitimli Müslümanın olduğu tahmin edilmektedir. İslâm'ı seçen İngilizlerin hayat hikâyelerine referansla bu tercihlerinde birçok faktörün etkili olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre aile hayatı, yaşlılara yakınlık hissi, bireyciliğe karşı topluluğa aidiyet duygusu, insanı yabancılaştıran çıkarıcı eğilimleri azdıran ve bencilliği körükleyen modernitenin bazı unsurlarının reddi konusunda Müslümanlarla aynı düşünceyi paylaşma, İslâm'ı seçmede önemli motifler olarak belirlenmiştir (Soutar, 2010:13-14).

İslâm'ın hızla yayılmasına karşı üretilen korku ya da İslamofobi bir başka bakımdan sembolik şiddet yoluyla yürütülmektedir. Din kurumunun önemli kurucu öğelerinden biri sembollerdir. Batı'da İslâm'ın ve Müslümanların kamusal alandaki görünürlükleri sembolik şiddet yoluyla engellenmeye çalışılmaktadır. Bu konuyu kamusal alanda kültürel görünürlüğü mümkün kılan dolayısıyla birlikte yaşamının çerçevesini oluşturacak olan çok kültürlülüğün gelişmesine katkıda bulunacağına inandığım mabetler üzerinden tartışmanın gereğine işaret etmek istiyorum. Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri büyük ölçüde farklı düşünen insanın birlikte hareket etmelerini sağlama kabiliyetine bağlıdır (Soutar, 2010:14).

Müslümanların ibadet yerleri ve bununla ilgili minare gibi dini semboller yoluyla görünür olmalarını engellenerek yani bir manada sembolik şiddet uygulanarak Müslümanlar korku objesi haline getirilmektedir. Farklılıkların ötekileştirilmesi toplumsal varlığın sürdürülebilir olmasını engelleyecektir. Bir mabedin sanat ve estetik bakımından tıpkı açık havada sergilenen müze gibi kamusal alanda yer alması yeni bir kültürel etkileşim kanalının geliştirilmesinde oldukça önemli rol oynayacaktır (Göle, T24).

Batı genel olarak homojen topluluklardan oluşmaktadır (Roald, 2004). Bu yüzden ana çoğunluk içerisinde azınlık konumunda olan gruplar öteki olarak daha düşük seviyede muamele ile karşılaşmaktadır. Homojenite durumu mabetlerin mimarisinde de kendini gösterir. Mesela, Meksiko City'de çok büyük bir Aztek piramidinin yıkılarak yerine inşa edilen katedral, İspanya'daki katedrallerden çok farklı değildir. Bunun gerisinde farklılığa tahammülsüzlük şeklinde tezahür eden Hıristiyan zihniyeti yatmaktadır. Oysa İslâm ülkelerindeki farklı dinlere ait mabetlerin, tevhit inancını bozacak unsurlara yer vermemek ve bulunduğu mekândaki ülkenin mimarisine uygun olmak şartıyla inşa edilmesinde bir beis görülmemiştir. Köln'de Diyanet tarafından yaptırılan caminin tasarımı Müslümanlara olduğu kadar Müslüman olmayanların beklentilerine de cevap verecek şekilde bir Gayri Müslim Alman mimar tarafından yapılmıştır. Şüphesiz bu durum karşılıklı etkileşimi mümkün kılacak kamusal kültürün doğmasında bir başka fonksiyonel iletişim kanalı olarak görülmelidir (Göle, T24). Toplumun sağlıklı bir biçimde canlılığını korumasında farklı düşüncelere mensup insanların birlikte hareket etmelerine imkân sağlayacak çok kültürlülüğün önemi bir kez daha kendini göstermektedir.

İslâm'a karşı negatif tavrın sebepleri arasında Hıristiyanlığın İslâm'ı kendisine rakip görmesi de sayılabilir. İslâm'ın hep çatışılacak öteki olarak konumlandırılması, ideolojik bir söylem olan İslamofobi ile yürütülmektedir. Batı'da İslâm karşıtlığının yükselmesinde kiliseyle mücadeleye giren 68 kuşağının varisleri olan bilimci, sekülerist çevrelerin faaliyetleri bir başka faktör olarak görülebilir. Göle'ye göre Fransa'da 1990'lı yıllarda İslâmiyet'in kamusal görünürlüğüne artması ile birlikte bu çevreler din karşıtlığını İslâmiyet üzerinden sürdürmeye başlamışlardır (Göle, T24). Daha sol içerikli söylemleriyle azınlık haklarının korunması dâhil temel hak ve özgürlükler konusunda mücadele ettiği söylenen yeni kuşak bazı entelektüellerin, İslâm ve Müslümanlar söz konusu olunca birden İslamofobik duyguların kabarması, egemen Hıristiyan kültürün bu düalist yapısının toplumsal hayattaki canlılığını göstermektedir.

Ekonomik İslamofobi

Başta Anglosakson ve Kuzey ülkeleri olmak üzere Batı dünyası, diğer taraftan da Budist ve Hindu inanç sistemlerinin tecrübe edildiği ülkelerde, İslâm-Müslüman karşıtlığı ve düşmanlığı çok açık bir biçimde görülmektedir. İslâm düşmanlığının küresel ölçekte yaygınlık kazanması ile ilgili bir açıklama getirmek istersek, bu

husussu çatışmacı din teorisi çerçevesinde analiz edebiliriz. Bu yaklaşım tarzı, ekonomik, siyasi ve sosyal içerikli kıt kaynaklar üzerinde hâkimiyet tesisinin dini ya da ideolojik söylemle ifade edilebileceğini ileri sürmektedir. Dini ekonomik çatışmayı, Avrupa'da Hıristiyanlarla bu dine mensup olmayanlar (mesela Yahudiler) arasında tarihi süreçte yaşanan ilişkiler ekseninde gösterebiliriz.

Batı'da geç Roma döneminden beri ana akım Hıristiyanlığın hâkim inanç sistemi olmasından dolayı bu hegemonik yapının Yahudilerle kurulan ilişkinin mahiyetini belirlediğini biliyoruz. Katolik Hıristiyanlık faiz yasağı konusundaki hassasiyetinden dolayı ticari alanı boş bırakmış ve bu nedenle Yahudilerin çeşitli Batı şehirlerinde faizli muameleler dâhil her türlü ticari faaliyette bulunmak üzere yerleşmelerine izin verilmiş, hatta teşvik edilmiştir. Ancak zaman içerisinde faiz hakkında Katolikliğin (genelde Hıristiyanlığın) yaklaşımında değişme gözlenmiştir. Weber'in kapitalizmin doğuşunda etkili olduğunu söylediği iki önemli değişimden biri olan Protestan reformasyon hareketinden sonra, Protestanlar arasında faiz karşılığı borç vermede yanlış bir şeyin olmadığına dair bir anlayış gelişmiştir. Bu süreçte Yahudilerin ekonomik faaliyet alanlarına Hıristiyan tüccarların girmeye başlamasıyla kıt kaynaklar üzerinde bir çatışma başlamıştır. Hıristiyanlar hâkim grup olma yönündeki avantajlarını kullanarak Yahudileri anti-semitik ideolojik söylemle ekonomik hayatın dışına itmişlerdir. Burada dinî ideolojik söylem kıt kaynaklar üzerindeki çatışmayı gizlemeye yönelik bir örtü görevi görmüştür.

Dinî söylem tamamen ayrımcı davranışı meşrulaştırmak üzere kullanılan bir ideolojiye dönüştürülmüştür. Yani çoğunluk grubun dışındakiler dinî-ruhsal olarak daha aşağı seviyede konumlandırılarak bunlara karşı bir suçluluk hissi duymadan her türlü gayri insani muamelelere meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu yeni süreçte Yahudi-Hıristiyan gelenek dünya nimetlerinden yararlanma konusunda bir sınır tanımamaktadır. Ünlü Amerikalı sosyolog Peter Berger, bu gelişmeleri sekülerleşme olgusunun önemli nedenleri arasında görür. Bu olumsuz gelişmede, Hıristiyan Batı'nın dünyaya çullanması ve kaynakları tüketme konusundaki açgözlülüğü ya da bilim ve teknoloji yoluyla tamamen tüketim odaklı dünyevileşme trendi ve Hıristiyanlığın kurumsallaşma sürecinde idealizm-realizm dengesini kurma örneğinden yoksun oluşu önemli birer etkidir.

Önyargı ve ayrımcılık temelli bir İslamofobik söylemin geliştirilmesinde, Hıristiyan Batı'nın Müslüman çoğunluklu ülkelerdeki petrol gibi birçok hammaddeyi ele geçirmek için İslâm'ı ve Müslümanları çatışılacak bir öteki konumuna getirmesinin payı vardır. İslamofobinin yükselmesinde, dolayısıyla İslâm hakkındaki önyargıların artırılmasında üç değişkenin merkezî önemi haiz olduğu görülmektedir:

Bunlardan birincisi, Batı'nın Orta Doğu petroleri üzerinde hâkimiyet kurma niyetini, İslâm ve Müslümanlar hakkında olumsuz imaj oluşturarak perdeleme girişimidir. Mesela 1970'li yılların başından itibaren yaşanan enerji krizi ve müteakiben petrol savaşları neticesinde, anti-Arap ve anti-İslâm önyargılarının

artırılmasıyla bir meşruiyet arayışına girişildiği görülmektedir. ABD'nin Irak petrol kaynaklarını ele geçirmek için bu ülkeyi işgalini insan hakları, demokrasi gibi ideolojik söylemlerle meşrulaştırma girişimi derin analizlere girme gereği duymadan hemen anlaşılabilir.

İkinci neden ise Müslümanların Batı sosyal hayatında başarılı olmalarının kiskanılmasıdır; bundan kaygı duyulmasıdır. Başta ABD olmak üzere Batı dünyası, İslamofobik söylemini meşrulaştırma adına nefret suçu olan kültürel milliyetçiliğe başvurmuştur. Buna göre Müslümanların Batı'da profesyonel iş hayatı ve eğitim alanlarında görünür olmaya başlamalarıyla beraber, giyim kuşam, inanç, dil gibi kültürel özelliklerin öne çıkarılarak önyargı ve ayrımcılığın artışına şahit olunması tesadüfi değildir.

Müslümanların çeşitli Batı ülkelerinde helal gıda, başörtüsü, cami ve minare inşası gibi inanca taalluk eden konulardaki talepleri İslamofobik söylemlerle engellenmektedir. Yine sembolik farklılıklar yoluyla güçlü bir "biz-onlar" duygusu oluşturularak çeşitli inanç göstergeleri İslâm düşmanlığı çerçevesinde yasaklanmaktadır. Batı'ya daha çok İslâm ülkelerinden getirilen iş gücünün, dikey hareketlilik içerisine girmeleri de engellenmek istenmektedir. Bugün birçok Batı ülkesinde İslamofobi kapsamında görebileceğimiz Türkofobinin gelişmeye başlamasının temelinde, iş gücü açığını kapatmak üzere Türkiye'den çeşitli Batı ülkelerine göç eden çok sayıda Müslüman Türkün bugün iş sahibi olmaları, daha iyi işlerde istihdam edilmeye başlamaları, profesyonellikleri, iyi eğitim fırsatlarından yararlanmaları ve sosyal statü elde etme gibi başarıları yatmaktadır. İslâm düşmanlığının geliştirilmesinde esas faktör ekonomik kaygı olduğuna göre, Müslümanların yakın gelecekte Hıristiyan dünyayı İslâmlaştıracakları, bu yüzden Hıristiyanlığı koruma adına şiddete başvurdukları şeklindeki iddialar anılan realite ile uyuşmamaktadır.

Üçüncü nedene gelince bunun da ayrımcılığın küreselleştirilmesi olduğu ifade edilebilir. Kıt ve değerli kaynakların kontrolünü güç kullanarak ele geçirmek isteyen ülkeler ayrımcılığı ve önyargıyı küreselleştirmek isterler (Roberts, 1990:277). Kültürel ırkçılığın gelişmesinde üçüncü bir neden olarak gördüğümüz bu faktöre dayanarak ayrımcı davranışı meşrulaştırmak ya da bunun ahlaki olarak doğru olduğunu iddia etmek konusunda Batı dışı gruplar (bilhassa Müslümanlar) hakkında basmakalıp önyargıların geliştiğini söyleyebiliriz. Kısaca anti-Müslim duyguların artmasında ekonomik çıkarların önemli rol oynamasının yanında, ötekileştirilen ve düşmanlaştırılan gruba mensup olanların fiziksel özellikleri, görünürlükleri, dilleri, kültürleri ve dinleri üzerinden bir önyargının ya da İslamofobinin de oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Batı'da başta kilise olmak üzere çeşitli toplumsal aktörlerin faaliyeti sonucu İslamofobik tavırların artmasının arkasında Müslümanların giderek sosyal hayatın her alanında başarılı olmalarının önünün kesilmesi anlayışı yatmaktadır.

Sonuç

İslamofobinin İslâm ve Müslüman karşıtı her türlü peşin hüküm ve kalıp yargıları içeren ırksal bir ayrımcılık formu olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu kavram Müslümanlara karşı toplumsal dışlayıcılık ve baskıcı uygulamaları içeren temelsiz korku ve nefret söylemi ve suçu ile menfi bir imaj oluşturma yönündeki kognitif ve duygusal çabaları ihtiva etmektedir. Mistifiye edilmiş, dolayısıyla kutsallaştırılmış bir kavrama dönüştürülen İslamofobi, korku hissine dayandırılarak içselleştirilmeye çalışılmıştır. Böylece kuşatıcı bir kavram haline getirilen İslamofobi ile anti-İslâm ve anti-Müslüman duygu ve tutumlar meşrulaştırılmak istenmektedir. Bu bakımdan İslamofobi kelimesi yerine İslâm ve Müslüman düşmanlığı tabirinin kullanılmasının uygun olacağı kanaatindeyim.

Müslümanların toplumsal hayatın tüm alanlarından dışlanması, horlanması, aşağılanması, ayrımcılığa tabi tutulması kısaca fiziki ve sözlü şiddetten daha tehlikeli olan sembolik şiddetle karşı karşıya getirilmesi İslâmaofobların faaliyetlerinin sonuçlarıdır. Bu menfi İslâm algısı ve Müslüman temsili karşısında bilhassa aydın kesimine, kelime anlamı itibariyle barış dini olan ve Allah'ın iradesinden başka hiçbir otoriteye boyun eğmeme anlamına gelen, aynı zamanda insanı en şerefli ve onurlu varlık haline getiren İslâm dininin temel prensiplerinin ve değerlerinin tüm insanlığa doğru aktarılmasında büyük görevler düşmektedir. İslâm düşmanlarının faaliyetleri karşısında yılmadan kendi alanında uzmanlaşmayı ilke edinmiş Müslüman aydınların yetiştirilmesi şarttır. Müslüman ve Müslüman olmayan Avrupalılar arasındaki karşılaşma yollarından biri olarak ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim gibi sosyal hayatın tüm alanlarında başarılı olma prensibinin benimsenmesi şarttır (Göle, T24). İçinde yaşanılan toplumda görünür olmak; çoğunluk toplumuyla karşılıklı etkileşimci ilişkiye girmek ve entegratif ilişki kanallarını artırmakla mümkün olur. Ayrıca bu yeni Müslüman entelektüel sınıf, İslâm karşıtlığı ve düşmanlığına karşı çeşitli düşünce kuruluşları bünyesinde organize olup iletişim kanallarını kullanarak sosyal görünürlüklerini artırmalıdır. Ancak İslamofobik duyguların oluşması ve yoğunlaşmasında Müslüman çevreden geldiği anlaşılan terörist eylemlerinin payı da olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan el-Kaide ve DAİŞ gibi terör örgütlerinin sosyolojik incelemeleri üzerinde daha fazla yoğunlaşılmalıdır. (Akyol, 2017; Göle, T24).

Batı'da bir "ethos" (değer sistemi) oluşturularak İslâm düşmanlığı içselleştirilmeye çalışıldığından, bu kavramın kullanılmasının sakıncalı olduğu dolayısıyla bunun yerine İslâm düşmanlığı tabirinin tercih edilmesi gerektiği söylenebilir. Toplumsal hayatın tüm alanlarında Müslümanların dışlanması, horlanması, aşağılanması, her bakımdan kültürel ırkçılığa maruz bırakılması, bir bakıma sembolik şiddet uygulanması karşısında Müslüman entelektüeller, aydınlar, barış dini olan İslâmiyet'in ana değerlerini insanlığa aktarmada çaba sarf etmelidir. İslâm düşmanlığına karşı Müslümanların çeşitli düşünce kuruluşları bünyesinde organize olarak iletişim kanalları yoluyla tanınır olma ya da görünürlüklerini artırmaları zorunludur. İslâm nefretçilerinin faaliyetleri karşısında yılmadan kendi

alanında en üstlerde yer alma bilincine sahip Müslüman entelektüel sayısının artırılmasına önem verilmelidir. Bu yüzden çeşitli Batı üniversitelerinde akademik çalışmalar burs imkânlarıyla desteklenmelidir. Batı'da yakın zamana kadar etkin bir şekilde görülen Yahudi düşmanlığının dostluğa dönüştürülmesinde, çeşitli Batı üniversitelerinde Yahudi orijinli bilim adamlarının yaptığı çabaların önemli rol oynadığı bilinmektedir. Öte yandan İslâm'a ve Müslümanlara karşı uzun yıllar boyunca oluşturulmaya çalışılan menfi tutumun kısa zamanda giderilmesi zordur. Ancak Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle bir kişiyi diriltmenin tüm insanlığı diriltmek anlamına geleceği (Maide, 5/32) düsturu çerçevesinde, İslâm karşıtı mesnetsiz önyargıların giderilmesinde sabırla çalışmanın olumlu netice vereceğine şüphe yoktur. İslâmofobların İslâm'ı ve Müslümanları terörle bir görme gayretlerine karşı şu ilahi emrin gereklerini yerine getirmede çaba sarf etmeliyiz (Çağrı, 2017,08 Şubat).

"Ey inananlar! Siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O size ne yaptığınızı haber verecektir" (Maide, 5/105).

KAYNAKÇA

- Abdul Hamid, A. F. (2010). "The Prophet (peace be on him) as a Model for Universal Peace and Justice", *INSIGHTS*, 'Mercy for the Worlds' Number, 02: 2-3 (Winter 2009-Spring 2010), 153-178.
- Akyol, T. (2017, 20 Haziran). "İslamofobik Terör", *Hürriyet Gazetesi*.
- Alrassı, A. (2014). "Fighting Against Religious Extremism And Islamophobia - The Pillar For A Sustainable Harmony Between West And Islam", *SEA-Practical Application of Science*, Volume II, ISSUE 1(3), 39-47.
- Ataman, M.(2017). "Batı'daki İslâm ve Türk Algısı:Tıkanan Batı'da Yeniden Yükselen İrkçılık, Korku Endüstrisi İslamofobi", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:317, 15-17.
- Bayraklı, E. – Hafez, F. (2016). "The State Of Islamophobia In Europe", http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/03/Introduction_2016.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2017).
- Bayraktar, C. (2017, 07 Şubat). "Bir işgal biçimi: İslamofobi/İslâm Karşıtlığı", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Borell, K. (2015). "Islam and Christian-Muslim Relations", 26 (4), 409-421, <http://dx.doi.org/10.1080/09596410.2015.1067063>
- Böhürler, A. (2017, 18 Mart). "Katolik baharı/ İslamofobiye karşı çıkan Papa Francis", *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Canatan, K. (2007). "İslamofobi ve Anti-İslâmizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-Semitizm*, K. Canatan ve Ö. Hıdır (ed.), Ankara: Eskiye Yayınları.
- Çağrı, M. (2017, 08 Şubat). "İslamofobi", *Karar Gazetesi*.
- Ekman, M. (2015). "Online Islamophobia and the politics of fear: manufacturing the green scare", 38 (11), 1986-2002.

- EUMC Annual Report (2005). “Racism and Xenophobia in the EU Member States”, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/103-ar05p2en.pdf, (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- EUMC, (2006). “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, file:///C:/Users/user/Downloads/1936-EUMC-highlights-TR.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- Faimau, G. (2015). “The Conflictual Model of Analysis in Studies on the Media Representation of Islam and Muslims: A Critical Review”, 9 (5), 321-335.
- Göka, E. (2016, 10 Ocak). “Günahlardan arınma aracı olarak İslamofobi”, *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Göle, N. T24, “4 yıl boyunca 21 Avrupa kentinde araştırma yapan Prof. Nilüfer Göle, 'sıradan Müslümanlar'ın kitabını yazdı” <https://f.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/96/files/2012/11/T-24-siradan-muslimanlar.pdf> (Erişim Tarihi: 19.10.2017).
- Karaman, H. (2016, 07 Ocak). “İslamofobiye Malzeme Sunanlar”, *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Kaya, S. (2015). “Islamophobia in Western Europe: A Comparative, Multilevel Study”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 35, No. 3, 450–465.
- Kedikli, U. ve Akça, M. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Artan İslamofobi”, *TESAM Akademi Dergisi*, 4 (1), 57-95.
- Richardson, R. (2012). “Islamophobia or anti-Muslim racism – or what? – concepts and terms revisited”, <http://www.insted.co.uk/anti-muslim-racism.pdf> (Erişim Tarihi: 17.10.2017).
- Ring, N. C. – Nash, K. S. vd. (1998). “Introduction to the Study of Religion”, New York: Orbis Books.
- Roald, A. S. (2004). “New Muslims in the European Context: The Experience of Scandinavian Converts”, *Brill Academic Pub*.
- Roberts, K. A. (1990). *Religion in Sociological Perspective*, Wadsworth Publishing Company.
- Runnymede Trust (2017). “Islamophobia: Still a Challenge for Us All, London: Runnymede Trust, <https://www.runnymedetrust.org/uploads/Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2017).
- Sakellariou, A. (2011). “The 'Invisible' Islamic Community of Athens and the Question of the 'Invisible' Islamic Mosque”, *Journal of Shi’a Islamic Studies*, 4(1):71-89.
- Sambur, B. (2016). “İslâm’ı Anlamak, İslamofobiden Arınmak”, *Kamu’da SosyalPolitika*, 9 (14), 9-15.
- SETA, (2016). “European Islamophobia Report 2016”, http://www.İslamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/05/EIR_2016.pdf, (Erişim Tarihi: 17.12.2017).
- Subaşı, N. (2017). “İnsan Bilmediğinden Korkar, Korku Endüstrisi İslamofobi”, *Diyanet Aylık Dergi*, 317, 30-33.

-
- Taşdemir, H. (2016). "İslamofobi ve İnsan Hakları", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 32-34.
 - UHİM (2015). "Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık", Türkan, H. (Ed.), Şen Ofset: İstanbul.
 - Yanarışik, O. (2015). "Turkey-EU relations and the representation of AK Party in the western political and media discourse", *University of Warwick, Department of Politics and International Studies*, (Unpublished PHD Thesis), http://wrap.warwick.ac.uk/77659/1/WRAP_Thesis_Yanarisik_2015.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2017).
 - Yel, A. M. (2016). "İslamofobiye Karşı Örnek Bir İslâm Toplumu Oluşturulmalı", *Kamu'da Sosyal Politika*, 9 (14), 25-31.
 - Yel, A. M. ve Nas, A.(2014). "Insight Islamophobia: Governing the public visibility of Islamic Lifestyle in Turkey", *European Journal of Cultural Studies*, 17(5), 567-584.

“Batı”nın “Doğu”da Bir Şeytan Yaratma Girişimi Olarak İslamofobi ve Anti-İslamizm: Tarihsel Bir Yaklaşım

Kadir CANATAN*

Özet

Bugün Batı dünyasında sıkça konuşulan İslamofobi ve anti-İslamizm, kavramsal ve olgusal olarak yeni gibi görünse de aslında tarihsel temelleri ve uzun bir geçmişi olan bir vakıadır. İslamofobi'nin tarihini, İslam'ın doğduğu ve Hristiyanlıkla temasa geçtiği günlere kadar geri götürebiliriz. Hristiyanlık, ilk önce Yahudilere karşı bir düşmanlık şekli olan antisemitizmi, sonra da anti-İslamizmi yaratmıştır.

Bu çalışmada nasıl olup da Hristiyanlığın İslam'ı şeytanlaştırdığı tarihsel süreç içinde ele alınmaktadır. Gerçekte anti-İslamizm ve İslamofobi, ötekileştirici ve kutuplaştırıcı bir düşüncenin ürünüdür. Hristiyanlık hem kendi tarihsel arkaplanı olarak Museviliği, hem de kendisinden sonra gelen bir din olarak İslamiyet'i kendi karşıtı ve düşmanı ilan etmiştir. Tarihsel ve kültürel arkaplanın incelenmesi, anti-İslamizmin tarihsel ve kültürel bir kurgu olduğunu ve bugün de yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı, İslamofobi, Anti-İslamizm, Şeytanlaştırma.

Islamophobia and anti-Islamism as an Attempt to Create a Demon by the “Western” in the “East”

Abstract

Islamophobia and anti-Islamism, often spoken in the western world today, seem conceptually and factually new, but in fact are a historical fact and a long history. We can take the history of Islamophobia back to the days when Islam was born and encountered with Christianity. Christianity first created anti-Semitism, then anti-Islamism, as a form of hostility against the Jews and Muslims.

In this work is handled how Christianity demonized Islam in the historical process. In fact, anti-Islamism and Islamophobia are products of an otherization and polarizing logic. Christianity has declared the religions it has encountered both before (Judaism) and after (Islam) its opposition and enemy. The examination of historical and cultural backgrounds

* Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, kadir.canatan@izu.edu.tr

clearly demonstrates that anti-Islamism is a historical and cultural fiction and that it is reproduced today.

Keywords: East-West, Islamophobia, Anti-Islamism, Demonization

Giriş

Tam bir tarih belirlemek zor olsa da kavram olarak İslamofobi ve anti-İslamizm, Soğuk Savaş'ın bitimine denk düşen günlerde ve akabinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu hiç de tesadüf değildir: Batı dünyası, ideolojik rakibi olan Komünist Blok'un dağılmasından sonra, bu eski düşmanın yerine yeni bir düşman ikame etmek ihtiyacı hissetmiş ve Ortadoğu'da meydana gelen bazı gelişmeleri bahane ederek yeni tip bir soğuk savaş sürecini başlatmıştır. Bir başka deyişle “kızıl tehlike”nin yerine “yeşil tehlike”yi ihdas etmiştir.

Aktüel İslamofobi olgusunun ortaya çıkmasında, İran İslam Devrimi başlangıç noktasını oluşturmaktadır. 1979 yılında yayınlanan kitabına İngiliz yazar John Laffin, dikkat çekici bir isim vermiştir: “İslam'ın Tehdidi”.¹ Bu kitap birçok dile çevrilmiş ve anti-İslamist hareketlere esin kaynağı olmuştur. Göç ve göçmenliğe karşı çıkan cılız ırkçı ve yabancı düşmanı politik hareketlerin zayıf olduğu ve henüz Soğuk Savaş'ın sürdüğü bu dönemde anti-İslamizm bir akım haline dönüşmemiştir. Anti-İslamizm'in entelektüel ve politik bir eğilim olmaya başlaması için ikinci kırılma noktası olan Berlin Duvarı'nın yıkılmasına kadar beklemek gerekecektir.

Amerikalı yazar Samuel Huntington'ın “Medeniyetler Kavgası”² (1993) adlı makalesi ve burada önerdiği tez, Amerika ve Batı dünyasında Soğuk Savaş sonrası durumu yansıtması bakımından önemlidir. Bu makale ve burada ifade edilen tez, şüphesiz ki dünyada varolduğu veya varolacağı düşünülen çelişkileri ortaya çıkarması açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde bir yandan içerde gelişen göç ve göçmenlik karşıtı hareketler, diğer yandan da uluslararası değişen dengeler çatışma söylemlerini yaygınlaştırmıştır. Fakat anti-İslamizm ve İslamofobinin esas sorun haline gelmesi; çok-dinli ve çok-kültürlü Batılı toplumlarda Müslüman gruplarla yerleşik toplumlar arasında bir gerilim yaratması, 11 Eylül saldırılarının akabinde olacaktır.

Aktüel İslamofobinin bu üç aşamalı gelişme çizgisi, günümüze kadar literatürde kavramsal olarak belirsiz bırakılan bir noktanın açıklığa çıkarılmasına da fırsat vermektedir. Uluslararası literatürde eş anlamlı olarak kullanılan İslamofobi ve anti-İslamizm kavramları farklı olgulara işaret etmektedir: İlki, sosyolojik bir gerçeklik iken, ikincisi siyasal ve ideolojik bir gerçekliktir. Yakın tarihte ilk önce anti-İslamizm, politik ve entelektüel bir eğilim olarak ortaya çıkmış

¹ The Dagger of Islam, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.

² The Clash of Civilizations?, Foreign Affairs, Yaz 1993, s. 22-49.

ve bu, ikincisinin ortaya çıkmasında bağımsız bir değişken olarak işlev görmüştür. Daha basit bir ifadeyle İslamofobi, önemli oranda anti-İslamizmin ürünüdür. Eğer geçmiş ve günümüz itibarıyla bu gerçek göz ardı edilirse, İslamofobi tam olarak anlaşılamayacaktır.

Bu tespit, İslamofobiyi tek etkenle açıklamaya çalışan bir indirgemecilik olarak görülmemelidir. İslamofobi, görüldüğünden daha karmaşık bir olgudur. Son 20-30 yılın bir olgusu gibi görünen bu olgu, aynı zamanda tarihsel bir derinliğe de sahiptir. Eğer, biraz sonra resmetmeye çalışacağımız tarihsel arka plan olmasaydı, İslamofobi ve bunu da kışkırtan anti-İslamizm bu kadar hızlı yayılmayacaktı. Aslına bakılırsa, İslamofobi ve anti-İslamizm Batı dünyasında tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak sürekli bir biçimde yeniden üretilen eski bir refleksin güncelleşmiş halleridir. Eğer İslamofobi, anti-İslamizmin bir ürünü ise, bu iki olgu da tarihsel bir çatışma kategorisi olarak Doğu-Batı kutuplaşmasının yeni bir ifade biçimidir.

Ortaçağ Hıristiyanlığının ve Kilisesinin gözünde İslamiyet, en azından Hıristiyanlığın heretik bir kolu, dahası İsa karşıtı, şeytani bir olgudur. İslam'ı şeytanla özdeşleştiren bu yaklaşım, tüm tarih boyunca hem Müslüman ve Hıristiyan ilişkilerini, hem de Doğu ve Batı ilişkilerini zehirlemiş ve çatışmalı bir hale getirmiştir. Bu yaklaşım, dün Haçlı Seferleri'ne kaynaklık ederken, bugün de 11 Eylül sonrası gelişmelere ideolojik ve politik bir meşruiyet sağlamaktadır. 11 Eylül'ün hemen akabinde Amerikan Devlet Başkanı'nun "Haçlı Seferlerine Gidiyoruz" açıklaması, daha sonra açıklandığı üzere maksadı aşan yanlış bir ifade değil, Batı dünyasındaki insanların bilinçaltını ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Şeytan Hakkında Bazı Mülâhazalar

Kur'an'a göre şeytan, insana secde emrine uymadığı için Allah'a isyan etmiş ve bu isyanını bir üstünlük teziyle temellendirmeye ve meşrulaştırmaya çalışmıştır. Söz konusu hikâyeyi Kur'an bir diyalog biçiminde şöyle anlatır:

"Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" dedik. İblis'ten başka hepsi saygı ile eğildiler. O, saygı ile eğilenlerden olmadı. Allah, "Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?" dedi. (O da) "**Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın**" dedi. Allah, "Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın" dedi. Şeytan dedi ki: "(Öyle ise) bana insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver." Allah da, "Sen süre verilenlerdensin" dedi. Şeytan dedi ki: "(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım." "Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın." Allah, dedi ki: "Yerilmiş ve kovulmuş olarak

çık oradan. Andolsun, onlardan sana kim uyararsa sizin, hepinizi cehenneme doldururum.” (A’râf, 7:11-18).

Gerek eski Yunan düşüncesinde, gerekse İslam düşüncesinde toprak, hava, su ve ateş varlığın yapı yaşları olarak sayılmıştır. Bu dört unsur, sadece varlığın temel yapı taşları değil, aynı zamanda sembolik dilde farklı anlamları da dile getirir. Sözelimi toprak alçaklığı, alçakgönüllülüğü, adiliği ifade eder. Söz konusu nesnelere anlam vermek masum bir davranış değildir. Şeytan, kendi yaratıldığı ateşe üstünlük, insanın yaratıldığı nesneye aşağılık anlamı yükleyerek kendince bir seçkinlik örneği sergilemiş ve varlıklar arasında bir hiyerarşi kurmuştur. Şeytan, yeryüzünde ontolojik olarak üstünlük iddiasında bulunan ve Allah’ın belirlediği düzenin dışında, varlık kategorileri arasında kendince bir hiyerarşi kuran, yani ilk kez ırkçılık yapan bir varlıktır. Buna rağmen o serbest bırakılmıştır. Çünkü onun bir işlevi bulunmaktadır. Yaratılış, bir diyalektik; yani iyilik ve kötülük karşıtlığı temelinde inşa edilmiştir. İyilik, ancak kötülüğün olduğu bir ortamda anlamlıdır. İnsanın erdemli olması, bu diyalektik olmadan söz konusu olamaz. Gerçek erdemlilik, kötülüğün de bulunduğu bir ortamda iyiliği seçmek ve onu savunmaktır. Ya değilse sadece iyiliğin ya da sadece kötülüğün kendi başına bulunduğu bir dünya sınav dünyası olmayacaktır. Böyle bir hayat olsa olsa zorunluluktan ibaret olacaktır. Seçme imkânın olmadığı bir yerde insanın hayatı anlamsız ve amaçsızdır.

Tektanrı dinlerde şeytan Tanrı’nın karşıtı değildir. Böyle bir inanç, düalist bir Tanrı anlayışına yol açacağı için tevhidi ortadan kaldırır. Şeytan, Tanrı tarafından yaratılmış bir yaratıktır ve ona bir işlev yüklenmiştir. Zıtlık, Tanrı ile Şeytan arasında değil, iyilik ile kötülük arasındadır. Yaratılış düzeni içinde bu kadar işlevsel ve anlamlı olan şeytan ne zaman sorun haline gelmektedir. Bir tanesini demin zikrettik. Eğer o, Tanrı’nın karşıtı ve dengi bir varlık olarak algılanırsa monoteizminden sapma baş gösterir. Diğer sorun ise, onun bir sıfat olarak genelleştirilmesi ve başka varlıkların sıfatı olarak kullanılmasıdır.

Şeytan, İbranice bir kelime olup iftiracı, talip, arabozan, rakip, karşıt ve avare anlamlarına gelmektedir.³ Dilbilimsel açıdan isim değil, sıfat olarak kullanılması dikkat çekicidir. Hıristiyanlar ve Müslümanlar, şeytanı daha çok bir varlık ve bir varlığın ismi olarak telakki ederler. O, kötülüğü temsil eder ve insanları kötülüğe yönlendirir. Daha genel anlamda ise, şeytan kötülüğün temsilini üstlenmiş her şeydir. Bu genel anlamından dolayı şeytan sadece gizil ve olağanüstü bir varlık değil, her yerde ve her zaman karşımıza çıkan farklı türden kötülüklerdir. Burada bir genelleştirme ve şeyleri “şeytanlaştırma” işlemi yapıldığı açıktır. Şeytanlaştırma, şeytana özgü olan iş, eylem ve özelliklerin başka varlıklara

³ Wikipedia, “Satan” maddesi,

<http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9ubC53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU2F0YW4> (27-12-2017). Ayrıca bkz: Derveze, İ. (1989), Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı, C. I, Sh. 355, Yöneliş Yayınları, İstanbul.

atfedilmesidir. Atfedilen şey, bir kişi olabileceği gibi bir hayvan ya da nesne de olabilir. Şeytanı sıfat olarak ifade etmek, bu işlemi daha da kolaylaştırmaktadır. Eğer şeytan iftiracı, isyancı ve arabozanlık gibi sıfatlarla ifade ediliyorsa, o zaman bu özelliklere sahip olan herkes şeytan olma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Bir şeytanlaştırma ideolojisi olarak ırkçılığın ne olduğunu ve nasıl işlediğini anlamak için bu olgunun felsefi öncüllerine yakından bakmak gerekir. Albert Memmi, ırkçı ideolojinin üç önemli postülatı olduğunu saptamıştır.⁴ İlk olarak ırkçılık, yeryüzünde saf ırkların bulunduğunu varsayar. Bu öncül, kutsal metinlerde anlatılan insanın aynı kökenden geldiği şeklindeki çok köklü bir inançla çelişmekle kalmaz, tarih içinde farklı türden ırkların karışımını da göz ardı eder. İkinci olarak ırkçılık, ırklar arasında bir hiyerarşi kurar. Bir başka deyişle bazı ırkların üstün, bazılarının da aşağı statüde olduğunu iddia eder. Bu nokta, tam da ırkçılığın başladığı noktadır. Bu öncül, insanların eşitliğini esas alan geleneksel anlayışla çeliştiği gibi modern eşitlik düşüncesiyle de karşıtlık oluşturur. Buradaki temel yanlış, etnik ve irksal farkların üstünlük ve aşağılık gibi terimler yardımıyla değer yargısına oturtulmasıdır. Gerçekte farklılıkların hiyerarşik bir düzen içinde kurgulanması keyfi bir çabadır. Sözelimi dillerin farklı olması ayrı bir şeydir, bunların bir kısmının üstün bir kısmının aşağı olduğunu iddia etmek ayrı bir şeydir. Farklılıkların üstün ve aşağı biçiminde kategorize edilmesinin hiçbir bilimsel dayanağı yoktur.

İrkçılığın ikinci postülatı ile şeytanın insan karşısında üstünlük iddiası kesişen bir noktadır. Şeytan, insanın arketipi olan toprak ile kendisinin yaratıldığı ateş arasında hiyerarşik bir ilişki kurmuştur. Yani ateşin topraktan üstün olduğunu iddia etmiştir. Oysa bu arketipler farklı türden nesnelere. Birinin diğerine üstünlüğü ya da aşağılığı gibi bir şey söz konusu olamaz. Elma ve armut nasıl farklı meyveler ise ve bunların biri diğerinden üstün veya aşağı değilse, toprak ile ateş de sadece farklı türden nesnelere. Kaldı ki bu nesnelere dini metinlerde mecazi bir anlam ifade etmiş olması da muhtemeldir. İnsanın temel maddesi olan toprak, farklı kültürlerde bedenini adiliğini, faniliğini ve aşağılığı ifade eder. Ancak insan bedenden ibaret değildir. O, ruh bakımından üstün bir varlıktır. Bu anlamda insan zıtların birliğidir; bedeniyle dünyaya aittir, ama ruhuyla öteye aittir. Allah karşısında kul, diğer varlıklar karşısında ise efendidir. Bu pozisyon, Kur'an'ın deyimleriyle, insana en yüksek seviyeye çıkma imkânı tanıdığı gibi en aşağıya düşme imkânı da vermektedir. "Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırılan kurtuluşa ermiştir. Onu kötülöklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır." (Şems, 91:7-10).

İkinci öncülün mantıksal sonucu, üstün olan ırkın diğerleriyle eşit muameleyi hak etmediği gibi üstün olanın diğerleri üzerinde egemenlik

⁴ Memmi, A. (1983), *Racisme hoezo? : ontmasking van een onderdrückingsmechanisme*, Masusa, Nijmegen.

kurmasının doğal olmasıdır. Bu ırkçılığın üçüncü ilkesidir. Demek ki ırkçı bir siyasetin ve iktidarın amacı, düşünsel anlamda soyut bir üstünlük fikri değildir. Bilakis başka halkların üzerinde bir hâkimiyet kurmak ve bunu meşrulaştırmak üzere kullanılan ideolojik bir temel oluşturmaktır. Nitekim modern tarihte ırkçılık kolonyalizm çağında Avrupalı sömürgeciler tarafından işlevsel bir ideoloji olarak kullanılmıştır. Uygarlık götürme iddiasıyla çeşitli kıtalar işgal edilmiş ve halklar üzerinde hegemonya kurulmuştur.

Doğu ve Batı Ayrımı

İslamiyet’in ortaya çıkışına kadar “Doğu” ve “Batı” kavramları negatif yük ve çağrışımlardan uzaktır. Kur’an’ın ifade ettiği gibi “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü⁵ işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2:115). Fakat “kutuplaştırıcı” düşünce tarzı, bu iki dünyayı birbirine karşıt bir hale getirmiştir. “Bilinmeyen bir şeyi izah etmek için oldukça sık kullanılan yöntem, zıtlılaştırma yöntemidir. Yani bilinen bir kavramın karşıtını bulmaktır. Batı’da İslam, bütün yönleriyle Hıristiyanlığın bir karşıtı olarak tasarılanmaktadır. Sözelimi, Hıristiyanlar barışseverdir, Müslümanlar savaşçıdır; İsa ruhbandı, Muhammed çok evliydi; İncil aslidir, Kur’an kopyedir vs. Bu batıların İslam hakkındaki düşüncesidir. Batılılar, İslam’ı önceki peygamberlerin getirdiği dinlerin bir devamı olarak görmüyorlar. İslam’ı Mekke ve Medine’de başlatıyorlar. Onlara göre İslam, manevi boyutu olmayan maddeci bir dindir: Fetih ve dine zorla sokmanın adıdır. Bu şekilde batılılar, İslam’ı ve Müslümanları savunma pozisyonuna itmekte ve Hıristiyanlarla sonuna kadar ayrıntılarda bir çekişmeyi sürdürmek istemektedir.”⁶

Pekiye Doğu ve Batı, İslam ve Hıristiyanlık arasındaki bu kutuplaşma ne zaman başlamış ve nasıl gelişmiştir?

Tarihsel olarak İslam, Hıristiyanlıktan yaklaşık 600 sene sonra ortaya çıkmış ve çok hızlı bir biçimde yayılmıştır. Hıristiyan teolog ve bilim adamları, hem İslam’ın yeni bir din olarak ortaya çıkışını hem de bu hızlı yayılışını izah etmekte zorlanmışlardır. İslam’ın yeni bir din olarak doğuşunu teolojik olarak izah etmenin zorluklarından en önemlisi, Hıristiyanlığın bazı merkezi inançlarıyla çelişik görülmesidir. “Bu merkezi inanç değerlerinden biri İsa’nın yaşamı, ölümü ve yeniden doğuşuyla Tanrı’nın insanlığa vahyinin tamamlanmış olması fikridir. Bu şüphesiz ki beraberinde yeni bir peygamberin gelişinin nasıl mümkün olacağı sorununu beraberinde getirmiştir. Bu soruya bazı Hıristiyan teologlar, İslam gibi yeni bir dinin doğuşunu şeytanın işi şeklinde cevaplandırmışlardır. Tanrı, salt Hıristiyanları

⁵ “Allah’ın yüzü” ifadesi, mecazî bir anlatım olup, burada “Allah’ın rahmeti, rızası ve nimeti” demektir. Kul, tümüyle Allah’a ait olan yeryüzünün neresinde ve hangi cihetinde, ne tür bir taat ve işe girişse, Allah’ın lütuf ve rahmetini orada bulur.

⁶ Van Bommel, A. (2005), “Müslüman Doğu” ile “Hıristiyan Batı”nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, Sh. 264, Beyan Yayınları, İstanbul.

denemek ve isyankârlıklarından dolayı cezalandırmak amacıyla şeytanın İslam'ı ortaya çıkarmasına müsaade etmiştir. İslam peygamberi Muhammed sahte bir peygamberdir; şeytanın bir aracıdır; ortaya koyduğu vahiyleri kendisi uydurmuş, vicdansız, güç düşkününü bir sahtekârdır; İsa karşıtlığının (*Antichrist*) bir öncüsüdür. İslam, başka bir deyişle şeytani bir karaktere sahiptir.”⁷

İsa karşıtlığı olarak çevrilen “Antichrist” kavramı, İncil’de geçen bir sözcüktür. Yuhanna’nın 1. ve 2. mektuplarında geçen bu ifade, tarih boyunca kimi insanları nitelenecek üzere kullanılmıştır. Yunanca’da “anti” kelimesi, karşıt anlamına gelebileceği gibi “yerine geçen” anlamında da kullanılmaktadır. Bu anlamda Antichrist, dünyanın son saatlerinde ortaya çıkacak ve İsa Mesihî yalanlayacak ve onun yerine geçmek isteyen bir kişidir (Yuhanna, 1. Mektup, Bab 2:18-23). Bu figür tam da İslam literatüründe geçen “Deccal”in kendisidir.⁸ Tarih boyunca Deccal’in kim olduğuna dair hem Hıristiyan dünyasında hem de İslam dünyasında spekülasyonlar yapılmıştır. Birçok tarihi kişilik Deccal olarak etiketlenmiştir. Roma kralı Nero, Roma’daki papalar (bazı Protestanlara göre), kilise ıslahatçısı Marten Luther (bazı Katoliklere göre), Napolyon ve Hitler bunlara örnek olarak verilebilir. Rum-Katolik Kilisesi, dünyanın sonuna doğru son bir kez deneme olacağını ve bu denemeden pek çok dindarın küfre düşeceğini beklemektedir. En kötü dinsel sapma teorisi, Hıristiyan teolojisine göre Deccal inancısıdır, çünkü insan burada Tanrı yerine kendisini yüceltecek ve kutsayacaktır.

İslam’ın erken bir döneminde Hz. Muhammed’in Hıristiyan teologlar tarafından Deccal’in öncüsü olarak nitelenmesi, bu silahın sadece dünyevi iktidarı elinde tutan ve Hıristiyanlara inançlarından dolayı baskı yapan politik liderlere değil, Hıristiyanlığın rakibi olabilecek dini liderlere karşı ideolojik bir silah olarak da kullanılmış olduğunu göstermektedir. Bu, dini metinlerin yorumlanmasında dikkate alınması gereken çok önemli bir noktadır. Çoğu kişinin zannettiğinin zıddına din yorumcuları, asla kendi dönemlerinin siyasal ve toplumsal gelişmelerinden bağımsız olamamaktadırlar. Bilakis onlar, dini metinleri tarihsel-toplumsal ve kültürel bir bağlam içinde okumakta ve yorumlamaktadırlar. Bu sadece Hıristiyanlık için değil, aynen İslam için de, başka dinler için de geçerli bir durumdur. Eğer Hıristiyan teologlar dini metinlere sadakatle bağlı kalıp yorumlarını metin-merkezli yapmış olsalardı, Yuhanna’nın 1. Mektubunda dile getirildiği üzere Mesih muhaliflerinin “Bizden çıktılar, ama bizden değildirler” ifadesi üzerinde iyice düşünürler ve Deccal’in başka bir toplumdan değil, kendi içlerinden çıkacağını bilirlerdi. Öte taraftan İncil, bize Deccal’i çoğul olarak bildirmektedir; anlaşılan o ki dünyanın sonuna doğru birçok deccal çıkacaktır.

⁷ Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd, Sh. 12-13, Prometheus&Teleac, Amsterdam.

⁸ Nitekim bu benzerlikten dolayı Alman filozof Friedrich Nietzsche’nin “Antichrist” adlı kitabı Türkçeye “Deccal” olarak çevrilmiştir.

İslam’ın ortaya çıkışını ve hızla dünyaya yayılışını açıklamakta zorluk çeken Hıristiyan teologlar ve başka bilim adamları, İslamolog P. S. Van Koningsveld’in yazdığına göre bir de komplo teorisi geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre Kur’an metinleri ile Tevrat ve İncil metinleri arasında benzerliklerin bulunması boşuna değildir. Çünkü Muhammed’in gizli bir hocası olmuş ve Muhammed dini bilgilerini ondan almıştır. Bu kişi, uygunsuz davranışlarından dolayı dini görevinden uzaklaştırılan Hıristiyan bir din adamından başkası değildir. Bu ruhani, Kilise’den intikam almak için Arap yarımadasına gitmiş ve orada Muhammed’i sahte bir peygamber olarak yetiştirmiştir. Bu durumda İslam, Hıristiyanlığı içinden çökertmek üzere hazırlanmış bir komplodan başka bir şey değildir. Kısacası İslam, Hıristiyanlığın gayri meşru çocuğudur.⁹

İslam’ın ortaya çıkışını ve Hz. Muhammed’in yeni bir peygamber olarak kendisini ilan etmesini anlamadaki güçlük, kelimelere de yansımıştır. Hıristiyanlık dünyası “Peygamber” ve “elçi” sıfatını Hz. Muhammed için nadiren kullanılır. Daha çok çölden gelen “barbarlar” şeklinde nitelenen Araplar, İsmail’in ve Hacer’in soyundan gelenler anlamında “Hacer’in Oğulları” ve “İsmail’in Oğulları” diye isimlendirilirler. Hakimiyetlerinin yalnızca dünyevi hakimiyet anlamında anlaşıldığının bir göstergesi olarak Süryani yazarlar, halifelere ve Hz. Muhammed’in kendisine “krallar” olarak gönderme yaparlar; Muhammed, Arap krallarının ilkidir.... Ortaçağ Latin Hıristiyan yazarları için “İslam” ve “Müslüman” kelimeleri, birkaç istisna dışında hemen hemen bilinmeyen kelimelerdir. Onlar da doğudaki dindaşlarının yaptıkları gibi Müslümanları ifade etmek için Araplar, Türkler, Morlar, Sarazenler şeklindeki etnik çağrışımlara sahip terimleri kullanmaktaydılar.¹⁰

Neredeyse yakın zamanlara kadar “Müslüman” ve “İslam” terimlerini kullanmama konusunda bir direniş sürüp-gelmiştir. Altmışlı yıllardan itibaren Akdeniz çevresindeki Müslüman ülkelerden (Türkiye, Fas gibi) Avrupa’ya göç eden konuk işçiler için “Muhammedan”, onların dini için ise “Muhammedanizm” kavramını kullanmışlardır. Bu kavram, İslam’ın Hz. Muhammed tarafından kurulan bir din olarak algılandığını göstermekle kalmaz, Müslümanları da onun takipçileri olarak ifade eder. Oysa Müslümanlar için Hz. Muhammed, Tanrı tarafından görevlendirilen ve İslam’ı tebliğ eden bir elçidir. O, kendi kafasına göre bir din kurmamıştır. Aslında bu ifadeler Müslümanlardan ziyade Hıristiyanların düşüncesini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım etnosantrik bir bakış açısının ürünüdür. Hıristiyanlıkta Hz. İsa merkezi bir figür olduğu için, onlar İslam’da da Hz. Muhammed’in merkezi bir figür olduğunu sanmışlardır. Oysa Hz. Muhammed’in tebliğini üstlendiği İslam’da, Tanrı merkezde olup Muhammed sadece O’nun elçisidir. Nitekim bu husus İslam’ın amentüsünde açıkça ifade edilmiştir.¹¹

⁹ Van Koningsveld, P. S. (1993), Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd, Sh. 13-24, Prometheus&Teleac, Amsterdam.

¹⁰ Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, Sh. 19-20-24, EskiYeni Yayınları, Ankara.

¹¹ İslam’ın amentüsü, “Şahitlik ederim ki Allah’tan başka Tanrı yoktur ve Muhammed, Allah’ın elçisidir” şeklinde ifade edilir.

Daha sonraki tarihi seyri izlediğimizde, eski Yunanlılarda geçerli olan uygar ile barbar arasındaki ayrım, Doğu ve Batı merkezli olarak yeniden tanımlanmış ve bu kez Batı “uygar”, Doğu ise “barbar” olarak tanımlanmaya başlamıştır. İslam ile Hıristiyanlık arasındaki tarihsel rekabet, bu iki dünya arasındaki ilişkiyi çatışmalı bir hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda kutupsal bir düşünce tarzının da gelişmesine zemin hazırlamıştır. “Platon ve Aristoteles kadar Hıristiyan din bilimcileri de, doğal dünyadaki sonsuz farklılıklardan duydukları çok daha büyük zevk ile ahlaki monizme bağlılığı birleştirdiler. Tanrı kolaylıkla tekdüze bir evren yaratabilirdi. Bunu yapmamış olması farklılığa ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Augustine, Tanrı’nın neden her şeyi benzer yaratmadığını sormuş ve “her şey benzer olsaydı hiçbir şey olmazdı” diye cevap vermiştir.... Dünyadaki her türün eşsiz bir doğası, evrende farklı bir yeri vardır ve dünyadaki kusursuzluk ve uyuma kendilerine özgü mükemmellik durumuna ulaşarak katkıda bulunurlar.”¹² Aquinas, bu tezi daha da geliştirmiş ve evrene mükemmelliğin hâkim olduğunu söylemiştir. Evrendeki mükemmellik, her biri “kendi ölçüsüne göre” Tanrı’nın suretini yansıtan “şeylerin düzenli çeşitliliğinden” kaynaklanıyordu.

Evrendeki çeşitlilik ve farklılık konusunda düşünce üreten Hıristiyanlığın bu iki önemli düşünürü, gelin görün ki Hıristiyanlık dışındaki dinler ve gruplar için acımasız bir eleştiri ve hoşgörüsüzlüğün temsilcisi olmuşlardır. İlkçağ ile Ortaçağın sınırında duran Augustinus (354-430) Kilise babalarının en büyüğü olup, Hıristiyan olduktan sonra tüm hayatını Kilise’ye vakfetmiş ve Kuzey Afrika’da piskopos olarak ölmüştür. İslam’ın ortaya çıkmasından önce yaşayan bu düşünür, Hıristiyanlığı tek gerçek din, Katolik kilisesini de bu dinin tek yetkili sözcüsü görmüş ve kiliseden başka bir kurtuluş yolu olmadığını söylemiştir. Yaşadığı dönemde dört büyük sapkınlık olarak gördüğü Manikeizm, Donatizm, Pelagianizm ve Aryanizm ile savaşmakla kalmamış, Yahudileri şer bir güç olarak tasvir etmiştir. “Agustin için Musevi kanunu ve tüm Yahudi tarihi yalnızca Hıristiyanlığa hazırlık olarak önem taşıyordu. Musa ve Eski Ahit’teki diğer peygamberler Kanunun çok yetersiz olduğunu ve İsa şeklinde gelecek asıl gerçeğin yalnızca bir gölgesinden ibaret olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden Musa’nın asıl mirasçıları Hıristiyanlardı ve Hıristiyanlığı seçmeyen Yahudiler dinden dönmekle suçluydular. Augustine, İbrani metinleri Musa’nın Kanunu’nun Mesih’in gelişiyle feshedileceğini ve geçerlilik süresinin sınırlı olduğunu belirtiyordu. Onun emirlerine uymaya devam eden Yahudiler ruhsal açıdan kör, inatçı, “dünyevi” ve putperesttiler. O kadar yozlaşmışlardı ki, İsa’nın kendilerine sunduğu kurtuluşu geri çevirmekle kalmamış onu reddedip çarına gerdirerek Şeytana alet olmuşlardı.”¹³

Augustinus, donatistlere karşı yürütülen kovuşturmayı meşrulaştırmak için kilisenin sevgiden kaynaklanan bir sebeple kovuşturma yaptığını iddia etmiş ve bu

¹² Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. 30-31, Phoenix Yayınları, Ankara.

¹³ Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. 35, Phoenix Yayınları, Ankara.

iddiasını Luca İncil’inde yer alan bir hikâyeye dayandırmıştır. Bu hikâyeye göre zengin bir adam büyük bir akşam yemeği hazırlar ve şehirdekilere ziyaret vermek ister. Fakat şehrin zenginleri birer bahane göstererek bu yemeğe katılmak istemezler. Bunun üzerine ev sahibi kâhyaya der ki, şehrin meydanlarına ve sokaklarına git, ne kadar yoksul ve özürlü varsa topla getir. Hizmetçi bunu yaptıktan sonra efendisine sofrada hala yer bulunduğunu söyler. Bunun üzerine ev sahibi, “Yollara ve çitlerin boyuna çık, bulduklarını içeri girmeye zorla da evim dolsun.” (14:23). Bu hikâye sembolik bir dille anlatılmış olup, zorla içeriye almaya, yani zorla hidayete bir kanıt olarak kullanılmıştır. Hikâyede ev sahibi, Tanrı’yu; kâhya, elçiyi; yemek, göksel mesajı ve hidayeti, davetliler ise mesaja muhatap olanları dile getirmektedir.

Augustinus, “Tanrı Devleti” (De Civitate Dei) adlı kitabında sadece Hıristiyanlığı savunmamıştır, burada aynı zamanda bir tarih felsefesi ortaya atmıştır. Buna göre insanlık tarihi iki ruhsal akım arasındaki amansız bir savaş tarihi olarak resmedilmiştir. Bir tarafta Tanrı’nın şehri, diğer tarafta ise düşmüş insanların yaşadığı dünya şehri bulunmaktadır. Bu kitapta sergilenen düalist fikirler onun neden bir süre manişezmin doğulu mezhebine girdiğine de ışık tutmaktadır. Bu inanışa göre de ışık ile karanlık arasında ezeli bir mücadele söz konusudur. Işığın temsilcisi Tanrı ve onun iyilik fikri, karanlığı ise Şeytan ve kötülük fikri temsil etmektedir.

Augustinus, iyilik ve kötülük, Tanrı ve Şeytan konusunda ne kadar düalist ise devlet ve din konusunda da o kadar monist bir görüş sahibidir. Onun görüşleri Kral Büyük Konstantin’in kiliseyi ayrıcalıklı ilan etmesine ve M. 380 yılında Kral 1. Theodosius’un Hıristiyanlığı devlet dini haline getirmesinde etkili olmuştur. Bundan böyle kiliseye üyeliğinin kaybı, vatandaşlık haklarının da yitirilmesi anlamına geliyordu. Teokratik devlet yapısı içinde kâfirler ve Yahudiler kaçınılmaz bir biçimde ikinci sınıf vatandaş haline gelmişler, Hıristiyan ‘sahte öğretmenler’ ise dayak cezasına maruz kalmışlardır. Siyaset ve din birliğinden oluşan sosyal monizm din politikasında toleransı dışlıyordu.¹⁴

Ortaçağda Hıristiyanlığın en yetkin düşünürü olan Akinolu Thomas (1225-1274), Augustinus’un izinden giderek “Tek gerçek din, Hıristiyanlıktır; Tek yetkili kurum Kilisedir; Kilisenin dışında kurtuluş yoktur” tezini savunmaya devam etmiş ve Yahudiler karşısında da farklı bir tutum ortaya koymamıştır. Şüphesiz ki Thomas, İslam karşısında da etkili bir şekilde görüş bildirmiş ilk kişilerden biridir. “*Summa Contra Gentiles* adlı eseri, İspanya’daki misyonerlere Hıristiyan olmayanlarla yaptıkları tartışmalarda rehberlik eden, dinbilimsel bir el kitabıdır. Kitap Hıristiyan olmayanlara bu dini kabul ettirmek için yazıldığından ve bu konuda İncil’den alınan savların bir yardımı olmadığından, Aquinas çalışmayı tarafsız olduğunu iddia ettiği felsefi öncüllere dayandırıyordu. Elbette öncüller tarafsız değildi ve Hıristiyan inancının doğru olduğunu büyük ölçüde peşinen kabul ediyordu. Aquinas, İslam ile

¹⁴ Hoogerwerf, Andries (2002), *Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuwen*, Damon, Sh. 56, Budel.

diyaloğa girmek bir yana, onu anlamakla bile pek ilgilenmiyordu. Onun asıl amacı, İslam'ın sahte ve ahlaksız bir din olduğunu göstermekti."¹⁵

Ortaçağ boyunca Katolik kilisesi ve din adamları, İslam'la kavgalarını hem pratik anlamda Haçlı Savaşları yoluyla hem de teolojik (ideolojik) saldırılar yoluyla sürdürmüşlerdir. Ama Haçlı Seferleri Müslümanları daha yakından tanıma fırsatı da sağlamıştır. "Avrupalılar arasında İslam'ı bir din olarak ilmi bir şekilde tetkik etme arzusu ve arzusunun zamanla aleni bir şekilde artması, Haçlı Seferleri sırasında meydana geldi. Daha evvel İslam hakkında, kısmen Bizans kaynakları, kısmen de İspanya'daki Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki münasebetler sebebiyle şüphesiz bir şeyler biliyorlardı. Ancak bu bilinenler, içinden çıkılmaz surette hatalarla dolu idi. Müslümanları, Muhammed'e ibadet eden putperestler olarak telakki ediyorlardı. Yahut Peygambere sihirbazlık isnad ediyorlardı. Muhammed'in adından bozularak meydana getirilen İngilizce'deki Mahound kelimesinden de anlaşılacağı gibi, bizzat Ona şeytan diyorlardı. İslam dininin, fuhşa ve gayri meşru cinsi münasebetlere müsaade ettiğine inanıyorlardı."¹⁶ Fakat Ortaçağ'daki çatışmalı ilişkiler ve bunun yarattığı gerilimler dolayısıyla Hıristiyan bilim adamları hiçbir zaman İslam'ı kendi kaynaklarını dikkate alarak ve aslına uygun olarak ortaya koyamamışlardır.

İslam hakkında tüm Ortaçağ boyunca etkili olan ve hatta bazı bakımlardan günümüzü de önemli ölçüde etkileyen görüşleri bu dönemde geliştirmişlerdir. Watt'ın ortaya koyduğu üzere Ortaçağ Hıristiyanlığının İslam algısı şu dört iddia tarafından belirlenmiştir.¹⁷

- 1) İslam dini batıl ve hakikatin zıddıdır.
- 2) İslam, şiddet ve kılıç dinidir.
- 3) İslam, nefse düşkünlüğü öğretir.
- 4) Muhammed, İsa'nın karşıtıdır.

İlk nokta, Hıristiyanlığın kendisi hakkında üretilmiş olan görüşle uyumlu bir iddiadır. Yukarıda ifade edildiği üzere Hıristiyanlık kendini tek gerçek din, Kiliseyi tek yetkili gördüğü ve Kilise dışında kurtuluşu mümkün görmediği için kaçınılmaz bir şekilde İslam da dâhil olmak üzere bütün dinler ve dini kurumlar batıl ve hakikat dışı olmak zorundaydılar. İkinci nokta, hem İslam'ın neden hızlı yayıldığı sorusuna bir cevaptır, hem de Haçlı Seferleri'ni meşrulaştırmak için ileri sürülmüş bir gerekçedir. Oysa birçok sosyalbilimcinin söylediği üzere bu Hıristiyanlığın kendi yaptıklarını İslam'a (ya da ötekine) projekte etmesinden başka bir şey değildir.

¹⁵ Parekh, Bhikhu (2002), Çokkültürlüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori, Sh. 35, Phoenix Yayınları, Ankara.

¹⁶ Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Sh. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

¹⁷ Watt, Montgomery (1989), İslam Avrupa'da, Sh. 28-29, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Dolayısıyla bu iddia İslam hakkında bir şey söylemekten ziyade, Hıristiyan Katolik Kilisesi hakkında bir fikir vermektedir.

Üçüncü nokta, tıpkı ikincisinde olduğu gibi Hıristiyanlık inancının cinsellik ve evlilik konusundaki perspektifleriyle yakından ilişkilidir. Hıristiyanların bu konuda ortaya koydukları tek veri, İslam’ın dört kadınla evliliği kabul etmesi ve Hz. Muhammed’in birden fazla evlilik yapmış olmasıdır. İslam’da çokevlilik konusu çok tartışılmış bir konudur: İslam, çokevliliği getirmiş bir din değildir; tek yaptığı şey sınırsızca yapılan çokevliliği dörtle sınırlamış olması ve çokevlilik durumunda eşler arasında adaleti emretmiş olmasıdır. Nisa Suresi’nde ortaya konulduğu üzere İslam’da esas öngörülen tek evlilik kuralıdır. Çokevlilik, savaş ya da benzer durumlar nedeniyle yetim kalan kız çocuklarına Müslümanların sahip çıkması ve onlarla, gerekirse çok evlilik yapmalarıdır. Sosyal güvencenin ve refah devletinin olmadığı bir dönemde evlilik bir güvence anlamına da gelmekteydi. Öte taraftan Hz. Muhammed’in çok evlenmiş olması, onun nefesine düşkünlüğünden değil, sosyal ve politik nedenlerle evlilik yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel olayları bugünün perspektifinden anlamak isteyen anakronik yaklaşımlardan uzaklaşmadıkça, bu meseleleri anlamak neredeyse imkânsız görünmektedir. Fakat daha önemli bir husus, bu dönemde Hıristiyanlığın cinsellik konusuna yaklaşımındaki çarpıklıktır. Ortaçağ Hıristiyanlığına göre cinsellik zorunlu bir günahdır, evlilik salt çocuk dünyaya getirmek ve nesli devam ettirmek içindir. Boşanmak ise bir tabudur. Din adamları, bekâr kalmayı büyük bir erdem olarak karşılamalı ve evlenmemelidir. Cinsellik konusuna böyle katı ve negatif yaklaşan bir zihniyetin İslam’ın olumlu ve hoşgörülü tavrını anlaması elbette imkânsızdır. Burada da etnosantrik yaklaşım kendini açığa vermektedir.

Son nokta, İslam düşmanlığının yaratılmasında daha önemli bir noktadır. Burada, “İsa aleyhtarlığı”ndan maksat onun bir “Deccal” şeklinde resmedilmesidir. Bu, Ortaçağ dini toplumlarında en etkili silahtır, öteki iddia ve suçlamalar bunun sonuçları olarak görülmelidir. Deccal etiketinin İslam ve Muhammed’e atfedilmesi, onu doğrudan doğruya Hıristiyan Batı’nın karşı kutbu ve düşmanı kılmaktadır. Bu şekilde yaratılan Doğu ve Batı kutuplaşması, İyilik ve Kötülük arasındaki kavgaın mekânsal olarak somutlaştırılmasıdır. Bundan böyle Kur’an’ın söylediği “Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2:115) ayetinin ifade ettiği gerçek ters yüz edilmiştir. Bu anlamda Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından sonraki tarih, daha önce içi pozitif ve en azından nötr olan Doğu-Batı kavramlarının içinin negatifleştirilmesinin ve kurmaca bir Doğu-Batı karşıtlığının yaratılması tarihidir.

Doğu ve Batı Hıristiyanlığının İslam algısını karşılaştıran bir çalışmada ortak unsurların çok fazla olduğu gösterilmiştir.¹⁸ Bu, Batı Hıristiyanlığının Doğulu kaynaklara dayandığını da göstermektedir. Çünkü yakın temas içinde olan Doğu

¹⁸ Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, Sh. 41-54, EskiYeni Yayınları, Ankara.

Hıristiyanları İslamı kendilerine bir rakip olarak görmüşler ve İslam'ın hızlı yayılışı karşısında şaşkına dönmüşlerdir. Özellikle şu noktalarda bir ortak algı olduğu görülmektedir:

- 1) Muhammed, Mesih'in karşıtıdır (yani Deccaldır);
- 2) İslam, putperest bir dindir;
- 3) Muhammed bir peygamber değildir, çünkü mucize göstermemiştir;
- 4) İslam kılıçla yayılan bir dindir;
- 5) Kur'an ilahi olmayıp, Muhammed'in başkalarının yardımıyla yazdığı bir kitaptır;
- 6) Muhammed şehvet düşkünü biridir ve İslam cinselliğin öne çıktığı bir cennet anlayışına sahiptir.

Bu kalıp yargıların Hıristiyanlar arasındaki etkisi, Müslümanlara karşı nefret ve İslam düşmanlığı şeklinde iken, Müslümanlarda da aşırı bir savunma edebiyatının gelişmesine yol açmıştır. İkinci noktayla ilgili bir örnek vermek gerekirse, Kur'an geçmişte pek çok kavme peygamberlerin mucizelerle gelmesine rağmen bunun pek fazla fayda vermediği, çünkü bu onların sihirbaz ve büyücü şeklinde damgalanmasına da sebep olduğunu anlatır. Böyle olduğu halde Hz. Muhammed'in mucizelerinin yokluğu meselesinde Müslümanlar onu başka peygamberlerle yarıştıracasına ona mucizeler yakıştırmaya yönelmişlerdir. Bunun tipik örneklerinden biri Suyuti'nin (1445-1505) "Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz" adlı eseridir.¹⁹ Bu eserinde yazar, çok ileri giderek Hz. Muhammed'in tüm organlarında bir mucize saklı olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki ilişki, Ortaçağda sadece askeri bir ilişki değildi. Haçlı seferleriyle birlikte ticaret ve kültür alanlarında da alışverişler başladı. Bu şekilde Latin Katolik dünyası, İslam dünyası ve kültürüyle yoğun bir ilişkiye girdi. Müslümanlardan elde edilen yerlere Avrupalı bilginler gitmeye ve orada İslam bilimlerini Arapça bilen Hıristiyanlar ve Yahudiler yoluyla öğrenmeye başladılar. Bu alışveriş bir anlamda eski Yunan mirasını keşfetmek anlamına geliyordu. Arapça'dan çevrilen metinler çoğu kez tıp, matematik, astronomi ve felsefe gibi pratik kullanım değeri yüksek olan bilimlerdi. Bu kültürel etkileşim Avrupa'da "Onikinci Yüzyıl Rönesansı"na yol açmıştır.

Onbeşinci yüzyılın ortalarından itibaren bildiri ve kitaplarda Türkler hakkında haber ve hikâyeler yazılmaya başlanmıştır. Osmanlılar ve Türkler hakkında yazılan literatüre "Turcica" adı veriliyor ve bu eserler Türklerle en fazla ilişkisi olan Avusturya, Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde yayınlanıyordu. Osmanlının siyasi ve askeri gücü Avrupa'da ilerledikçe olumsuz haberler ve

¹⁹ İzyayıcılık-Gerçek Hayat, İstanbul 2003.

bilgiler de gittikçe genişleyerek yayılıyordu. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Türk kelimesi, korku ve nefret çağrışımı yapıyordu. Üstelik Avrupa'da "Türk" ve "İslam" kavramları sürekli olarak özdeş ve birbiriyle yer değiştirebilir bir şekilde kullanılıyordu. Avrupa Hıristiyanlık dünyası bir taraftan Türkler hakkında negatif bir imaj yayarak halkı harekete geçirebiliyor, diğer taraftan da Roma kilisesinin hükümlerini altında bütün Hıristiyanları birleştirmeyi amaçlıyordu.²⁰

Kilise tarafından yazılan bildiri ve kitaplarda Türkler, Hıristiyanların baş düşmanı olarak gösteriliyor ve Osmanlı sultanları İsa aleyhtarı (Deccal) olarak damgalanıyordu. Bütün bu yayınlarda merkezi tema Türklerin barbarlığı idi. Türkler, suçsuz Hıristiyanları vahşice öldüren, etrafı yakıp yıkan ve eline değerli ne geçerse onu çalan kimselerdi. Bu tür propagandaya dayalı haber işleme tarzı, elbette realiteden kopuktu. Gerçekte acımasız olan savaş ve savaşın koşullarıydı. Zira bu koşullarda Hıristiyanlar da acımasızca davranıyorlardı.

Onaltıncı ve Onyedinci yüzyılda gerçekleşen Reformlar ve Aydınlanma Çağ'ında Batıdaki İslam imajı, bazı önemli klasik öğeleri yeni döneme taşıırken, kısmi değişimleri de beraberinde getirdi. Düşman imajı İspanya'da artarak devam etti. Zira burada engizisyon dolayısıyla Müslümanlar ve Yahudiler inançlarından dolayı kovuşturuluyor, işkencelere maruz kalıyorlardı. Neticede Müslümanlar 1609 yılında Kuzey Afrika'ya sürülmüşlerdir. Bu yüzyıllardaki Türk imajı da son derece olumsuzdu. Türkler hakkındaki bilgiler, geleneksel Hıristiyan önyargılar temeline dayanıyordu. Bugün bile Avrupa'da "Türk" kelimesi hala birilerini azarlamak ve kötülemek için kullanıyorsa, bu söz konusu dönemin bir armağanıdır.

Onyedinci yüzyıla damgasını vuran Reformlar ve Aydınlanma Çağ'ında, aydınların da İslam imajı pek net değildi. Bu dönemde etkili olan yazarlardan Hollandalı bir teolog ve hukukçu olan Hugo de Groot, hapiste kaldığı yıllarda yazdığı bir kitapta, bir taraftan Hıristiyanların birleşmesini savunurken, diğer taraftan da kâfirler, Yahudiler ve Müslümanlara karşı keskin eleştiriler yapıyordu. İslam hakkındaki kullandığı kaynaklar, eski ortaçağ kaynakları olduğu için doğal olarak eski imaja ait unsurları muhafaza ediyordu. Hollanda kökenli bir başka kişi, Profesör Adriaan Reland, kalvenist biri olarak İslam'ın bilimsel bir şekilde incelenmesi gerektiğini açıklıyordu. Nitekim 1705 yılında yayınlanan "Muhammed'in Dini Hakkında" adlı eserinde Batılı önyargıları eleştiriyor ve Arapça kaynaklara dayalı olarak daha tam bir İslam imajı çiziyordu. Çünkü kendisi hem doğu dillerini biliyor, hem de bir teolog olarak dinlerin kendine özgü yapılarını dikkate alıyordu. Ona göre dinlerin birbirlerine karşı olan saldırıları akılcılıktan ziyade duygusallıktan kaynaklanıyordu. Bir dinin mensubu başka bir din hakkında olumsuz imajlar çizerken, aslında kendi karanlık boyutunu ona yansıtıyordu.²¹

²⁰ Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, Sh. 309-310, İnsan Yayınları, İstanbul.

²¹ Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, Sh. 314, İnsan Yayınları, İstanbul.

Aydınlanmacı düşünürler genelde bütün dinler hakkında iyi şeyler düşünmüyorlardı. Ama onların İslam'a yönelik eleştirisi, bir başka anlam taşıyordu. Onlar İslam'a yönelik eleştirilerde bir taraftan eleştiriye en layık bir din olarak İslam'ı birinci sırada gördükleri gibi, öte taraftan da İslam'ın şahsında Hıristiyanlığı yargılıyorlardı. Zira Hıristiyanlığa doğrudan saldırmak rizikolu bir işti. Bu dönemde hâkim olan anlayışa göre dinler, fanatizm, ilerlemeye karşı ayakbağı ve gericilik demektir. Buna Voltaire'in çalışması iyi bir örnektir. Fransız düşünürü Voltaire "Muhammed veya Fanatizm" adlı tiyatro çalışmasında dinsel fanatizm olgusunun psikolojik bir analizini yapmaktadır. O, İslam'ı seçerken içeriksel bir tartışmadan ziyade dinlerin genel olarak fanatizme yol açan özelliklerini irdelemeyi düşünmüştür. Voltaire de kaynaklarını ortaçağdan alıyordu. Bu eserindeki dinlere yönelik eleştiri o kadar şiddetli idi ki, kilise bile buna dayanamayarak piyesin oynanmasını yasaklamıştır.

Kolonyalizm döneminde, ortaçağ İslam imajının yeniden canlandırıldığını görüyoruz. Bunun gerekçeleri hakkında Amsterdam Üniversitesi Arap ve İslam Araştırmaları Enstitüsü öğretim görevlisi Rudolph Peters şöyle demektedir: "Ortaçağda gelişen bu İslam ve Müslüman imajı, Avrupa emperyalizmi döneminde yeni bir canlılık ve enerji kazandı. Müslümanlar gerici, fanatik ve kavgacı tipler olarak gösterilerek, medeniyetin yayılmasına hizmet iddiası ile sömürgeci genişleme haklı gösterilmek istendi. Bu aynı zamanda, sömürgecilerin yerli halka karşı zor kullanmaları için bir bahane oluyordu."²² Gerçekten de Müslüman dünya ile Hıristiyan dünya arasındaki tarihsel ilişkilere şöyle kuşbakışı bir göz attığımız zaman olumsuz İslam imajının Batının kendi saldırılarına ve İslam dünyasında gerçekleştirdiği insanlık dışı eylemlere karşı meşru bir kılıf işlevi gördüğüne tanık oluyoruz. Saldırganlık ve imaj arasındaki etkileşim her zaman karşılıklıydı. Savaş ve genişleme anlarında, imaj olumsuzlaşıyor ve tekrar bu temelde saldırganlık haklılaştırılıyordu.

Batı kökenli oryantalizm de zanlı bir kimlikten asla kurtulamamıştır. Oryantalizm temel paradigması Doğu ve Batı arasında uzlaşmaz karşıtlığı göstermektir. Buna göre Batı dünyası dinamik, yenilikçi, açık, hoşgörülü ve girişimci; İslam dünyası ise eski geleneklere kapanmış, statik, fanatik, pasif ve gelişmeye karşı bir dünyadır. Bir Amerikalı bilimadamı oryantalizmin ürettiği İslam imajı hakkında şunları söylemektedir: "Güçlü bir düşman, yakın doğunun ürettiği sapık ve egzotik bir yapı, yarı durağan ve içine dönük bir kitle, yeniden yapılanmayı becerememiş bir medeniyet ve modern çağa fanatik hatta intiharvari bir tepki."²³

²² Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Sh. 31, Nehir Yayınları, İstanbul.

²³ Prueett, Gordon E. (1989), "İslâm ve Oryantalizm", Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, Sh. 61-62, İstanbul.

Sömürgecilik sonrası dönemde, Ortadoğu merkezli yaklaşımlar nedeniyle, uzun süre Batı edebiyatında uzun elbiseli, elinde parıldayan palası ile Muhammed'in dinine girmeyi reddeden her kâfiri boğazlamaya hazır Ortaçağ'ın "Korkunç Türk" imajı yerini, savaş kıyafetiyle, omuzunda kalaşnikofu olan, masum Yahudi ve Hıristiyan kadın ve çocukları bile gözünü kırpmadan katletmeye hazır "Arap terörist" imajı almıştır.²⁴

Edward Said'in Şarkiyatçılık eserinde dile getirdiği üzere Şarkiyatçılık Şark'a ilişkin uçuk bir Avrupalı hülyası değildir. Şarkiyatçılık, Şark ile Garp arasındaki iktidar ilişkisini tanımlayan söylemdir. Bu söylem, Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimidir (1999:12). Eğer Batılı sıradan bir insan bugün Yunan'daki *barbar*, Ortaçağdaki *putpreset-kafir*, sömürgecilik zamanındaki *vahşi-yerli*, Aydınlanma sonrası *kültürel-geri* ve Soğuk Savaş dönemindeki *komünist-şeytan* ile *Müslüman fundamentalist*'i aynı uğursuz ve tehdit edici düşman şeklinde algılıyorsa,²⁵ bu sahip olduğu tarihsel mirasın onda oluşturduğu geleneksel refleksler nedeniyledir.

Sonuç

Bir toplumun “öteki”ne ilişkin imajı, algısı ve önyargıları tarihsel süreç içinde yeniden üretilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir fenomendir. Bu anlamda Batı dünyasında, bugün rastladığımız İslam imajı, önemli oranda yeni koşullar altında yeniden üretilen tarihsel bir birikimi yansıtmaktadır. Bunun en önemli kanıtı da, söz konusu imajı oluşturan unsurlardaki sürekliliktir. İslam, Batı'nın gözünde çoğu zaman sapkın, sahte, karşıt, şiddetsever ve tehdit edici bir olgu olarak tanımlanmıştır. Müslümanların özellikleri ve davranışları çoğu zaman özsel ve değişmeyen bir yapı olarak tasvir edilmektedir. Bu özcü yaklaşım, her şeyi İslam'la ilişkilendirme ve açıklama peşinde olmuştur. Müslüman ülkelerin geri kalmışlığı da, kadınların ikincil statüsü de, çeşitli grupların şiddete dayalı eylemleri de, kısacası her şey İslam'dan neşet etmektedir. Bu sorunların oluşumunda ekonomik, siyasal ve demografik unsurlar sadece tali etkenlerdir. İslam öylesine büyük bir güçtür ki, her şeye damgasını vurmaktadır!

Bu algı, şimdilerde bazı ırkçı ve İslamofobik gruplarda “Müslümanları seviyoruz, ama İslam'dan nefret ediyoruz” şeklinde bir slogana yol açmıştır. Müslümanlar, aslında temelde Batılılar ve tüm insanlar gibi iyi ve masum insanlardır, ama İslam onları değiştirmekte ve sevimsiz bir yaratık haline dönüştürmektedir. Bu durumda Müslümanları da, İslam'ın pençesinden kurtarmak gerekir. Çünkü gerçek Deccal Müslüman figürler değildir, onların dini ve bu dinin kurucusu olan Muhammed'dir!

²⁴ Peters, R. (1989), İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi, Sh. 30, Nehir Yayınları, İstanbul.

²⁵ Bulaç, Ali (1997), İslam ve Fundamentalizm, Sh. 49, İz Yayıncılık, İstanbul.

Oysa Batılılar, biraz kendi tarihlerine dönüp baksalardı ve bu tarihi, başka konularda olduğu gibi cesaretle İslam imajı açısından da kritik edebilselerdi, İslam'la ve Müslümanlarla ilişkili kanaatlerinde büyük değişiklikler gerçekleştirebilirlerdi. Çünkü İslam'ın imajı, sanıldığı aksine, sadece Müslüman dünyasındaki olumsuz gelişmeler tarafından değil, daha çok bu olumsuz gelişmeleri olumlu gelişmelerden titizlikle ayırt eden ve seçen kendi bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Onların bakış açılarını belirleyen paradigma, "biz" ve "öteki" ayrımına dayalı düalist ve kutuplaştırıcı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım nedeniyle Doğu, karanlıkların dünyası, Batı da aydınlıkların dünyası olarak resmedilmektedir. İslam bir şiddet ve nefret dinidir, Hıristiyanlık ise sevgi ve merhamet dinidir. Batı dünyası ileri, Doğu dünyası ise geridir. Oysa dünya bu kadar basit bir siyah-beyaz ikilemine indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bergson'un söylediği üzere "Hayat, çoğu zaman zekâyı aşmaktadır."

KAYNAKÇA

- Aydın, Fuat (2011), Batı İslam Algısının Arkeolojisi, EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Bulaç, Ali (1997), İslam ve Fundamentalizm, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Canatan, Kadir (1995), Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, Kadir (2005), Avrupa'da İslam (Edisyon), Beyan Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. ve Hıdır, Ö. (2007), Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm (Edisyon), EskiYeni Yayınları, Ankara.
- Derveze, İ. (1989), Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, C. I, Sh. 355, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Huntington, Samuel P. (1993) "The Clash of Civilizations?", Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3, pp. 22-49
- Hoogerwerf, Andries (2002), Wij en Zij, Intolerantie en verdraagzaamheid in 21 eeuw, Damon, Budel.
- Kitabı Mukaddes (1997), Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Kur'an Meali (2013), Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#1:1> (08.03.2013)
- Laffin, John (1979), The Dagger of Islam, Sphere Books Ltd, Aylesbury, Bucks.

- Memmi, A. (1983), *Racisme hoezo? : ontmaskering van een onderdrukkingsmechanisme*, Masusa, Nijmegen.
- Parekh, Bhikhu (2002), *Çokkültürlüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Peters, R. (1989), *İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihat Öğretisi*, Nehir Yayınları, İstanbul.
- Pruet, Gordon E. (1989), *“İslâm ve Oryantalizm”*, Oryantalistler ve İslâmiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, İstanbul.
- Said, Edward (1999), *Şarkiyatçılık, Batı’nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Suyuti, Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz (el-Hasaisu’l-kübra), 1-2-3 Cilt, Çev: Naim Erdoğan, İzyayıcılık, Gerçek Hayat, İstanbul 2003.
- Van Bommel, A. (2005), “Müslüman Doğu” ile “Hristiyan Batı”nın Birbirleri Hakkındaki İmajları, Sh. 256-272, In: Canatan, Kadir (2005), *Avrupa’da İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Van Koningsveld, P. S. (1993), *Sprekend Over de İslam en de Modern Tijd*, Prometheus&Teleac, Amsterdam.
- Watt, Montgomery (1989), *İslam Avrupa’da*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Avrupa'da İntifada: İslamofobi ve Batı'da İslam'ın Geleceği Üzerine

Şaban Ali DÜZGÜN*

Özet:

Çağdaş dünyada İslamofobinin gittikçe zemin kazandığı görülmekte, İslam her türlü mecrada medeniyete düşman ve terörle bağlantılı bir din olarak anılmaktadır. Bu tutumun yeni olmadığını tarihsel köklere sahip olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte günümüzde yaşanan 11 Eylül benzeri bazı feci olaylar İslamofobiye yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu olayların tetiklediği ilk refleks, bütün bu şiddetin kaynağı olarak Müslümanları değil, Kur'an'ı görmek şeklinde kendini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımın yanlışlığından hareket ederek, meselenin İslam değil Müslümanların içinde bulunduğu kültürel, dinsel ve sosyopolitik şartların analiz edilmesiyle elde edilecek verilerin daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmayı mümkün kılacağını düşünüyoruz. Başka bir ifadeyle tartışma teolojik bir zeminden antropolojik bir zemine kaydırılmalıdır. Müslümanlar tartışmasız kendileri dışındaki insanlarla barışçıl bir yaşam sürmek isterler. Ama dinlerine ve kutsal değerlerine yapılan hakaretler ve hak ihlalleri onları kendilerini savunma ve başkalarına tolerans gösterme gibi bir ikileme sürüklemektedir. Müslümanlara karşı biriktirilen öfke sebebiyle İslamofobinin bir insan hakları meselesine dönüştüğünü söylemek gerekir. Meydana gelen her kötülüğü Müslümanlarla irtibatlı düşünmek bu ihlalin ilk şeklidir. Bu fobinin bir dereceye kadar haklı sebepleri olduğunu biliyoruz. Bu da bizi iki şeyi yapmaya yönlendirmelidir: İlk olarak bu fobinin kaynaklarını kurutmak, ikinci olarak da bunu kullanarak İslam'ı ve Müslümanları mahkûm etme stratejisi geliştirenlere karşı bir strateji geliştirmek. Aşağıdakiler bu stratejinin bir parçası olarak görülmelidir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (honestevivere); başkalarının haklarını ihlal etmemek (alterumnonleadere); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (suumcuiquetribuere). Doğu'da da Batı'da da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Çoğulculuk, Temel haklar ve sorumluluklar

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, duzgun@ankara.edu.tr.

Intifada in Europe: On the Islamophobia and the Future of Islam in Europe

Abstract:

It seems that Islamophobia is becoming both increasingly prevalent and societally acceptable in the contemporary world. Islam is seen as a threat to civilisation and is connected to terrorism through all channels of society. But it should be added that the issue is not a new event but rather it is the continuum of historical anti-Muslimism. But with the new catastrophic events it got new dimensions. Texts regarding Islamophobia take the outset of this phenomenon as 9/11 and treat Muslims' Holy Book, i.e. the Qur'an as the main source of all malign events. Our text proposes the opposite way. Muslims rather than Islam is to be analyzed with all their economic, cultural and political background and the studies must be transformed into anthropological ones rather than theological. Of course, majority of Muslims would want to live in a peaceful environment in harmony with a multicultural culture. But they many times are faced with the dilemma of dealing with the blasphemous acts of non-muslims towards their religious values and with tolerating them. It must be kept in mind that Islamophobia is increasingly becoming a human rights issue with the rage and fury hoarded against Muslims worldwide. This violation starts with identification of everything bad with Muslims. A sui generis McCarthyism in on the process against them. To some extent unfortunately this phobia has its own right ground. This requires to do at least two things: To get rid of the sources of this phobia first. And then to develop new strategies in view of the strategies that misuses all malign event to condemn Muslims and Islam. And the following terms should be fostered among all: pluralism and tolerance; to interact on the basis of rights and responsibility; to respect the independent existence of human kind, i.e. to treat him irrespective of his religion, race, gender, etc. and to focus on the basics of law, i.e. live an honest life (honestevivere); do not violate others' rights (alterumnonleadere) andgiveevery single body his rihgts (suumcuiquetribuere).

Keywords: Islamophobia, Pluralism, Basicrights and responsibilities

İslamofobiye Kaynaklık Eden Öfkenin Kaynağına Dair

Öncelikle iç ve dış etkenler karşısında Müslümanları öfke patlamasıyla militanlaşmaya iten ve nihayetinde onları bir korku kaynağına dönüştüren sebeplere ilişkin bir analiz elzem görünmektedir. Batı'da ya da İslam dünyasının kendi içinde oluşan İslamofobiye kaynaklık eden bu olaylara kısaca göz atmak, meselenin bileşenlerini analiz etmede yardımcı olacaktır.

Hz. Peygamber'le ilgili Batı'da yaratılan kasıtlı bozuk imaj çabası, özellikle Güney Asya Müslümanlarını duygusal bir tepkiye itmektir. Batı'da üç Monoteist dinin her birine ayrı muamele edildiğinin görülmesi Müslümanların kızgınlığını tetiklemektedir. Onlara göre, kutsala hakareti (*blasphemy*) yasaklayan kanunlar, Hıristiyanları ve Yahudileri korumakta ama Müslümanların haklarını önemsememektedir. Ülkelerindeki dışlayıcı ve baskıcı politik çevre, siyasal

İslamcılarını birçok isyan hareketine şahitlik eden evrensel bir radikalleşme sürecine sokmaktadır.

Batı, gözle görülür bir şekilde bugün çok daha az Hıristiyan bir karakter çiziyor olsa da Müslümanlar onları hâlâ Hıristiyan olarak görmektedir. Hz. Muhammed'den bugüne bin yılı aşkın bir süre içerisinde İslam, sadece Haçlı Seferleri'yle kesilen büyük bir zafer tarihi yaşadı. Fetihler dönemi 1683'teki başarısız Viyana kuşatmasına kadar devam etti. Viyana'dan sonra, özellikle de 19. ve 20. yüzyıllarda Batı sömürgeciliği döneminde İslam tarihin bir köşesine itildi. Gelenen bu durum, günümüz cihatçılarındaki öfkenin ve kızgınlığın kaynaklarından biri durumundadır.

11 Eylül olayları, bazı gayr-i müslimleri giderek artan bir şekilde, İslam'ın demokratik değerlerle uyum göstermeyen bir din olduğu yönünde ikna etti. Diğer taraftan bazı Müslümanlarda da Batı'nın İslam'ı hem bir din hem de kimlik olarak inkâr ettikleri yönünde güçlü bir kanaat oluştu. Müslümanlarla gayr-i müslimler arasındaki ilişkilerin büyük kısmına tek tipleştirilmeler ve önyargılar hâkim olmaya başladı. Bu da karşılıklı olarak birbirini anlamaya yardım etmeyen, aksine güvensizliği tetikleyen bir ortam yarattı ve her iki taraf üzerinde olumsuz etkileri olacak şekilde, Müslümanların bir tür kültürel ve coğrafi gettolaşma sürecine girmelerine sebep oldu. Müslümanlar Batı'da bütünüyle reddedilmese bile 'yabancı', 'farklı' ve 'normal olmayan' vatandaşlar kategorilerine yerleştirildiler ve Batı kurumları onları, 'yeni dünya düzeninde bir yerlere konumlandırılması gereken özel bir nüfus' olarak algılamaya başladı.

G. Kepel, 11 Eylül olayının, genç insanları siyasal İslamcı örgütlerden uzaklaştırmanın aksine, özellikle Avrupalı Müslüman gençlerin içine kayacağı bir anafor yarattığını yazmaktadır.¹ Bunun sonucunda da Batılı ülkelerde yaşayan Müslümanlar, kendi zihinlerinde tek tip ve ideolojik bir kalıba oturttukları bir 'Batı' ve bunun karşıtı olarak da yine tek tip bir Müslüman algısı yaratmışlardır. Bu yüzden cihat teriminin, geleneksel anlaşılma biçiminden farklı olarak, bağımsız bir yaşam biçimini geliştirmenin aygıtı olarak görülmesi şaşırtıcı değildir.²

Bu sorunları çözmek isteyen politikacılar ve akademisyenler, olaylara birer politik mesele olarak yaklaştılar ve sözümlerine ona medeniyetler çatışması, çok kültürlülüğün başarısızlığı, Irak'ın işgali, Müslümanların yabancılaşması, genç Güney Asyalıların toplumsal olarak gettolaşması, radikal imam ve vaizler gibi temalara odaklanmaya başladılar. Bütün bu unsurlar neden elimizdeki mozağin karışık parçalardan oluştuğunu açıklamaktadır ama bu, yine de neden böyle bir insan mozağının elimizde bulunduğunu açıklamamaktadır. Neden kendilerini Müslüman olarak adlandıran insanların bir kısmı cihat adı altında hem kendilerini hem de masum insanları öldürme kararını verebilmektedirler? Neden bazı Müslümanlar bu

¹ Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnar Harvard, 2004, s. 271.

² Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006, s. 9.

tür bir cihadı cinayet olarak adlandırırken, diğerleri böyle bir adlandırmaya karşı çıkmaktadırlar?

Bu tür hareketlerin tek tip olarak algılanmasını sağlamak için İslam dünyasında ilginç bir plan uygulamaya konulmuştur. Cihadın dinî ve ruhsal boyutundan ziyade politik bir aygıt olarak algılanmasını sağlamak üzere, geleneksel İslami bilginin ve bu bilginin propagandasının yapıldığı camilerin alternatifleri başka bir ifadeyle paralel camiler yaratılmaya başlanmış ve geleneksel cami algısına alternatif olarak bu yeni bağımsız mescitlerde aşırılıklar anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun en iyi örnekleri olarak Mısır'da Hasan el-Bennâ'yı, Pakistan'da da Mevdûdî'yi verebiliriz.

Hasan el-Bennâ, gittikçe büyüyen Kahire şer odağının üstesinden gelmek için geleneksel cami vaazlarının yetmeyeceğini hissetmiş ve kahvehanelere gençleri seferber ederek daha kökten söylemleri halka ulaştırmaya başlamıştı. Bu genç insanlar daha sonra *İhvân-ı Müslimîn* (Müslüman Kardeşler) denen organizasyonun embriyosunu oluşturdular. Mevdûdî Pakistan'da neden alternatif bir yapılanmaya gitmek zorunda olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*"Son çare olarak böyle bir organizasyon kurmak zorunda kaldık. Yıllarca Müslümanları, yanlış yollardan dönmeye ve gayretlerini Allah'ın kendilerine emanet ettiği görevi yerine getirmeye çağırıyorum. Bütün Müslümanlar bu çağrıya kulak vermiş olsalardı, hepsi cemaat statüsünü elinde bulunduran tek bir örgüt yaratabilirlerdi."*³

Aslında İslam insanlara 'dinî' sıfatını başına eklemekten bu tür bir otorite kullanma konusunda izin veriyor görünmektedir. İslam'da ruhban ve ruhban olmayan ayırımının olmaması, dinî metnin herkes tarafından yorumlanabilmesinin yolunu açmaktadır. Bu da bu insanların, metni kendilerine otorite sağlayan bir yorumlamaya tabi tutmalarına ve kendilerini desteklemek için birçok ayeti bağlamından koparma yoluna gidebilmelerine neden olmuştur. Özellikle Amerika ve Avrupa'da imamların çoğu klasik imam görevinin yanına birçok görevi kendilerine eklemiş bulunmaktadır. İslam'ı öğretmek, buldukları yabancı kültüre ayak uyduramayan cemaate liderlik etmek, hastalara ve matemlilere ziyarette bulunmak, aile danışmanlığı yapmak gibi görevler, imama geniş bir faaliyet alanı yaratmıştır. Müslüman olmayan ülkelerin anılan alanlarda yaşadığı boşluk sebebiyle cami, geleneksel fonksiyonunun dışında birçok vazifeyi üstlenmek zorunda kalmakta, imamlar da eğitim almadıkları birçok alanda iş görmeye başlamaktadırlar. Amerika'da bir mescit çoklu bir organizasyon görünümündedir: içinde namaz kılınacak bölümü, eğitim merkezini, politik ve sosyal mekânları, gayr-i resmî mahkeme salonunu, sağlık kliniğini barındırmaktadır. İmam hem bir namaz kıldırıcı ve dinî bilgileri aktaran kişidir hem de eğitimcidir, muhasebecidir, hayır için para toplayandır, politik hatiptir, gayr-i resmî yargıç ve danışmandır. Her bir caminin tek

³ Mevdûdî, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986, s. 73-74.

bir imamı olduğunu düşündüğümüzde, doğal olarak hiçbir imamın, bu kadar görevi etkin bir şekilde yerine getirmesi beklenmemelidir.

Caminin bir İslam merkezine dönüştürülmesi, bazı ihtiyaçların karşılanmasını sağlamıştır, fakat aynı zamanda bu kurumun dinî karakterinin zayıflaması gibi bir sonuç da doğurmuştur. Amerika'da bazı Müslüman kuruluşlar yerel bir kulüpten yahut locadan ayrılamayacak bir yapıdadır ve aynı etnik kökten insanları kendine çeken bu yerler, bu kulüp ve loca imajını gittikçe güçlendirmektedir. Bazı durumlarda bu kuruluşlara dans salonlarının eklendiği bile gözlenmektedir.⁴

Müslümanları tek merkezden yönetecek bir güç olarak hilafetin ortadan kalkması da bu çoklu yapının oluşmasında etkili olmuştur. Eğer hilafet yaşamış olsaydı, Roma Katolik bürokrasinin kurduğu monastik düzene benzer bir şekilde bir cami yapılanması yaratılabilir ve bu yapılanmanın otoritesiyle Müslüman dünyası kontrol edilebilirdi. Böyle bir merkezî otoritenin olmayışı, Müslümanları kendi organizasyonlarını yaratmaya itmiştir.⁵

İslamofobi ve Müslümanların Batı'daki Varlığı

İslam'ın ve Müslümanların Batı'da özel olarak da Avrupa'daki varlığı, ilgili ilgisiz çok farklı tartışmalara konu yapılmaktadır. İslam'ın kutsal kitabını Hitler'in *Kavgam*'ıyla karşılaştırıp ortadan kaldırmak isteyenlerden, Müslümansız bir Avrupa özlemine dile getirenlere kadar uzanan fikirler seslendirilmektedir. Hitler Almanya'sında, Yahudilere uygulanan soykırım öncesinde, Yahudileri itibarsızlaştırarak onlara karşı nefreti zirveye taşıyan *Der Stürmer* (*Saldırgan*) karikatür dergisinin misyonunun bir benzeri, bugün Avrupa genelinde benzer yayın organlarının Müslümanlara karşı yapılmaktadır. Bu da Müslümanlara karşı nefreti körükleyen her türlü söylemin bütün ciddiyetiyle ele alınıp mücadele edilmesi gereken bir dönemden geçtiğimizi göstermektedir.

Bu mücadelenin önemli bir kısmı zamanın ruhuna uygun olarak kelimeler üzerinden semantik bir zeminde yürüyecek gibi görünmektedir. Buna *semantik savaş* adı verilmektedir. Kelimeler üzerinden yaratılan algıyla İslam'ın ve Müslümanların küresel ölçekte nasıl mahkûm edilmeye çalışıldığını hepimiz görmekteyiz. Bütün bu algı operasyonlarının sonucunda *Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Gözlem Merkezi*'nin (EUMC) raporuna göre Müslümanlar; İngiltere, Hollanda, İsveç ve Danimarka gibi ülkelerde gittikçe artan fiziki saldırılara maruz kalmaktadır. Avrupa'da 11 Eylül saldırılarından sonra yabancılara saldırının on üç kat arttığı rapor edilmektedir. Mademki medeniyetler arası mücadele, kelimeler üzerinden devam edecek; o zaman Müslümanların bütün tarihsel birikimlerini gözden geçirerek İslam'ı modern dünyanın zihnine hitap eden bir söylemle

⁴ Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992, s. 96.

⁵ Poston, Larry, *op.cit.*, s. 97.

insanlığa sunmaları gerektiği açıktır. Avrupa'da en fazla Müslüman nüfusa sahip ülke durumundaki Fransa'nın İçişleri Bakanının "Yahudi-Hıristiyan geleneğini derinden laikleştiren Fransa, kendi Müslümanlarının da bir kimlik inşa etmelerine yardımcı olacaktır..." (*Le Monde*, Paris, 13.09.2005) ifadesi Avrupa'nın Müslümanlardan böyle bir beklentisi olduğunu ipuçlarını vermektedir.

Ama bunun çok da kolay olmadığını söylemek gerekir. Zira sömürgecilikten kurtulmak için milyonlarca kurban veren Müslümanların kolektif hafızalarındaki derin yaralar, Avrupa'ya entegrasyonunu doğal olarak zorlaştırmaktadır. Filistin, Irak, Afganistan, Çeçenistan, Bosna gibi coğrafyalarda Amerika'nın ve Batı'nın sebep olduğu katliamlar da bu hafızaya yeni yaralar eklemektedir. Bütün bunlarla birlikte Batı kaynaklı bu olumsuzluklara yüksek sesle itiraz eden ve Müslümanları yargılamayı değil anlamayı önceleyen sağduyu sahibi Batılıların varlığı da unutulmamalıdır. Müslümanların radikalleşmesini Bush'un Irak saldırısına bağlayıp neo-con'ları şiddetle eleştiren Londra'nın eski belediye başkanı Ken Livingston'un bu sözleri aslında akl-ı selim sahibi Batılı entelektüellere tercüman olmaktadır. (BBC News Online, London -13 September 2005). Ama Batılı zihnin, bu söylemin çok daha ötesine geçen bir metodoloji farklılığına ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu kaleminden olmak üzere eskiden İslam ve Batı yahut Müslümanlar ve Batı şeklinde yapılan kategorik ayırım yerini, Batı'da İslam veya Batı'da Müslümanlar şeklinde bir entegre kullanıma bırakmalıdır. Müslümanları kendi topraklarında azınlık olarak gören ve onların dinlerini, kültürlerini oryantalist zaviyeden inceleyen Batılı akademisyenler, çalışmalarını hızlı bir şekilde antropolojik araştırmalara kaydırmak durumundadır. Şüphesiz bunu yaparken Andrew Hussey'in *French Intifada* adlı eserinde kullandığı gibi suçlayan ve küçümseyen bir dil kullanmamalıdır. Fransa ile sömürdüğü Arapların şimdi Fransa'da nasıl bir hesaplaşma içine girdiklerini göstermeye çalışan Hussey'in çalışması meseleyi antropolojik (bir insan sorunu) olarak temellendirmesi açısından önemlidir. Ama kullandığı dil, son derece itici ve provokatiftir. Batılı entelektüeller, Müslümanları yargılamayı değil anlamayı, kurulması gereken ilişkinin omurgası olarak kabul etmelidirler. İnsan odaklı sosyoekonomik, politik sorunları din üzerinden analiz etmenin hiçbir sonuç vermeyeceği görülmelidir. Müslümanları şimdiye kadar yabancı yahut göçmen olarak tanımlayan Batı, onları kendi medeniyetlerinin geçmişteki kurucu unsurlarından biri olarak kabul etmelidir. Endülüs'te 800, Sicilya'da 250 yıllık Müslüman varlığının Avrupa'nın medeniyet karakterine kalıcı etkisi unutulmamalıdır. David Levering'in *God's Crucible: Islam and the Making of Europe, 570-1215* adlı eserinde Müslümanları Avrupa medeniyetinin öncü ilk dalgası olarak tanımlaması boşuna değildir.

Sonuç

İslamofobi bugün Batı'da, İslam'a ve Müslümanlara karşı biriktirilen öfkeyle bir insan hakları ihlali ve nefret suçu olma sürecine girmiş bulunmaktadır.

Algının gerçeklerin önüne geçtiği, İslam ve Müslümanlarla ilgili değerlendirmelerin sığ ve yapay bir karaktere büründüğü bu süreçte 'iyi', 'doğru', 'güzel' ve 'faydalı' olan hiçbir şey Müslümanlarla ilişkilendirilmemekte, 'kötü' olan her şey Müslümanlarla bağlantılı olarak tartışılmaktadır. Tabiri caizse Müslümanlara karşı bir McCarthyism yürütülmektedir. İslamofobi kelimesinin analizinin ele verdiği gibi bütün bunlar *akıl dışı, kaynaksız* bir fobi mi yoksa bir gerçekliği var mı? sorusunu dürüstçe sorup cevabını vermek gerekir. Bu korkunun kaynağı maalesef var. Bu yazı bu kaynağın haklılığını ya da haksızlığını tartışma niyetinde değil. Ama iki öncelikli sorunumuzun olduğu açıktır: İlki, bu korkunun kaynaklarını ortadan kaldırmaya yönelmek. İkincisi de, bu fobiden beslenerek İslam'la ve Müslümanlarla mücadele stratejisi geliştiren güçleri boşa düşürmek için geliştirilecek karşı stratejilere odaklanmak. Uzun erimli bir mücadelenin bu bilgi zeminin tahkim edilmesi en elzem husus gibi görünmektedir. Bu zeminin tahkimi de ancak şu kavramlar üzerine oturabilir: Çoğulculuk ve başkasına tolerans; ilişkileri temel hak ve özgürlükler temelinde yürütmek; insanın bağımsız varlığına saygı duymak başka bir ifadeyle dinden, etnik kökenden, kültürden, coğrafyadan bağımsız olarak insana sırf insan olduğu için saygınlığını koruyacak muamelede bulunmak; ve hukukun temel normlarını evrensel bir hâkimiyete kavuşturmak: Dürüst bir yaşam sürmek ve bunu herkes için talep etmek (*honestevivere*); başkalarının haklarını ihlal etmemek (*alterumnonleadere*); herkese hak ettiğini eksiksiz vermek (*suumcuiquetribuere*). Doğu'da da Batı'da insan ilişkilerine bu kavramlar hayat verdiğinde, İslamofobi gibi bir marazı ortadan kaldırmak için iyi bir başlangıç yapılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Kepel, G., *The War for the Muslims, Islam and the West*, Cambridge, MA: Melnap Harvard,

2004.

- Marranci, Gabriele, *Jihad Beyond Islam*, Oxford and New York: Berg Publishers, 2006.

- Mevdûdî, *Witnesses unto Mankind: The Purpose and Duty of the Muslim Ummah*, trans. By

Murad, Khurram, Leicester: The Islamic Foundation, 1986.

- Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

İslamofobi Oluşturmada Hz. Peygamber'e yapılan Atıflar

Recep TUZCU*

Özet:

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası politika önemli değişimlere sahne olurken İslam, komünizm yerine en önemli düşman olarak ikame edilerek, Medeniyetler Çatışması tezi, Batı ile Müslümanlar arasında çatışmayı savunan en önemli araçlardan biri olarak kullanıldı. Günümüzde Batı'da ve dünyanın diğer bölgelerinde oluşan İslamofobi ve yapılan analizler bu konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Batılı müsteşrikler Hz. Muhammed'in peygamber olmadığı ve İslam'ı kılıçla yaydığını iddia etmekte onu terörist, şiddet yanlısı ve şehvet düşkünü olarak resmetmektedirler. Bu iddialarında bazı Kur'an ayetlerine ve hadislere atıfla onu eleştirmektedirler. Atıf yaptıkları ayet ve hadisleri, tikel yöntemle ve lafzi yoruma tabi tuttıkları görülür. Ayrıca tarihi bağlam ve kültür kodları farkı dikkate alınmadan bu yorumlara dayanarak Hz. Peygamber'e eleştiriler yöneltildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobia, Hadis, Peygamber, Terör, Kadın.

Creation of Islamophobia References to the Prophet

Abstract:

The end of the Cold War has included major changes in international politics and Islam has rapidly replaced "communism" in the role of principal enemy of the Western world. The Clash of Civilizations theory has been used as one of the main instruments of the conflict between Islam and Western world. Nowadays in the West and the other parts of the world, Islamophobic sentiments and analyses made the matter more important. The Western Orientalists alleged that Muhammad did not have as a prophet and that he had Islam with a sword. The West depicts Muhammad, terrorist, pro-violent and lustful. The verses and hadiths cited in this regard seem to have been subjected to specific methods and literal interpretations. In addition to, it can be said that criticisms are directed towards the Prophet without regard to historical context and different of cultural code.

Keywords: Islamophobia, Hadith, Prophet, Terrorism, Women.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, KONYA, recep.tuzcu@selcuk.edu.tr.

İslamofobi

İslamofobi¹, “İslam” ve “fobi” kelimelerinin yan yana gelmesi ile aslında İslam’ın yaratmadığı, İslam’dan kaynaklanmayan bir korkuya, başka bir deyişle, “yaratılmış” ya da “icat edilmiş” bir korkuya işaret etmektedir. İslamofobi genel olarak: İslam ve/veya Müslümanlara karşı kin, nefret veya düşmanlık besleme veya onlara güvenmeme, onlardan şüphe duyma, İslam’dan korkma şeklinde tanımlanabilir. Genellikle İslam dairesinin dışında kalan insanların, İslam hakkında duyduklarından icat edilmiş bu korkunun temelinde ise çok daha basit ve temel bir “öteki” korkusunun yeniden ve yeni biçimler altında üretilmiş olması yatmaktadır. Bu durum Batı toplumlarında gayrimüslimlerin, İslam karşısındaki korku, nefret, kınama, küçümseme gibi tutumlarını dile getirmektedir. Bu duyguların temelinde aile, sosyal çevre, eğitim ve medya gibi kurumlar aracılığıyla aktarılan ve yeniden üretilen tarihsel ve kültürel önyargılar yatmaktadır. Bu durumda İslamofobinin iki boyutunu birbirinden ayırt etmek mümkündür: Tutum, kanaat ve davranışlarda görünür hale gelen “güncel” boyutu (güncel İslamofobi olarak adlandırılabilir) ve ikincisi bu görünür olguları besleyen tarihsel ve kültürel kaynaklar yönü. Bu boyutu da ön yargılar ve basmakalıp yargılar olarak adlandırılabilir.²

İslamofobi, ilk olarak baskısı Eylül 1988’de İngiltere’de basılan *Şeytan Ayetleri* (*Satanic Verses*) kitabının bir bölümünde Hz. Muhammed’in içinde bulunduğu pagan toplumun desteğini almak için Kur’an’ı Kerim’e şeytan tarafından putlara övgü karıştırdığı iddiasında bulunan Selman Rüşdi için de kullanıldı. Selman Rüşdi’ye İngiltere’de kraliçe II. Elizabeth tarafından şövalyelik unvanı verilmesi İran tarafında açık bir İslamofobi olarak ifade edildi. Humeyni Hint asıllı İngiliz yazar hakkında ölüm fetvası verdi. Bu kitabı ilk olarak İran’da Humeyni yasakladı ve arkasından birçok İslam ülkesinde yasaklandı.³ İslamofobi kavramı ilk olarak 1979’da İran devriminden sonra, rehinerler krizi, İranlı İslamcılar tarafından kapanmayı reddeden kadınları “kötü Müslümanlar” olarak tanımlamak amacıyla” kullanıldı. Bu kadınların ‘İslamofobi’ oluşturmakla suçlandıkları basında yer aldı.

¹ İslamofobi olarak adlandırılan bu İslam karşıtlığı, İslam kelimesine phobia kelimesi eklenerek türetilmiştir. Yunan mitolojisinde dehşet ve korku tanrısı olarak bilinen “phobos” kelimesinden türetilen fobi (phobie veya phobia) genel olarak korkuyu ifade etmekte ve eklendiği kelimelere korku anlamı yüklemektedir. Fobi veya fobia, normal koşullarda korkulmayacak belli bir durum ya da nesne karşısında ortaya çıkan olağan dışı korku halini anlatmaktadır. Bk. Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1. Baskı, 1992, s. 241.

² Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, (eds.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2007, s. 42.

³ By Lawrence Pollard *Satanic Verses’ polarising untruths*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (3.10.2017); bk. Hilal Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1. Baskı, 2016, s. 134.

Fourest ve Venner'in iddialarına göre, Salman Rühdü olayı ile beraber 1989'da medyaya yansıyan kitap yakma olayları ile bu kavram tekrar gündeme getirildi.⁴

İslafomofobinin Tarihi

Müşriklerin ve ehli kitabın, yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'e sihirbaz,⁵ kâhin, çocuklarını anne ve babalarının dininden döndüren Sabî⁶ ve sahte Peygamber⁷ şeklindeki eleştirileri de⁸ insanları Hz. Peygamber'den getirdiği İslam dininden uzak tutmak gayesi taşımaktadır. Müşrikler Hz. Peygamber'i değil ona gelen vahyi reddederken, Allah Kur'an'ın, Kerim bir elçinin (Cebrail'in) sözü olduğunu ifade etmektedir.⁹ Kur'an buna karşılık müşriklere karşı meydan okumuş "Kulumuza indirdiğimizde (Hz. Peygamber'e indirilende) şüpheniz varsa Kur'an'ın, on suresinin ve hatta bir suresinin benzerini getirin¹⁰ diyerek müşrikleri susturmuştur.

VIII. Yüzyılda İslam karşıtı görüşlerini kaleme alan Şamlı St. John'un (Yuhanna ed-Dımaşkî) Hz. Peygamber'i "yalancı" bir peygamber olarak nitelemekte, Muhammed'in Eski ve Yeni Ahid hakkında kısmen mâlûmatı bulunduğunu, hatta Ariusçu bir rahipten ders aldığını, Kur'an'ı kutsal kitap diye takdim ettiğini ve bazı "gülünç" kurallar koyduğunu, dindar görünerek halkın güvenini kazandığını iddia etmektedir. İslâm'ın Tanrı ve Mesih'le ilgili görüşlerini ele almakta, İsa'nın ulûhiyetinin bu din tarafından reddedildiğini söylemekte, Muhammed'in peygamberliğini ispatlayacak bir delilinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca Kur'an'ın vahyediliş tarzını, Müslümanların Hristiyanları müşrik olarak nitelendirmelerini, haça taptıklarını ileri sürmelerini ve onların Kâbe'yi tazimlerini tenkit etmekte, bazı Kur'an surelerine de eleştiriler yöneltmektedir. Bu bağlamda Nisâ süresinde yer alan çok kadınla evliliğe dair hükmü ve boşamanın erkeğe ait oluşunu zikretmekte, Zeyd-Zeyneb olayını aktarmakta, bu konuda da Hz. Peygamber'i suçlamaktadır.¹¹ İslam dünyası için "Batı", iki asırlık olgudur. XI. ya da XVI. Yüzyılda İslam coğrafyasında yaşayan bir aydın yahut sanatçı için "Batı" diye bir şey yoktur. Ed-Dımaşkî'nin bu iddiaları ile iki binli yıllarda Amerikalı Evangelist Jerry Falwell'in "Hz. Peygamber'in terörist" olduğunu

⁴ Caroline Fourest ve Fiammetta Venner, "Islamophobie?", *Prochoix*, No: 26-27, Paris, Automne Hiver, 2003, s. 28; Christopher Allen, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010, s. 9.

⁵ İsrâ 17/47.

⁶ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemul-Kebir*, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-selefi, Musul, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. Baskı, 1983, V/61.

⁷ Enbiya 21/7; Zuhruf 43/90-94.

⁸ Tur 52/29; Hakka 69/41-42; Ebû Leheb, dışarıdan onu soranlara Hz. Muhammed'e inanmasın diye Sabî, Şair, Sahir, Mecnun derdi, bk. Taberânî, *Mucemu'l-Kebir*, I, 266.

⁹ Hakka 69/ 40.

¹⁰ Bakara 2/23; İsrâ 17/88; Hûd 11/13; Yûnus 10/38.

¹¹ Harman, Ömer Faruk, "Yuhannâ Ed-Dımaşkî", *DİA*, İstanbul, İSAM, 2013, XXXIII/581.

söylemesi arasında göz ardı edemeyeceğimiz bir süreklilik olduğu görülür. İslâm dünyasının Batı algısına baktığımızda da benzer sorunlarla karşılaşılmaktadır.¹²

İslamofobi, 19. Ve 20. yüzyıla geldiğimizde, antropoloji, sosyoloji ve benzeri ilim dallarının ortaya çıkışı ile kurumsallaştı ve akademik bir hüviyet kazandı. İslam'ın sosyal hayatını belirleyen Hz. Peygamber'i ve sözlerini¹³ değersizleştirme gayretine düşen oryantalistler çalışmalarına hız verdiler. Cambridge Üniversitesi Arap Dili Kürsüsü Kurucusu Oryantalizmin hedefi için şöyle demektedir: "Asıl amacımız, Doğu ülkeleri ile olan ticaretimiz aracılığı ile krala ve devlete yararlı bir hizmet sunmak, kilisenin sınırlarını genişletmek ve şu anda karanlıklar içerisinde yaşayan insanları Hristiyanlığa davet etmek sureti ile Allah'ın şanını yüceltmektir."¹⁴ Son iki yüzyılda hadis tarihi, hadis usulü, hadis literatürü konularında 60 bin akademik çalışma yaptılar. Ignaz Goldziher (ö. 1921), Reinhart Dozy (ö. 1883) Alois Sprenger (ö. 1893), William Muir (ö. 1905), Leon Caetani (ö. 1935), Arent Jan Wensinck (ö. 1939), Snouck Hurgronje (ö. 1940), Arthur John Arberry (ö. 1969), Hamilton A. R. Gibb (ö. 1971) gibi birçok oryantalist hadislerle ilgili çalışmalar ortaya koydu. Alfred Von Kremer (ö. 1889), Aloys Sprenger (ö. 1893) ve Ignaz Goldziher (ö. 1921) şüpheciliği açık ve net bir şekilde geliştirerek hadisleri sıhhatlerinin güvenilirliği açısından önyargılı bir şekilde tenkide tabi tutmaktadırlar. Hz. Peygamber ve hadisleri değersizleştirme çabasının altındaki durumu John Voll şöyle itiraf etmektedir: "Hadis külliyatının çizdiği şekliyle sünnet, İslam'ın değişimlere karşı kullanılan en büyük mukavemet gücüydü. Bu sebeple son dönemde "militan, aktivist ve fundamentalist" hareketlerin bütün İslam dünyasında gerçekleştirmek istedikleri toplumsal-ahlakı yeniden inşa etmelerinde en temel zemini Hz. Peygamber'in hadisleri ve hadis ilmi ile meşguliyet oluşturmaktaydı. Farklı coğrafyalarda yaşayan Müslümanlar arasındaki kültür birliği ortak hayat tarzını sağlayan yegâne şey Hz. Peygamber'in sünnetiydi. Bu durum, oryantalistler için hadis araştırmaları yapmayı zorunlu hale getirmiştir.¹⁵

Oryantalist çalışma hadisler konusundaki şüphecilik etkilerini, ilk olarak Hindistan ve Mısır'da gösterdi. Hindistan'da İngilizlerin Sir ünvanı verdiği Seyyid Ahmed Han (ö. 1316/1898), Seyyid Emir Ali (ö. 1347/1928), Abdullah Çakrâlevi (ö. 1914) ve Fazlurrahman (ö. 1409/1988) bu hareketin öncüleri sayılmaktadır. Hindistan'da oryantalistlerle yakın ilişki içerisinde bulunan Seyyid Ahmed Han, birer misyoner olan William Muir ve Alois Sprenger gibi oryantalistlerle bir araya

¹² Karen Armstrong, *İslam*, Modern Library, USA, 2000, s. 141; *İslam*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008, s. 161.

¹³ İslâm dininin köklü bir gelenek oluşturmasının hadislerle dayandığını vurgulamaktadır. Bk. Wensinck, "The importance of Tradition for the Study of Islam"; Margoliouth, "On Moslem Tradition" makalelerine bakınız.

¹⁴ Said, Edward, *Oryantalizm*, (çev. Nezih Uzel), İstanbul 1998, s. 280-306, 365-366.

¹⁵ Oryantalistleri hadis araştırmalarına sevk eden faktörler hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Görmez, *Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler*, *İslamiyât* III (2000) sy. 1, s. 12-30.

gelme fırsatını bularak batılı ilmî araştırma tekniklerinden etkilendi. Mısır'da Reşid Rıza (ö. 1354/1935), Muhammed Tefvik Sıdkî (ö.1920)'nin *el-Menar* dergisindeki "İslam Huve'l-Kuran Vahdehu" makalesi Mısır'da büyük yankı uyandırdı. Seyyid Ahmed Han, Ahmed Emin (ö.1954) ve Taha Hüseyin (ö.1956) ile Kur'an İslam'ını savunan günümüz sünnet inkârcılarının da ortak söylem ve iddialarını şöylece özetleyebiliriz.

1-Hz. Peygambere itaati emreden ayetler Kur'an'la sınırlıdır.

2-Sünnet geçici değişken ve başlangıç niteliği taşımaktadır.

3-Hz. Peygamber'in sünnetine uymak ihtiyaridir.

4-Hz. Peygamber'e isnad edilen az miktarda sahih hadis vardır.

Bütün bu çabaların hedefinde Hz. Peygamber ve İslam medeniyetinin değersizleştirilmesi bulunmaktadır. Oryantalistlerin iddiası, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarının günümüze çoğunun ulaşmadığı, ulaşsa da içtihatları iptidai ve ihtiyari olduğudur. Hz. Peygamber ve Müslümanların ortak yaşamını tesis eden sünneti devreden çıkarılabilirse istedikleri içtihadı yapmanın önü açılacak, İslam birliği de sonsuza kadar hayal olacaktır.

Doğu -Batı veya İslam -Hıristiyan dünyası arasındaki çelişkilerin karşılıklı bazı siyasi güçler eliyle dini olmaktan çok ekonomik sebeplerle devam ettirildiğini görmekteyiz. Amerikalı düşünce kuruluşları ve medya organları yeni bir düşman arayışına girerken, Batı ile İslam uygarlıklarını karşı karşıya getiren Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* tezi kabul görmüştür. İslam, yıkılan komünist bloğun yerine, Batı uygarlığına karşıt olarak yerleştirildi ve bunu destekleyecek fikirler üretilmeye başlandı. Huntington'a göre gelecekte medeniyetler arası bir savaş olacaktı. Batı'ya özgü bir toplumsal kültürel, felsefi ilkeler ve değerler; "demokrasi", "hukuk devleti", "insan hakları", "halk egemenliği" ve "laiklik" gibi aydınlanma ilkeleri Batı medeniyetine aittir.¹⁶ Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* tezi ile Francis Fukuyama'nın *Tarihin Sonu* gibi tezleri ve çalışmaları bu çelişkilere teorik malzeme sağlamakta ve hatta entelektüel dünyada terör eylemlerine zemin hazırlayarak teröre bir tür meşruluk ve saygınlık sağlamaktadır.¹⁷

İslam korkusu oluşturmada 11 Eylül 2001 tarihi oldukça önemlidir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'de artmaya başlayan Müslüman karşıtlığı, Almanya, Avusturya, İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde de giderek yayılmıştır. İslamofobi kavramının bu olaydan sonra daha çok kullanıldığı

¹⁶ Zbigniew Berzezinski, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, çev. Cem Küçük, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2. Baskı, 2005, s.14; Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan ve Cem Soydemir, İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006, s. 237-268.

¹⁷ Fulya Atacan, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Volume I Sayı/Number 1 Nisan/April 2008, s. 35-52.

söylenebilir. ABD eski Başkanı George Bush'un yeni bir Haçlı seferinden söz ederek dünyayı kendi yanlarında ve karşılarında yer alanlar şeklinde ikiye ayırması da Medeniyetler Çatışması tezinin resmi olarak kabulü ve bizzat bir devlet başkanı tarafından ilanı anlamına gelmiyor muydu? 11 Eylül 2001'de Amerika terörizmle vurulduğunda, İngilizler ve dünyanın pek çok ülkesi, Amerikan'ın küresel terörizme karşı savaş ilan etmesini hızla kabul ederek desteklemiştir.¹⁸

11 Eylül korkusunda öne çıkarılan, İslam dini ile terörün ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğudur. Bu anlamda Hz. Muhammed'in şahsiyeti ile ilgili olumsuz birtakım kanaatlerin de basın ve yayında artan bir sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Her ne kadar İslamofobi söylemlerinin daha çok terör ve şiddet konusu ile özdeşleştirilmesi yönünde bir izlenim varsa da Batıda söylemlerin sırf şiddetten ibaret kalmayıp, başka boyutlar taşıdıkları hususu gözden kaçmamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in Usame b. Ladin suretinde bir bombacı şeklinde karikatürize edilme girişimleri yanında kadınlara ilgisi noktasında ortaya konulan tabloda İslamofobi amaçlanmaktaydı. Bu noktada onun şehvetperest bir kadın düşmanı ve kadınlar hakkında en olumsuz kanaatlerin sahibi olduğu ithamı ve karalama kampanyası yapıldı.

Almanya'da ise İslamofobi'nin sorumlusu yüzde 80 oranında medyadır. Özellikle Der Spiegel dergisi Almanya'da seviyeli geçinip önemli yanlışlar yaparak, İslam ülkelerinden gelmiş olanları, ayırım yapmadan teröristle aynı kefeye koydu. Medyada, 'İslami terör' kavramı sık sık kullanılarak bununla herkes aynı kefeye konulmuş oluyordu.¹⁹ 1997 raporda da İslâm'ın dominant temsilinde üç başlık öne çıkmaktadır: Cinsiyet ayrımcılığı, sokak çeteleri ve terörist/aşırı uç gruplar.²⁰ "İslam kültürleri yeknesak, tek tip ve dolayısıyla değişime kapalıdır" ve "İslam tehlikeli ve tehditkârdır"²¹ görüşlerinin hala baskın bir şekilde devam ettiği ortaya konulmaktadır. Müslüman karşıtlığının ırkçı bir söylem oluşturmadığı kanısı da her iki raporun yazıldığı tarihte geçerliliğini sürdürmektedir.²²

Müslümanları kötü göstermenin, İslam ve Peygamber'inden uzak tutabilmenin diğer önemli yolu olarak çağımızın dijital oyunlarını kullanmaktadırlar. Her gün milyonlarca kişi tarafından oynanan dijital oyunlardaki İslam karşıtı ses, görsel ve karaktere vurgu yapılan oyunların en popüler olanları şunlardır. *Resident Evil*: Milyonlarca kullanıcısı olan oyunda Hz. Muhammed'in mezarının kapısı, düşmanların ordular halinde geldiği kötülüğün kaos ortamının

¹⁸ Berzezinski, "Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?", s. 13-14, 178.

¹⁹ Cihan haber Ajansı "Medya İslamofobiyi Körüklüyor" <https://www.uhim.org/medya-islamofobiyi-korukluyor.html> (2.10.2017)

²⁰ Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, 2013, s. 6.

https://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/Runnymede_The_New_Muslims_Perspective.pdf (6.10.2017).

²¹ Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, Great Britain, 1997, s. 4.

²² Runnymede Trust, *The New Muslims*, London, s.6; Runnymede Trust, *Islamofobia: a challenge for us all*, s. 4.

kaynağı olarak lanse ediliyor. *Counter Strike*: Dünyaca ünlü asker terörist çatışmasına dayalı keskin nişancı oyunu Counter Strike'ta teröristler yaralanırken ya da ölürken 'Allahu Ekber' ve 'La ilahe illallah' çığlıkları atıyor. İslam dünyasının yoğun tepkisi üzerine oyun kurucular tarafından oyuna güncelleme getirilerek ses efektleri oyundan çıkarıldı. *Muslim Massacre*: Oyun çarşafli kadınlar ve sakallı adamları öldürme üzerine kuruludur. Oyun sonunda Hz. Muhammed'in öldürülmesi isteniyor."²³

Bu oyunların, Hz. Peygamber'e ve İslam'a karşı bir ön yargı; korku, kin ve nefret uyandırdığı aşikârdır. Bu yapılanların Avrupa ve Amerika'da Hıristiyanlar arasında hızla yayılan İslam'ı önlemek ve Hz. Peygamber'i kötülemek hedefi güdüldüğü açıktır.

Bu algıyı destekleyen son dönemde İslam adıyla ortaya çıkan DAES gibi terör grupları da Avrupa ve ABD gibi ülkelerin desteklemesi de manidardır. Örneğin Irak'ın işgalinden sonra neşet ettirilen DAES militanları ABD'li gazeteci James Foley'in hunharca kafasının vücudundan ayırması ve bunun video ile dünyaya yayınlanması ile dünyada en tanınan bir terör örgütü haline gelmiştir.²⁴ Bu görüntülerin İslam karşıtlığını Avrupa'da arttırdığı açıktır. – 7 Ocak 2015 – Charlie Hebdo saldırılarında 12 ölü –13 Kasım 2015– Paris saldırılarında 130 ölü olması üzerine Fransa Başbakan'ı Manuel Valls bir televizyon programında yaptığı açıklamada şu sözleri kullanmıştır: "Fransızlara söylemek istediğim, 'savaştayız'. (...) Evet, savaştayız ve eyleme geçip bu cihatçı düşmanları vuracağız, onları Fransa'da, Avrupa'da, Suriye'de ve Irak'ta yok etmek için. (...) Bu savaşı kazanacağız." Başbakan'ın bu sert tavırları Fransa'nın günlük işleyişine de yansdı elbette, tüm ülkede özel hal ilan edildi, sokaklarda askerler çoğaldı ve denetimler en üst safhaya çıktı. Müslüman derneklere polis tarafından baskınlar düzenlendi ve dolaylı yollardan Müslümanlar hedef olarak gösterildi.²⁵ Avrupa'daki ırkçı Slavoj Zizek, bu olaylardan hemen sonra Suriyeli mülteci krizini DAES ile ilişkilendirerek Avrupalılara yaptığı çağrıda serbest dolaşım konusunda şu görüşleri dile getirmiştir: "Kökten Müslümanlar, İslam'a küfrü ve lezbiyeni çekilmez ve pervasız karikatürü katlanamaz bulurken biz de bunu özgürlüklerimizden sayıyoruz. Geleneksel Fransız yurttaşları olarak çarşafa bürünmüş bir kadını Fransız kimliğine saldırı kabul ederek sessiz kalmayı imkânsız buluyoruz. Bu eğilimi gemlemek için iki şeyi yapmak zorunludur. Grup baskısına karşı bireysel özgürlüğün korunması için bu normların Avrupa merkezci görüneceğinden korkmaksızın normlar kümesi ortaya koymak ve hukuki olarak bunları uygulamak gerekir." demektedir.²⁶

²³ Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi -infografik- Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (5.10.2017).

²⁴ Barn, Tedirgin Nefret, s. 225.

²⁵ Bk. Sümeyye Gedikoğlu, "İslamofobia", Kamuda Sosyal Politika, sayı: 34, Ocak-Şubat Mart-2016, s. 72.

²⁶ Slavoj Zizek, *In the wake of Paris Attacks The left Must Embrace Its Radical Western Roots*, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its> (2.10.2017)

Avrupa'da 2013 tarihli yayınlanan raporda Müslüman karşıtı tutumun artmakta olduğu belirtilmektedir.²⁷ İslamofobik olayların bildirildiği bir telefon yardım hattına 12 aylık süreç içinde rapor edilen fiziksel saldırıların %58'inin Müslüman kadınlara karşı gerçekleştirildiği açıklanmaktadır. Batının bu saldırılarının büyük bir kısmının hedefinde, Hz. Peygamber vardır. İslam Peygamberi hakkında şiddet yanlısı, şehvetperest ve sahte peygamber olduğu iddiaları öne çıkmaktadır.²⁸ Oryantalistlere göre Muhammed'in kendi amacı için yarattığı dininde şiddet ve cinsellik ön plandadır ve bu dine inananlar da kaçınılmaz olarak aynı şekilde davranmaktadır. İslam, saldırganlık ve savaş üzerine kurulu, bu temelde yayılan ve çok eşliliğe, eşcinselliğe ve genel cinsellik gevşekliliğe izin veren bir din biçiminde tasvir edilmektedir. İslam'ın, Müslüman olmayan herkesin vahşice öldürüleceği ya da köleleştireceği bir 'kutsal savaş' fikri yarattığı ve cenneti cinsel tutku ve zevklerden oluşan bir bahçe olarak tanımladığı iddia edilmektedir.²⁹

Daniel'in yukardaki beyanı esas alındığında Hz. Peygamber'e atfettiği iddialarını üç başlıkta ifade edebiliriz:

1. Hz. Muhammed sahte bir peygamber ve İslam'ın, Hıristiyanlığın batıl bir mezhebi olduğu iddiası.

2. İslam'ın şiddet ve terör dini olduğu iddiası.

3. Şehvetine düşkün biri olduğu yönündeki iddiası

a. Sahte Peygamber Algısı

Hz. Peygamber'e yöneltilen eleştirilerin başında yukarıda zikrettiğimiz Yuhanna ed-Dimeşki'nin Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğu, Eski ve Yeni Ahid hakkında kısmen mâlûmat sahibi olduğu ve hatta Ariuşçu bir rahipten ders aldığı, Kur'an'ı kutsal kitap diye takdim ettiği şeklindeki iddiaları St. Thomas Aquinas,³⁰ Leone Caetani (ö. 1935),³¹ Cardini Franko³² ve Emile Dermanghem (ö. 1971) gibi oryantalistler tarafından çeşitli tonlarda tekrarlanmaktadır.

Kur'an, Hz. İsa'nın Hz. Peygamber'i müjdelediğini dile getirmekte ve Hz. İsa'nın nübüvvetine yönelik delilini de Yahudilerin kabul etmediklerini, sihir dediklerini ifade etmektedir.³³ Hz. Peygamber'den delil istediklerinde daha önce

²⁷ Trust, *The New Muslims*, London, s. 15.

²⁸ Norman Daniel, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975, s. 109, 220, 229, 314-17.

²⁹ Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburg University Press, 1960, s. 123-125, 136-154.

³⁰ Montgomery Watt, *İslam'ın Avrupaya Tesiri*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986, s. 82.

³¹ Leone Caetani, *Maometta profeta d'Arabia*, Roma 1910, I, 7, 156-157, II, 61, 76, 77; *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, I, 310-322, 374-379bk. Mahmut H. Şakiroğlu, "Caetani, Leon" *DİA*, VI, 545.

³² Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Çev. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004, s. 175.

³³ Saf 61/6.

insanların mucizeleri sihir diyerek reddettiğini dile getirerek Mekke müşriklerin bu isteğini reddetmektedir. Vahiy ve nübüvvet konusunda şüphesi olanlara, Kur'an, bir mucize olduğunu, Kur'an'ın bir benzerini getirme konusunda insan ve cinlerden yardım almalarını teklif etmektedir. İncillerde ve özellikle Yuhanna İncilinde dört yerde Paraklit'in geleceği zikredilmektedir:³⁴ Yuhanna İncilinin Bab 16, 13. ayetinde zikredilen bilgilerle Necm Suresinin üçüncü ve dördüncü ayetleri tamamen örtüşmektedir: "O, kendi arzusuna göre konuşmaz. Onun konuşması, (Allah tarafından) kendisine vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir." İslam Peygamberi Muhammed (sav)'in isimlerinden biri olan Ahmed de "övlümüş" anlamına gelmektedir. Bu nedenle bazı İslam âlimlerince Parakletos sözcüğü Periklutos ile aynı sözcüktür ve Ahmed ile anlam olarak örtüşmektedir.³⁵ Barnaba incilinde de Hz. İsa benden önce yaratılmış ve benden sonra gelecek ve inancı (dini) son bulmasın diye gerçeğin sözlerini getirecek olan Allah'ın Elçisi'nin ayakbaılarının iplerini veya çoraplarının bağlarını çözecek değerinde değilim³⁶ dediği devamında İshak'ın değil İsmail'in soyundan geleceği ve adının Muhammed olduğu ifade edilir.³⁷ Sonuç olarak bu durum Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın ifadesi ile ehli kitabın kendi oğullarından daha iyi tanıdıkları³⁸ halde tasdik edip destek sözlerine rağmen sırt çevirip aleyhinde çalışmışlardır. Bunu bilen Necran Hıristiyanları mübahaleye (karşılıklı lanete)³⁹ yanaşmamışlardır. Hz. Peygamber'in Tevrat ve İncil'in delillerini tahrif ettiği iddiasının tam aksine Kur'an ehli kitabın aslı bozdukları bilgisini⁴⁰ vermektedir. Her grup kendi yanında olanla mutlu olur⁴¹ kaidesinde tam bu noktada gerçek gibidir. İslam'ın sapkın bir Hıristiyan mezhebi ve Müslümanların da Kâbe'ye taptığı iddiaları izahtan varestedir. Ehli kitabın da Kudüs'te mescidi Aksa kiblesi olup, kibleye yönelmek putperestlik olsa ilahi dinlerin tamamı putperest dinler kabul edilmesi gerekirdi. Ancak bu durum meleklerin Âdem'e secde etmeleri emredildiği gibi⁴² Allah'ın bir emri olarak Kâbe'ye değil Allah'a secdedir.⁴³

Hz. Peygamber'in Arius mezhebine ait bir rahipten İslam'ı öğrendiği iddiasının delili yoktur. Hz. Peygamber'in çocuk yaşta Suriye yolculuğunda bir görüşmede Bahira'dan bütün bilgileri aldığı iddiası da kabul edilebilecek tutarlılıkta değildir. Bahîrâ'nın yaşadığı bu küçük manastırda eskiden beri bir kitap bulunuyor ve bunu okuyan her rahip Hristiyanların en bilgili din adamı oluyordu.

³⁴ İncil (Müjde) Türkçe Tercümesi, İstanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996, Yuhanna, Bab: 14: Ayet 16,26 Bab: 15, Âyet, 26-27 Bab: 16, Âyet, 7-13

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971, VIII/12-17

³⁶ Barnabas, Bab: 42: 13 Ayet. (Çev. Halil, Saade) by., Matbatı Menar, ts., s.41-2.

³⁷ Barnabas, Bab:43-44.

³⁸ Bakara 2/146.

³⁹ Ali İmran 3/61.

⁴⁰ Nisa 4/46

⁴¹ Mü'min 23/53.

⁴² Sad 38/73.

⁴³ Necm 53/62

İbnü'n-Nedîm, Bahîrâ'nın elindeki dinî metinlerin suhuf tercümelere olabileceğini söyler.⁴⁴ Bahira Hz. Muhammed'i bir bulutun gölgelendirdiğini, bir ağacın altında oturduğu zaman dallarının onun üzerine eğildiğini gördü. Bunun üzerine hemen bir sofraya hazırlayıp kabile mensuplarını yemeğe davet etti. Kureyşliler o güne kadar kendileriyle hiç ilgilenmeyen Bahîrâ'nın bu davetini biraz da hayretle kabul ettiler ve yaşı küçük olduğu için Hz. Muhammed'i kervanın yanında bırakıp manastıra gittiler. Ancak Bahîrâ yemeğe onun da gelmesini istedi ve kendisiyle bizzat ilgilendi, ona çeşitli sorular sordu, sırtına bakarak peygamberlik mührünü (hatm-i nübüvvet) gördü. Bahîrâ daha sonra Ebû Tâlib'e Muhammed'in kimin oğlu olduğunu sordu. Yetim kaldığını öğrenince ona iyi bakmasını ve Yahudilerden korumasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ebû Tâlib Suriye'deki işlerini hemen bitirip onu Mekke'ye götürdü. Bu rivayetin sonunda, Ehl-i kitap'tan üç kişinin Hz. Muhammed'i görünce ona kötülük yapmak istedikleri, ancak Bahîrâ'nın buna engel olduğu da zikredilir.⁴⁵

Bazı âlimler, Bahîrâ hadisesine ait rivayetin sahih olmadığını, senedinin mürsel olduğunu, râvilerinden hiçbirisinin olayı görmediğini, bunlardan Abdurrahman b. Gazvân'ın "münker" hadisler rivayet ettiğini⁴⁶, olayı naklettiği ileri sürülen sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin bu olayı görmesine imkân bulunması sebebi ile tenkit etmişlerdir. Ayrıca o sıralarda henüz çocuk yaşta olan Hz. Peygamber'in Bahîrâ ile kısa görüşmesinden, Hristiyanların iddia ettikleri gibi, İslâm dininin esaslarına ait bazı şeyler öğrenmesinin akıl ve mantığa ters düştüğünü belirterek bu hadiseyi ya tamamen reddetmişler veya üzerinde durmaya ve reddetmeye bile değer bulmamışlardır. İbn Hişâm, "İbn İshak'ın zikrettiği ve fakat şiirle uğraşanların doğru kabul etmedikleri birtakım şiirleri" kendi eserine almadığını belirtmesi, bu şiirlerin Ebû Tâlib'e ait olduğunda şüphe edilmesi için yeterli bir sebeptir. Bununla birlikte Bahîrâ hadisesinin doğru olup olmadığına yalnızca bu şiirlere bakarak karar verilemeyeceği de açıktır. Esasen Bahîrâ olayını kabul veya reddetmenin Hz. Peygamber'in şahsiyeti ve İslâm dini bakımından herhangi bir önemi de yoktur.⁴⁷

Sonuç itibarı ile Bahira ile ilgili rivayetlerin tenkide uğraması bir yana Hz. Peygamber'in tarihen böyle bir yolculuğa çıkmış olması ihtimal dâhilindedir. Ancak Hz. Peygamber bir görüşmede Bahira'dan İslâm'ı ya da Kur'an-ı almış olması imkânsız.

⁴⁴ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 24

⁴⁵ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-Sahih Sunen et-Tirmizî*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir) Beyrut, Daru İhyau turasilarabi, ts., "Menakıb" 3; Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmu'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985, II, 24-29; Suyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1386-87/1967, I, 206-213; Nebhânî, *Hucce'tü'lâh ale'l-âlemîn*, Beyrut 1316, s. 157-160; Mevlânâ Şiblî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Sîreti*, (trc. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921, I, 198-202.

⁴⁶ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Duafa*, Tahk. Faruk Hamede, by., Daru's-Sakafe, 1984, I, 144; Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sualatu'l-Hakim*, Thak. Muhammed b. Abdullah, Riyad, Mektebetu'l-Marif, 1.bs. 1984, I, 123.

⁴⁷ Bkz. Mustafa Fayda, "Bahîrâ" *DİA*, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487.

b. Terör ve Şiddet Yanlısı Algısı

ABD'nin Irak işgali, İran'ın Irak ve Suriyedeki istikrarsızlığı kötüye kullanması, Beşşar Esed gibi diktatörlerin acımasızlığı ve ardından gelen mezhepsel güvensizlerin sonucu DAEŞ gibi örgütleri doğurdu. Terör örgütleri kendilerini İslamî isimlerle ansalar bile gerçekleştirdikleri eylemlerin İslam'la bağdaştırılması on derece yanlıştır. Terörün çok başlı bir canavar olduğu ve tek bir nedene indirgenemeyeceği açıktır.

1095'te I. Haçlı Seferini ilan edilen Papa II. Urbanus'a göre, Müslümanlar şeytanın uşaklarıydı. Bu yüzden Müslümanlar ile savaş aslında Tanrı'nın düşmanları ile dostları arasında yaşanan bir savaştır.⁴⁸ Luther, La Noue, Abercromby, Francis Bacon acımasız, tiran, vahşi ve barbar⁴⁹, Voltaire "kelle kesen"⁵⁰, Montesquieu, Botero ve Lewis'e göre şiddetin ve despotizmin etkenlerin başında bizatihi İslam dininin kendisi gelmektedir. Ali ve Hz. Muhammed'in Batılı standartlara göre müstebit, gaddar (tyrant) bir kişi olduğunu da iddia etmektedirler.⁵¹ 30 Eylül 2005 yılında *Jyllands Posten* isimli bir gazetede Danimarkalı bir karikatüristin Hz. Muhammed'i (sav) canlı bomba eylemcisi ve teröristlere cennet vadeden Usame b. Laden bir kişi olarak karikatürize edilmiştir. İnançlarına göre peygamberlerinin normal bir şekilde resmedilmesi de haram olan Müslüman ülkelerde, bu durum büyük bir infiale yol açmış ve çıkan olaylar neticesinde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir.⁵² Başta Türkiye olmak üzere Danimarka'da bulunun Müslüman ülke misyonları söz konusu karikatürün etnik ve dini gruplar arasında ilişkilere hizmet etmeyeceği açıklanmıştır. Dönemin Danimarka başbakanı Anders Fogh Rasmussen'den randevu talep edilmiş ancak talepler geri çevrilmiş; Müslümanlardan gelen yoğun tepkiler üzerine kendisinin dini inançlara saygı gösterdiğini ve dini figürleri rencide edecek şekilde tasvir edilmesini onaylamadığını dile getirmek zorunda kalmıştır.⁵³

⁴⁸ Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, (çev., Aşegül Sönmezay), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 45.

⁴⁹ Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004, s. 45111.

⁵⁰ Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994, s.242.

⁵¹ Galen Johnson, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, s. 336-338; Albert Hourani, *Avrupa ve Orta Doğu*, (Çev: Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001, s.60; Alain Servante, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler", (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2008, s.59; Aslı Çarkman, "Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması", (Der.E. Fuat Keyman), *Türkiye'nin Yeniden İnşası*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 55-58.

⁵² Barn, *Tedirğin Nefret İslamofobi*, s. 137; Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi*, s.422.

⁵³ Vinocur, J., ve Bilefsky D., "Dane Sees Greed and Politics In The crisis", *Newyork Times*, 10.02.2006. <http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (3.10.2017)

Dünyanın en güvenli ülkelerinden biri sayılan Norveç'te halk, ikinci dünya savaşından bu yana Avrupayı sarsan en korkunç katliamı yaşamıştır. Oslo katliamından hemen sonra ajanslarda Batılı terör uzmanları saldırıyı 11 Eylül'e benzeterek İslâmi terör örgütlerinden birinin yaptığını iddia etmişler, oysa katliam Norveçli Anders Behring Breivik tarafından planlanmıştı. Breivik Oslo'nun merkezinde gübre bombasıyla sekiz kişiyi öldürmüş, arkasında Utoya adasında altmış dokuz kişiyi katletmişti.⁵⁴ Breivik kendisini bir "tapınak şövelyesi" olarak Haçlı ve Hıristiyanlık adına ve hayrına savaştığını itiraf etmektedir. Olay ilk gerçekleştiğinde, medyada 11 Eylül saldırısından sonra gerçekleşen her terör eylemi İslâmî terör saldırısı olarak nitelendirip İslamofobi oluşturulmuştur. Katil Müslüman olsaydı medya adını hemen dini kimlik ön plana çıkarılarak İslami terör olarak lanse edilecekti. Fakat katilin Müslüman olmadığı anlaşılınca akıl sağlığı ön plana çıkartılmıştır.⁵⁵ Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra İslam ile terör kavramlarının özdeşleştirilmeye çalışılması Avrupada zaten ayrımcılığa maruz kalan Müslümanları "olağan" şüpheli haline getirmiştir. Batı dünyasında Müslümanların karşılaştığı zorluklar, onların problemin temel merkezi olarak algılanmasıyla katlanmaktadır. Amerika'da Teksas eyaletinde, pazar ayını için First Baptist kilisesinde bulunan kalabalığın üzerine ateş açıldı. Gelen ilk bilgilere göre saldırıda 26 kişi öldü, 30 kişi de yaralandı.⁵⁶ Kilise baskını yapan ve onlarca kişinin ölümüne sebep olan katil Devin Patrick Kelley Hıristiyan olunca Trump değerlendirmesi ruh sağlığı bozuk çok kişi olduğu açıklaması yapmıştır.⁵⁷ Bu bir Müslüman olsaydı Dünya ayağa kalkardı.

Hz. Peygamber ve İslam'a 1.7 milyar insan inanmaktadır. Sorun İslam'ın teolojisinde değildir. Her ilahi din gibi İslam barışı, adaleti, kardeşliği, sevgiyi, yardımlaşmayı önerirken; tüm dinlerin mensupları arasında şiddete başvuranlar ortaya çıkmaktadır. Günümüzde İsrail'in Filistin halkına karşı saldırı ve şiddet eylemleri devlet terörünün en canlı örneği olarak uluslararası kamuoyunun gözü önünde yaşanmaktadır. Birmanya'da Arakan Budist toplulukların, Arakan Müslümanlarına, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Hıristiyan Anti-Balaka örgütünün, Müslümanlara yönelik soykırımı varan şiddet eylemleri ve Katolik ve protestan çatışmalarına sahne olan İrlanda ve İngiltere arasında devlet terör eylemleri yaşanmaktadır. Bunların hiçbirinde Hıristiyan, Katolik veya Protestan teröristler gibi dini inançlarına izafeten bir nitelemeye gidilmemektedir ve gidilmemelidir de. Aynı saygı ve tutarlılığın İslam için gösterilmesi gerekir. Taliban, Hizbullah ve DAESH gibi örgütlerin doğumuna sebep olan Batı ve Amerika, 11 Eylül saldırılarını medeniyetler çatışması tezini doğrulatmak için şiddet eksenli radikal gruplarla tezgâhladıkları ve kurguladıkları anlaşılmaktadır. Bunun arka planında İslam'ı

⁵⁴ Küçükcan, T. (2009). Avrupa İslamofobiye teslim mi?, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (3.10.2017)

⁵⁵ Barın, *Tedirgin Nefret İslamofobi ve DAESH*, s., 119.

⁵⁶05 Kasım 2017, Pazar 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (6.11.2017)

⁵⁷ <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>.

seçenleri ustaca engellemek yanında İslam coğrafyasındaki çıkarlarını kargaşa ortamında sürdürmek yatmaktadır. Bunu yapabilmek için Hz. Peygamber ve Müslümanları terörle yaftalamaktadırlar.

Birçok Avrupa ülkesinin mahkemeleri bu yayınların bütün Müslümanları değil sadece terörizme destek veren Müslümanları hedef aldığını ve dolayısıyla bu yayınların düşünce ve eleştiri özgürlüğü sınırları çerçevesinde olduğuna hükmetmişlerdir. Oysaki terörist ve ahlaki zaafı olan bir kişi olarak resmedilen Hz. Muhammed yalnızca terör saldırılarını gerçekleştirdiği iddia edilenlerin değil, bütün Müslümanların yücelttiği ve rehber olarak kabul ettiği dini sembol niteliğinde bir şahsiyettir. Bu yayınlar bütün Müslümanları rencide etmektedir. Avrupa hukuk müktesebatında temel insan hakkı olarak yer alan dini hassasiyetlere saygı ve kutsala hakaret etmeme kuralının açık bir şekilde ihlali de söz konusudur.

“İslam” kelime itibarı ile “barış” anlamındadır. Kur’an-ı Kerim kasten, haksız yere adam öldürmeyi haram kılmış, cezasının sonsuza kadar cehennemde kalmak olduğunu ifade etmiştir. Haksız yer bir kişiyi öldürmeyi bütün insanları öldürmeye eşit tutmuş, bir insanın canını kurtarmanın bütün insanlarını hayatını kurtarmaya denk olduğunu bildirmiştir. Kuran’ı Kerim “Ey iman edenler hep birden barışa girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır”.⁵⁸ Hz. Peygamber (sav) gerektiğinde savaşlar yapmıştır. Ancak savaş esnasında Müslümanlarla savaşmayan Gayri Müslim çocukların, kadınların⁵⁹, yaşlıların, yalnızca ibadetle uğraşan din adamlarının öldürülmesini yasakladığı gibi, ibadethanelerin yıkılmasını, hayvanların öldürülmesini, ağaçların kesilmesini de yasaklamıştır.⁶⁰

İslam dinin bu ilahi prensipleri göz önünde tutulduğunda terör, şiddet, bunalım ve anarşinin İslam’la yakından uzaktan alakasının olmadığı görülecektir. Batıda “tapınak şövalyesi” olduğunu ifade edenler nasıl Hıristiyanlık adına bu işi yaptıkları söylenmemesi gerektiği gibi; İslam âleminde bazı terör grupların İslam adına yaptıkları yanlışlar, Hz. Peygamber’e veya bütün Müslümanlara fatura edilmesi kabul edilemez.

Watt’ın bu konudaki tespitlerini şu şekilde özetlemektedir: “Hıristiyan düşünürlerin birçoğu Hz. Muhammed’in, dini askeri kuvvetle yayıldığına; Peygamber ve Allah düşmanlarını öldürmek, kendilerine her türlü zulmü yapmak gibi suçların, İslam dinin bir emri olduğuna inanmaktadır. Avrupa’nın İslam hakkında tasarladığı imaj, hakikat olmaktan çok uzaktır. İslam veya kılıcı tercih etmek hususi olarak, Yahudi, Hıristiyan ve diğer Ehl-i Kitaptan olanlara tatbik

⁵⁸ Bk. Nisa 4/93; Maide 5/32; Bakara 2/208.

⁵⁹ Buhârî, *es-Sahih*, (Tahk. W. Jounboll), leyde, 1862-1908, “*Cihad ve’s Siyer*” 145; Ebu Dâvud, “*Cihad*” 121.

⁶⁰ Sanânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, (Tahk. Habiburrahman el-Azami), Beyrut, Mektebetu’l-İslami, 2. bs.1403, IV, 453.

edilmemiştir. Müslümanların askeri faaliyetleri sadece siyasi bakımından büyüme için kullanılmaktadır. İslam'ın şiddet dini olduğundaki imaj, Hıristiyanlığın ikna yolu ile yayılmış bir sulh dini olduğu hakkındaki imajla çelişki halindedir. Haçlı seferlerine katılanlar, kendi dinlerinin bir sulh dini, muhaliflerininkini ise bir şiddet dini olduğuna inanmaktadırlar.⁶¹ Müslümanların ortaya koyduğu fetih hareketleri, Müslümanlar açısından meşru ve haklı gerekçelere sahip gösteriliyor olsa da, karşı taraf açısından bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum "İslamofobik" ve "anti-İslamist" duyguları beslemiştir.⁶²

Watt bu söyledikleri de Müslümanlar hakkında kasıtlı algı operasyonu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak ikinci önemli konu ise Kuran ve hadisler yer alan "cihad" kelimesi her zaman savaş anlamına da gelmemektedir. "Cihad" kelimesi "savaş" anlamı yanında çaba ve gayret anlamına gelmektedir. Kendini İslamî ifade eden terör grupları bu anlamada ayet ve hadisleri bağlamından kopararak delil aldıkları görülmektedir. Bu kavramın tevil yöntemi ile her ayet ve hadiste savaşmak anlamı yüklenmesi de ayrı bir problem gibidir. Bazı gruplar, Nisa suresinde "*Müminlerden –özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı...*"⁶³ Ayetini ve Ankebut suresi "*Ama bizim uğrumuzda cihad edenlere elbette kendi yolumuza eriştireceğiz. Hiç Şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir*"⁶⁴ ayetlerini delil almaktadır. Daiş'e göre yeryüzünde "İslam devleti" hâkim oluncaya kadar savaşmak Müslümanların temel görevidir. Daeş taraftarları "İslam devleti"nin bekasının önünde engel teşkil eden her şeyle mücadele etmek, savaşmak vacip, bu anlamda cihad, kıtal, emr-i bi'l-maruf nehyi ani'l-münker gibi kavramlara atıfla yapılan faaliyetin insanları Allah'ın rızasına ve cennete ulaştıracağını telkin etmektedirler. Örgüt, öncelikli olarak yayılmasına destek vermeyenler gençleri İslam'a karşı çıkmış ve mürted olmuş kabul etmektedir. Daiş, neredeyse kendinden olmayan bütün Müslümanları tekfir edip onlarla savaşmayı bir vecibe olarak telakki etmektedir. Kendisine saldırmayan pek çok masum insana dahi, bazı cihat ayetlerini sebep-i nüzulü ve tarihsel bağlamından koparıp delil göstererek eziyet etmekte veya çeşitli şekillerde cezalandırmaktadır.⁶⁵

Ankebut suresinin son ayeti cihad teşrî kılınmadan önce nazil olmuştur. Müfessirlerin açıklamalarına göre Ankebut suresi Mekki surelerdendir. Bu sebeple ayet savaş meydanında savaşanlara has kılınamaz. Burada cihadla kastedilen küfrün her türlü ile mücadele anlamındadır. İbnü'l-Cevî (ö. 751/1350) bu konuda ayeti şu şekilde tefsir etmektedir: "Yani Küffarın eziyetlerine karşı nefisle mücadeledir. Vatandan hicret etmek ve buna benzer şeylere sabredin anlamındadır.

⁶¹ Montgomery, *İslamın Avrupaya Tesiri*, s.82.

⁶² Canatan, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, s. 83,70.

⁶³ Nisa5/95

⁶⁴ Ankebut, 29/69.

⁶⁵ İmadüddin Haytî, *şübehât tazimi 'd-devleti'l-İslâmî ve'r-red aleyha*, yy., Heyetü'ş-Şamî'l-İslamiyye, 1. bs. 2015, s. 70, 71

Bu savaşmaktır da denildi. Bu zayıf bir ihtimaldir. Çünkü ayet indiği dönemde henüz inananlara savaş emredilmemiştir.⁶⁶ Abdullah b. Abbas'ın "Allah'ın "Sizi hidayet yoluna ileteceğim" sözüne şu tefsiri yaptığı nakledilmektedir: "Bize itaat konusunda gayret gösterenleri sevap yoluna ulaştıracağız" demektedir. Bu tefsir bütün itaatleri ve sözleri içerir. Buna benzer bir tefsir Abdullah b. Zübeyr'den de nakledilmiştir. Kurtubî (ö. 656/1258), "Kâfirlerle yolumuzda mücadele edin" yani "rızamıza ulaşma isteğinde çaba gösterin" demektir. Süddî (ö. 127/745) ve diğer müfessirler de ayetin savaşın farz kılınmasından önce indiğini ifade etmişlerdir.⁶⁷ İbn Kayyim el-Cevzî, "Yolumuzda mücadele eden" ayetinde Yüce Allah hidayeti nefsin gayretine bağladı. İnsanların hidayette en üstünü çok mücadele edenlerdedir. Cihadın en farz olanı nefisle mücadele, şeytanla mücadele, dünya ile mücadeledir. Kim bu dört şey konusunda Allah yolunda mücadele ederse Allah onu razı olduğu yola cennete ulaşmasına hidayet eder. Kim cihadı terk ederse, cihaddan terkettiği konuda hidayeti kaçırmıştır. Cüneyd el-Bağdâdî (ö. 297/909) ayeti tefsirde şöyle dedi: "Bizde (dergâhımızda) tevbe ederekarzu ve isteklerinizle mücadele ediniz. Sizi İhlas yollarına ulaştıralım."⁶⁸ Muaz b. Cebel de: "İlmde araştırma yapmak cihaddır. Allah dilediğini seçer, (inabe edene) yoluna yönelene hidayet eder."⁶⁹

Kur'an'a parçacı bir yaklaşımla ve bağlamından kopararak yorumlayan bazı gruplar, inananlara karşı sürekli savaş halinde olunması gerektiğini düşünseler de Kuran'da zalimlerden başkasına düşmanlık edilmeyeceği açıkça ifade edilmektedir. "Cihad" kelimesi konusunda aynı yanlış algı gayri Müslimlerde de görülmektedir. Bazı gayri müslimler cihadın kendilerini tehdit eden önemli bir unsur olduğunu, dolayısıyla Müslümanların başka ülkelere yayılmasının önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. İslamofobinin cihad ayetlerine dayandırılmasında ilgili ayetleri bağlamından kopararak yanlış yoruma dayalı algı olduğu anlaşılmaktadır.

Buharî ve diğer bazı hadis kitaplarında yer alan bir rivayette lafza itibar edildiğinde Hz. Peygamber: "İnsanlar Allah'tan başka ilah olmadı ve benim Allah'ın kulu ve Resulü olduğuma şahitlik edip, namaz kılıp, zekât verinceye kadar cihad (mücadele etmekle / savaşmakla) emrolundum. Bunu yapanlar canını, malını benden korumuş ancak İslam'ın hakkı Allah'a kalmıştır."⁷⁰

Rivayetin sonunda verilen bilgiler "cihad" kelimesine kıtal anlamı vermenin daha uygun olduğunu göstermektedir. Ancak Rivayetin sahih hadis kaynaklarındaki tariklerinin büyük çoğunluğunda rivayetin sonundaki kısım yer

⁶⁶ İbn Cevzî, Muhammed b. Ahmed, *Teshili li ulumi't-Tenzil*, (Tahk. Muhammed salim Haşim), yy., Daru'l-Kütübi'l-İlimiyye, 1995, II, 129.

⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmiu Li Ahkami'l-Kurân*, XIII, 264;-5

⁶⁸ İbn Kayyim, *Fevâid*, I, 59.

⁶⁹ İbn Teymiye, *Câmiu't-Tahsil*, VI, 82.

⁷⁰ Buhari, "İman" 15; Müslim, *Sahih*, (Tahk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Kahire, 1955-1956, "İman" 8.

almamaktadır. Sadece "İnsanlar Allah'tan başka ilah yok deyinceye kadar savaşmakla emrolundum" şeklinde Hz. Peygamber'e isnad edilmekte geri kalan kısmı Ebû Bekr'e ait olduğu haber verilmektedir.⁷¹ Kelimeî şahadet getiren kimselerin İslam dairesinde kalacakları ve tekfir edilemeyeceği anlaşılır. Ebu Bekr'den rivayet edilen bu hadisin kendi döneminde devlete zekâtı (vergiyi) vermeyip müslüman olduğunu ifade edenlere karşı açıldığını ifade edebiliriz. Bu savaşın sebebinin zekâtтан çok devlete bir baş kaldırı ya ad devlete isyan olduğu söylenebilir. Ayrıca Kur'an'da insanların İslam'a girmesinde zor kullanılması yasaklanmıştır. Gayri Müslimlerle İslam'a girsinler diye savaşmaya "Sen ancak hatırlatıcısın, zorlayıcı değilsin"⁷² ayeti engeldir. Hak batıldan ayrıldıktan sonra dinde zorlama yoktur.⁷³ Bu ayetlerden İslam'a girmeyenlerin İslam'a zorlanmayacağı ancak bir Müslümanında Allah'a, devletine, İslam milletine, ailesine ve şahsına ait görevlerinin yerine getirmekten sorumlu olduğu aşikârdır.

c. Kadın Algısı

Watt'ın aşağıdaki kayıtları Batının Hz. Peygamber algısı konusunda önemli tespitleri içermektedir. "Ortaçağ Avrupa'sının gözündeki İslam nefse düşkünlük dini olarak görülüyordu. Bir adamın istediği kadar evlenebileceğini ve hanımların sayısını cüzdanın şişkinliğinden başka hiçbir şeyin tesir edemeyeceği zannediliyordu. Bazı müellifler dörtten fazlasına müsaade edilmediğini bildikleri halde, sınırın yedi veya on olduğunu söylemek için, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini umumiyetle yanlış tercüme ediyorlardı. Kur'an homoseksüelliğe dahi müsaade etmiş deniyordu. Bazılarına göre de İslam'ın meşru olmayan cinsi münasebetlere müsaadesi, Kurandaki cennet tasvirleri ile son hadde varmıştı. Tenkitler umumiyetle yanlış iddia ve abartılara dayanıyor, Hz. Muhammed'in aile hayatı da haddinden fazla tenkide uğruyordu. Bu bakımdan ortaçağın çizdiği İslam imajındaki şehvîlik İslam'ı birçok bakımından gülünç duruma düşürmek içindi. Avrupalılara göre Müslümanlar başka bakımlardan da nefislerine düşkündürler..."⁷⁴ Leone Caetani (ö. 1935), Emile Dermanghem (ö. 1971) ve benzeri bazı modernist oryantalistler, Muhammed'in başarısını, çok evlilikle cinsel hürriyeti ilan etmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Hz. Muhammed'in (sav) Hz. Zeyneb binti Cahş ile evlenmesini son derece çarpıtılmış yorumlarla Hz. Muhammed'e (sav) ağır itham ve iftiralarda bulunmaktadırlar.⁷⁵ Hz. Peygamber'in dokuz yaşındaki Ayşe ile elli iki yaşında yaşında evlendiği de bu tenkitlerin başında gelmektedir. Hz. Peygamberin dokuz yaşındaki Hz. Aişe ile evlenmesi olayını "elli dört yaşlarında bir erkeğin oyuncaklarla oynama çağındaki bir çocukla

⁷¹ Buhârî "İstitabe" 3; "Cihad" 101; "İ'tisam"2; Müslim "İman" 8; Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünen*, (Tahk. Muhammed Muhyiddin Abd al-hamid), Kahire 1935, "Zekat" 1; "Cihad" 104

⁷² Gaşiye 88/21-22

⁷³ Bakara 256

⁷⁴ Montgomery, *İslamın Avrupaya Tesiri*, s.83.

⁷⁵ Caetani, *Maometta profeta d'Arabia*, II, 61, 76, 77.

evlenmesi"⁷⁶ olarak nitelendirilerek, bu evliliği bir anlamda şehvetperestlik, hatta daha da ileri götürerek sübyancı olarak nitelendirmişler⁷⁷ yaşlı bir erkeğin, bakire bir kız çocuğuyla "garip evliliği" diye yorumlamışlardır.⁷⁸ Hz. Peygamber'i eleştirmek isteyenler, bilhassa Hz. Aişe'nin evlenme yaşını gündeme getirerek, O'nun çocuk yaşta bir kızla evlendiğini, hatta "oyun çocuğu" ile evlenecek kadar kadınlara düşkün⁷⁹ olduğu şeklinde iddialar ileri sürmüşlerdir.

1. Şehvetine Düşkün Olduğu Yönündeki İddia

Hz. Peygamber evlilik akdi konusunda önemli değişiklikler, düzenlemeler getirmiştir. Fakat evliliğin yaşı, evlilik merasimi vs. gibi geleneğin hâkim olduğu cihetlere dokunmamıştır. Hatta kendisi de bu alandaki geleneğe tabi olmuştur. VII.yy. Arap kültürünün bir üyesi olmasına bağlı olarak yapmış olduğu bir kısım davranışları, zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Çok evliliği, Zeyneb Binti Çahş ve Hz. Aişe ile evliliği de eleştiriye konu olan hususların başında gelmektedir. Özellikle bazı Oryantalistler, Arap örfüne ve dönemin kültürüne ait gelenekleri kendi kültürlerine ve yaşadıkları dönemin algılarına kıyaslayarak eleştirilerinde ileri gitmişlerdir.

a. Çok Evli Olması

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde çok evlilik ve özelde kralların çok eşli olmalarının sosyal ve siyasi sebepleri vardı. Hz. Peygamber de, değişik kabile ve milletlerden 12 kadınla evlilik yapmıştır. Bunlardan beş tanesi Kureyşli olup, Hz. Aişe de Kureyş'in Teym kolundandır. Hz. Peygamber, Hz. Aişe dışında, Hatice binti Huveylid, Sevde bt. Zem'a, Hafsa binti Ömer, Zeyneb binti Huzeyme, Ümmü Seleme binti Ebi Ümeyye, Zeyneb binti Cahş, Cüveyriye binti el-Hâris, Safiyye binti Huyey, Ümmü Habîbe binti Ebi Süfyan, Mısırlı Mariye ve Meymûne binti el-Hâris ile evlenmiştir.⁸⁰ Evliliklerinin çoğunluğu iki çocuklu olarak Hz. Haticenin vefatından sonra ve Medine döneminde olup Hz. Peygamber de devlet başkanı sıfatı da taşımaktadır.

Hz. Peygamber'in birden fazla kadınla evlenmesine, özellikle Batılı bilginler tarafından, çok evliliğin o dönemin sosyal sisteminin bir parçası olduğu ve birçok ahlaki, sosyal ve iktisadi sorunların çözümünde gerekli bir olgu olduğu

⁷⁶ Reinhart Dozy, *Tarihte İslamiyet*, (çev: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908, I, 105

⁷⁷ Bkz.Ebu'l-Ala el-Mevdudi, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, (çev: Ahmet Asrar), İstanbul, Pınar Yayınları, 1984, II, 533

⁷⁸ Aişe Abdurrahman, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, çev: İsmail Kaya, Konya 1987, II, 72.

⁷⁹ Turan Dursun, *Din Bu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000, I, 26, IV, 97-98.

⁸⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990, II, 676-691; Ziya Kazıcı, *Hz.Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991, s. 73-331; Aişe, Abdurrahman, *age.*, s. 399-400.

düşünülmeden, tarafgir bir anlayışla tenkitler yöneltilmiştir.⁸¹ Bu tenkitleri yapan Batılı bilginlerin, aynı geleneğin mensubu olan, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın evlilikleri konusunda hiçbir eleştiride bulunmamaları, tenkitlerinde tarafsız olmadıklarını göstermektedir.⁸²

Kendisinden on beş yaş büyük olan, Hz. Hatice ile elli yaşına kadar yirmi beş yıl evlilik yaşayan Hz. Peygamber, elli yaşında iken yaşıtı olan Sevde ile evlenmiş ve evliliklerinin büyük çoğunluğu Medine'de elli üç yaşından sonra ve devlet başkanı olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca evlendiği hanımlardan biri hariç tümü, ya dul yada önceki evliliklerinden çocukları olan kadınlardır. Bu da, evliliğin ana saikinin "şehvet" olmadığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in çok evlenmesinde, siyasi amaçların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Örneğin, Hz. Aişe ve Hz. Hafsa ile evlenerek, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'le ilişkilerini güçlendirmiştir. Beni Mahzum'dan Ümmü Seleme ile evlenerek, İslam'a en büyük düşmanlığı yapan Ebu Cehil'in kabilesinin düşmanlığını önlemiştir. Ümmü Habibe ile evlenerek, Mekke lideri olan babası Ebu Süfyan'la ilişkilerini yumuşatmaya çalışmış, bir daha savaşta kendisinin karşısına çıkmamasını sağlamıştır. Benî Nadir liderinin kızı Safiyye ile evlenerek Yahudilerin düşmanlığını azaltırken, Benî Mustalik'in liderinin kızı Cüveyriye ile evlenerek de, bu kabilenin İslam'a girmesini sağlamıştır. Meymune, ile evlenerek Meymune'nin dokuz kız kardeşinin evli olduğu dokuz ünlü kabile lideriyle bacanak olmuş ve onlarla yakınlık sağlamıştır. Zeyneb binti Cahş'la evliliğini, bir Cahiliyye âdetini yıkmak için Allah istemiş ve Kuran'da bu konuyla ilgili ayetler indirmiştir. Diğer hanımı Zeyneb binti Huzeyme ise, Hevazin'in çok güçlü bir kabilesine mensuptur.⁸³

Bu durum döneminde diğer devlet başkanları gibi onun evlilikler siyasidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu evlilikleri gençlik döneminde değil nispeten yaşlılık dönemindedir. Ayrıca Mekke müşrikleri daha genç olduğu kırklı yaşlarda Hz. Peygamber'e her kabilenin en güzel kadını ile evlilik, başkanlık ve para teklif etmişler bunu reddetmiştir.⁸⁴ Bu durum onun cinsellikten çok o dönemin kabulü ve siyasi sebeplerle evlendiğinin açık kanıtıdır.

b. Hz. Aişe ile Evliliği

Evlilik yaşı, evlilik şekli ve kuralları, adet ve uygulamaları kültürlere, toplumlara ve dinlere göre farklılık arz etmektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evliliği, günümüzde özellikle Hz. Aişe'nin yaşından dolayı eleştirilere maruz

⁸¹ Bu konudaki iddialar için Bkz: Abdülaziz Hatip, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997, 164 vd.

⁸² Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, (çev: Heyet), İstanbul 1990, II, 197 vd.

⁸³ Mehmet Azimli, "Hz. Aişe'nin evlilik yaşı tartışmaları ya da savunmacı tarihçiliğin çıkmazı", *İslami Araştırmalar*, Ankara, 2003, XVI. cilt, 1. sayı, 28, s. 2-3.

⁸⁴ Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Alamun-Nübüvve*, (tahk. Muhammed Mutasım Billah), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, 1.bs. 1987, I, 100.

kalmıştır. Hz. Peygamber'in yaşı ellinin üzerinde iken Hz. Aişe'nin yaşının onun altında küçük çocuk olduğu halde evliliği eleştirilmiştir. Bazı âlimler yorumları ile Hz. Aişe'nin evlenme yaşını 17-18'e çıkartsalar da, ilk dönem kaynakları nişanın altı, evliliğin ise dokuz yaşında olduğu noktasında hemfikir gibidirler. Bu âlimlerin değerlendirmesindeki hata Hz. Aişe'nin evlilik yaşını, kendi kültürlerindeki ortalama evlenme yaşı olan 15-20 arasına çekmeye çalışmış olmalarıdır. Hz. Peygamberin 9 yaşında bir kız çocuğuyla evlenemeyeceğini, bunun bir iftira ve düzeltilmesi gereken bir yanlış olduğunu savunup, Hz. Aişe ile 17-18 yaşlarındayken evlendiği görüşünü dile getirmişlerdi.⁸⁵

Bir ateist olan Ayaan Hirsi Ali, İslamofobik kampanya çerçevesinde İslam Peygamber'i Batılı ölçütlerde (pervert) bir cinsel sapkıncı demiştir. Bu hususta ona atıfta bulunduğu şey ise Peygamber'in kendisi elli iki yaşında iken dokuz yaşındaki Aişe ile evliliğidir. Hz. Peygamber küçük bir kız olan Hz. Aişe ile gerdeğe girdiğinde "Kocasının evine giden bu küçük kıza oyuncaklarını ve bebeklerini verdiler" Oyun oynamaktan hoşlanan bu çocuk, Allah'ın yaşlanmakta olan Peygamberinin eşi oldu" "Hz. Aişe Peygamber karısı olsa da hala çocuktuk ve çocukça şeyleri de terk etmeye hazır değildi. Yaşlı Muhammed bunu anlamış ve olayı kendi akışına bırakmıştır. Peygamber eve geldiğinde "çocuk karısını" oyuncaklarıyla meşgulken görür, bazen kendisi de onunla oynardı şeklinde eleştirilmiştir.⁸⁶ İlhan Arsel de farklı bir bakış açısıyla konuya şöyle yaklaşır: "Yaşlı erkeklerle evlenen kız çocukları kocasını baba gibi görerek ve ona körü körüne bağlanarak hayat boyu sürecek köleliğe erken yaşta evlilikle adım atarlar." Dahası "kız çocuğunun çok küçük yaşta evlendirilip eve kapatılması, onu çok şeyden mahrum etmek, ezmek, şahsiyetini yok etmek, Şeriat'a göre sosyal düzenin bir gereğidir ve Müslüman toplumların geri kalmalarının nedenlerinden biridir. Kızların erken evlendirilerek kocalarının kölesi durumuna getirilmeleri, sosyal hayattan uzak tutulmalarının toplumun ilerlemesine engel teşkil ettiğini" savunan İlhan Arsel, bizzat Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evlenerek bu konuda topluma örnek olduğunu ve sözleriyle de bunu tavsiye ettiğini ifade eder.⁸⁷

Hz. Aişe'nin evlilik yaşı ile ilgili açıklamalara geçmeden önce Cahiliyye Araplarında, Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve diğer bazı toplumlarda kadının evlilik yaşı hakkında kısaca bilgi vermemiz, konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Her toplumun temelini oluşturan ailenin evlilik merasimleri, evlenme yaşları, görevleri gibi ilişkiler bir kültürden diğerine değişir, hatta aynı toplumun tabakaları arasında bile farklılık gösterebilmektedir. Her toplumun aile ile ilgili örf ve adetleri, kendi kültürel yapısı doğrultusunda oluşmuştur. Bu gerçekten hareketle Hz. Peygamber'in yaşadığı Arap toplumunun da kendine özgü evlenme şekli, gelenek, görenek, örf ve adetleri çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Mekkeliler ergenlik

⁸⁵ Bk. Akkad, Abbas Mahmud, *es-Siddika bintü's-Siddik*, Kahire Dârü'l-Ma'arif, 1963, 39.

⁸⁶ Toker, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", s. 139.

⁸⁷ İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995, s. 145,151

çağına gelmiş kızlarının, evlilik yaşına geldikleri anlamına gelen elbise giydirmeye işini Dâru'n-Nedve'de yaparlardı.⁸⁸ Bu bölgede kızlar genellikle 12 yaşına basmadan evlendirilir; ancak çocuk doğurduktan sonra aileye dahil edilir, eğer çocuk doğurmadan ölürlerse kocasına başsağlığı dilenmezdi.⁸⁹ Çoğu zaman babası ya da velisi, kızın bu evliliği isteyip istemediğine, erkeğin yaşlı olup olmadığına bakmadan kızı istediği erkeğe verebilirdi.⁹⁰ Ehl-i Kitaba gelince, Yahudilikte evliliğin sahil olabilmesi için kızların 12, erkeklerin 13 yaşında olmaları gerekmektedir ki bu yaşlar, Yahudilerde buluş çağına erme yaşlarıdır.⁹¹ Hıristiyanlarda ise, evlenme yaşı zamana ve ülkelere göre değişmektedir. Roma ve Eski Kilise Hukukunda evlenme yaşı kız için 12, erkek için 14 iken, Yeni Kilise Hukukunda kız için 14, erkek için 16 olarak belirlenmiştir.⁹²

Bizans imparatoru Yuannis'in 10 yaşındaki kızını Orhan Bey'in oğlu Halil ile evlendirmesi,⁹³ farklı toplum ve kültürlerde tarih boyunca kadınların küçük yaşta evlendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Dahası kadınların erken yaşlarda evlenmesi sadece geçmişte, bazı toplumlarda ve dinlerde değil, günümüzde de Asya'da, Avrupa'da, özellikle Portekiz ve İspanya'da, hatta Birleşik Amerika'nın uzak, dağlık bölgelerinde hala görülebilen bir uygulamadır.⁹⁴ İlk dönem İslam kaynaklarında Hz. Aişe'nin genellikle altı yaşında nikâhlanıp, dokuz yaşında zifafa girdiği⁹⁵ ifade edilmektedir. Hz. Hatice vefat ettikten sonra Havle binti Hakim, yalnız kalan Hz. Peygamber'e dullardan Sevde ve bekarlardan Aişe ile evlenebileceğini teklif eder. Hz. Peygamber bu iki teklifi onaylar ve Havle'yi kendi adına elçi olarak gönderir.⁹⁶ Ebû Bekr, önce "kardeşinin kızıyla nasıl evlenir?" düşüncesiyle tereddüt eder, daha sonra bu kardeşliğin "din kardeşliği" olduğunu ve evliliğin haram olmadığını öğrenince, kızını Hz. Peygamber'e beş yüz dirhem mehir ile nikâhlar.⁹⁷ Hicret'ten iki yıl önce gerçekleşen bu nikâh / nişan, Hz. Peygamber ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye hicretinden bir süre sonra da zifaf ile tamamlanacaktır. Hicret'ten yedi-sekiz ay sonra Ebû Bekr, Hz. Peygamber'e,

⁸⁸ M. Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997, s. 56; Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, ts., s.37.

⁸⁹ Abdülkerim Özyayın, "Arap", *DİA*, İstanbul, İSAM,1991, III, 321.

⁹⁰ Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996, s. 281; Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 35-36.

⁹¹ Asife Ünal, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 22.

⁹² Ünal, *age.*, s. 80-81

⁹³ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, ts, I, 139

⁹⁴ Aişe Abdurrahman, Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları, s. 240

⁹⁵ Muhammed İbn İshak, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları,1981, s. 239; İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Tunus, Garbi'l-İslami 1. bs., 2009, VIII, 58-60; Buhari, "Nikâh", 39-40; Müslim, "Nikâh", 69-72; Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâb*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1996, II, 38; İbn'ül Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan b. Ebi'l-Kerem (630/1233), *Üsdü'l Çabe*, Beyrut 1996, V, 205.

⁹⁶ Aişe Abdurrahman, *age.*, s. 235

⁹⁷ İbn Sa'd, *age.*, VIII, 59

Aişe'yi niçin yanına almadığını sorar ve mehir verecek durumu olmadığını öğrenince, O'na borç para verir. Bu borç para ile Hz. Aişe'nin mehri ödenir ve evlilik gerçekleştiği⁹⁸ rivayet edilir.

Babası İslam'a ilk giren erkek olduğu için Hz. Aişe, çok küçük yaşlardan itibaren İslam terbiyesi alarak yetişmiştir. Oyun oynamayı çok seven bir çocuktur. "Evimizde Allah Resulü ve Ensar'dan bazı kadın ve erkekler toplandılar. Ben iki hurma dalı arasında salıncakta sallanırken annem beni alıp, saçlarımı düzeltti, yüzümü sildi ve beni içeri soktu, artık bunlar senin ailen diyerek beni Peygamber'in yanına götürdü." rivayetini Hz. Aişe'nin evlenme yaşını dokuz kabul edenlere göre değerlendirirsek, bu yaş oyun oynayan bir çocuk yaşıdır. Aynı rivayetten hareketle Hz. Aişe'nin evlenme yaşını daha büyük kabul edersek, bundan Hz. Aişe'nin oyun oynamaktan çok zevk alan, genç bir kız olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Kaldı ki, Hz. Aişe Hz. Peygamber'le evlendikten sonra da kız arkadaşları ve oyuncakları⁹⁹ ile oynamaya devam etmiştir. Hz. Aişe'nin oyundan zevk aldığını bilen Hz. Peygamber daha sonraki dönemlerde de Hz. Aişe ile beraber koşu yapacak ve Mescid-i Nebevi'de savaş oyunu oynayan Habeşli¹⁰⁰ köleleri birlikte seyredeceklerdi.¹⁰¹

Sıcak bölgelerde iklim şartları gereği Arap kadınlarının kendilerine has bir şekilde çabucak geliştikleri, çok erken yaşlarda ergen oldukları, süratli gelişme sonucunda yirmi yaşını izleyen yıllarda da çabucak yaşlandıklarını savunurlar. Hatta bu rivayetleri olduğu gibi alıp, bir kızın altı yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında zifafa girmesinde herhangi bir problemin olmadığını, o toplumda küçük yaşta evliliklerin örfü uygun ve normal olduğunu iddia ederler. Bu görüşün savunucularına göre, şayet Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile olan evliliği de örfü aykırı olsaydı, başta Hz. Peygamber'in en azılı düşmanları olmak üzere, Mekke toplumu bu evliliği onamadığını açıkça belli ederdi. Ancak o dönem ve toplumda Hz. Aişe'nin evliliğinde kötülenecek ya da itham edilecek bir yön olmadığı için toplum, bu evliliğe herhangi bir tepki göstermemiştir.¹⁰²

Hz. Aişe'nin evlenme yaşının dokuz olduğunu içeren rivayetleri dikkate almaksızın, başka rivayetler üzerinde yorum yaparak Hz. Aişe'nin evlenme yaşını 17-18'e çıkartan görüşü savunanların yanı sıra Hz. Aişe'nin altı yaşında nişanlanıp dokuz yaşında nikâhlandığı hakkındaki rivayetlerin doğru olmayıp tamamen tarihi gerçeklere aykırı olduğunu savunanlar da vardır.¹⁰³ Bu gruptakiler iddialarını yine rivayetlere dayandırarak ispatlamaya çalışmaktadırlar. Buna göre Hz. Aişe Hz. Peygamber'le nişanlanmadan önce Mut'im b. Adiy'in oğlu Cübeyr ile nişanlı idi.

⁹⁸ İbn Sa'd, *age*, VIII, 63

⁹⁹ İbn Sa'd, *age*, VIII, 61-62.

¹⁰⁰ Aşık, Nevzat, *Hz. Aişe'nin Hadisçiliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987, s. 1

¹⁰¹ Fayda, Mustafa, "Aişe", *DİA.*, İstanbul, İSAM, 1989, II, 20.

¹⁰² Aişe Abdurrahman, *age*, s. 239

¹⁰³ Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, İstanbul, Fatih Yayınevi, ts, s.478.

Mut'im'in ailesi Müslüman olan Ebû Bekr'in kızını oğluna almaktan vazgeçince Ebû Bekr kızını Hz. Peygamber'e nikâhladı. Bu konuda Yaşar Nuri Öztürk'ün yaptığı değerlendirmeyi aktarmanın yararlı olduğunu düşünüyoruz: "Hz. Peygamber Hz. Aişe'yi nikâhladığında altı yaşındaysa nübüvvetten dört yıl sonra doğmuş olmalıdır. Daha ilk günlerde Müslüman olmuş Ebû Bekr'in, putperest bir aileye kızını gelin vermek üzere anlaşmış olması, bu şartlar altında nasıl mümkün olur? Anlaşılan odur ki Hz. Aişe, Ebû Bekr'in Müslüman oluşundan epey önce, putperest bir aile tarafından istenmiş ve babası da bunu kabul etmiştir. Eğer bu istek, Ebû Bekr'in Müslümanlığı kabulünden sonra olsaydı, Peygamber dostu bir Ebû Bekr, kızını putperest bir aileye asla vermeye kalkmazdı. O halde Hz. Aişe, Müslümanlığın zuhurundan önce doğmuş ve hatta o sıralarda, bir aile tarafından gelin edilmek üzere istenecek duruma gelmişti. Hz. Aişe'nin İslam'ın zuhurundan en az beş-altı yıl önce doğmuş olduğunu kabul etmek gerekir. Buna göre de, Hz. Aişe'nin Peygamber tarafından istendiği sırada en az 14-15 yaşlarında olması icap eder."¹⁰⁴ Bu grubun bir başka delili de Hz. Ayşe'nin ablası Esmâ'nın ölüm yaşı ve tarihidir. Esmâ H. 73 senesinde oğlu Abdullah öldürüldükten birkaç gün sonra Mekke'de 100 yaşında vefat eder. Hz. Esmâ H. 73 yılında 100 yaşında vefat etmişse, Hicret'te 27-28 yaşında; Hz. Esmâ'dan on yaş küçük olan Hz. Aişe de Hicret'te 17 yaşında olmalıdır. Hz. Peygamber'le de Hicret'ten sekiz ay sonra evlendiğine göre, Hz. Aişe'nin evlendiğinde yaklaşık 18 yaşında olduğu savunulur. Bu görüşü savunanlardan Rıza Savaş da konuya Habeşistan'a hicret açısından yaklaşarak şunları söyler: Hz. Aişe, "Benim aklım kesti keseli anne-babamı dindar olarak gördüm. Peygamber hemen her gün sabah akşam vakitlerinde bize uğradı. Müslümanlar sıkıştırılınca Ebû Bekr de Habeşistan'a hicret için yola çıktı." rivayeti, Mekke dönemi Ebû Bekr ailesinin Habeşistan'a hicret öncesini anlatmaktadır. Eğer Hz. Aişe'nin Hicret esnasında 8-9 yaşında olduğu kabul edilirse, Habeşistan'a hicret esnasında daha doğmamış olması gerekir. Bu olayı anlattığına göre, Hz. Aişe'nin Habeşistan hicretinden önce doğmuş olması gerekir. Bu da Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'le evlenme yaşının dokuz değil, daha büyük olduğu anlamına gelir.¹⁰⁵

Hz. Aişe'nin evlilik yaşı için kesin bir rakam vermekten ziyade, bu evliliğin erken yaşta olduğu bir vakiadır. Ancak bu yaş, o toplumun evlilik kültürüne ters değildir. Şayet Hz. Aişe'nin evlenme yaşı Arap toplumunun gelenek, görenek ve örfüne aykırı olsaydı, Medine'de Yahudi ve Münafıklar başta üzere Hz. Peygamber, en azılı düşmanları tarafından ağır bir şekilde eleştirilirdi. Nitekim Hz. Peygamber'in Zeyneb ile evliliği, kiblenin değiştirilmesi ve Abdullah b. Cahş'ın komutanlık ettiği Nahle Seriyyesi'nde yasak aylarda kan dökülmesi gibi olaylar Mekkeli Müşriklerin ve Yahudilerin Hz. Peygamberi ve arkadaşlarını ağır bir şekilde eleştirmelerine neden olmuştur. Her hareket ve davranışları muarızlarınca

¹⁰⁴ Öztürk, *age*, s. 3.

¹⁰⁵ Rıza Savaş, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995, sayı IX, s. 140-141.

takip edilen Hz. Peygamber ve Müslümanlar o toplumun örfüne aykırı hareket ettikleri zaman eleştiri ile karşılaşmışlardır. Buradan, Hz Aişe'nin evlenme yaşının o toplumun kabullendiği bir uygulama olduğu sonucuna varılabilir.¹⁰⁶

Arap toplumunda insanların yaşı genelde tahmini olarak biliniyordu. Hz. Aişe'nin doğumu, Hz. Peygamber'le evliliğini dokuz yaş olarak kabul edenlere göre bi'setten dört yıl sonra¹⁰⁷ evliliğini 17-18 kabul edenlere göre ise bi'setten öncedir.¹⁰⁸ Hz. Aişe'nin vefat tarihi ve yaşı esas alındığında yaklaşık olarak doğum tarihi bulunabilir. Kaynaklarda altı veya yedi yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında zifafa girdiği de rivayet edilir.¹⁰⁹ Yedi yaşında nikâhlanıp dokuz yaşında veyahut yedi yaşında nikâhlanıp 10 yaşında zifafın gerçekleştiği¹¹⁰ zikredilir. Kaynaklarda İslam tarihçileri, Hz. Aişe'nin ölüm tarihi H. 56-59, ölüm yaşı 65-67 arasında değişmektedir.¹¹¹ Hz. Aişe'nin vefat esnasındaki yaşından, vefat tarihini çıkardığımızda (66-58=8) hicret sırasında Hz. Aişe'nin yaşının 8 olduğu ortaya çıkar. Hicretten bir yıl sonra evlendiğine göre ise evlilik yaşı 9 olacaktır.¹¹² Hz. Aişe'nin vefat tarihi H. 56 yaşı 67 alındığında hicret ve evlilik yaşının 11 olacaktır. O dönemde kızların ergenlikten hemen sonra evlendikleri ve sıcak bölge olması ile erken ergen oldukları göz önüne alındığında Hz. Aişe'nin evlilik yaşı ve Hz. Peygamber'in yaşı oryantalistlerin dediği şekildedir. Problem bu günün normları ile o dönemi değerleri eleştirmektir.

c. Zeyneb Binti Çahş

Hz. Peygamber'e yöneltilen diğer bir eleştiri de Zeyneb Binti Çahş ile olan izdivacıdır. Cahiliyye Arap toplumunda evlatlık ile öz oğul, bazı hususlarda aynı konuma sahiptir. Toplumun geleneklerine göre evlatlığın hanımı ile evlenilmez, böyle bir evlilik zina olarak telakki edilirdi. Ama bu konudaki kabullerin yanlış olduğu ve değişmesi gerektiği belirtilip, Yüce Allah'ın açık onayı ile¹¹³ Hz. Peygamber ve Zeyneb evlenmiştir. Fakat toplumun eleştirisi ve hoşnutsuzluğu hala devam edince gelen vahiyle¹¹⁴ tüm eleştirilere cevap verilmiş oldu.

¹⁰⁶ Suzan Yıldırım, Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İstem*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, s. 237 – 245.

¹⁰⁷ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 138.

¹⁰⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saadet'in Büyük Kadınları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1998, s. 33

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *age*, VIII, 60; İbn Habîb, Ebu Cafer Muhammed b. Habîb, *Kitabu'l-Muhabber*, Beyrut, ts., I, 80-81; İbnü'l-Esir, *age*, V, 501-502

¹¹⁰ İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Sire*, Beyrut, Daru'l-Marife Yayınları, ts., IV, 644

¹¹¹ Muhammed İbn Sad, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, ts., VIII, 80; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut, 1979, IV, 363; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1974, VIII, 94; Zehebi, *el-İber*, Beyrut 1987, I, 60; İbnü'l-İmad, *Şezeratü'z-Zeheb*, by. ts. I, 308; Azimli, "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı", s. 30.

¹¹² İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 131; İbn Hacer, *el-İsabe*, Beyrut 1328, IV, 230

¹¹³ Ahzab 33/37

¹¹⁴ Ahzab 33/40

Leon Caetani, Emile Dermenghem, Savary gibi bazı müştüşrikler bu tarihi ve sosyolojik yönü olan bu olayı çarpıtarak, Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Harise'nin hanımı Zeyneb binti Caşş'a göz koyduğu iftirasını ortaya atmışlar, bu konuda İbn İshak (v. 151), İbn Sad (v. 230), Taberi (v. 310) ve İbn Ebi Hatim (v 327) gibi bazı İslam tarihçilerinin hiçbir ilmi degerlendirmeye tabi tutmadan eserlerine aldıkları bazı rivayetlere sarılmışlardır. İslam düşmanları, müşrikler, Yahudiler, münafıklar da bu rivayetlere dayanarak Hz. Peygamber'e eleştiri oklarını yöneltmiştir.

Caetani'nin bu konuda Hz. Peygamber'e yönelttiği eleştirilerde kaynaklardaki bilgiler ilave yorumların kasıt içerdiği açıktır." Pek haifi surette giyinmiş olan zevcesi Zeyneb binti Caşş Peygamber'i içeri girmeye davet etti. Zevcinin babası sıfatı ile ona gayet samimi muamaelede bulundu. Muhammed bu meşhur kadının cazibe-i hüsnünden hayretlere düştü. Bunu Ya rabbel azim kalbleri alt üst eden şekilde ifade etti. Bu sözleri yavaşça etmiş olmakla birlikte zeki Zeyneb'in kulağından kaçmadı." İkinci yorumu "Muhammed'in aşkı Zeyd'in evine tesadüfen girdiği sırada bir rüzgar eserek, Zeyneb'in kapısındaki perdeyi havalandırması ve kadını adeta çıplak bir halde Peygamber'e göstermesi neticesinde vucud bulmuştur. Muhammed kadının güzelliklerini görünce şaşırıldı. İzdivaca mani olan müşkülât bu aşkı bütün bütün arttırdı. Fakat Zeyd Muhammed'in aşkına vakıf olunca Zeyneb'ten ayrıldı" şeklindedir.¹¹⁵ Hz. Peygamberin evlatlığının karısına aşık olduğunu, haşa ona göz diktiğini İslam Tarihi ile ilgili birtakım kaynaklardaki önemsiz ve değersiz bazı rivayetlere dayanarak ileri sürdü.

John Davenport, Montgomery Watt, Maxime Rodinson gibi insaf sahibi bazı batılı araştırmacıların konuyu gerçeklere daha uygun ve hakkaniyet ölçüsünde yaklaştıklarını da kaydetmek gerekir.

Caetani'nin naklettiği bu olayı İbn İshak (v. 151) bu rivayeti Yunus, Şa'bi'nin kölesi Ebu Seleme el-Hemedani vasıtasıyla Şa'bi'den şu şekilde rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Harise hastalandığında onu ziyarete gitti. Hanımı Zeyneb binti Caşş, Zeyd'in başında oturdu. Zeyneb bazı işleri için kalktı. Bu sırada Hz. Peygamber'in ona bakıp başını eğdiği sırada şöyle dedi: "kalpleri çevirenin şanı ne yücedir" dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Harise (ra), "Onu senin için boşayayım, ya Rasulallah" dedi. Bu sebeple Cenab-ı Hakk Ahzab suresi 37. ayeti indirdi."¹¹⁶

Bu rivayetin isnadında sahabe yer düşmesi sebebiyle inkıta (kopuluk) olması sebebiyle rivayet zayıftır. Hadis âlimleri rivayeti Şa'bi'den alan Ebu Seleme el-Hemedani'nin "meçhul" bir kimse olduğunu ve diğer ravi Yunus'un da,

¹¹⁵ Leon Caetani, *İslam tarihi*, (Çev. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927, IV, 169-171; Emile Dermenghem, *Muhammed'in Hayatı*, (Çev. Reşat Nuri), İstanbul 1930, s. 367-370, 402; Savary, *Mahomet Le Koran*, Paris, ts.46-47.

¹¹⁶ İbn İshak, *es-Sire*, s. 244.

"münkeru'l-hadis" olduğunu kaydetmektedirler.¹¹⁷ İsnadında inkıta olan ve ravilerinden ikisi tenkide uğramış bu rivayet hadis ilmi açısından çok zayıf ve delil alınmaz niteliktedir.

İkinci olarak İbn Sad, bu rivayeti hocası Muhammed b. Ömer el-Vakıdi, Abdullah b. Amir el-Eslemi ve Muhammed b. Yahya b. Habban'dan nakletmiştir. Aynı şekilde rivayeti Hz. Peygamber'in ashabından nakleden herhangi bir kimse mevcut değildir. Rivayetin bu tariki de İbn İshak'ın rivayeti gibi isnadında inkıta sebebiyle zayıftır. Buna ilaveten İmam eş-Şafi'i, Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Ma'in Ali b. el-Medini, Ebu Hatim, İshak b. Rahuye, el-Buhari ve en-Nesai, gibi hadis âlimleri, İbn Sad'ın bu rivayetinde yer alan ravilerden Muhammed b. Ömer el-Vakıdi, hakkında Abbasiler'in ahlaka uymayan hareketlerini haklı göstermek için bu gibi rivayetleri uydurduğunu "Kezzab" yalancılığı meşhur bir kimse olduğunu, bu sebeple "Metrukul-Hadis" hadis rivayetinde terk edildiğini söylemişlerdir. Ebu Zür'a, Ukayli ve Ebu Bişr ed-Dolabi, hadis âlimlerinin el-Vakıdi'nin hadisini terk ettiklerini bildirmişlerdir. ez-Zehebi, İbn Mace'nin Sünen'indeki bir tek rivayet (hadis no: 1095) hariç, Kütüb-ü Sitte'de el-Vakıdi'den yapılmış bir tek rivayet yoktur, bu da el-Vakıdi'nin alimler tarafından zayıf kabul edilmesine delildir demektedir.¹¹⁸ Hadis âlimleri, İbn Sad rivayetindeki ikinci ravi olan Abdullah b. Amir el-Eslemi'nin de zayıflığı üzerinde ittifak etmişlerdir.¹¹⁹ Üçüncü ravi Muhammed b. Yahya b. Habban ise munkatı hadis rivayet etmekle tanınmıştır¹²⁰ Bütün bu sebeplerden dolayı İbn Sad'ın bu konudaki naklettiği rivayet zayıftır. Bunun gibi önemli bir konuda zayıf bir rivayetin muhtevasına güvenmek doğru değildir.

Taberi (v. 3 10) ise, Tefsirinde bu konuda İbn Sad'ın, hocası el-Vakıdi'den naklettiği tarihte rivayeti aynı muhtevada naklettiği görülür. Taberi, Yunus, İbn Vehb, İbn Zeyd vasıtasıyla rivayetinde de, Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Harise'yi ziyarete gittiği, Zeyd'(in bu sırada evde olmadığı, kapıdaki perdenin rüzgârdan açıldığı, Hz. peygamberin de bu sırada yan çıplak vaziyette içerde bulunan Zeyneb binti Çahş'ı gördüğü ve içinden onu beğendiği, daha sonra Zeyd b. Harise'nin Hz. Peygamber'e gelerek, hanımı Zeyneb binti Çahş'ı boşamak istediğini söylediği gibi hususlar kaydedilmektedir¹²¹ Müsteşriklerin dört elle sarıldıkları bu rivayeti Taberi'nin aslında İbn Sa'd'ın el-Vakıdi'den naklettiği rivayet olduğu anlaşılmaktadır. El-Vakıdi hakkındaki görüşler ise yukarıda kaydedilmiştir. Taberi'nin ravileri arasında da makbul olmayan meçhul ve münker kimseler vardır.

¹¹⁷ Zehebî, *Mizanü'l-İtidal*, Mısır 1382, IV, 481-53

¹¹⁸ Ebu Muhammed Abdurrahman b. Ebi Halim er-Razi, *el-Cerh ve't-Tadil*, Haydarabad-Dekkan, 1372, VIII, 21 ; Ebu Abdillâh Şemsüddin ez-Zehebi, *Tezkiretü'l-Huffaz*, Haydarabad-Dekkan 3. Baskı, 1375, I, 348, *Mizanü'l-İtidal*, III, 662 ; *Siyeru A'lami'n-Nebevî*, Beyrut 1402, IX, 457, 462-464; İbn Hacer el-A'skalanî, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut ts., IX, 364, 366-367.

¹¹⁹ Zehebi, *Mizanü'l-İtidal*, II, 448-449

¹²⁰ Zehebi, *age*, IV, 590.

¹²¹ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, XXII, 13

Daha önce kaydedilen rivayetlere güvenilemeyeceği gibi Taberi'nin bu rivayetine de güvenilemez. Bu asılsız rivayeti Taberi'den başka kimseler de nakletmişlerdir. İbn Hacer el-Askalani "İbn Ebi Hatim ile Taberi'nin naklettikleri bazı rivayetler vardır ki, müfessirlerin çoğu onları nakletmiş iseler de, onlarla meşgul olmaya değmez" demiştir. İbn Kesir ise, "İbn Ebi Hatim ile Taberi, burada seleften bazı garib haberler nakletmişlerse de sahih olmadıkları için biz onları nakletmeye lüzum görmedik" demiştir. el-Buhari, Müslim gibi büyük hadis imamları da bu rivayetleri kitaplarına almamışlardır; Bu sebeple bu rivayetlerin aslı yoktur. Akıl da bunların uydurma olduğunu ortaya koyar. Çünkü bir kimsenin beraber büyüyüp, yetiştiği bir akraba kızını ta evlenip de üzerinden aylar geçtikten sonra görmüş olmasına adeten imkân yoktur. Bekârlığında gördüğü farz edildiği takdirde bile, bütün tazelik ve güzelliği üzerindeyken beğenmeyip te, yıllar geçip yaşlandıktan sonra bir görüşte aşık olacak derecede sevmesi yine adeten mümkün değildir.¹²²

Dikkat edildiğinde ilk rivayette Hz. Peygamber Zeyd'i hasta ziyaretine gittiği ve Zeyd'in evde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hadis tahric yöntemleri açısından delil alınmayacak bu rivayetleri tenkide tabi tutmadan İbn İshak, İbn Sad ve Taberi, eserlerinde naklederek, gelecek nesillere aktarmakla yetinmişler. Bu bakımdan onların eserlerinde yer alan rivayetlerin hepsi aynı derecede güvenilirlik taşımazlar.

Konuyla ilgili ayetten de anlaşılacağı gibi, Hz. Peygamber bir insan olarak Zeyd ve Zeyneb geçimsiz oldukça ve bu geçimsizlik ve mutsuzluğun onları boşanmaya doğru götürdüğünü gördükçe, boşanırlarsa kendim Zeyneb'i nikâhuma alayım; buna layıktır diye, bir insan olarak düşünmüş, bu duygu ve düşünceleri kalbinden geçirmiş olabilir.¹²³ Evlilik gönülsüz olduğu için huzursuzluk ve geçimsizlik içinde sürmüştür. Nitekim Zeyd b. Harise'nin Hz. Peygambere Zeyneb'i (ra) şikâyete geldiği kaydedilmektedir. Bu geçimsizliğinin sonununda ayrılık ve boşanma getireceği tahminden uzak bir husus da değildir. Nitekim Zeyneb (ra), Zeyd b. Harise'den (ra) boşanıp Hz. Peygamber'in kendisiyle evlenmek istediği bildirilince sevicinden secdeye kapanmış ve iki ay oruç tutmayı adamıştır.¹²⁴ Bunu da Zeyd'i (ra) istemediği, onu kendisine denk görmediği, kedisine Hz. Peygamber'i münasip ve denk gördüğü için yaptığı açıktır? Evlendiği zaman da Zeyneb (ra) Arabistan şartlarına göre pek genç çağda değil, 35 yaşında idi.¹²⁵

Cahili toplumun kendisine sunulan ilahi mesaj gereği, hayat tarzını, örf ve adetini değiştirmesi isteğine karşı kendi direnmesini haklı çıkarmak için "Biz atalarımızı bu hal üzere bulduk, onlar böyle yapıyorlardı" dediklerini Kur'an-ı Kerim çeşitli ayetlerinde haber vermektedir.¹²⁶ Yüce Allah Cahiliye devri

¹²² Ebu1-Fida İsmail İbn Kesir, *Tefsiru1-Kur'ani'l-Azim*,(Tahk. M. İbrahim el-Benna vdg.), İstanbul 1985, VI, 420; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI 3901.

¹²³ Ahzab 33/37.

¹²⁴ İbn Sad, *age*, VIII, 102-103, İbnü1-Esir, *age*, VII. 125

¹²⁵ İbn Sad, a.g.e., VIII, 11

¹²⁶ Maide 104; 7.A'raf 28; 10. Yunus 78 ; 21. Enbiya 53 ; 26. Şuara 74; 31. Lokman 21 ; 43. Zuhuf 22-23.

toplumunda yerleşmiş olan evlatlıkların hanımlarıyla evlenmeme adetini de kaldırmış, kökleşmiş ve Sökülüp atılması son derece zor olan bu adeti ilga etmek için, buna aykırı uygulamayı bizzat Hz. Peygamber'e yaptırmış, Hz. Peygamber'i evlatlığı Zeyd b. Harise'nin boşadığı hamını Zeyneb bint Cahş'la evlendirmiştir. Sökülüp atılmasına ancak Hz. Peygamber'in güç yetirip toplumun direnmesine, ayıplamasına ancak kendisinin göğüs gerebileceği, önemli birinin toplum telakkilerine aykırı olarak ilk defa böyle bir davranışı yapmaya cesaret edemeyeceği hususta Kur'an-ı Kerim: 'Ey Muhammed! Allah'ım nimet verdiği ve senin de nimet bahsettiğin kimseye, "Eşini bırakma, Allah'tan sakın" diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd, eşiyile ilgisini kestğinde onu seninle evlendirdik ki, evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin, Allah'ın buyruğu yerine gelecektir"¹²⁷ demektedir.

Katade, İbn Abbas ve Mücahid'den riyavet edildiğine göre Hz. Peygamber daha önce evlat edindiği Zeyd b. Harise'yi halasının kızı olan Zeyneb binti Cahş ile evlendirmek isteyince Zeyneb, Peygamberimizin bu teklifi kendisi için yaptığını zannetti. Fakat daha sonra Zeyd için istediğini öğrenince bundan hoşlanmadı ve kendisinin nesep yönünden soylu olduğunu, Zeyd'in kendisine denk ve layık olmadığını söyleyerek bu evliliği kabul etmedi. Zeyneb 'in kardeşi Abdullah b. Cahş da kendilerinin Kureyş kabilesinden, Zeyd'in ise azat edilmiş bir köle olduğunu ileri sürerek bu evlilik teklifini onaylamadı. Bunun üzerine "Allah ve Peygamberi bir iş hakkında hüküm verdiği zaman, inanan erkek ve kadın için ona aykırı olacak şekilde diledikleri gibi davranmaya hakları yoktur. Allah'a ve Peygambere başkaldıran şüphesiz apaçık bir şekilde sapmış olur"¹²⁸mealindeki ayet nazil oldu. Bu ayete göre onların kendi tercihlerini Allah ve Resulünün seçimine tabi kılmaları gerekiyordu. Toplumda sınıflaşmaları ve ayrımcılığı kaldırmak isteyen ve kendileriyle ilgili olarak nazil olan Kur'an'ın bu emri ile Hz. Peygamber'in ısrarı üzerine Kureyş'in seçkinlerinden olan Zeyneb: "O halde Resulullah'ın arzusunu yerine getiriyorum. Oysa ben kendimi kendisininikâhlamak istemişim"¹²⁹ diyerek Zeyd ile evlenmeyi kabul etti. Bu kabul üzerine Hz. Peygamber onları evlendirdi. Zeyneb Binti Cahş'ın Zeyd'le evlenmesi insanlar arasında eşitliğin ilan edilmesi ve nesep farklarının ortadan kaldırılması bakımından önem taşımaktadır. Zira insanlar arasında üstünlük ancak takva ve amel-i salih ile mümkündür.

Övdüğü veya eleştirdiği tam belli olmayan ve iğneli bir ifade ile Cemil Sena da, Caetani ve benzerleri gibi Hz. Peygamber'in Zeyneb'e meftun olduğunu iddia ederek, şunları ilave ediyor: "Açıkça anlaşılıyor ki, bu evlenmede (Hz. Peygamber)

¹²⁷ Ahzab 33/ 3

¹²⁸ el-Ahzab 33/36

¹²⁹ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, el-Camiati'l-ahkami'l-Kur'an, Kahire 1987, XIV, 186-187.

babalıkların evlatlıklarının eşleriyle evlenmelerinde bir sakınca olmayacağını bildiren şeri bir yenilik getirmiştir ki, bu, çağımızın uygar kanununa uygundur"¹³⁰ John Davenport da bu konuda şunları kaydetmektedir: "Bu sıralarda, Hz. Muhammed'in, evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı karısını kendi nikâhı altına alması yüzünden, Peygamber'e gayet haince iftiralarda bulunulduğundan, bu iftiraya karşı savunmak ve yalanlamak için biraz durumun: İslamlık'tan çok zaman önce Araplar arasında yaygın olan bir örf'e göre bir insan bir kadına "Anam ol" diyecek olursa, o adam artık o kadınla evlenemezdi. Nasıl ki, bir çocuğa "Oğlum, ol" diyecek olursa, o çocuk evlatlığı olur ve gerçekten bir evladın bütün haklarını kazanırdı. Kur' an, bu iki örfü de kaldırdı. Böylece bir insan bir kadına "Anam ol" derse evlilik bağı bozulmuyor, ya da bir evlatlığı tarafından boşanan bir kadınla evlenebiliyordu. Hz. Muhammed, Zeyneb adındaki kıza saygı ile duygulandığı için, onu yine çok sevdiği bir genç olan Zeyd'e almıştı. Fakat bu karı-koca mutlu olamadıklarından Zeyd, Hz. Muhammed'in sözlerini dinlemeyerek karısını boşamaya karar vermişti. Hz. Muhammed, evliliğe kendisi sebep olduğu için, kendisine söz geleceğini düşünerek ve ayrıca Zeyneb'in etkili şikâyetini duyarak, onu nikahı altına almakla sorunu çözümlenmek istemişti. Hz. Muhammed, yukarıda bildirdiğimiz örf'e göre, bu kadını aldığı zaman Araplarca saldırılara uğrayacağını, suçlu sayılacağını bildiği halde ödev ve görev yüzünden bütün bu karşı koymaları dinlemeyerek Zeyneb 'le evlenmiştir"¹³¹

Watt ise bu konuda şu gerçekçi görüşleri ileri sürmektedir: "Muhammed'in bütün evlenmeleri arasında, üzerinde en çok tartışılma 627 Martınun sonuna doğru oldu. Bu evliliğinde Muhammed başka bir Zeyneb ile, Zeyneb binti Cahş'la evlenmişti. Bu olay hem Muhammed'in çağdaşlarınca kınandı hem de Avrupalı bilginlerin zehirli hücumlarına vesile oldu... Zeyneb, istemeye istemeye, Muhammed'in evlatlığı Zeyd b. Harise ile evlendirilmişti. 626 yılı içinde Muhammed Zeyd'le konuşmak için onun evine gider, Zeyd evde değildir, fakat Muhammed Zeyneb'i yarı giyinik olarak görür ve bazılarına göre ona aşık olur... Bu kısa hikayenin özünden şüphe edilemez ama birçok ayrıntıları güvenilir şeyler değildir ve tümünün manası da tartışma konusudur. Muhammed'in gerek kendisi, gerek yakınları için tertiplendiği evlenmelerin hepsinde olduğu gibi bu evlenmede de siyasi bir maksat vardı. Zeyneb, annesi tarafından Muhammed'in yakını'n akrabası idi ve bu sebeple de Peygamber belki kendisini biraz ondan sorumlu saymaktaydı. Zeyneb'in babası Ebu Süfyan'ın himayesindeydi, yahut vaktiyle öyleydi. Ebu Süfyan'ın, Muhammed'e karşı Mekke'nin savaşını idare ettiği sırada bu evliliğin bu tarafı onun gözünden kaçmamıştı. O devre doğru Zeyneb'in iki kız kardeşi de muhacirlerin ileri gelen ikisiyle evlenmişti. Kendisinin de Zeyd'le evliliği de önemli bir kişi sayıldığını gösterir. Çünkü Zeyd, Muhammed'in çok değer verdiği bir insandı ve eğer vakitsiz ölmeseydi ona halef olabilirdi. Ne yazık ki, Zeyneb'in Zeyd'i neden istemediğini bilmiyoruz. Onun kendisine denk

¹³⁰ Cemil Sena, *Muhammed'in Felsefesi*, İstanbul 1975, s. 23

¹³¹ J. Davenport, *Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1967, s. 25-26

olmadığını düşünemezdi. Bununla beraber gözü yüksekte olan bir kadındı ve ta önceden Muhammed'le evlenmeyi istemiş olabilirdi. Onun, Muhammed'in siyasi sebeplerle uygun bulmadığı biriyle evlenmek istemiş olması da mümkündür. Her ne hal ise, Zeyneb 626 sonundan önce Muhammed'le evlenmenin yolunu hemen hemen en emin şekilde bulmuştu. Muhammed'in, Zeyd evde yokken Zeyneb'le rastlaşması ve onun güzelliği karşısında kendini kaybetmesi hikâyesini pek ciddiye almaya gelmez. Bunlar ilk kaynaklarda yoktur. Üstelik Zeyneb, Muhammed'le evlendiği sırada otuz beş veya otuz sekiz yaşındaydı ki o devirdeki bir Arap kadını için bu ileri bir yaştı. Muhammed'(in, Hatice' den başka bütün eşleri evlendikleri sırada daha gençtiler; hatta içlerinden çoğu bu evlenme sırasında da Zeyneb'ten daha genç yaştaydılar. Zeyneb, güzelliğinin geri kalanından faydalanmış olabilir ama bu hikâyenin gerçek bir temeli olsa bile, bunun daha sonradan bazı tasarruflara uğradığından şüphe etmemek lazımdır... Daha ilk bakışta, bu evlenmedeki aşk temasında Muhammed'in biyograflarının hayal güçlerinde geliştirdikleri duygularının ürünü olduğunu uyandırmaktadır. Elli altı yaşında bir adamın, otuz altı, belki de daha fazla yaştaki bir kadına karşı böyle bir tutkuya kapılması pek de akla uygun gelmez... Bu evlenmede beğenilmeyen taraf, bunun mahremler arasında zina sayılması idi. Bir adamın kendi oğlundan ayrılmış bir kadınla evlenmesi mahremler arasında zina idi, bir evlatlık da öz evlat gibi sayılmaktaydı. İşte Medine halkından birçoklarını Muhammed aleyhine çeviren de bu idi... Çok muhtemel olarak bu hısmılık anaerkil ve bunun sonucu olan evlilik müessesesinin gevşekliğiyle sıkı sıkıya bağlıydı. Bu olayla ilgili başka bir ayette de, insanların ancak kendi hakiki babalarının evladı sayılmaları gerektiği söylenmektedir. Bu da "bekleme müddeti" zorunluluğu içindeki bir adamın babasının kim olduğunun açıkça anlaşılması prensibiyle aynı amacı gütmektedir. Bundan başka bir şey söylemenin imkânı yoktur. Sosyal reformun bu noktası istenir bir şeydi, ama geciktirilmez bir şey miydi? Bunun için hiçbir şey söyleyemeyiz. Ama bu işin içinde hem siyasi, hem de sosyal reform düşüncesi hâkimdi ve romantik aşka, olsa olsa pek küçük bir pay ayrılabilir."¹³²

Radinson, Watt'ın iddiasına katılarak, olayın cinsellik dışı özelliği üzerinde ısrarla durmuşlardır. Zeyneb otuzbeş yaşındaydı ve arzulanacak bir tazeliği yoktu. Bu evlilik daha çok politik bir uzlaşmayı sağlamak amacına dayanıyordu."¹³³ Çünkü Muhammed, bu sayede Ebu Süfyan'ın müttefiklerine akraba oluyordu. Ayrıca evlattık almanın hukuki yönden yanlış yorumlamalara yol açabilecek kargaşasını da düzeltmiş, geçerli bir örnek yaratmış oluyordu

Son devir âlimlerimizden Kamil Miras da bu konuda şunları kaydetmektedir : "Zeyneb , Beni Esed'in en şerefli bir aile kızı olmakla Zeyd'i kendisine küfüv ve muadil addetmeyerek hırçınlık ediyor ve bir türlü geçinemiyordu. Nihayet Zeyd, Zeyneb'i bırakmakla Rasulü Ekrem izdivaç ile taltif buyurdu: Bu defa Yahudiler ve

¹³² Montgomery Watt, *Hiz. Muhammed*, (Çev. Hayrollah Örs), İstanbul 1963, s. 164

¹³³ Maxsime Rodinson, *Hiz. Muhammed*, (Çev. Atilla Tokatlı), İstanbul 1968. s. 209-210

münafıklar: "Muhammed oğlunun karısı ile evlendi" demeye başladılar. Bunun üzerine Ahzab suresi ayetleri inip, arada nesebi ve hakiki bir evlatlık bulunmayıp, Cahiliye âdeti olmaktan ibaret olduğu bildirildi. Bundan böyle evlatlıkların, kendi valideleri olan babaları adıyla çağrılması emredildi. Aynı zamanda bu cahiliyye adetlerine ait hukuki münasebetler de kaldırıldı. Onun yerine dini kardeşlik ve dostluk ikame edildi.¹³⁴

Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğullarının peygamberleri ile ilgili yer alan rivayetler arasında peygamberleri küçük düşüren onları, heva ve heveslerinin düşkün, aciz, zavallı, sıradan insanlardan farkı olmayan şahsiyetler olarak değerlendirmeye yol açacak bazı olaylar anlatılmaktadır. Bunlar arasında Davud'un komutanı Uriya'nın eşi Bat-Şava'ya aşık olması, onu savaşa göndererek öldürülmesini sağlaması ve daha sonra da Bat-Şava ile evlenmesi bizim konumuza oldukça benzerlik taşımaktadır.¹³⁵

Sonuç olarak Caetani ve Emile Dermenghem'in bu hikâyeleri asılsız ve kasıtlıdır. Bazı İslam Tarihi kaynaklarında yer alan bu konudaki rivayetler de asılsızdır. Hz. Peygamber, kabilesinin en güzel kızı olan Zeyneb binti Cahş'la karşılaşılıyor, ona âşık oluyor, gençliğinin bütün taraveti içinde olan Zeyneb Hz. Peygamber'e etki yapıyor. Bütün bu iddialar doğru olmayıp, Batılıların Harem hikâyeleri gibi tamamı hayal ürünü iftirallardan ibarettir. Çünkü Hz. Peygamber; Zeyneb binti Cahş'ı Zeyd b. Harise ile bizzat kendisi evlendirmiştir. Zeyneb binti Cahş onun halasının kızıdır. Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş'la evlenmesi olayını bazı müsteşriklerin yaptığı gibi saptırarak anlamaya, maalesef bu konuda bazı İslami kaynaklardaki asılsız rivayetler dayanak teşkil etmektedir.

2. Kadınları Aşağıladığı Algısı

Bazı araştırmacı kadınlar da Hz. Peygamber'in düşünce özgürlüğüne karşı olduğunu, onun söylediği gibi davranmayan herkesi cezalandırdığı, Hz. Muhammed'i Orta Doğu'daki bugünün şiddet yanlısı erkeklerin rol modeli olarak takdim etmeye teşebbüs etmektedirler.¹³⁶ Hz. Muhammed'in kadınları aşağıladığı ve kötü davrandığı iddiası gerçekleri yansıtmamaktadır. Bu konuda Hz. Muhammed'in kadınlarla ilgili olarak şu tür sözler söylemiş olduğu rivayet edilmektedir. Barlas, Grunebaum'a göndermede bulunarak, hadislerin bu eski kültürel etkilerin formüle edilmesini ifade ettiklerini belirtmektedir. Buna göre Yahudilik, Hristiyanlık ve bunların yanında Arap ve Akdeniz kültürü ile bağlantılı birçok düşünce ve adet, derinden derine yerleşen bir kadın düşmanlığını tecessüm ettirmişlerdir. Bunlar da sonuçta kadın üzerine İslam söyleminin bir parçası olagelmışlerdir. Barlas, böyle bir arkaplandan hareketle "ahlaken ve dinen noksan",

¹³⁴ Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, ts., XI, 261

¹³⁵ Tevrat, Yaratılış, II: 1-27; hikayenin devamında bu çocuğun Süleyman olduğu kaydedilmektedir.

¹³⁶ Bk. Ali İhsan Toker, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul, Usûl*, 7 (2007/1), s. 139.

“erkekler için ayartıcı, büyük fitne”, “ayhalinden dolayı pis”, “kocalarına itaatsizlikleri ve nankörlüklerinden ötürü cehennem halkının büyük kısmını oluşturan”, “zihin güçleri zayıf” ve bu yüzden siyasi görevler için elverişli olmayan kadın imajlarını İslam’a dâhil eden kanalın hadisler olduğunu açıkça belirtmektedir.¹³⁷ Kecia Ali, büyük ölçüde kadınlar konusunda olumsuz içeriklere sahip hadislerin öne çıkması sebebiyle feminist ve değişim yanlısı çoğu Müslümanın, İslami evlilik hususunu yeniden düşünme girişimlerinde bu hadislere başvurmaksızın işlerini yapmayı tercih etmeye başladıklarını bildirmektedir. Bunun yerine onlar Kur’an’ın yeniden yorumlanması üzerine odaklanmaktadır. Mesela Amina Wadud da, hadis edebiyatındaki zorlukların, Kur’an’a başvurulmadan yorumlanmasını gerektirecek kadar önem taşıdığı kanaatinde dir.¹³⁸

Tuksal da, hadisleşen rivayetlerin dini dogmalar olmak yerine binlerce yıla dayanan bir süreçteki ataerkil yapılanmalardan kaynaklanan insani süreçler olduğu sonucuna varmaktadır. Bu durum ona göre bir taraftan kasıtlı kötüye kullanmalar, diğer taraftan ise ataerkil kabullerle şekil kazanmış anlama ve yorumlamalardan kaynaklanmaktadır. Sebepler çeşitli olmakla birlikte, bu rivayetlerde “kadın kişiliği erkek kişilik karşısında küçümsenmekte ve o, ‘sorumlu bir özne/halife’ olmaktan çok, bir nesne olarak değerlendirilmekte, dolayısıyla haksızlığa uğramaktadır.”¹³⁹

Eleştiriye tabi tutulan rivayetleri şu şekilde verebiliriz: “Benden sonra erkeğe kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.”¹⁴⁰ “Başlarına bir kadını geçiren bir topluluk asla iflah olmayacaktır.”¹⁴¹ “Koca karısını yatağına davet eder de o bunu reddedip, kocası kızgın bir şekilde uyursa, melekler ona sabaha kadar lanet edeceklerdir.”¹⁴² “Cehennemi gördüm, oradakilerin çoğu kadınlardı.”¹⁴³ İbn Ömer’den nakledilen bir rivayette bir kadının Peygamber’e şu soruyu sorduğu belirtilmektedir: ‘Ey Allah’ın Rasûlü, eşin (zevce) kocasına karşı yükümlülükleri nedir?’ Peygamber buna karşı kadının kocasına karşı yükümlülüğünün, onun izni olmadan evi terk etmemesi olduğunu; bunu yapması durumunda ise rahmet ve gazap meleklerinin kadın pişmanlık getirip ya da eve dönünceye kadar lanet okuyacaklarını söylemiştir. Kadının, kocanın karısına zulmetmesi durumunda da

¹³⁷ A. Barlas, “Believing Women” In Islam. *Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur’an*, Austin: University of Texas Press, 2002, s.45

¹³⁸ Kecia Ali, “A Beautiful Example”: The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands’, *Islamic Studies*, 43:2 2004, s.286

¹³⁹ Bu yaklaşım tipleri için bkz. Toker, *age*, s. 144-152.

¹⁴⁰ Buhârî, “Nikah” 17; Muslim, “Zikr” 97,98; Tirmizi, “Edeb” 31, İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sunen*, (Tahk. Muhammed Fuat Abdalbaki), Kahire, 1952-1953, “Fiten” 19; İbn Hanbel, Ahmed, *Musned*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Kahire, Daru’l-hadis, 1.bs., 1949, V/ 100,210.

¹⁴¹ Buhârî, “Meğazi” 82, “Fiten” 18; Tirmizi, “Fiten” 8; İbn Hanbel, *Musned*, 43, 47,5.

¹⁴² Buhari, “Bed’ul Halk” 7; Ebu Davud, “Nikah” 41; Tirmizi, “Rada” 1.

¹⁴³ Buhari, “İman” 21; Muslim “Zikr” 95.

mı bunun geçerli olacağı yolundaki sorusuna karşılık, Peygamber'in cevabı "zulmetse bile" olmuştur.¹⁴⁴

Yukarda zikri geçilen rivayetleri hadis ilmi açısından ve anlarken bağlamında değerlendirmek gerekir bu anlamda ilgili rivayetleri değerlendirmek istiyoruz.

1. Sahih olan ilk rivayet Buhari'de yer almaktadır: "*Benden sonra bir erkeğe karısından, çocuklarından ve komşularından daha zararlı bir fitne bırakmadım.*" Aslında "İnsan zayıf yaratılmış ayetinin tefsirinde de ifade edildiği gibi âlimlerin bunu erkeğin doğasının kadına karşı genel zaafına zayıflığına işaret olarak anlamaktadır. Böylece kadınların erkekler için ayartma nesnesi oldukları iddiası, genel bir gözlem olmaktadır. Bu gözlem, insanları bu zaafın üstesinden gelebilmeleri için erkek kadın ilişkisinde bir kurallar ve düzenlemeler zorunluluğunu ifade etmektedir. Burada gözardı edilmemesi gereken kavramsal ayırım kadınların, özne mi 'ayartıcı mı, sonuç mu 'ayartma (fitne sebebi) mi olduklarıdır.

Fitne kelimesinin anlaşılmasının, ister ayartma isterse deneme biçiminde olsun, kültürel bağlamla ilgili olduğu da görülmektedir. Fitne, tarihi bakımdan hem ayartma hem de deneme olarak anlaşılmaktadır. Ancak Arapça konuşan İslamcıların çoğu fitneyi cinsel bakımdan yorumlama eğilimi içerisinde olup, terimin ayartma yönünü vurgulamış olmaktadır. Buna karşılık terimin cinsellik bağlamında yorumlanmasına dair örnekler 'Batılı kültürel temel modeli'ne dair bir görüşten kaynaklanan bir okumayı ortaya koymaktadır. Bu, 'Arap kültürel temel modeli' olarak adlandırılan birincisi ile çalışmaktadır. Çünkü birincisinde, hadisin son kısmını görmezden gelecek bir şekilde kadınların anlaşıldığı bir fitne kavramlaştırması söz konusudur.

2. "*Kadınları başlarına geçiren toplulukların iflah olmayacakları*" şeklindeki hadisin Buhari ve diğer hadisçiler tarafından sahih olarak nitelendirilmektedir.

Hz. Peygamber İran Kisra'sının kızı tahta geçtiğinde bu sözü söylediği bilinmektedir.¹⁴⁵ Bu has olayı genel olarak kadınları aşağıladığı ifade edilerek birçok kimse tarafından eleştirilmiştir. Yine ona göre fakihler kadınlar ve siyaset ilişkisi konusunda söz konusu hadisin uygulanabilirliği noktasında görüş birliği içerisinde olmamışlardır. Bu hadisi kadınları karar mekanizmalarının dışında tutmak için kullananların varlığı kesindir. Taberi, bu hadisi, kadınları karar alıcı güçlerinden yoksun bırakmak ve onları siyaset hayatından dışlamak noktasında yeterli bir temel olarak bulmamıştır. Kadınların devlet başkanlığını olumsuz gören bu hadisin ravisi olan Abu Bakra'nın aslında güvenilmez olarak kabul edilmesi gerektiği yolundaki bir düşünce tarafından dile getirilmiş bulunmaktadır. Çünkü ona göre Abu Bekre'nin yaşam öykülerinden birinde onun gerçeğe aykırı şahitlikten dolayı suçlu bulunup kırbaçlandığı anlatılmaktadır. Hidayet Şefkatli

¹⁴⁴ Tayalisi, *Musned*, I/263, no.1951; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, III/557, no.17124.

¹⁴⁵ Buhârî, "megazî" 77.

Tuksal da, Peygamber'in döneminde kadınların İslamlaşma esnasında erkekler gibi mücadele ettiklerine, benzer sorumluluklar aldıklarına, birlikte hicret edip, gerekli durumlarda savaşımlara katıldıklarına, siyasi tercihlerini ifade edecek bir durum olarak biat ettiklerine ve eman verdiklerine dikkat çekmektedir. Peygamber döneminde kadınlar, Tuksal'ın deyişiyle "cahiliye statükosunun kendilerine reva gördüğü 'ikincil statü'ye dair kalıp yargıları aşmış" ve "kendilerini İslam toplumunun eşdeğer üyeleri olarak görmüş"lerdir.¹⁴⁶ Cihan Aktaş'a göre de İslam tarihinde sadece asr-ı saadet döneminde kadınlar siyasi, askeri ve kültürel yönlerden etkin roller yüklenmişlerdir.¹⁴⁷

3. Roald'ın "*kadınların kocalarının izni dışında evi terk etmemeleri*" gerektiği için "*Arap kültürel temel modeli*" dediği çerçeveden büyük ölçüde etkilendiğini düşündürmektedir.¹⁴⁸

4. Arapça konuşulmayan ülkelerde "*Kadınların dinen ve aklen eksik oldukları*" şeklindeki hadis ise İskandinavya'da yaşan Somali'li bir grupta toplumsal cinsiyet tartışmalarında bu hadise atıf yapıldığı araştırmalarda tespit edilmiştir.. Bu da muhtemelen Suudi Arabistan'da eğitim gören Somali'li hocaların etkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla coğrafi ve kültürel farklılıklar ya da farklı nüfuz bölgeleri hadislerin dolaşımı ve rolünü etkileyebilmektedir.

5. Hz. Peygamber'in kadınların kırılğanlıklarına dikkat çekmek üzere onları kristal vazolarla ve eğe kemiklerine benzetmektedir. Bu tür rivayetleri kadının eğri olduğuna yorumlayanlar ve reddedenler de vardır.

Hz. Peygamber bir ifadesinde kadınlara kibar davranılmasını şu şekilde ifade etmektedir: "*Kadınlara nazik davranın. Kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır ve eğe kemiğinin en eğik kısmı üst bölgedir. Düzeltmeye kalkmanız halinde onu kırarsınız. Onu kendi haline bırakırsanız eğik kalmaya devam edecektir. Bu yüzden kadınlara nazik davranın.*"¹⁴⁹

Tuksal ise hadis hakkında şunları söylemektedir: "*Erkek egemen anlayışın insanlık tarihinde öteden beri erkeği önceleyip kadını aşağıladığını belirtmekte, bunun aynı zamanda Peygamber'e ait olduğu iddia edilen rivayetlere de sokuşturul olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre bu bir rastlantı değildir. Çünkü her yerde olduğu gibi yerleşik zihniyet burada da kendi kalıp yargılarını haklı çıkartmak amacıyla dine başvurmuştur. Bu durum, Peygamber'in kadınlar konusundaki görüş ve tutumları bakımından daha önce anılan çerçevedeki içeriğe ters düşen birtakım rivayetlerin varlığına yol açmıştır. Bu zıt yöndeki rivayetler paradoksal bir şekilde peygamberin dini konumunun meşrulaştırıcılığından*

¹⁴⁶ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, s.237.

¹⁴⁷ Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3.bs., 1991, s.128.

¹⁴⁸ A. S. Roald, *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001, s.14

¹⁴⁹ Buhari, "Enbiya" 5; Muslim, "Rada" 65; Tirmizi, "Talak ve Lian" 12.

faydalanmaktadırlar. Zikredilen rivayetler topluluğu, tam anlamıyla kadın aleyhtarı bir tutumu tebarüz ettirmektedir."¹⁵⁰

Hz. Peygamber, insanlığın yarısı olan kadınları; fitne çıkaran bir varlık, kocalarının cinsel metayı olduğu ve kocasının cinsel isteğini reddettiğinde lanetlenmesine sebep olacağı, kadının yönetici olduğu toplumun iflah olmayacağı ve kocası zulmetse de kadın izinsiz evinden çıkamayacağı rivayet edilmektedir. Bu rivayetler ait oldukları bağlamlardan kopartılıp günümüzün kadın ve erkek eşitliğini savunan söylemi esas alacak olursak; Hz. Peygamber'i gaddar biri olarak nitelemek kaçınılmazdır. Bu rivayetlerin söylenildiği ortam ve bağlamda ele alınması gerekir. Aksi takdirde bu rivayetleri literal okuma ile Hz. Muhammed'in kadın düşmanı, despot biri olduğu iddiası veya bu rivayetlerin ona ait olmadığı şeklinde savunmacı bir yaklaşım ilmi olmayacaktır.

Barlas'a göre, Peygamber hem erkekler hem de kadınlar için bir rol modelidir. Her şeyden önce kadınlara karşı nazikliği ile tanınan bir Peygamber'in mirasının, onu en yakından takip ettiği iddiasında olan Ehli Sünnet'e, ne Kur'an'ın öğretilerinden, ne de Peygamber'in kadınlara davranışlarından çıkartılamayacak olan aleyhte hususu hatırlatması tam bir ironidir. Barlas, yetmiş bin hadisten oluşan ve sahih olarak nitelendirilen bir koleksiyondan yalnızca altı civarında hadisin kadın düşmanlığını ifade ettiğini düşünmekte ve buna karşılık, erkeklerin, onlarca olumlu hadis dururken, cinsiyet eşitliğine karşı bu altısını ileri sürmelerinin de ironik bir durum oluşturduğunu belirtmektedir.¹⁵¹

Roald rivayetleri değerlendirme babında şunları ifade etmektedir: "Bazı yerlerde kadın erkek ilişkileri sevgi ve mahremiyete dayalı olarak ele alınırken, diğer bazı yerlerde ise bu ilişkiler, güçlü cinsiyet eşitliği kavramıyla doğup büyüyen insanların bir bütün olarak, kadınları olumsuz şekilde niteleyici ve aşağılayıcı olarak değerlendirebilecekleri kelimelerle tasvir olunmaktadır.¹⁵² Roald'ın aslında sözün bağlamında ve tarihinde farklı algılanacağını ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in kadına yaklaşımın nazik, kibar ve onun rızası çerçevesinde olduğunu bildiren rivayetleri göz ardı etmemek gerekir. Ancak kadının yaratılışı ve özel durum ve kişilere yaptığı açıklamaları çarpıtarak anlamak art niyet içerir. Hz. Peygamber'in aile içindeki eşlere yüklediği sorumluluğu ve uygulamasını şu rivayetler ifade etmektedir: "*Aranızda en iyiniz ailesine en iyi şekilde davranmanızdır. Ben de ailesine karşı en iyi davrananlarınız arasındayım.*"¹⁵³ "*Size kadınlara iyi davranmanızı salık veririm, çünkü onlar sizin gözetiminiz altındadırlar. Onlar*

¹⁵⁰ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000,s.236-237

¹⁵¹ A. Barlas, "Believing Women" *In Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002, s.45

¹⁵² Roald, *Women in Islam*, s. 146.

¹⁵³ İbn Mace, "Nikah" 50.

açıkça kötü işler yapmadıkları sürece sizin onlar üzerinde bundan başka bir hakkınız bulunmamaktadır. Eğer böyle yaparlarsa onları yataklarında yalnız bırakın, onlara vurun, fakat şiddetle değil. Eğer bunun üzerine size itaat ederlerse onlara zarar vermek için başka bir yol aramayın.”¹⁵⁴ “Bir adam Hz. Peygamber’e: Kocanın karısına karşı vazifeleri nelerdir? Diye sorar. Hz. Peygamber şöyle cevap verir: Yediğinden yedir. Giydiğinden giydir. Yüziüne vurma. Ona karşı kötü konuşma.”¹⁵⁵ “Hiçbiriniz karısına, bir köleye vurur gibi vurup da ondan sonra akşam onunla birlikte yatmasın”¹⁵⁶ “Aranızda en iyiniz ailesine en iyi şekilde davranmanızdır. Ben de ailesine karşı en iyi davrananlarımız arasındayım.”¹⁵⁷ Aişe şöyle demiştir: “Hz. Peygamber, eşlerine ya da uşaklarına asla vurmamıştır. Ve o Allah rızası ya da yasakları önlemek için olanların dışında eliyle herhangi bir şey yapmamıştır; çünkü onun öfkesi Allah içindir.”¹⁵⁸

Mernissi, konuyu daha da ileri boyutlara taşıyarak Medine dönemi için geçerli olmak üzere bizzat Peygamber’in cinsiyet eşitliğine ilişkin bir projesinin varlığından söz etmektedir.¹⁵⁹ Bu ikinci grupta yer alan sözler, açık bir şekilde kadın yanlısı ya da onları olumlu bir toplumsal çerçeveye yerleştiren içerikler taşımaktadır. İbn Sa’d, Hz. Peygamber’in ne kendi eşlerine, ne bir köleye ne de herhangi bir kişiye asla el kaldırmadığını kaydetmektedir. Öyle ki Peygamber evinde bir başkaldırıyla karşılaştığı tek örnekte de onlara karşı şiddet kullanmamakla kalmamış, evini terk etmiş ve bir ay süreyle mescide bitişik bir odaya taşınmıştır.¹⁶⁰

Fatma Ünsal da, bugün kadınların cemaatten soyutlanmaya çalışılıp, uygun yer olarak kendilerine evlerinin, hatta yatak odalarının gösterilmesine karşılık, Peygamber döneminin üniversitesi, parlamentosu durumunda olan mescide cemaate katılım konusunda kadınları teşvik ettiğinin altını çizmektedir. Hz. Muhammed’in rüyası, kadınların serbestçe dolaşabildikleri bir toplumdur. Döneminde kadınların yolculukta yakınları ile yolculuk etmesini tavsiye ederek gelecekte kadınların serbestçe seyahat edecekleri ortamın geleceğini vurgulamıştır.¹⁶¹ Onun adalet hususunda sert ve boyun eğmez olduğu, ama aynı zamanda nezaket, kibarlık, dürüstlük ve tevazu adamı olduğu, yumuşak ve affedici

¹⁵⁴ Tirmizi, “Radaat” 11; İbn Mace, “Nikah” 3.

¹⁵⁵ Ebu Davud, “Nikah” 42; İbn Mace, “Nikah” 3.

¹⁵⁶ Buhari, “Nikah” 93; İbn Mace, “Nikah” 51.

¹⁵⁷ İbn Mace, “Nikah” 50.

¹⁵⁸ Muslim, “Fadail” 79; “İbn Mace, “Nikah” 51; Darimi, Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sunen*, (Tahk. Fauad Ahmed zemirli), Beyrut, Daru’l-Kütübü’l-Arabi, 1.bs., 1407, “Nikah” 34; İbn Hanbel, *Musned*, VI, 229, 232.

¹⁵⁹ Mernissi, *age.*, s.184

¹⁶⁰ Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women’s Rights in Islam*, (transl. Mary Jo Lakeland, Reading), Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, 1991, s.156 vd

¹⁶¹ Fatma Ünsal, ‘Türkiye’de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı’, konuşma kaydı, ‘Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı, Ankara: 17 Mart 2007.

bir mizaca sahip olduğu, nahoş davranışlardan ve gaddarlıktan hoşlanmadığı kaydedilmektedir.¹⁶²

Hadisler alanında bu durumdan dolayı yaygın olan bir tutum, rivayetler arasında seçici davranmaktır. Bu durum ona göre hem erkek merkezli, hem de feminist yaklaşımlar için geçerlilik taşımaktadır. Bir başka deyişle dini metinleri okuyan erkek merkezli düşünen Müslümanlar bu metinleri kendi cinsiyetleri çevresinde seçerlerken, kadın bakış açısından yaklaşan kadınlar da kendileri açısından bu seçimi gerçekleştirmektedirler. Müslüman feministler erkek merkezli bakış açısına sahip Müslümanlara benzer bir şekilde dini metinleri okuma işinde seçici olma eğilimi taşımaktadırlar. Müslüman feministler kadınlar lehindeki hadisleri almakta, buna karşılık kadınları olumsuz niteliklerle anan hadisleri eleştirip reddetmektedirler.¹⁶³

Sonuç olarak kadınları aşağıladığı düşünülen hadisler üzerinden Hz. Muhammed'i bir kadın düşmanı ilan etmekte hiçbir tereddüt göstermeyenler; metheden hadislerini esas aldıklarında kadınları büstlere yerleştirme ya da abideleştirme diye ifade edebileceğimiz abartılı bir soyutlama yolunu tercih etmektedirler. Bu yanlış olan bir husustur. Hz. Peygamber'i kendi döneminin normları ile değerlendirmek ve lafzî çarpıtılmış yorumlar yerine İslam'ın temel ilkeleri çerçevesinde ve rivayetleri bütüncül okumak gerekmektedir.

Sonuç

Küreselleşmenin getirdiği veya ifade ettiği kültürel eğilimlerin karşısında İslam, güçlü bir rakip olarak toplumsal ve kültürel varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda İslam'la rekabete yönelik girişimler çerçevesinde onun Peygamberine yönelik saldırılar doğrudan İslam'ı hedef almaktadırlar. Hz. Peygamber'e atıfla oluşturulmak istenen İslam karşıtlığında günümüz olaylarını değerlendirmede art niyet yanında tarihi günümüz normları ile çarpıtılarak okuma söz konusudur. Hz. Peygamber'i terörün kaynağı ve şehvet düşkünü resmeden batının zihni müktesebatı temiz değildir. Ayrıca Oryantalistlerin ayet ve hadisleri çarpıtılarak değerlendirmeleri buna veri sağlamaktadır. En kötüsü de batı basını ve siyasileri bundan rant elde etmektedirler.

İslam'ın bir rahipten alınmış sapkın bir Hıristiyan mezhebi olduğu ve doalyısıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetinin sahteliği iddiası altında siyasi, ekonomik ve en son dini sebepler vardır. En önemlisi Hıristiyanları İslam'a girmelerinin önünü kesmek ve İslam hakkında bilgi edinmelerini önleme çabasıdır. Hz. Peygamber'in ve Müslümanların İslam'ı savaşıyla yaydığı şiddet ve terör estirdiği ve bu günkü terörün kaynağının da Hz. Peygamber ve İslam olduğu iddiaları batının sömürü düzeni için çıkardıkları fitne ve iftiralara üstünü örtmek

¹⁶² Toker, *agm*, 145.

¹⁶³ Toker, *agm*, 151.

için uydurdıkları açıktır. İslam ve başta peygamberleri olmak üzere bütün Müslümanları bu kefeye koyarak insanlığı ve özelde Yahudi ve Hıristiyanları İslam'dan uzak tutmak asıl hedeflerdir.

Hz. Peygamber'in çok evliliği, Hz. Aişe ve Zeyneb binti Çahş ile evliliği üzerinden şehvet düşkünü olduğu iddiası doğru değildir. Hz. Peygamber'i ve sözlerini yaşadığı dönemin şartlarında ve kabullerinde değerlendirmek gerekmektedir. Bunu yapan bazı batılı âlimler de yukarıda ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'e yapılan bu eleştirileri yersiz bulmakta ve reddetmektedir. Hz. Peygamber'in kadınları aşağıladığı konusunda zikredilen rivayetleri çarpıtarak anlamak yerine bağlamına ve Hz. Peygamber'in hayatına ve konu ile ilgili rivayetler çerçevesinde anlamak meseleye bütüncül bakarak anlamak gerekmektedir. Parçacı ve literel okumalarla rivayetler bağlamından koparılarak günümüzün kabulleri ile okunduğunda Hz. Peygamber'i kadın düşmanı ilan edilmesi kaçınılmazdır. Müslüman kadınlar pasif ve uysal yaratıklar olmadıkları gibi içinde yaşadıkları dünyayı da aktif tutumlar geliştirmekte dini bir sakınca görmemektedirler. Kadınların bu tutum, Peygamber'in eşleri de dahil ilk İslam'ın yıllarından bugüne kadar böyledir. Kadınların tabiatları gereği sınırlı faaliyet gösterdikleri bir yana bırakacak olursak, örf adı altında her konuda sınırlayan ve aşağılayan düşünce dini temelli değildir. Burada ele alınan konuda kadınların ulaştıkları ortak nokta, Hz. Muhammed'in bir yüksek ahlak örneği olarak, kadın dostu olduğudur.

Araştırmada sonuç olarak Hz. Peygamber'e yapılan atıflarda yaşadığı dönemin şart ve kabulleri ile ilgili anlayış sebebi ile kısmi gerçekliklerin bağlamından koparıldığı ve günümüz şart ve kabulleri ile çarpıtılarak yorumlanarak Hz. Peygamber ve İslam hakkında yanlış algı oluşturmak istenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, Aişe, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, (Çev. İsmail Kaya), Konya 1987.
- Akkad, Abbas Mahmud, *es-Siddıka bintü's-Siddik*, Kahire Dârü'l-Ma'arif, 1963.
- Aktaş, Cihan, *Sistem İçinde Kadın*, İstanbul: Beyan Yayınları, 3.bs., 1991Allen, Christopher, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
- Altıntaş, Ramazan, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya, Ribat Yayınları, ts.
- Armstrong, Karen, *İslam*, Modern Library, USA, 2000, s. 141; *İslam*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yay., 2008.
- Arsel, İlhan, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.

-
- Aşık, Nevzat, *Hız. Aışe'nin Hadisçiliği*, İzmir, Öğrenci Basımevi, 1987.
 - Atacan, Fulya, "Radikal İslam'ın Küresel Bir Tehdit'e Dönüşüm Süreci: Afganistan Deneyimi", *YDU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Volume I Sayı/Number 1 Nisan/April 2008, s. 35-52.
 - Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliyye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1996.
 - Azimli, Mehmet, "Hz. Aışenin Evlilik Yaşı Tartışmaları Yada Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması", *İslami Araştırmalar*, Ankara, XVI. cilt, 1. sayı, 28, 2003, s. 2-3.
 - Bacon, Francis, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.
 - Barın, Hilal, *Tedirgin Nefret İslamofobi*, İstanbul, Tezkire yayıncılık, 1. Baskı, 2016.
 - Barlas, A. "Beliveing Women" *In Islam. Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, Austin: University of Texas Press, 2002.
 - Barnabas, Bab: 42: 13 Ayet. (Çev. Halil, Saade) by., Matbatı Menar, ts.
 - Belazurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâb*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1996.
 - Bernard Lewis, *İslam and the West*, New York, Oxford University Press, 1993.
 - Berzezinski, Zbigniew, *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, çev. Cem Küçük, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2. Baskı, 2005.
 - Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985.
 - Buhârî, *es-Sahih*, (Tahk. W. Jounboll), leyde, 1862-1908.
 - Canatan, Kadir vdğ., *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara, Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2007.
 - Cardini, Franko, *Avrupa ve İslam*, (Çev. Gürol Koca) İstanbul, Literatür Yayınları, 2004.
 - Caroline Fourest ve Fiammetta Venner, "İslamophobie?", *Prochoix*, No : 26-27, Paris, Automne Hiver, 2003, s. 28.
 - Christopher Allen, *Islamophobia*, England, Ashgate Publishing Limited, 2010.
 - Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

- Çarkman, Aslı, “Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aydınlanmasından Yansıması”, (Der.E. Fuat Keyman), Türkiye'nin Yeniden İnşası, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Daniel, Norman, *The Arabs and Medieval Europe*, London: Longman, 1975.
- *İslam and the West,: The Making of the Image*, Edinburgh: Edinburg University Press, 1960.
- Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sualatu'l-Hakim*, Thak. Muhammed b. Abdullah, Riyad, Mektebetu'l-Marif, 1.bs. 1984.
- Darimi, Abdullah b. Abdurrahman, es-Sunen, (Tahk. Fauad Ahmed zemirli), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, 1.bs., 1407.
- Dozy, Reinhart, *Tarihte İslamiyet*, (çev: Abdullah Cevdet -Osmanlıca metin-), İstanbul 1908.
- Dermenghem, Emile, *Muhammed'in Hayatı*, (Çev. Reşat Nuri), İstanbul 1930.
- Dursun, Turan, *Din Bu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistanî, *Sunen*, (Tahk. Muhammed Muhyiddin Abd al-hamid), Kahire 1935.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Duafa*, Tahk. Faruk Hamede, by., Daru's-Sakafe, 1984.
- Edward, Said, *Oryantalizm*, (çev. Nezh Uzel), İstanbul 1998.
- Fayda, Mustafa, “Bahîrâ” *DİA*, İstanbul, İSAM, 1993, IV/487.
- Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Elif Günçe), İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2004.
- Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, (çev: Heyet), İstanbul 1990.
- Galen Johnson, “Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000.
- Gedikoğlu, Sümeyye, “İslamafobia”, Kamuda Sosyal Politika, sayı: 34, ocak-şubat mart-2016.
- Görmez, Mehmet, Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler”, *İslamiyât* III (2000) sy. 1. 12-30.
- Günaltay, M. Şemseddin, *İslam Öncesi Araçlar ve Dinleri*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1990.

- Harman, Ömer Faruk, "Yuhannâ Ed-Dımaşkî", DİA, İstanbul, İSAM, 2013, XXXXIII/ 581.
- Hatip, Abdülaziz, *Kuran ve Hz. Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, İstanbul 1997.
- Hayfî, İmadüddin, *Şübehât tazimi'd-devleti'l-İslâmî ve'r-red aleyha*, yy., Heyetü'ş-Şamî'l-İslamiyye, 1. bs. 2015.
- Hourani, Albert, *Avrupa ve Orta Doğu*, (Çev: Ahmet Aydoğan, Fahrettin Altun), İstanbul 2001.
- Huntington, Samuel, *Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (çev. Mehmet Turhan ve Cem Soydemir), İstanbul, Okyanus Yayınları, 2006,
- İbn Cevzî, Muhammed b. Ahmed, *Teshili li ulumi't-Tenzîl*, (Tahk. Muhammed salim Haşim), yy., Daru'l-Kütübi'l-İlimiyye, 1995.
- İbn Ebi Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman er-Razi, *el-Cerh ve't-Tadil*, Haydarabad·Dekkan, 1372.
- İbn'ül Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan b. Ebi'l-Kerem (630/1233), *Üsdü'l Ğabe*, Beyrut 1996.
- *el-Kamil fiT-Tarih*, Beyrut 1979.
- İbn Habîb, Ebu Cafer Muhammed b. Habîb (245/859), *Kitabu'l-Muhabber*, Beyrut ts.
- İbn Hacer el-A'skalanî, *el-İsabe fi Temzi's-sahabe*, Beyrut 1328.
- *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut ts.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Musned*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Kahire, Daru'l-hadis, 1.bs., 1949.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Sire*, Beyrut, Daru'l-Marife Yayınları, ts.,
- İbnü'l-İmad, *Şezeratü'z-Zeheb*, by. ts.
- İbn İshak, Muhammed, (ö151/768), *es-Siretü'n-Nebi*, (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, 1981.
- İbn Kesîr Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, (Tahk. M. İbrahim el-Benna vdg.), İstanbul 1985.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, Beyrut 1974.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sunen*, (Tahk. Muhammed Fuat Abdulbaki), Kahire, 1952-1953.
- İbn Sad, et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut, ts..

- İncil (Müjde) Türkçe Tercümesi, İstanbul, Yei Yaşam Yayınları, 1996.
- Johnson, Galen, "Muhammad and Ideology in Medieval Christian Literature", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XI-, 2000, s. 336-338.
- Kazıcı, Ziya, *Hz.Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1991.
- Kecia Ali, "A Beatiful Example": The Prophet Muhammad as a Model for Muslim Husbands', *Islamic Studies*, 43:2 2004.
- Konrapa, Zekai, *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere*, , İstanbul, Fatih Yayınevi, ts
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Camiati'l-ahkami'l-Kur'an*, Kahire 1987.
- Leon Caetani, *İslam tarihi*, (Çev. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927.
- *Maometta profeta d'Arabia*, Roma 1910.
- Maverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, '*Alamun-Nübüvve*,(tahk. Muhammed Mutasım Billah), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, 1.bs. 1987.
- Mevdudi, Ebul-Ala, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, (çev: Ahmet Asrar), İstanbul, Pınar Yayınları, 1984.
- Mernissi, Fatima, *The Veil and Male Elite. A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*, (transl. Mary Jo Lakeland Reading, Mass Addison), Wesley Publishing Company, 1991.
- Miras, Kamil, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Ankara, ts
- Müslim, Sahih, (Tahk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Kahire, 1955-1956.
- Nebhânî, *Huccetüllâh ale'l-âlemîn*, Beyrut 1316.
- Özeydin, Abdülkerim, "Arap", *DİA*, İstanbul, İSAM,1991, III, 321.
- Öztürk, Orhan *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1. Baskı, 1992.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Asrı Saadet'in Büyük Kadınları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1998.
- Roald, A. S. *Women in Islam. The Western Experience*, London and New York: Routledge, 2001.
- Rodinson, Maxime, *Muhammed*, Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul, Özne Yayınları,1998.
- Sanânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, (Tahk. Habiburrahman el-Azamî),Beyrut, Mektebetu'l-İslami, 2. bs.1403.

- Savary, *Mahomet Le Koran*, Paris, ts.
- Savaş, Rıza, "Hz.Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1995, sayı IX, s. 140-141.
- Schnapper, Dominique, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, çev., Aşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005
- Sena, Cemil, *Muhammedin Felsefesi*, İstanbul 1975.
- Servante, Alain, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler", (Ed. Özlem Kumrullar), *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2008.
- Suyûtî, *el-Hasâisü'l-kübrâ*, (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1386-87/1967.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "Caetanı, Leon" *DİA*, VI, 545.
- Şiblî, Mevlânâ, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saâdet: Peygamberimizin Sîreti*, (trc. Ömer Rıza [Doğrul]), İstanbul 1346/1921.
- Şulul, Kasım, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemul-Kebir*, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-selefi, Musul, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. Baskı, 1983.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Camiu's-Sahih Sunen et-Tirmizî*, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir) Beyrut, Daru ihyau turasilarabi, ts.
- Toker, Ali İhsan, "Kadınların Peygamber Algısı Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul*, 7 (2007/1), s. 139.
- *Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005
- *İslamofobia: a challenge for us us all*, Great Britain, 1997.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitabiyat: 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, ts.
- Ünal, Asife, *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Ünsal, Fatma, 'Türkiye'de Kadın Hareketinin Parçalı Yapısı', konuşma kaydı, 'Kadın Sorunları Bağlamında Örnek Bir Eş ve Baba Modeli Olarak Hz. Peygamber (s) Paneli, *İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı*, Ankara: 17 Mart 2007.

• Watt, Montgomery, *İslam'ın Avrupaya Tesiri*, (Çev. Hilmi Yavuz), İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1986.

- Hz. Muhammed, (Çev. Hayrollah Örs), İstanbul 1963

• Voltaire, *Candide ya da İyimserlik*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Cem Yayınları, 1994

• Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, Eser, 1971.

• Yıldırım, Suzan, Hz.Aişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar, *İstem*, Yıl:2, Sayı:4, 2004, s. 237 – 245.

• ez-Zehebi, Ebu Abdillah Şemsüddin *Tezkiretü'l-Huffaz*, 3. Baskı, Haydarabad-Dekkan 1375.

- *Mi'zanü'l-İtidal*, Mısır 1382

- *el-İber*, Beyrut 1987.

- *Siyeru A'lami'n-Nebevî*, Beyrut 1402.

• Internet Kaynakları

• Cihan haber Ajansı "Medya İslamofobiye Köroklüyor"<https://www.uhim.org/medya-islamofobiye-korukluyor.html> (2.10.2017).

• Dijital oyunlarda "İslamofobi" tehlikesi - infografik - Anadolu Ajansı,<http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (5.102017).

• Gençlik ve Spor Bakanlığı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>. (5.102017).

• Küçükcan, T. (2009). Avrupa İslamofobiye teslim mi?, Ankara, SETA Vakfı Yayınları, 2009. <https://www.setav.org/avrupa-islamofobiye-teslim-mi/> (3.10.2017).

• By Lawrence Pollard Satanic Verses' polarising untruths. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7889974.stm> (3.10.2017).

• Slow Zizek, *İn the wake of Paris Attacs The left Must Embarce Its Radical Western Roots*, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its>. (2.10.2017).

• Trust, Runnymede, *The New Muslims London*, 2013, s.6. https://www.runnymedetrust.org/.../Runnymede_The_New_ (6.10.2017).

• Vinocur, J, ve Bilefsky D. (2006), "Dane Sees Greed and Politics İn The crisis", *Newyork Times*, 10.02.2006.

<http://www.nytimes.com/2006/02/10/world/europe/dane-sees-greed-and-politics-in-the-crisis.html>. (3.10.2017).

• 05 Kasım 2017, Pazar 22:18. <http://www.posta.com.tr/abd-de-kiliseye-saldiri-cok-sayida-olu-ve-yarali-var-haberi-1349257>. (6.11.2017)

• <http://edition.cnn.com/2017/11/05/politics/trump-texas-shooting-act-evil/index.html>.

Akıl Dışı Bir Korku Olarak 'Phobia'nın İslâma İlintilenme Obsesifliği

Mehmet Sabri GENÇ*

Özet

İslâmofobi, küresel güçlerin ve sermayeciliğin tek rakip olarak gördüğü İslâm'a ve Müslümanlara karşı, tüm dünyada; medya, halkla ilişkiler, eğitim-öğretim, siyaset vb. gibi unsurları kullanarak; oluşturmaya çalıştığı bir algının kavramıdır. Algı yöneticileri, evvela ad koymakta ve daha sonra da bu adın ya da kavramın altını türlü manipülasyonlarla doldurmaktadırlar. Bu makalede, İslâmofobi meselesi, 19. Yüzyılda ortaya çıkmış ve modern psikolojiyi derinden etkilemiş olan Yönelmişlik Teorisi çerçevesinde ele alınmış, insanların korku fenomenlerinin mevzubahis teorisinin tersyüz edilmesiyle nasıl manipüle edildiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönelmişlik, Manipülasyon, Algı Yönetimi, Korku, Psikik Fenomenler

The Obsession of Linking Phobias to Islam as an Irrational Fear

Abstract

Islamophobia is the concept of perception which through by using media, public relations, education etc. Managing by global Powers and Capitalism. Perception managers are first giving a name or devising a Word and afterwards they replace the meaning of the Word, by manipulating. In this article, the issue of Islamophobia was examined in the framework of the Intentionality Theory, which emerged in the 19th century and deeply influenced on modern psychology, and attempted to analyze how people's fear phenomenon is manipulated by inverting this theory.

Keywords: Intentionality, Manipulation, Perception Management, Fear, Psychological Phenomena

Herhangi bir felsefi, toplumsal ya da sosyal bir meseleyi layıkıyla anlayabilmek için, mevzubahis sorunun kavramlarına eğilmek elzemdir. Kavramların anlamlarını ya da oluşmuş/oluşturulmuş manasını bilmeden, herhangi bir konuyu esaslı bir

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, msgench@gmail.com.

şekilde anlamak ve kavrayabilmek mümkün değildir. Bu sebeple, "İslâmofobi" adlandırmasının ve bu ad koymanın beraberinde getirdiği sorunların ne'liğini ya da mahiyetini anlayabilmemiz için "fobi" kelimesinin kökenine odaklanarak meseleyi açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir. Kavramın kökenini, Grekçe deyimle "etymos"unu yani doğru anlamını açıkladıktan sonra meseleyi farklı veçheleriyle ele alacağız.

Phobia kavramı, "akıldışı korku, korku ve nefret" anlamlarına gelmektedir.¹ Grekçe kökenli "Phobos" kelimesinden evvela Latinceye sonra Fransızcaya oradan da diğer Batı dillerine geçmiş olan bu kavramın aslı "panik ya da endişe hâlindeki korku" ya da "korkunun objesi" anlamlarına gelmektedir. *Phobia* kavramı, toplumsal ve kültürel anlamda "aşırı ve çoğunlukla da sebepsiz yere korkmak" demektir. Kelimenin gerçek anlamda herhangi bir olgu adına eklenerek yerleşmesine, 18. yy.'ın sonunda ve 19. yy.'ın başında ortaya çıkmış bazı metinlerde rastlanmaktadır.²

Phobia kavramının psikoloji felsefesindeki kuramsal zeminini daha iyi anlayabilmek için psikik fenomenlerin nazarî temellerine inmek gereklidir. Korkmak, sevmek, inanmak, nefret etmek gibi fenomenler insanoğlunun fıtratında yer alan nefsî fenomenlerdir (Psychological Phenomena). Bu her bir nefsî fenomen ise, bir olguya ya da nesneye yönelmek zorundadır. Buna, filozof Franz Brentano (1838-1917) "yönelmişlik" (Intentionality) demektir.³ Almanya doğumlu, İtalyan asıllı Avusturyalı filozof Brentano çağdaş felsefenin tam merkezinde yer almaktadır. Brentano, sadece psikoloji alanını değil çağdaş batı edebiyatını, felsefesini ve sosyolojisini de etkilemiştir. Brentano, başta Franz Kafka, Robert Musil gibi edebiyatçıların, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Alexios Meinong gibi filozofların ve Sigmund Freud gibi sermayecilik düzeninin psikolojik alt yapısını hazırlamış olan kişilerin çok derinden etkilendikleri ancak çok da görünür ya da bilinir olmayan bir filozoftur.⁴

Sanayi Devrimi'nden bu yana; edebî, ekonomik, toplumsal paradigmlar, dönüşümler, devinimler, Batı'daki felsefî gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan 'Psikoloji' dairesinin etrafında dönmektedir. Yani, günümüz dünyasını tüm unsurlarıyla belirleyen şey, insanların nefsî dönüşümleridir ya da devinimleridir. Psikoloji ruhun bilimi değildir, nefsin bilimidir.⁵ Hatta bizim

¹ Bkz: William Collins Sons & Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005, Phobia Maddesi.

² Bkz: Editör: John McHardy Sinclair, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 3rd Edition*, 1994, Phobia Maddesi

³ Bkz: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, s. 111

⁴ Bkz: Mehmet Sabri Genç, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", İstanbul, *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, Dergâh Yay., Ekim 2007, s. 109-119.

⁵ Bkz: Ahmet Yüksel Özemre, *Türkçe Kur'ân Çevirilerinde "Nefs - Rûh", "Resûl - Nebî", "Yakıyn - Meot" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006

dimağımıza, ilim ve irfanımıza göre bilim dahi değildir.⁶ İnsanın, metafizik bir varlık olmasını hiçe sayıp nesneleştirmek ilim anlayışımıza ters düşmektedir. Küresel dünyanın psikoloji etrafında dönüyor olmasından ötürü, bu alana layıkıyla hâkim olunabilmesi, dıştan gelecek her türlü soyut tehditlere karşı gelebilmek ya da bir fikir sahibi olabilmek için elzemdir. Bu durumdan mühlhem, Amerika'nın komünizm ile mücadelesinde, askerlerine *Karl Marks*'ın eseri "Das Kapital"ın özetini dağıtmış olması hususu kayda değerdir. Onlara; "Düşmanınızı tanıyın!" diyerek, Marks okumaları yaptırmışlardır. Çünkü, bir kişinin ya da toplumun; tanımadığı, bilmediği bir unsura karşı düşmanlık etmesi akıl dışıdır. Bizdeyse, gerek Marks'ı savunanlar gerekse onu yerenler, Marks'ı yeterince anlayabilmiş değillerdir. Aynı şekilde *Hıristiyan Teolojisi* uzmanlarımız da yok denecek kadar azdır. Ancak, bugün bizleri çözmeye, birbirimizden ayırmaya, darmadağın etmeye çalışan bir uygarlığın, birçok alanda en geniş İslâm araştırmalarına ev sahipliği yapıyor olması ve adlandırmalar yapıp o adlandırmaların ya da hastalıklı tanımların peşi sıra bizleri ve dünya kamuoyunu sürüklemesi de boşuna değildir. Kapitalizm yani sermayecilik karşısında bir güç olan komünizmin çökmesinden sonra, kapitalizm karşısında yeni düşman olarak İslâm ve Müslümanlar görülmüştür. Nitekim Canatan, bu durumun neticelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Komünizmin yıkılmasından sonra icat edilen 'yeni düşman' fikri de bu komplo teorisine uyumludur. İslâm tehlikesi efsanesi, Batı'nın yeni dönemde sosyal-psikolojik ve politik ihtiyaçlarına cevap olmak üzere uydurulmuş bir efsanedir. Bu efsane, özellikle Batı'da yaşayan Müslümanları olumsuz yönde etkilemekte ve onların Batı toplumlarına entegre olmalarını engellemektedir. Çünkü İslâm tehlikesi, yerleşik toplumu Müslümanlar hakkında endişe ve kaygılara sürüklerken, Müslümanların da toplumdan soyutlanmasına ve kabuğuna çekilmesine sebep olmaktadır. Bu süreçler, bu efsaneye güç katmaktan başka bir işe yaramamaktadır."⁷

"İslâmofobi" denilen kavramın tam olarak neye işaret ettiğini, sosyokültürel ve psikolojik zeminini tespit ve tetkik edebilmemiz için Brentano'nun *Yönelmişlik Teorisi*'ni⁸ bilmemiz şarttır. Bu teori, bütün bir yüzyılı, Sigmund Freud'un (1856-1939) yeğeni ve halkla ilişkiler alanının, ayrıca "Kamu Manipülasyon Sanatı"nın⁹ kurucusu Edward Bernays (1891-1995) üzerinden, sermayecilik düzeninin insanların nefis düzlemini manipüle etmek için tersyüz ettikleri bir teoridir. *Halkla İlişkiler* adı altında modern propagandanın kurucusu olan Bernays, 20. yy.'ın en büyük şeytanlarından ya da toplumları yoldan çıkarıp onları tüketim tuzağına

⁶ Bkz: Ş. Teoman Duralı, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006, s. 37.

⁷ Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiye Yay., 2007, s. 22.

⁸ Alm *Thorie der Intentionalität*.

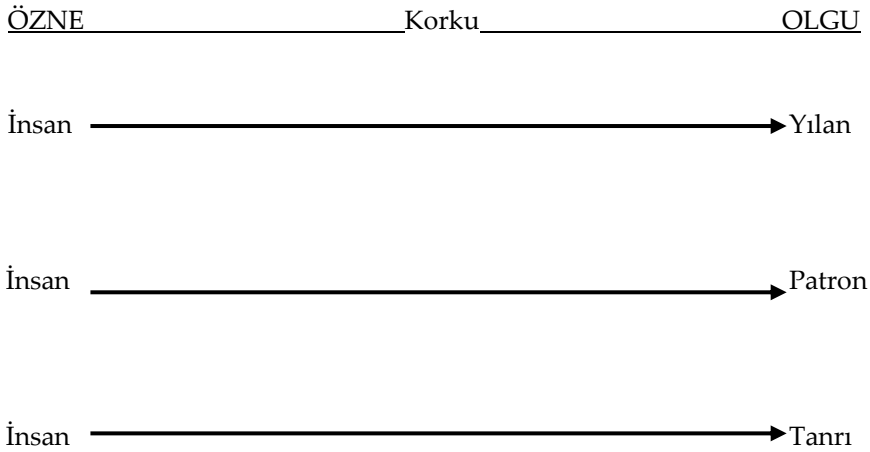
⁹ Ing *The Art of Public Manipulation*.

düşüren biridir. Freud'un yeğeni olan Bernays, ailesiyle birlikte henüz bir yaşındayken Avusturya'dan New York'a yerleşmiştir. Bernays, propaganda kelimesini daha evvel Hitler tarafından kullanıldığı için tercih etmemiş ve bu kelimenin yerine "Public Relations" yani "Halkla İlişkiler" adlandırmasını kullanmış ve "Halkla İlişkiler" adı altında 20. yy.'ın en dehşet propaganda faaliyetleriyle meşgul olmuştur. Freud'un kitaplarının İngilizceye tercüme edilerek dünya çapında şöhret olmasına da kendisi vesile olmuştur. Freud'un düşüncelerinden yola çıkarak ya da en başta onun düşüncelerini manipüle ederek, insanların zihninin medya (TV, Sinema, Radyo, Gazete vs.) ve siyaset kanalıyla kapitalizmin acımasızlığı altında ezilmesine sebep olan kişidir. Kapitalist kültürün¹⁰, Amerika'dan başlayarak tüm dünyaya medya yoluyla aktarılması fikri de ona aittir. Hollywood sinema kültürünü bir propaganda aracı olarak kullanılmasına yol açan da odur. Mesela, bir sigara şirketinin kadınların sigara içmemesinden dolayı müşterilerinin yarısını kaybettikleri şikâyeti üzerine, Freud'un Amerika'da yaşayan eski bir psikanalist öğrencisini arayarak buna çözüm bulmuştur. New York'taki bir yürüyüşte önceden ayarladığı en gösterişli kadınların ellerinde sigarayla cinsel cazibelerini ön plana çıkararak çekici bir şekilde yürümelerini ve "özgürlük", "eşitlik"ten dem vurmalarını salık vermiştir. Yine önceden ayarladığı gazeteciler de orada bulunmuştur. Ertesi gün bütün gazeteler para karşılığında bunu haber yapmıştır. "Özgürlük", "eşitlik" adı altında kadınların da sigara içmeye başlamasına sebep olur ve bu başarısından ötürü milyonlar kazanmıştır. "Tüketici" kavramını ortaya atarak insanların ihtiyaçlarından fazla tüketmesine, "demokrasi" kavramının Amerikan siyasetinde diğer ülkelere karşı en şeytanice kullanılmasına sebep olan da kendisidir.¹¹ İnsanların nefsi ve zihni yapısıyla oynayıp, onları salt biyolojik bir varlığa dönüştürerek, sadece tüketen ve onlardan kendine özgü bir ahlâk anlayışı olan bir canavar yaratmıştır. Sinema, edebiyat, siyaset, müzik, kadın, erkek, çocuk, teknik vs. her şey bu uğurda harcanmıştır. Kişisel gelişim kitapları bu minvalde yazılmıştır. Edebiyat, şiir dahi buna alet edilmiştir. Tüm bu manipülasyon yöntemleri Brentano'nun "yönelmişlik teorisi" temel alınarak geliştirilmiştir. Burada Brentano'nun hiçbir kabahati yoktur, ama onun Viyana Üniversitesi Felsefe Bölümü'ndeki derslerine katılmış olan Freud'un, onun nazariyelerini farklı kulvara dönüştürerek aktarması söz konusu olmuştur. Yönelmişlik Teorisi'ne göre, insanların psikik fenomenlerinden olan ve fitratımızda var olan; korku, sevgi, inanç, nefret gibi fenomenlerin her biri bir olguya yönelmek zorundadır. Örneğin; biri "korkuyorum," dediğinde, bizler "Ne'den korkuyorsun?" diye ona sorarız. O da; "yıldandan korkuyorum,", "patronumdan korkuyorum," veya "Tanrı'dan korkuyorum," diye cevap verebilir. Burada "korku" fenomeninin yöneldiği olgular "yılan", "patron" ya da "Tanrı"dır. Yani her bir nefsi fenomenimiz bir olguya yönelmek zorundadır. Olgusuz korku yoktur. Yani durduk ettik yere hiç kimse

¹⁰ Fast Food kültüründen, kıyafet, aile, eğlence, spor, tüketim kültürüne kadar.

¹¹ Bkz: Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 23-25.

hiçbir olguya yönelmeden “korkuyorum” diyemez. İlginçtir ki Phobia kavramı “sebepsiz yere korkmak” anlamına da gelmektedir. Sebepsiz yani psişik fenomenin herhangi bir olguya yönelmeksizin ortaya çıkması nefis ve akıl hastalığının belirtilerindedir. Aynı durum; “sevmek”, “nefret etmek”, “inanmak” fenomenleri için de geçerlidir. İşte 1800lü yıllardan başlayarak, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan büyük kıyâmetvari ayrışmalar, insanların psişik fenomenlerinin herhangi bir olguya yönelmesi zorunluluğunu bilen batılılar, onların psişik fenomenlerinin yöneldiği olgularla oynayarak ve bizatihi onlara daha da “özgür” olduklarını hissettirerek, hürüklerini ele geçirdiler. Reklamlarla ve telkin edilen yaşam tarzlarıyla ve manipülasyon yoluyla onlara; “X’den korkmayın!”, “Y’den korkun!” ya da “X’i sevin!”, “Y’yi sevmeyin!” denildi.¹² Bu konuyu bir şemayla gösterecek olursak;

Şema I: *Yönelmişlik Teorisi'nin Özet Şeması*

Yukarıdaki şemada sorunu daha iyi anlayabilmek adına, Brentano'nun “Psişik Fenomenler” dediği ve bizlerde doğuştan var olan; korkma, sevme, nefret etme ve inanma gibi fenomenlerimizden “korku” fenomenini seçtik. Korku fenomeni de diğer psişik fenomenlerimiz gibi herhangi bir olguya yönelmek zorundadır. Yani “Yılandan korkuyorum,” dediğimde “korku” fenomenim “yılan” olgusuna yönelmektedir. “Patrondan korkuyorum,” denildiğinde “korku” fenomeni “patron” a yönelmiş demektir. “Tanrı’dan korkuyorum,” denildiğindeyse

¹² Ayrıntılı bkz: Mehmet Sabri Genç, “Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefi ve Psikolojik Arka Planı”, İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mayıs-Haziran 2016, Sayı 26, s. 66

"korku" fenomeni "Tanrı"ya yönelmiştir. Brentano'nun "Yönelmişlik Teorisi" özetle budur. Yani; "Her bir psişik fenomen, bir olguya yönelmek zorundadır."¹³

Brentano'nun bu tespiti ve beyanında bir sıkıntı yoktur. Sıkıntı bu tespitteki bilgilerin, insanları ve toplumları yönlendirmek adına manipüle edilmesidir. İşte bu noktada "Phobia" kelimesinin de "korku" anlamına gelmesi ilginçtir. "Korku", insanoğlunun belki de en zayıf ve en aciz psişik fenomenidir. Zihin manipülasyonlarının ekseriyeti "korku" fenomeni üzerinden gerçekleştirilir, çünkü korkan insan teslim olur. Küresel Düzen neredeyse tüm tahakkümünü gerek somut gerekse soyut yollardan oluşturduğu bir korku atmosferi temeli üstüne inşa etmiştir. İşte, Nathan Lean'ın "İslâmofobi Endüstrisi" adlı eseri, bu atmosferin naçiz bir ifşasından ibarettir.¹⁴Lean, bu eserinde, bahsettiğimiz "korku" fenomeninin nasıl üretilip pazarlandığını gözler önüne sermektedir. İşte bu "korku" fenomeni, "İslâmofobi" adı altında "İslâm"a yönlendirilmektedir. Peki yukarıda bahsetmeye çalıştığımız psişik fenomenlerimiz nasıl manipüle edilmektedir? Bu sorunun cevabı çok basittir: Nefsîya da psişik fenomenlerimizin herhangi bir olguya yönelmek zorunda olma durumu manipüle edilmektedir. Peki manipülasyon ne demektir? Manipülasyon şu şekilde tanımlanmaktadır;

"Yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma vb, yollarla bilgileri değiştirmektir. Bilgileri kendi çıkarı için kullanma, hile yaparak istediği şekilde değiştirme; kendi bilgi ve öğretileri dışında kişileri etkileme ve yönlendirmediir."¹⁵

Manipülasyon kendine, akıp yolunu bulacak bir menzil geliştirmiştir. Buna Amerikalılar "Perception Management" yani "Algı Yönetimi" adını koymuşlardır. Gültekin'e göre:

"Manipülasyon algı yönetimi süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Algı yönetimi, manipülatif bilgilere ihtiyaç duyduğu gibi, doğrular/gerçekler de algı yönetiminin bir parçası hâline getirilebilir. Yani algı yönetimi, sadece çarpıtılmış, gizlenmiş, eklenmiş ve değiştirilmiş bilgilerin/haberlerin/yorumların yer aldığı bir süreç değildir; daha karmaşık, tedrici, kapsamlı ve uzun vadeli bir organizasyonu gerekli kılabilir."¹⁶

İşte bu manipülasyon meselesinin nazarı temeli, yönelmişlik teorisinin içeriğinde aranmalıdır. Yönelmişlik Teorisi'nin en önemli kavramlarından biri de

¹³ Bkz: Franz Brentano, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973, s. 111-112.

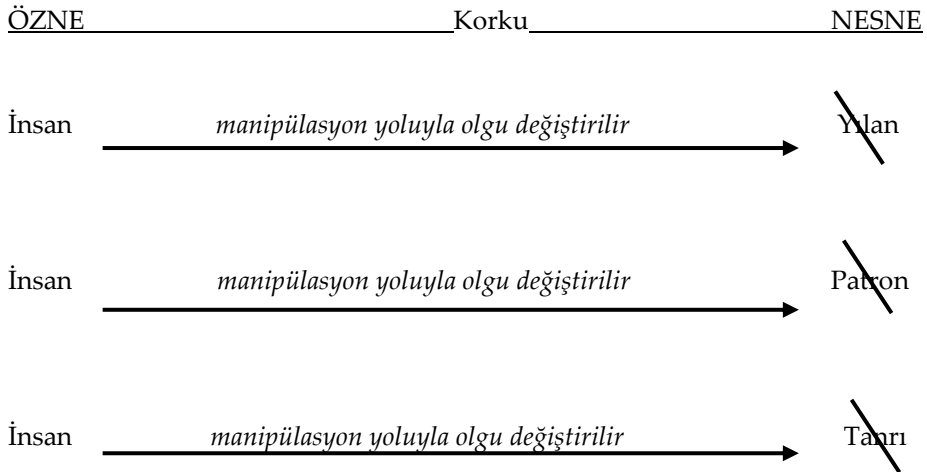
¹⁴ Nathan Lean, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013.

¹⁵ (Özer, 2011)'den aktaran Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016, s. 16.

¹⁶ A.g.e.: s. 16.

“algı”dır. Hatta Brentano, algıyı ikiye ayırır: *İç Algı, Dış Algı*.¹⁷ Algı, psikolojinin ve bilgi teorisinin de mühim kavramlarından ve konularındandır. Türkçemizde “algı alanı” dediğimizde, sadece gerçeklik alanının yani duyu organlarımızla algılanabilen somut, duyulur ve evren düzleminde tecrübe edebildiğimiz alandan bahsederiz. Tecrübe edebildiğimiz, duyu organlarımıza hitap eden ve ispat edilebilir pozitif alan algılanabilir. Tecrübe edemediğimiz, duyu organlarımızla algılayamadığımız, pozitif olmayan yani “gerçeklik ve algı dışı” alanın algılamıyorsa “idrak” diyoruz. Bizler gerçekliği algılar, hakikati idrak ederiz. Şu hâlde esas itibarıyla, “algı yönetimi”, “idrak”e giden tüm yolları kapatmakta ve insanları hakikatten kopararak, sadece gerçeklik düzlemine hapsetmektedir. Hapsetmekle kalmayıp, onların psişik fenomenlerinin yönelmek zorunda oldukları olguları değiştirmektedir.

Yönelmişliğin manipülasyonunu bir önceki şema üzerinden şu şekilde izah edebiliriz:

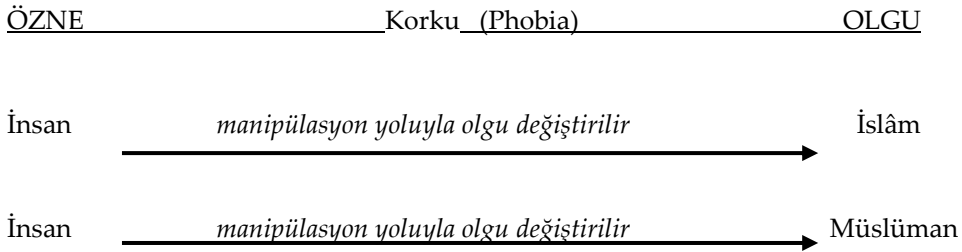
Şema II.:Yönelmişliğin Manipülasyonunun Özet Şeması

Yukarıdaki şemadan anlamamız gereken nokta, her bir psişik fenomenimizin yöneldiği olgunun değiştirilmesi noktasıdır. Medya, internet¹⁸, moda, halkla

¹⁷ Bkz: Mehmet Sabri Genç, “Franz Brentano’da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark”, İstanbul, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Dergâh Yay., Mart 2007, s. 109-119.

¹⁸ Nathan Lean, *İslâmofobi Endüstrisi*, s. 79-119

ilişkiler, siyaset, eğitim-öğretim, istihbarat, belirli gruplar ve hatta kitap gibi unsurlar aracılığıyla, kitlelere; ne'den korkup korkmayacakları, ne'yi sevip sevmeyecekleri, ne'ye inanıp inanmayacakları, ne'den nefret edip etmeyecekleri hususunda soyut aşılar yapılıdır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında korkulan ve sevilmeyen olgu "Yahudi" ve "Yahudilik" iken, şimdi "Müslüman" ve "İslâm"dır. O dönem Yahudi karşıtlığına "antisemitizm" denirken, şimdiyse en basit tabirle İslâm ve Müslümanlara duyulan korkuya "İslâmofobi" denmektedir.¹⁹Ancak, "antisemitizm", bir ırka veya ırklara karşı düşmanlığa işaret ederken, "anti-İslâmizm" siyasî bir doktrine işaret etmektedir.²⁰Dolayısıyla, küresel medya ve yukarıda bahsi geçen unsurlar aracılığıyla kitlelerin "korkuları"nın sorun düzlemimizde yöneldiği olgu "X'den korkma, İslâm'dan ve Müslümandan kork!" manipülasyonlarıyla, "İslâm" ve "Müslümanlık" olmuştur. Dolayısıyla,

Şema III.: *Yönelmişliğin manipülasyonu üzerinden "İslâmofobi"nin oluşumu*

Tüm bunların yani algı yönetiminin ve manipülasyonunun esas amaçlarından biri de kısa süreli bir duygu ya da karakter dönüşümü (transformasyonu) değil, uzun süreçte cibilliyetleri ve tutumları dönüştürmektir.²¹*Algı yönetimi* veya *yönelmişliğin manipülasyonu* düşmanlar açısından çok daha az masraflıdır. Klasik yani topla tüfekle olan savaşlarla yapamayacakları yıkımı, uzun süreli ve hatta kalıcı zararlar verecek şekilde, zihin ve seciye manipülasyonlarıyla yapmaktadırlar. Nitekim, Gültekin bu hususu şu şekilde belirtmektedir:

"Savaş ve askeri stratejiler üzerine yazılan kitaplar klasik savaş ve psikolojik savaşın birlikte yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Klasik savaş; bedenleri, cepheleri, cephaneleri, stratejik mekânları ve toprakları

¹⁹ A.g.e.: s.38.

²⁰ Bkz: Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, s. 95.

²¹ Bkz: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 17.

hedeflerken, psikolojik savaş; beyinleri, düşünceleri, algıları, yorumları ve gönülleri hedeflemektedir. Psikolojik savaşın maliyeti daha az, sonuçları ise daha kalıcıdır. Klasik savaşta yenilen bir grubun/toplumun, yeniden kendini toparlayıp ayağa kalkması mümkün olabilir ama psikolojik savaşta kaybetmiş, zihinleri esir olmuş kişi ve kitlelerin özgürleşmeleri mümkün değildir.”²²

Phobia yani “akıl dışı/irrasyonel korku”, bir akıl hastalığıdır. Yönelmişlik Teorisi’ne göre her bir psişik fenomen bir olguya yönelmek zorundadır ancak; olgusu olmayan, yersiz bir “korku”nun esintisine kapılmak bir nefes/akıl hastalığıdır. İslamofobi’de *phobia* yani korku bir olgu olarak İslâm’a yönlendirilmektedir, çünkü Yönelmişlik Teorisi’ne göre her bir psişik fenomen bir olguya yönelmek zorundadır. *Phobia* kelimesinin *akıl dışı korku* anlamına gelmesi ve buna rağmen bu akıl dışı korkunun bir olguya yönlendirilmesi irrasyonelliği katmerleştirmektedir. Bu anlamda, sadece olgularla değil yönelmişliğin muhatabı olan öznenin aklıyla da oynanıp, yersiz bir psişik fenomen oluşturulmaktadır. İslamofobi meselesinde işte bu çift kutuplu manipülasyon küresel ölçekte bir obsesyona sürüklenmiş ve sürükletilmiştir. Nitekim, “algı yönetimi ve manipülasyon, hedef kitlenin istenmeyen inançlarının yerine yenilerini koymayı amaçlayan zorlu ve uzun bir süreçtir.”²³ İslâmofobi propagandalarıyla yayılmış olan korku, suni bir korkudur. Evvela bir korku ve sonra da bu korkunun yöneleceği bir olgu üretilmiştir. Zira, akıl sağlığı yerinde olan birisi olgusuz korkamaz. Yani “korku” herhangi bir olguya kesinlikle yönelmek zorundadır. Kimse durduk yere “ben korkuyorum,” diyemez, derse akıl hastalığı vardır. Dolayısıyla, hem korku fenomeninin hem de bu fenomenin yöneleceği olgunun türlü yollarla dikte ettirilmesi, irrasyonelliği derinleştirmiştir. Bu hususta, Okumuş şunları belirtmektedir:

“Bu korku yapay, fabrikasyon bir korkudur ve ‘korkunun ecele faydası yoktur,’ atasözündeki türdendir. Krishnamuti’nin *Korku Üzerine*’de tanımladığı türden, başınıza gelmeden önce yersiz, başa geldikten sonra ise anlamsız bir korkudur. Birinci türden gerçek ve doğal korku yararlı sonuçlara yol açabilir. Sizi korktuğunuz şeyi tanımaya, gerçekten zararlı ise ona karşı tedbirler almaya yöneltebilecek bir etken olabilir. İkinci türden korku ise marazidir. Saplantılara, saçma ve gerçek dışı hükümlere ulaşmanıza yol açabilir.”²⁴

İslâmofobi bir endüstriye dönüşmemiştir, İslâmofobi küresel patolojik bir vak’a evrilmiştir. Algı yönetiminin ve zihin manipülasyonunun uygulayıcıları; psikolojiye, sosyolojiye dair yaklaşık iki yüz yıllık birikimlerini kullanarak “sosyal

²² A.g.e.: s. 16.

²³ A.g.e.: s.17.

²⁴ Kadir Canatan, Özcan Hıdır, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, s. 125.

psikoloji" alanını yönetmektedirler. Bu manipülasyon sürecinin dört unsuru vardır. Gültekin bu dört unsuru şu şekilde belirtmektedir²⁵:

- I. Kandıran
- II. Kandırılan
- III. Kandırma Konusu
- IV. Bağlam

Gültekin, bu dört bileşenden en kritiğinin ya da algı yöneticileri için en mühim bileşenin "kandırılan" yani "subjektif" bileşeni olduğunu ileri sürmektedir. Kandırma sürecinin doğası gereği bazı hatalar barındırabileceğini ve bu hataların da "kandırılan" tarafından fark edilebilme olasılığının, sonucu tersine çevirmede ya da değiştirmede önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. İşte bu yüzden, küresel ölçekteki algı yönetimi uzmanları, amaçlarını her daim gizlemek zorundadırlar. *Kandırılanın* ayıkmaması için amacın gizlenmesi, *kandıranların* baş sorumluluklarından biridir. Bu sebeple, manipülasyonda "niçin" sorusunun sorulmasına kesinlikle izin verilmemektedir. "Niçin?" sorusunda amaç ve gelecek gizliken, "Neden?" (Sebeup) sorusunda mevzubahis olayın öncesi yani geçmişini saklıdır. Dolayısıyla, sebep ve amaç arasında ortaya çıkabilecek farklılıklar, algı yöneticilerinin işlerini kolaylaştırmakta; sadece sebeplere odaklanmak amaçları görmemizi engelleyen birer duvara dönüşebilmektedir. Amaçların saklı tutulması içinse, kitleler için gerçekçi gözükecek ve onların "amaçları" görmesini engelleyecek bir sebebin perde olarak kullanılması oyununa başvurulmaktadır.²⁶

Propaganda, phobia'yı yani "korku"yu pazarlamaya ve bu pazarlama esnasında "kandıran-kandırılan" ilişkisini sıkı tutmaya yaramaktadır. Propaganda yoluyla her zaman "korku" pazarlanmayabilir, ancak mevzubahis "İslâmfobi"ye pazarlanan ya da olguları manipüle edilen psikik fenomenlerin "korku" ve "nefret" olduğu bilinmektedir.²⁷ Propaganda kelimesi, Latince *propagare* yani "genişletmek, yaymak" anlamında ilk defa 1622 yılında Hıristiyanlığı yaymak için Papalık makamı tarafından hazırlanan bir bildirmede kullanılmıştır. Misyonerlik ile propaganda aslında aynı anlamda kullanılmıştır. Fransız Devrimi sonrasıya günümüzdeki gibi yani siyasî fikirlerin yayılması anlamında kullanılmaya başlanmıştır.²⁸

Propaganda tecrübelerine ve birikimlerine sahip olan batının, bu husustaki tarihî deneyimlerinin ve bilinçaltının, küresel uygarlığın tahakküm düzleminde ortaya çıkan görüntüsü "İslâmfobi" sorununun sadece bir vechesidir. Avrupa'nın sömürgecilik geçmişi ve oryantalizmin tarihsel süreci, "İslâmfobi Endüstrisi"ni ve

²⁵ Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s.21.

²⁶ A.g.e.: s.21-22.

²⁷ Bkz: Nathan Lean, *İslâmfobi Endüstrisi*, s. 41-79.

²⁸ Mehmet Sabri Genç, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mart Nisan 2016, Sayı 25, s. 62.

“küresel/emperyal İslâmofobi siyaseti”ni ortaya çıkarmıştır.²⁹ Bu hususta, Diyanet İşleri eski Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Görmez’in ifadeleri önemlidir:

“İslâmofobia, aslında büyük bir sürecin yalnızca görünen yüzüdür. İslâmofobia, hiçbir zaman uluslararası siyasetten, ekonomiden, çıkar ilişkilerinden, üstünlük taslama iddialarından ve küresel hegomonya hedeflerinden bağımsız değildir. Şurası bir gerçek ki İslâmofobi endüstrisini üretenler, aslında kendilerinden korkuyorlar. Yıllarca işgallerle, istilalarla, sömürgelerle, istibdatlarla, haksızlıklarla, adaletsizliklerle, zulümlerle kurdukları düzenlerinin bir gün yok olmasından korkuyorlar. Tıpkı Mekke müşrikleri gibi. Korku endüstrisinden nemalananlar, İslâm’ın hak, hukuk, adalet, ahlâk ve fazilet dini olduğunu, yeryüzünde barışı, huzuru ve güveni tesis etmeye geldiğini, canı, malı, nesli, aklı ve dini korumayı esas aldığını, tüm insanlığı selamete ulaştırarak yegâne hayat ölçüsünün ve kurtuluş reçetesinin sadece ve sadece son hak din İslâm, son hak kitap Kur’ân-ı Kerim ve son hak peygamber Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)’nin mesajlarında mündemiç olduğunu pekâlâ biliyorlar. Bu nedenle İslâm korkusunu sürekli gündemde tutuyorlar.”³⁰

Phobia kavramının anlamı ile *İslâm* kelimesinin anlamının birbirlerine zıt olması da manidardır. Zihin işgal yöntemlerinde hep uygulanan, ters işgal yöntemini burada da uygulamaya çalışmışlardır. Kelimelerin, anlamların, manaların ve olguların tersyüz edilmesi, algı yöneticilerinin başat işlerindedir. İslâmofobi kavramının dinî bir kavramsal içeriğe sahip olmadığını, siyasî bir manaya büründürülme işleminin ve sürecininse *Dünya Psikolojik Harbi* sahnesinde her veçesiyle işlenmeye ve oynanmaya devam ettiğini bilmek ve bu hususta her türlü ilmi mücadeleyi vermek elzemdir.

Kültürlerarası farklılıklar, cemiyetin tabiatındandır. Hiçbir cemiyet birbirinin aynısı değildir. Küresel düzenin insana, topluma dair hemen her şeyi tek biçimli hâle sokma çabasına ve tahakkümüne suigeneris olan tüm toplulukların karşı çıkışları, küresel güçlerin karşı çıkan bu toplumlara hasımlık etmelerine neden olmuştur. Böyle bir psikolojik harp metoduyla ortaya çıkmış olmaları doğal bir düşmanlık içgüdüsünün neticesidir. Rakip görülen, düzen dışı tüm toplumlara karşı yapılan savaş klasik savaştan öte psikolojik bir savaştır. Medya, internet, eğitim-öğretim, halkla ilişkiler, bilgisayar oyunları³¹, çizgi filmler, bankalar, dinî istismar eden gruplar, oluşumlar, bazı tarikatlar psikolojik savaşın piyonlarıdır, akıncılarıdır. Bu savaşın metotlarının bilinmemesi ya da görmezden gelinmesi,

²⁹ Bkz: Deepa Kumar: *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay.,2016, s. 19-65.

³⁰ Mehmet Görmez,“Korku Endüstrisi İslâmofobia”, Ankara, *Diyanet Dergisi*, Mayıs 2017, Sayı: 317, s. 4-5.

³¹ Henry Kissinger’ın eski bir söyleşisinde, “Ürettiğimiz savaş oyunlarının, ne zaman gerçekleşeceğini sabırsızlıkla bekliyoruz,” demesi ve Suriye’deki savaşta terörist örgütlere katılan Avrupalı gençlerin ekseriyetinin oyun bağımlısı olması dikkat çekicidir. *Call of Duty* gibi yüksek bütçeli ve gelirlili oyunlardaki sahnelerin çoğu Kissinger’ın arzusunu yerine getirmişe benzemektedir.

manipülasyonlara maruz kalan milletleri oluşturan unsurların yok edilmesi demektir. Küresel düzen artık klasik savaştan öte, psikolojik savaş ile rakiplerini alt etmektedir. Aynı global güçler, klasik savaşları da dini motifli terörizm temeli üzerine inşa etmektedirler.³²

Klasik savaştan öte, algı yönetimi kaynaklı psikolojik savaşı öneren küresel düzenin stratejistlerinden Joseph Nye, bu savaşa “yumuşak güç” demekte ve Amerika'nın bu gücü kullanmasının daha az maliyetli, kesin ve kalıcı sonuçlar getireceğini söylemektedir.³³ “Yumuşak güç” kavramının kendisi dahi, zihin işgal taktiğine uygundur. “Yumuşak” demek aslında burada “sert” demektir. Bu gücün esas amacı davranışların değil, bilakis tutumların dönüştürülmesidir. Çünkü; “davranışların değişmesi, tutumların değiştiği anlamına gelmeyebilir. Ancak tutumların değişmesi, duygu, düşünce ve davranış değişimini beraberinde getirecektir.”³⁴ Tutumlarımız, kolay değiştirilememekle birlikte, kararlarımıza ve davranışlarımıza yön vermektedir. Tutumlarımız değişir ya da dönüşürse; bu her şeyimize sirayet edecektir.³⁵

Sonuç olarak, sadece İslâmofobi kavramıyla değil, birçok kavramla psikolojik harp devam etmektedir. Psikolojik harbin ana ve en keskin silahlarından biri de, telkin ve tekrar yoluyla insanların zihnine anlayamayacakları kelimeleri yüklemektir. Türkiye'nin başına bela olmuş bütün örgütler farklı kulvarlarda da olsalar, bu taktiği uygulamışlardır ve uygulamaktadırlar. Her gün anlayamadığı kelimeleri, zihin yazılımına yüklemeye çalışan bir insan bir süre sonra alıktır ve *mankurtlaşır*. Sonra, örgütün ya da hâkim küresel güçlerin bir maşası hâline dönüşür. Her şey, kavramların kendine yer edindiği zihnimizde ve psişik fenomenlerimizin yöneldiği olgularda vuku bulmaktadır. Buna karşı gelmenin yollarından biri de, zihni yazılımımızı sağlam kavramlarla güçlendirmek ve lisanımızı diri tutmaktır. Bilgisayarın yazılımında herhangi bir eksiklik olduğunda, o bilgisayarın sorun çıkarması gibi; insan zihninin yazılımında da eksiklikler ya da anlamsız kelimeler olduğunda, o insan da kendilik bilincini yitirecek ve köleleşecektir. İnsan hürdür, irade sahibidir, akıllıdır. Algı yönetimi; icat ettiği kelimelerle, yaşam tarzlarıyla, modayla, eğitim-öğretimle, medyayla vs. insanların hürlüğünü, iradelerini teslim almakta ve akıllarının üzerini önyargı ve hastalıklı mana atfetmelerle doldurmaktadır. Görmez'in dediği gibi, onlar da İslâm'ın aslında barış dini olduğunu ve Müslümanların irfan sahibi ve metafizikleriyle barışık bir kuvveye sahip olduklarını bilmektedirler. Zaten, esas sorun da budur. Sorun, küresel gücün insanı ezen tüm tahakkümlerine karşı gelmektir. Küresel güce karşı duran ne varsa, bir şekilde yok edilmelidir. Bu sebeple, İslâm'dan korkmaktalar ve

³² Bkz: Osman Şen, “Küreselleşen Terörizm Stratejisi”, Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Sayı 317, s. 22-24.

³³ Bkz: Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 16-17.

³⁴ Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, s. 17.

³⁵ Bu bağlamda, 60lı yıllardan beri Türkiye'nin tüm soyut hücrelerini işgale yeltenmiş olan FETÖ örgütü tam olarak bir “zihin manipülasyon örgütü”dür. Soyut işgaller her zaman somut işgale evrilmeye çalışır. 15 Temmuz Darbe girişimi bu evrilme çabalarının bir göstergesidir.

bu korkunun altını İslâm dünyasının zihnî ve ahlâkî unsurlarıyla oynayarak doldurmaktadırlar. Müslümanların bu suni korkuyu pekiştirecek herhangi bir bahaneye meydan bırakmamaları ve her hâllerıyla insanlara/insanlığa örnek olmaları gerekmektedir. Hâsılı, duygusallıktan uzak bir şekilde, zihnî ve ahlâkî sorunlarımızı bir an evvel giderip dirilmemiz, tüm dünyanın geleceğini belirleyecektir. Aksi hâlde, dünyanın geleceği biz olmadan belirlenecek ve buhranlarımız artacaktır. Akıl dışı bir korkunun, İslâm'a ilintilenme obsesifliğine, ancak ve ancak akıl temelli bir ahlâk ve tutumdan neşet edecek zihnî bir devrimle karşı gelebiliriz. Bu devrimi gerçekleştirecek kudret bizde mevcuttur. Bu kudretin farkına varabilmemiz için, evvela zihin ve seciye işgalinden, bu işgallerin mahiyetlerini tespit ederek kurtulmamız ve temizlenmemiz zaruridir.

KAYNAKÇA

- Brentano Franz, *Psychologie vom empirischen Standpunkt Band I*, Hamburg, Felix Meiner Verlag, 1973.
- Canatan Kadir, Hıdır Özcan, *Batı Dünyasında İslâmofobi ve Anti-İslâmizm*, Ankara, Eskiye Yay., 2007.
- Durul Ş. Teoman, *Sorun Nedir?*, İstanbul, Dergâh Yay., 2006.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'da İç Algı ve İç Gözlem Arasındaki Fark", İstanbul: *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Dergâh Yay., Mart 2007, s. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Franz Brentano'nun Çağdaş Batı Felsefesine Etkileri", *Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, Dergâh Yay., Ekim 2007, s. 109-119.
- Genç Mehmet Sabri, "Modern Batı Edebiyatı'nın Felsefi ve Psikolojik Arka Planı", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mayıs-Haziran 2016, Sayı 26.
- Genç Mehmet Sabri, "Propagandaya Karşı Edebiyat", İstanbul, *Karabatak Dergisi*, Mart-Nisan 2016, Sayı 25.
- Görmez Mehmet, "Korku Endüstrisi İslâmofobia", Ankara, *Diyanet Dergisi*, Mayıs 2017, Sayı: 317.
- Gültekin Mücahit, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Kumar Deepa, *İslâmofobi, İmparatorluğun Siyaseti*, İstanbul, Pınar Yay., 2016.
- Lean Nathan, *İslâmofobi Endüstrisi*, Diyanet Yay., Ankara, 2013.
- Özemre Ahmet Yüksel, *Türkçe Kur'ân Çevirilerinde "Nefs – Rûh", "Resûl – Nebî", "Yakıyn – Mevt" Kelime Çiftlerindeki Kavram Kargaşası*, ozemre.com, 31.12.2006.

- Sinclair John McHardy, *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged* 3rd Edition, 1994.
- Şen Osman, "Küreselleşen Terörizm Stratejisi", Ankara, 2017, *Diyanet Dergisi*, Sayı 317, s. 22-24.
- William Collins Sons&Co. Ltd., *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Boston, 2005.

İslamofobi Karşısında Müslümanların Sorumluluğu (Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması)*

Salih Aydemir**

Bütün Kur'an'ları yaksak, bütün camileri yıksak Avrupalının gözünde Osmanlıyız; Osmanlı, yani İslâm. Karanlık, tehlikeli, düşman bir yığın!

Avrupa maddeciliğine rağmen Hristiyan'dır; sağcısıyla, solcusuyla Hristiyan. Hristiyan için tek düşman biziz: Haçlı ordularını bozgunundan bozguna uğratan korkunç ve esrarlı kuvvet.
(C. Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, 1.)

Özet

İslâm âlemi ile Hristiyan dünyası arasında İslâm'ın doğuşundan beri farklı zamanlarda farklı boyutlarda ortaya çıkan çatışma ve çekişmeler olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en son şekli Batı'nın İslâm dünyasına karşı tutumunu belirleyen "İslamofobi"dir. Günümüzde Batılılar, islamofobinin Müslümanların terörist ve zorba eylemlerinden, şiddet yanlısı oluşlarından, fikir ve basın özgürlüğüne tahammülsüzlüklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Buna karşın Müslümanlar ise islamofobiyi, Batı'nın İslâm'a ve Müslümanlara karşı nefretlerinin, önyargılarının, düşmanlıklarının ve ötekileştirmek için zoraki ürettiği korkularının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Karşılıklı muhatabını suçlama üzerine kurgulanan bu tutum, taraflarca öz eleştiriye tabi tutulup 'Bizim kabahatimiz veya eksiğimiz nedir?' biçiminde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada Müslümanlar açısından bu özeleştirel yaklaşımın denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, güven, şiddet, nefret

* Bu çalışma, 20 Nisan 2017 tarihinde düzenlenen "Şanlıurfa Uluslararası XI. Kutlu Doğum Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" adlı etkinlikte sunulan, "Güven Açısından Çağdaş Müslümanların İslamofobiadaki Sorumluluğu: Öz Eleştirel Bir Kimlik ve Kişilik Sorgulaması" başlıklı tebliğden türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, saydemirs@gmail.com, (0414) 3183517.

Responsibility of Muslims againts Islamophobia (Self-critical an Identity and Personality Inquiry)

Abstract

Between the Islamic world and the Christian world have been conflicts and controversies that have arisen in different dimensions at different times since the birth of Islam. The last of these conflicts is "Islamophobia" which ultimately determines the way the Western world behaves against the Islamic world. Nowadays, teh Westerners portrays Islamophobia as the origin of Muslims' tendency to terrorism, tyranny, pro-violence, and intolerance to freedom of opinion, freedom of the press. Muslims, on the other hand, treat Islamophobia as fears forcefully produced by the West to reflect its prejudices against Islam and Muslims as discrimination, racism, alienation, hostility and hatred. This attitude, which is based on accusation of mutual accusations, is not adequately questioned in the form of our culpability or lack of reason by subjecting it to self-criticism. In this study, a trial of this self-critical approach was made for Muslims.

Keywords: Islamophobia, confidence, violence, hatred

İslamofobi, sulh, barış anlamına gelen "İslâm" kelimesine Yunanca korku, ürkme anlamına gelen "-phobos" veya "-phobia" kelimesinin eklenmesi ile elde edilmiş galat bir birleşimdir. Psikiyatride irrasyonel korku muhtevalı zihni rahatsızlıkları izah etmek için kullanılan -phobia ekinin İslâm kelimesine eklenmesi ile elde edilen bu kavramı, İslâm ve/veya Müslümanlara karşı duyulan irrasyonel korku biçiminde tanımlayanlar varsa da bu tanım, bugün kavrama yüklenen manayı bütünüyle ihtiva etmekten çok uzaktır. İslamofobi denince anlaşılması gereken şudur: İslamofobi, İslâm ve/veya Müslümanlara karşı duyulan önyargı, nefret, düşmanlık ve (yersiz) korku gibi halleri, bu hallerden yola çıkarak dile getirilen aşağılayıcı ve şeytanlaştıran söylemi ve ayrımcı eylemleri ifade eden bir kavramdır (Kirman, 2017).

Terminolojik olarak islamofobi kelimesi ilk olarak 1997 yılında İngiltere'de bir düşünce kuruluşu olan Runnymede Trust tarafından, dünyada yükselen İslâm trendine bağlı olarak İslâm algısının, özellikle batı kamuoyunda oluşturduğu olumsuz etki üzerine hazırladığı raporda kullanılmıştır.¹ Ancak yaygınlaşması ve medyada sık sık yer bulması 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kuleler olarak da meşhur olan New York'ta bulunan "Dünya Ticaret Merkezine" el-Kaide tarafından yapıldığı ileri sürülen saldırı ile zirveye ulaşmıştır. Daha sonra değişik Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar, olayın meydana geldiği ülkenin 11 Eylül'ü olarak değerlendirilmeye başlanmış ve bu değerlendirmelerde bir yandan İslâm şiddetle özdeşleştirilir olmuş, bir yandan da Müslümanlara karşı düşmanlık ve

¹ <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 23.03.2017

nefret körüklenmiştir. Hollanda’da İslâm’ı karalamak için yapılan *İtaat (Submission)* isimli kısa filmde sonra filmin yönetmeni Theo Van Gogh’un Fas’lı bir saldırgan tarafından sokak ortasında hunharca öldürülmesi, Fransa’da 7 Ocak 2015 tarihinde yaşanan Charlie Hebdo olayı, Manchester Arena’da 23 Mayıs 2017 de yaşanan patlama Batı’da uzun zamandan beri Müslümanlara karşı var olan korkuyu nefret ve düşmanlığa dönüştürmüştür. Esasen bu olaylar; olayların sebebi olarak gösterilen eylemler ve olayı gerçekleştirenler tek tek analiz edildiğinde, onları İslâm ve Müslüman kimliği ile bütünleştirmenin dahi zorlama olduğu görülmektedir.

İslamofobi her ne kadar 21. yy. başında ortaya atılmış bir kavram olsa da kavramın içeriğinde bulunan İslâm karşıtlığı, İslâm düşmanlığı, İslâm’ı ötekileştirme eğilimi, İslâm- Hristiyan rekabeti, haçlı seferlerinin başlangıcına dayandırılacak bir tutumdur. Tarih boyunca farklı şekillerde tezahür eden bu eğilimin en belirgin olanları haçlı seferleri, oryantalizm ve islamofobi kavramlarında tecessüm etmiştir (Lean, 2015).

Dünya/insanlık var olduğu günden beri “eşya zıddıyla kaimdir.” prensibi doğrultusunda varlığını zıddıyla, ötekiyle birlikte sürdürmüştür. Bu dikotomi manevi dünyamıza ilişkin olan dünya-ahiret, şeytan-melek, hayır-şer, günah-sevap vb. kavramlarda olduğu gibi insan ve toplumsal varlığın varoluşunda da Habil-Kabil, İbrahim-Nemrut, Musa-Firavun gibi ikilemlerde de sürdürülmüştür. Batı, Rönesans’tan beri süregelen Aydınlanma ve sonrasında iyice gün yüzüne çıkan dünyayı Batı merkezli değerlendirme anlayışını yaklaşık 16. yüzyıldan beri geliştirerek devam ettirmektedir (Amin, 1993: 457; Wallerstein, 2003; 527).

20. yüzyılın başlarında Sovyetler Birliği ve Amerika’nın süper güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte dünya, komünist-kapitalist/liberal, Varşova-NATO, Demir Perde-Özgür Dünya gibi karşıtlıklar ile varoluşunu sürdürmüştür. 1989 yılında Sovyetler birliğinin dağılmasıyla birlikte Amerika merkezli Batı, karşısız/ötekisiz/düşmansız kalır düşüncesi hâkim olunca kendisine bir öteki yaratma ihtiyacı duymuş ve bunu İslâm/Müslümanlar olarak belirlemiştir.

Batı’nın islamofobi zihniyetini sadece birkaç şiddet olayına sıkıştırarak Müslümanların başta fikir ve sanatsal etkinlikler olmak üzere her türlü eleştiriye tahammülsüzlüğü gibi algılamak ve değerlendirmek eksik ve yanlış değerlendirme olacaktır. Zira Batı başta inanç özgürlüğü olmak üzere temel insan hakları konusunda oldukça duyarlı olmasına karşın, söz konusu İslâm ve Müslümanlar olduğu zaman tüm değerlerini bir kenara bırakabilmekte veya tutum ve davranışlarını meşrulaştıracak ortamı hazırlamaktadır. Böyle konulardaki Batı’nın tutumunu Kadir Canatan çok iyi özetlemektedir:

Bu tür olayların basit bir senaryosu bulunmaktadır: Önce İslâm’a karşı veya Müslümanların duyarlı olduğu bir konuda aşağılayıcı bir yayın yapılmakta, sonra da Müslümanların gösterdiği tepkiler gerekçe gösterilerek saldırganlar kendi tezlerini ‘kanıtlamış’ olmaktadır (Canatan’dan aktaran Ataman-Er, 2008; 760).

Son çeyrek yüzyılda Avrupa ülkelerinden bazılarında yaşanan, Müslümanları saldırgan olarak gösteren olaylara kabaca bakıldığında dahi bu basit senaryonun hayata geçirildiğini takip etmek hiç de zor olmayacaktır. Örneğin, Danimarka'da yaşanan çirkin karikatür krizi de, bu karikatürün Fransa'da tekrar yayınlanması ve bunun neticesinde Paris'te yaşanan Charlie Hebdo olayı da, Hollanda'da yaşanan Theo Van Gogh'un kısa filmi de bu basit senaryonun uygulanmasından başka bir şey değildir. Aynı şekilde bu olaylardan çok daha önce yaşanan Salman Rüştü olayı da Müslümanların duyarlı olduğu, kutsal saydığı değerlere hakaret içeren bir olay olmasına rağmen, hakareti fikir özgürlüğü olarak değerlendirmekten geri durmamışlardır. Bununla da yetinilmemiş Batı'da islamofobinin şiddetlendiği döneme gelindiğinde (Haziran 2007) Salman Rüştü'ye İngiliz Hükümeti tarafından şövalyelik madalyası verilerek bir yandan İslâm'a hakaret adeta devlet düzeyinde ödüllendirilmiş, öte yandan Müslümanlar yeniden tahrik edilerek şiddet alanına teşvik edilmiştir.² İsviçre'nin minare ile ilgili referandumunda kullandığı tüm afişler İslâm'ı ve Müslümanları rencide edecek türdendir. Örneğin bir afişte minare bir füze biçiminde, bir başkasında İsviçre bayrağını parçalayan bir süngü biçiminde tasarlanmıştır (Çebi, 2015). Baştan aşağı tahrik dolu bu uygulamaları düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi kavramlarla savunmak samimi yetsizlik ve ikiyüzlülüktür.

Bir din ve o dinin mensupları, geniş bir topluluk tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanıp korku ve kaygı yaratıyorsa çözüm, muhakkak bu korkunun sebeplerinin araştırılıp bulunması ve üzerine gidilmesiyle bulunacaktır. Avrupa kamuoyu, kurumları ve medyası bir bütün halinde bu endişenin realitesini sorgulamalı ve giderilmesi için çalışmalıdır. Çünkü ülkelerinde yoğunlukla yaşayan ve bütünü bir parçasını oluşturan Müslümanların tehdit olarak algılanması ve tarafların bu sebeple tedirgin bir hayat yaşaması, modern, çağdaş, demokratik, hukuku ve insan haklarını önemseyen Avrupa ülkelerinin imajını zedelemektedir. Peki, ne oldu da bugün, derin bir kültürel mirasa sahip Müslümanlar, Avrupa tarafından bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlandı (Değirmenci, 2010).

Bunu sadece Batı'nın tek taraflı belirlediğini ve ortaya attığını ifade etmek, durumun ciddiyetinden ve sorumluluğundan kaçmak olacaktır. Söz konusu dönemde İslâm dünyası/Müslümanlar da böylesi bir konumlandırmaya uygun ve birçok açıdan yetersizliği ile edilgen bir durumdaydı. Bu koşullar, Batı'nın görevlendirmesi, İslâm/Müslümanların da bunu kolaylıkla üstlenmesi sonucunu doğurmuştur. Netice olarak, "kendilerinden emin olunamayan toplum/din" rolü biçildiğinde Müslümanlar da adeta inançları tarafından biçilen "güven veren toplum" rolünü unutmuşçasına, karşıtı, düşmanı veya öteki tarafından yüklenen bu vazifeyi üstlenmişlerdir.

² http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/06/070619_rushdi_update.shtml (erişim tarihi, 20.03.2017)

Oysa Allah'ın gönderdiği; elçisinin tebliğ ettiği bu dinin deyim yerindeyse her zerresi güven üzerine inşa edilmişti. Şöyle ki;

✓ **el- Mü'min:** Allah'ın isimlerinden birisidir: Güven veren, emin kılan, koruyan.

✓ **el- Emin:** Rasulullah'ın sıfatlarının en başta gelenidir (Atay, 2007); kendisi henüz kutsal vazife ile görevlendirilmeden öncesinde bile insanların "Muhammedü'l-Emin" diye çağırdığı ve nitelediği bir insandır. Peygamberlik görevi verildikten sonra ise, zatı ile mücadele içerisinde olup her türlü düşmanlığı yapmaktan geri kalmazken bile düşmanları olan müşrikler onun "emin olma" vasfına hiçbir şekilde söz söyleyememişlerdir. Söz söylemek şöyle dursun her bir şeylerini emanet etmekte de, aralarında hakem olarak belirlemede de hiç tereddüt göstermemişlerdir.

✓ **Mü'min:** Müslüman olduğunu ikrar eden kişinin en temel vasfıdır ve güven anlamının kökü ile anlamdaştır. Yani *el-Mü'min'e* ve *el-Emin'e* güvenip teslim olmuş, onlara güvendiği gibi kendisi de güven veren olmuştur.

Hz. Peygamber güven toplumunu inşa babında;

* الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ *

"Müslüman, diğer Müslümanların, elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir." buyurmaktadır.³

Hz. Peygamber ve güven toplumu kavramsallaştırması bu üç noktadan Allah-güven ismi, peygamber-güven sıfatı, mümin-emin ol(un)an, kendisine güven duyulan, inanılan, iman edilen, itimat edilen vb.'den oluşmaktadır. Bu üçleme ele alındığında "güven" kavramının İslâm ile özdeşleşmiş, İslâm ile bütünleşmiş, güven olmazsa İslâm olmaz, İslâm olmazsa güven olmaz bir aşamaya gelmiş kavram olduğu görülür. Hülasa bu kavram Allah'ın kavramıdır, Resulullah'ın kavramıdır, İslâm'ın kavramıdır, Müslümanın kavramıdır. Hz. Peygamber'in hayatını takip ettiğimizde bu dinin nüzulünden önce ve nüzülü esnasında güven referanslı, güven eşgüdümünde ve güven merkezli inşa olduğunu görmekteyiz. Daha peygamberlik gelmeden önce kendine *el-emin* diye hitap eden Arap toplumu, peygamberlik geldikten sonra Resulullah'ın karşısında onun düşmanı olarak da *el-emin* demekten geri kalmamış ve her türlü düşmanlıklarına rağmen ona olan güvenlerini mal ve canlarını emanet ederek fiili olarak da göstermişlerdir. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisine de Hz. Peygamber'in hicreti esnasında rastlamaktayız. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Hicret öncesi akşamı Hz. Ali'den sadece yatağında kendisi yerine yatmasını istememiştir. Ondan aynı zamanda Mekke müşriklerinin kendisine emanet olarak bıraktıkları eşya ve mülkün listesini ve sahiplerini tek tek sayarak onlara teslim edilmesini istemiştir.⁴ Buradaki asil

³ Buhârî, *Sahîh*, "İmân", 4, 5 (10, 11); Tirmizî, *Sünen* "İmân", 12, (2629).

⁴ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرٍو، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: «لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ فِي الْهَجْرَةِ أَمَرَنِي أَنْ أَقِيمَ بَعْدَهُ حَتَّى أُوَدِّيَ وَدَانِعَ كَاتِبَ عِدَّةِ لِلنَّاسِ، وَلِذَا كَانَ يُسَمَّى الْأَمِينِ، فَأَقَمْتُ ثَلَاثًا كُؤْبَرًا، c. 3, s. 22).

davranış, sadece Hz. Peygamber'in *el-emin* vasfının eşi benzeri görülmeyecek boyutta oluşuyla izah edilebilir. Zira bir tarafta kendisini öldürmek üzere geleceklerin fenalığından kurtulmak üzere çaba sarf ederken, öte yandan bu kişilerin kendi üzerinde emaneten bulunan mallarını onlara teslim etmek gibi bir mükellefiyeti öncelemesi tarihte örneği görülmeyecek bir davranıştır.

Resulullah 63 yıllık ömrü boyunca ne sözünde ne düşüncesinde ne de fiil ve davranışlarında karşındakilere güven verici vasfından zerre kadar bir şey kaybetmemiştir. Bu aşama, bizi çok doğru olmasa da şöyle bir karşılaştırmaya sevk etmektedir. Bir yanda müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı tutumu; Hz. Peygamber'in onların tavır ve davranışlarını hiç dikkate almadan kendi kişilik, karakter ve inancının gereğini ne ise o şekilde davranmaktan hiç geri kalmaması; öte yanda günümüz Batı dünyasının İslâm'a/Müslümanlara karşı tutumu, Müslümanların güven bakımından peygamberlerine ne kadar layık oldukları dikkate alındığında islamofobi karşısında Müslümanların sorumluluğu çözülmesi gereken devasa bir problem olarak karşımızda durmakta olduğu görülecektir. Şöyle de denilebilir: Yedinci yüzyıl Arabistan müşriklerinin İslâm karşıtlığının 20. ve 21. yy. Batı dünyasının İslâm karşıtlığından daha az olduğunu söyleyemeyiz. Öyleyse bugün içinde bulunduğumuz islamofobik durumdan sadece Batı'yı ve Batılıları suçlayarak kurtulamayız. Bu süreçte biz Müslümanların da ne tür katkılarının olduğunu sorgulamak durumundayız.

Müslümanlara dinlerinin temel iki kaynağında (Kur'an ve hadisler) biçilen toplumsal ilişki ve davranış rolü, islamofobi üreticilerine kolay kolay fırsat vermeyecek türdendir:

İyiliği tavsiye edip kötülöklere engel olmak (Al-i İmrân 3/104, 110, 114; Tevbe 9/71, 112; Hac 22/41; Lokman 31/17); iyilikte yardımlaşma (Mâide 5/2.); iyiliği başa kakmamak (Bakara 2/264; Müddessir 74/6); kusurları affetmek (Al-i İmrân 3/134, 159; Mâide 5/13) fedakârlık yaparak diğer insanları kendi nefesine tercih etmek (Haşr 59/9), kötülüğü iyilikle ve güzellikle savmak (Ra'd 13/22; Müminûn 23/96; Kasas 28/54); insanlarla alay etmemek (Hucurât 49/11; Hümeze 104/1) fitne ve fesat çıkarmamak (Bakara 2/11, 27; Ra'd 13/25)

Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki, kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir başkasının da malını yemiştir. Bu kişinin iyilikleri, şuna, buna, öbürüne dağıtılır. Üzerindeki borçlar (haklar) bitmeden iyilikleri tükenirse, onların (haksızlık yaptığı kimselerin) günahlarından alınır, bu kişinin üzerine yüklenir ve böylece cehenneme atılır (Müslim, İmaret 118).

Kim (herhangi bir Müslüman'a canı, malı, ırzı yönünden bir) zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim (haksız yere Müslüman'lara husumet edip onlara) sıkıntı verirse Allah da ona sıkıntı ve zorluk verir (Ebû Davud, Akdiye 31).

İslâm'ın temel kaynaklarında Müslüman tanımlaması, Müslüman ahlâkı, Müslüman toplumsal ilişkileri bu kadar açık olmasına rağmen, günümüz Batı toplumlarında İslâm'ın bir korku ve nefret nesnesi olarak algılanmasında Müslümanların sorumluluğu var mıdır varsa ne boyuttadır?

Günümüz Müslümanlarının yaşadığı fiili durum ile İslâm'ın emir ve tavsiyelerinin uyumlu olup olmadığını gözlemlediğimiz ve bizzat müşahede eden tanıklarından dinlediğimiz birkaç örnek üzerinden değerlendirmek istiyorum:

Bundan birkaç yıl önce uzun yıllar Amerika'da yaşayan bir dostumuz Türkiye'ye geldiğinde Müslümanların oradaki durumları üzerine değerlendirme yaparken şöyle bir anekdot nakletmişti: Amerika'ya gittikten bir iki yıl sonra ikinci el bir otomobil almak istediğinde çevresindeki insanların kendisine Müslümanlardan değil, gayrimüslimlerden almalarını tavsiye ettiklerini ve bu tavsiye doğrultusunda bir Amerikalıdan aldığı aracın satıcısının aracı satarken aracın tüm kusurlarını tek tek saydığını ifade ettiler. Buna karşı Pakistanlı bir Müslümandan ikinci el araç satın alan bir arkadaşının Müslüman satıcının inancıyla ilgili her türlü değerleri referans göstererek yemin ile sattığı aracının satış sonrası birçok kusurunu fark ettiklerini ifade etmiştir.

Diğer bir örnekte ise şöyledir: Göçmen Müslüman kadınlar üzerine bir araştırma yapmak üzere Danimarka'ya gittiğimizde görüşme yaptığımız bir kadın grubunda 82 yaşında ve yaklaşık kırk beş yıldır Danimarka'da yaşayan Uşaklı bir kadın mülakat esnasında şöyle bir ifade kullanmıştı: *"Çalıştığımız iş yerinde 40 kişi olsa, 39'u Danimarkalı biri Müslüman olsa aynı yerde o 39 kişiden her biriyle tek başımıza kalmaktan çekinmeyiz, ama bizim Müslümanla aynı yerde tek başımıza kalmaktan çekiniriz"* demişti. Bu konu en az 5, en fazla 15 kadının bir arada olduğu 80 yaşından 20 yaşına kadar birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak Danimarka'da yaşayan farklı görüşme gruplarında gündeme getirilmiş ve hiçbir cevapta o ilk bilgiyi veren kadının söylediği ifadenin hilafına bir ifade ortaya çıkmamıştır. Ayrıca dolaylı olarak güven vermemekle itham edilen Müslüman erkek tiplmesi üzerine analizi derinleştirilmek için söz konusu erkeğin gündelik dini yaşayışıyla ilgili de sorgulama yapılmış; namazını kılan, orucunu tutan ve haramlardan kaçınan gibi değişkenlerle güvensizlik-dindarlık ilişkisi basit düzeyde de olsa ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak her hâlükârda sonuç değişmemiş *"Müslüman erkekle yalnız başımıza bir arada kalmaktan çekiniriz ya da korkarız."* cevabı alınmıştır.

Lisansüstü çalışmalarını tamamlamak üzere uzun süre İngiltere'de kalan bir meslektaşım da Müslümanların zaman algısı konusunda şöyle bir vakıayı nakletmişti. Müslüman öğrenciler herhangi bir etkinlik düzenleyeceklerinde afişin zamanla ilgili bölümünün altına ısrarlı bir not olarak her defasında şöyle yazmaktadırlar: *"Lütfen Dikkat: Batılı Zamanlamasına Göredir, Müslüman Zamanlaması Değil!"* Dostumuza bunun ne anlama geldiğini sorduğumda, *"Etkinlik tam zamanında başlayacak, gecikerseniz kaçırırız!"* demek olduğunu ifade etti. Zaman

ontolojisini beş vakit namazla sağlamaya çalışan bir dinin müntesipleri olarak düşmanımız olduklarını zannettiğimiz Batılıları, zaman disiplini konusunda örnek almak durumunda kalmamızda Batı'nın katkısının ne olduğunu takdirlerinize sunmak isterim.

Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanların kendi aralarında yaşadıkları ve Batılılar şöyle dursun kendi aramızda bile inandığı dinin gerektirdiği güven verme vasfına hiç de layık olmayan bu gözlem ve anekdotlara ilaveten ülkemizde yaşadığımız bir tecrübeden de örnek vermek isterim:

2006 yılının Nisan ayının son günlerinde Şanlıurfa'da düzenlenen bir sempozyuma katılmak üzere gelmiş olan emekli bir ilahiyat fakültesi profesörü hocamız, sabah namazı için Dergâh Camii'ne gittiğinde sabahın alaca karanlığında orta yaşlarda birkaç kadının tek başına camiye geldiğini, o kadınların herhangi bir endişe duymaksızın sabahın o saatinde gelebilmelerinin şehrin güvenliği açısından gurur verici, güzel bir gösterge olarak ifade etmişlerdi. Hocamın bu takdir ve hayranlığını görünce ben "*Hocam bunların bir Müslüman toplumunda sıradan bir davranış olması gerekmez mi?*" diye sorduğum soru ile diyalogumuzu başka bir mecrada devam ettirmiştik.

Bu örnekleri çok daha fazla artırabiliriz. Bunun aksi olarak "islamofobi" dediğimiz tutumda, Batılıların İslâm'a ve Müslümanlara karşı olumsuz tutumlarının, ön yargılarının örneklerini de istemediğiniz kadar bulabiliriz. Ancak İslâm ve güven-güvensizlik meselesinde ister Müslümanların lehinde ister aleyhinde bu örneklerin hiçbirisi günümüz İslâm/Müslüman dünyanın durumunu haklı çıkarmaz ve bu örneklerle Müslümanlar İslâm'ı temsilden çok uzak kalmaktadır. Esasen İslâm'ın oryantalizm, terör ve fobi kavramlarıyla birlikte anılması gibi İslâm'a yönelik olumsuz algılarda günümüz Müslümanlarının vebalini, Müslümanların İslâm'a ters anlayış ve davranışlarını en iyi özetleyen tespiti, o çok eleştirdiğimiz Batı'nın önyargısız Marksist düşünüründe buluyoruz. Terry Eagleton, İslâm hakkında şu değerlendirmelerde bulunur:

'Teslim olmak' anlamına gelen *İslâm*, temel ilkeleri merhamet, eşitlik, şefkat ve yoksulların koruyuculuğu olan Allah'a tümüyle kendini adamayı gerektirir... Şiddet karşıtlığı, cemaat ve toplumsal adalet, teolojik spekülasyona özellikle kapalı olan İslâmi inanç sisteminin kalbinde yatar... Zamanımızda petrol zengini otokratlarla kadın taşlayıcılarının, faşist kafalı mollalarla cani yobazların doktrini haline gelmiş olan, aslında işte bu hayranlık verici inanç sistemidir (Eagleton, 2004; 181).

Sonuç olarak, çağdaş Müslümanların tipik toplumsal ve kişilik tepkilerinden olarak, durumlarını izahta sıklıkla başvurduğu yol olan zıtlık üzerinden kendini tanımlama savunmasının islamofobiye uygulanmasının çok doğru olmadığı kanaatindeyim. Postmodern düşünürlerin terminolojisi ile ifade edersek, ikili karşıtlık (binary opposition) üzerinden problemlerimizi izah etmek ve bir savunma

mekanizması geliştirmek maalesef mümkün olmadığı gibi, ikna edici de değildir. Dolayısıyla “Niçin bu (güvensiz) haldeyiz?” sorusunun cevabı, alışageldiği şekilde, “kahrolası Batı, Siyonist tuzaklar ve onların yerel uşakları yüzünden.” sloganı değildir. (Atay, 2012; 16-18) Batı, elbette bir imaj inşası peşindedir ve bunun da gereklerini yapmaktadır. İslamofobi icadı da bunlardan biridir. Ama bu inşada modern çağdaş Müslümanlar olarak bizim katkımız da hiç yadırganmayacak ölçüdedir. Bu bağlamda, hangi Tanrı’ya inandığımızı, nasıl bir peygambere tabi olduğumuzu ve ne tür bir mümin olduğumuzu yeniden gözden geçirerek bulunduğumuz her ortamda güven inşasında üzerimize düşen her türlü görevi yapmak durumunda olduğumuzu vurgulamak isterim. İsmet Özel’in yerinde tespitiyle “hak” yemenin “sol elle yemek kadar” dikkat çekmediği bir ülkede yaşıyorsak,⁵ temel suçlu karşı tarafta duran Batı/lı değil kendimiziz; onları suçlamak yerine kendimize bakmak ve yine Özel’in ifadesi ile “dişlerimiz arasındaki ceset”leri (Özel, 2016; 227-228) yoklamak zorundayız. Bu cesetler bizi “tahrik” etmeli ve kendimize getirmelidir. (Özel, 2016; 167-18).

Sonuç

Tomas Hobbes’in “İnsan insanın kurdudur.” özdeyişi insan ilişkileri kadar topluluklar arası ilişkileri de iyi özetleyen bir söylemdir. Hristiyan dünyası ile İslâm dünyası arasındaki ihtilaflar yüzyıllardır sürmektedir. Bu ihtilafı Samuel Hungtinton’un “medeniyetler çatışması” kavramlaştırmasıyla kısaca ifade etmiştir. Bu söyleme karşı her ne kadar “medeniyetler ittifakı” “dinler arası uzlaşısı” gibi söylemler geliştirilmeye çalışılsa da fiiliyatta medeniyetler arası veya dinler arası çatışma ya da rekabet gizli ya da aleni devam etmektedir.

Dünyanın en büyük dini kitesini oluşturan bu iki topluluk (Hristiyanlar ve Müslümanlar) arasındaki ihtilaf, farklı dönemlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Ancak bunun en sinsi ve en sert olanı son çeyrek yüzyılda dünya gündemini işgal eden “islamofobi” olmuştur. İslamofobi kabaca bir topluluğun diğer topluluğa karşı taşıdığı korku psikolojisine dayansa da sonuçta topluluklar arası çok büyük bir güven problemi doğurmuştur. Bunda kimin suçlu ve sorumlu olduğu meselesine gelince, güven karşılıklılık (mütekabiliyet) esasına dayalı bir kavramdır. Hem güven duyanın hem de karşı tarafa güven verenin sorumluluğu ve fedakârlığını ihtiva eder.

Son yıllarda Batı dünyasının İslâm’a/Müslümanlara karşı büyük bir güvensizlik içerisinde olduğunu, söz konusu güvensizliğin “islamofobi” adı altında Müslüman korkusunu aşırıp, İslâm ve Müslüman nefretine doğru evrildiğini, üzülen ve endişe ile takip etmekteyiz. Bu sürecin temelinde şüphesiz ki yüz yıllardır süregelen rekabetin, çatışmanın, önyargıların, art niyetlerin, kısaca aleni ya da gizli hesapların var olduğunu biliyoruz. Ancak karşılıklı ilişkinin neticesi olan

⁵ <https://benatalislam.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/> (erişim: 11.04.2017).

güven meselesinde, muhatabına güven vermek mükellefiyeti olan Müslümanlara da önemli görevler düştüğü, ya da söz konusu güvensizlikte Müslümanların sorumluluğunun da sorgulanması, öz eleştiriye tabi tutulması gerektiği göz ardı edilemez. Bu güvensizliğin aşılabilmesi için: i) Batı toplumlarının yönetici, medya ve sivil toplum kuruluşlarının tüm toplumsal katmanların önyargularından kurtulacak bir sorgulamaya ihtiyacı bulunmaktadır. ii) Müslüman toplumların önce kendi inançlarına ne kadar bağlı olduklarını, inançlarının gereklerini yerine getirip getirmediıklarını ciddi bir biçimde sorgulamaları, sonra da evrensel insani değerlerden uzaklaşmadan sorunlarını hukuk sınırları içerisinde çözümleyecek bir bilince erişmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Amin, Samir (1993). *Avrupa Merkezilik*. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ataman, Kemal – Er, Tuba (2008), *İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2.
- Atay, Rifat (2007), “Peygamber Varisi Mevlâna: İnsan Sevgisi Merkezli Çoğulcu Bir Okuma Denemesi,” *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, 113-122.
- Atay, Rifat (2012), *Ernst Troeltsch’un Din Felsefesi*, Yayınevi Yay., Ankara.
- Buhâri, İman, 4, 5 (10, 11); Tirmizi, İman, 12, (2629).
- Çebi, Murat Sadullah (2015), İsviçre’deki Minare Karşısı Referandum Afişlerinde İslamofobi’nin Söylemsel İnşası, *Bilig*, Sayı, 73, 99-140.
- Değirmenci, Gamze, (2010), *Avrupa’da İslamofobi Algısı Üzerine*, Bilgesam Raporu.
- Eagleton, Terry (2004), *Kuramdan Sonra*, çev. Uygur Abacı, Literatür Yay., İstanbul.
- İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, c. 3, s. 22.
- Kirman Mehmet Ali (2016), *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Lean, Nathan, (2015), *İslamofobi Endüstrisi*, çev., İbrahim Yılmaz, DİB Yay., Ankara.
- Özel, İsmet (2016), *Erbain*, Şule Yay., İstanbul.
- Said, Edward W. (2001), *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*. Çev. Berna Ünler. Metis Yay., İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003), “Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri”, *Dünya Sistemi*, Der. Frank, G. Gills, B., İmge yay., Ankara.

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/dun-barbar-turkler-bugun-islamofobi-2065935> 232.03.2017.
- <https://benatalİslâm.wordpress.com/2016/12/22/husn-u-zan-kalemiz-ne-durumda/> (erişim: 11.04.2017).

Islamophobia and Surveillance Directed at Muslims in the West

Zeynep Serap TEKTEN AKSÜRMELİ*

Abstract:

Increasing surveillance directed at Muslims after 9/11 is among the mostly studied issues in the surveillance literature. Many studies show that surveillance directed at Muslims is intensified in the name of national security measures. Increasing surveillance makes the Muslims in the West live more anxiously and causes negative discrimination against Muslims. The Islamophobic practices affect the Muslims living in the West and Muslims who travel to West for various reasons.

Muslims are seen as the most “suspected” individuals especially in crowded places such as airports, shopping malls, entertainment centers. Muslims who carry Islamic symbols are searched more carefully or paid more attention in crowded places. The surveillance directed at Muslims is justified for the so-called national security necessities. Security forces and media claim that the surveillance directed at Muslims stems from “objective” reasons, however, the biased assumptions regarding religion and culture shape the sphere of surveillance. The discriminatory and accusatory “surveillance discourse” is also reinforced by the media images and populist politicians.

This study aims to figure out the intersection points of Islamophobia and surveillance practices. For this purpose, the surveillance practices directed at Muslims in the West are mentioned briefly in the article. The main axis of the study is the Islamophobic assumptions underlying the increasing surveillance of Muslims in the West. In this article, gender aspects of Islamophobia are also addressed. “Gendered Islamophobia” concept is elaborated in this context. The intensity and type of surveillance changes according to gender because of the different dressing styles. The Muslim women, who prefer to veil, become more easily identifiable because of the headscarf, hijab, turban etc. Moreover, in gendered Islamophobic discourses, Muslim women are usually portrayed as “oppressed”, while Muslim men are presented as “oppressors”.

Surveillance includes unequal power relations between the surveillant and the surveilled. Being the object of the surveillance reflects a power relation in which the person who surveils can exercise power on the surveilled. This article points out the role of Islamophobia in portraying Muslims as “threat” as well as attracting attention to hierarchical power relations embedded in surveillance practices directed at Muslims.

Keywords: Islamophobia, gendered Islamophobia, surveillance, terror, post-9/11 period.

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, tektenzey@gmail.com.

İslamofobi ve Batı'da Müslümanlara Yönelen Gözetim

Özet

Gözetim sosyolojisi literatüründe özellikle 9/11 saldırıları sonrasında artış gösteren çalışma konularının başında Müslümanlara yönelik artan gözetim gelmektedir. Birçok çalışma ulusal güvenlik gerekçeleriyle artan gözetimin özellikle Müslümanlara yöneldiğini ortaya koymaktadır. Artan gözetim, Batı'da yaşayan Müslümanların gündelik hayatlarını daha kaygılı geçirmelerine ve ayrımcılığa uğramalarına neden olmaktadır. Bu durumun Batı ülkelerinde yaşan Müslümanları ve çeşitli nedenlerle Batı'ya seyahat eden Müslümanları etkilediği bilinmektedir.

Batı'da Müslümanlar özellikle havaalanları, alışveriş merkezleri, eğlence merkezleri gibi kalabalık ortamlarda en "şüpheli" kişiler olarak görülmekte ve güvenlik gerekçeleriyle gözetim özellikle Müslümanlara yöneltilmektedir. Müslümanlıkla ilişkilendirilen kıyafet ve simgelerin taşıyıcılarının daha fazla "aranması", bu kişilere "dikkat edilmesi", bu kişilerden daha fazla şüphelenmesi gerektiği algısı yaygındır. Güvenlik güçleri ve medya Müslümanlara yönelik artan gözetimin "objektif" nedenlerden kaynaklı olduğunu iddia etmekteyse de din ve kültüre dair önyargılı varsayımların gözetim alanını şekillendirdiği bilinmektedir. Müslümanlara dair yaratılan dışlayıcı ve suçlayıcı "gözetim söylemi" medyanın kullandığı imajlarla ve populist politikacıların söylemleri ile de desteklenmektedir.

Bu çalışma, islamofobi kavramıyla gözetim sosyolojisi alanını birarada incelemeyi ve kesişim noktalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Müslümanların Batı'da hangi gözetim pratiklerine maruz kaldıkları makalede değinilen konular arasındadır. Batı'da Müslümanlara yönelik gözetimin artmasının altındaki islamofobik varsayımlar makalenin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, islamofobi ve gözetim ilişkisinin toplumsal cinsiyet boyutlarına da değinilmiştir. Literatürde "cinsiyetçi İslamofobi" kavramıyla ifade edilen süreçler de ele alınmıştır. Müslüman kadınlardan örtünmeyi tercih edenler kullandıkları eşarp, başörtü, türban ve hicab gibi kıyafetler nedeniyle daha ayırt edilebilir ve görünür olmaktadır. Kadın ve erkeklerin kıyafet farklılıkları nedeniyle günlük hayatta gözetime maruz kalma şekilleri ve sıklıkları değişmektedir. Cinsiyetçi İslamofobik söylemde Müslüman kadınlar genellikle "baskılanmış" olarak resmedilirken, Müslüman erkekler is "baskılayan"lar olarak temsil edilmektedir.

Gözetim, gözetleyen ve gözetlenen arasında eşitsiz bir güç ilişkisinin olduğu bir olgudur. Gözetimin nesnesi olmak gözetleyenin, gözetlenen üzerinde güç uygulayabileceği bir pozisyonu ifade eder. Bu makale, islamofobinin Müslümanları "tehdit" olarak göstermedeki rolünün yanında, Müslümanları gözetimin nesnesi olarak hiyerarşik olarak daha alt bir pozisyonda konumlandırıldığına da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, cinsiyetçi İslamofobi, gözetim, terör, 9/11 sonrası

Introduction

In September 2015, a school boy aged 14 was handcuffed and arrested in Texas, USA for bringing an alleged homemade hoax bomb to school¹. His name is Ahmed Mohamed and the alleged hoax bomb was his science project, it was a homemade clock. After this tragic event, he received many invitations from politicians and public figures including Barack Obama, the President of USA, and many of others tweeted about him to give support². He even met with the Prime Minister of Turkey at that time³. However, this event made it very visible that Islamophobia is embedded in the everyday life of the USA.

The attacks on September 11, 2001 (also referred to as 9/11) is usually stated as a turning point for Islamophobia and the surveillance studies. Especially after 9/11, one of the crucial elements defining the Muslim identity in the West has become "terror". Many individuals claiming a Muslim identity or carrying the symbols of being a Muslim (beard, headscarf, hijab vs.) feel the need to show that they are not "terrorists". The main motive of surveillance after 9/11 is "suspicion" (Lyon, 2001: 9). The fear and suspicion are closely related themes, Islamophobia as "fear of Islam" is one of the sources of the surveillance directed at Muslims. That is to say, Muslim communities living in the West are affected from 9/11 attacks in a negative way. 9/11 is the most important event that affects the Arab Americans. After 9/11, Arab community attracted a great deal of attention from public, people with Arab background needed to reconsider and reevaluate themselves in the society (Salaita 2005: 151). After 9/11, Arab and Muslim people are subjected to discriminatory practices in the USA such as detentions without charge and trial (Lyon, 2001:76). The security-based discourse regarding Islam is very much influenced from the statements of politicians and the media.

Along with this, terrorist attacks associated with Islamic State of Iraq and Syria⁴ (ISIS) took many lives⁵. However, it is not just Western countries affected from terrorist attacks. In October 10, 2015 in Ankara, two bombs exploded and caused the death of 102 people, this attack is said to be associated with ISIS. In addition, in June

¹ Follow the links for details: <http://time.com/4079766/ahmed-mohamed-clockmaker-president-obama/>
<http://edition.cnn.com/2015/09/16/us/texas-student-ahmed-muslim-clock-bomb/index.html>
<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/ahmed-mohamed-texas-police-knew-he-didnt-have-a-bomb-but-arrested-him-anyway-10507254.html>

² Follow the link for details: https://www.washingtonpost.com/news/speaking-of-science/wp/2015/09/16/president-obama-tweets-in-support-of-istandwithahmed/?utm_term=.30121cfc2b0

³ Follow the link for details: <http://aa.com.tr/tr/yasam/davutoglu-elindeki-saat-bomba-sanilarak-abd-degozaltina-alinan-musulman-ogrenci-ahmed-ile-bir-araya-geldi/320941?amp=1>

⁴ "DAESH" is the acronym of the arabic phrase al-Dawla al-Islamiya al-Iraq al-Sham (Islamic State of Iraq and the Levant). Some experts and the world leaders prefer to use this phrase. Since the more commonly used name of this group in the literature and the media is ISIS, ISIS is preferred in this article.

⁵ Follow the link for details: <http://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html>

28, 2016, at the Atatürk Airport in Istanbul, 44 people were killed and many others were injured, again these bombings are carried out by the alleged ISIS members. Lastly, on the New Year's Eve in 2016, 39 people were killed by a shooting in Reina night-club in Istanbul. Citizens of Tunisia, Lebanon, India, Jordan and Saudi Arabia were among the victims along with the citizens of Israel, France and Belgium.⁶ The purpose of presenting these cases is to attract attention that the fear of terror is not limited to the western world. However, there is an unhealthy tendency to fear from the Muslims in general despite the fact that Muslims are also the targets of the terror. In line with this perspective, this study aims to present a discussion about Islamophobia and the everyday surveillance of Muslims in the West. A discussion on the intersection points of Islamophobia, the everyday surveillance and discrimination of Muslims in the West are presented in this study.

Islamophobia in the West

The term Islamophobia, simply meaning the fear of Islam and implying a form of xenophobic reaction against Muslims, is used frequently to describe the recent prejudice and antagonism towards Islam and Muslims (Rana, 2007: 149). In Islamophobic discourse, Islam is misevaluated as religion of terrorism and backwardness, as having an anti-democratic tendency, and a very patriarchal character.

Islamophobia emerged as a widely used concept in late 1990s with a report namely "Islamophobia: A Challenge for Us All" by a British NGO Runnymede Trust in 1997 (Bleich, 2012:180). Although Islamophobia has historical roots, mostly latest developments increased its prevalence. Especially 9/11 attacks of Al-Qaeda are stated as a turning point that caused increasing discrimination acts towards Muslims and provoked biased opinion on Islam (Inman, McCormack & Walker, 2012:111; Doyle & Ahmad, 2013: 167). Today, ISIS threat further feeds the Islamophobia in all over the World. However, it must be added that although increasing terrorist attacks accelerate the Islamophobic sentiments in the West, it is not just related to terrorism but also to orientalist and ethno-centric assumptions about Islam and Muslims. Said (2016: 11-12) points out the place of East in defining European identity in orientalist thinking, stating that the East is the cultural opponent and the strongest "other" figure of the West. The East descriptions are useful in defining European identity because the East is presented as the opposite of the West (Said, 2016: 11-12). Since East and Islam are presented as the anti-thesis of the West, and the comparison of the East and West is used in the Western identity formation, blaming the "Middle Eastern" and "Muslim" for increasing terror threat becomes functional. Identification of the Islam and blaming Muslim people with organized terrorist activities become a

⁶ Follow the link for details: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38645787>

way of protecting “Western identity” in the face of increasing unrest in the Western society.

Since there cannot be a single origin of Islamophobia, possible compound factors can offer some explanation on the issue of rising Islamophobia in the world. Along with the identification of terror with Islam and having orientalist tendencies, some other factors are also related to increasing Islamophobia in the West.

Migration is one of the important factors related to increasing Islamophobia. Poverty and other factors have accelerated Muslim migration to Western countries and this influx of immigrants increased the xenophobic hatred and discrimination directed at migrant populations, Muslims in particular (Rana, 2007: 149,159). Especially in recent years with the war in Syria, migrant populations try to reach Western countries in search of a better life. The cultural and religious confrontation, which is experienced because of the recent migration wave, are among the factors affecting rising Islamophobia.

Another factor contributing to intensification of Islamophobia is the populist discourse in the West. Right wing conservative political movements in Europe attack Islam and misinterpret some facts to enhance their political power (Havez, 2014: 479). They develop an anti-Islam discourse at the expense of increasing hatred and discrimination against Muslim minority. Blaming Muslim migrants for increasing unemployment and terrorist attacks is a way of gaining political support. Right wing populist politicians base their arguments on a kind of “clash of civilizations” argument once formulated by Samuel Huntington in 1998. Moreover, Bayoumi (2015) states that not only right-wing conservatives but also liberals and even some groups of leftists are using anti-Islam sentiments and arguments for political purposes.

Along with the increasing migrant population and populist tendencies, media discourse is also influential in increasing Islamophobia. The media is a powerful tool in shaping the public opinion and assumptions regarding the Muslim migrant communities. Continuous broadcasts on media about Islamist terrorist groups consolidate negative image of Islam and this results in discrimination of Muslims (Von Sikorski, Schmuck, Matthes & Binder, 2017: 826-827). The images of Arabs, Muslims and people with Middle Eastern origin are usually portrayed as “wholly evil and warlike” and there are rarely positive images of those group of individuals in the media (Perry and Poynting, 2006: 5). The image of Islam is harmed through Western media by ignoring the distinction between Islam and terrorism (Perry, 2014: 76). The impact of the media on shaping the assumption of the public is huge especially after 9/11. Spigel (2004: 242-245) gives an important example, a serial namely *The West Wing*, on the importance of media after 9/11 context. After 9/11, the episode of *The West Wing*, broadcasted on October 3, 2001, was about a group of high school students who caught in the White house because of a terrorist attack. During this episode, the Middle East’s antagonism towards the West is mentioned.

Moreover, in this episode, some “cultural customs of Islamic fundamentalists” such as forced veiling of women, are confronted with the Western culture. Spigel evaluate this tendency on this important episode as “an ethnocentric celebration of American cultural superiority” (2004: 242-245).

Gendered Islamophobia

Although Islamophobia affects almost all Muslims in the world, the frequencies and the nature of discrimination and surveillance directed at individuals vary according to gender. That is to say, Islamophobia has a gender side. The concept *gendered Islamophobia* is useful to understand the different impacts of Islamophobia on women and men especially in Western World. This concept reflects the intersectionality of gender, race and religion, and in some contexts class. The bans on different forms of veiling in public spaces in the West are among the most visible forms of reflection of the gendered Islamophobia. Although the definition of veiling in Islam is a debated issue, some forms of dressing are usually directly seen as Islamic symbols in daily life. The veiling practices of Muslim women are usually seen in the form of the “hijab, burqa, and nikab, headscarves and shawls” and all these forms are recognized as “veiling” (Renne, 2013, as cited in Rasmussen, 2013: 237). But, veiling also may refer to a way of dressing in which “the face and body are wholly or partially hidden” (Rasmussen, 2013: 237). The veiling and dressing practices make Muslim women more identifiable and visible, therefore, more vulnerable to discrimination and surveillance in everyday life. Moreover, as Perry points out women are even more vulnerable to violence due to prejudice (2014: 79). Although there are some codes of appearance associated with being a Muslim man and having an Arabic or Middle Eastern origin, in general, Muslim men have less differentiable dress codes compared to Muslim women.

Gendered Islamophobia also refers to the way of thinking that Islam has a patriarchal character, as a result, it should be condemned. One source of suspicion against Muslim people is so-called ‘undebatable oppression of women’ in the Muslim community. Rasmussen points out a common way of thinking in the West that all veiled women are thought as oppressed or forced to veil, which implies a cultural deficit (2013: 238). Mirza makes a similar point and argues that in the West the heterogeneity, complexity, and individuality of Muslim women are ignored and biased categories of “oppressed” and “dangerous” created to define Muslim women (Mirza, 2013: 313). These arguments ignore the feminist movements in Muslim communities as well as personal meanings attributed to veiling. Especially in the West, veiling can be a form of expressing identity. As Mirza states, the veil is an “identity site” of Muslim women in Britain and Europe (2013: 313). Jailani expresses that the anti-veiling thoughts stem from the “white savior complex” in the West, which expresses the white western people’s attempts of ‘save’ or help others with different color or ethnic origin (2016:54). However, the Muslim women, especially

those who prefer to veil, are subjected to discriminatory behaviors in the West such as the unequal access of employment and bans of veiling in public space. Stereotypes are affecting the lives of Muslim women in Europe (Mirza, 2013: 303). Muslim women, who are not in line with the Western codes of ideal women, considered as 'others' in Western World (Perry, 2014: 79).

Another aspect of gendered Islamophobia is the demonization of Muslim men. In the West, there is a tendency to see all the Muslim men as conservative, authoritarian, religious, violent, and oppressive, whereas Muslim women are seen as being oppressed in all spheres of life and always wearing a form of veiling (Sadek, 2017: 204-205). In this line of thought, two key defining elements of Muslim identity are "backwardness and danger" (Sadek, 2017: 204-205). "Backwardness" usually makes reference to alleged violent and oppressive character of Muslim men, and the strictly patriarchal culture among Muslim communities, whereas "danger" refers to suspicion towards Muslims as potential terrorists. Sadek argues that the heterogeneity and individual differences among the Muslims are ignored as well as the historical changes across time (2017: 204-205).

The discussions on Muslim women's oppression, veiling, and patriarchy in Muslim communities are very important for the transformation of Muslim women's position and community improvement. However, the discussions fed by gendered Islamophobia do not serve the positive purposes, on the contrary, it may cause reactionary responses among Muslim communities or hurt Muslim women by discriminatory practices. My aim is not to underestimate the oppression of women or ignore some problematic aspects of position of women in Islamic geography but just to express that the patriarchal practices and the oppression are not the only meaning of the veiling for the Muslim women or the problem of oppression of women is not exclusive to Islamic geography.

The Intersections of Islamophobia and Surveillance: Loss of Privacy, Social Sorting and Power Relations

Surveillance is a "routine and focused attention to personal details for the purposes of influence, management, care, and control" (Lyon, 2006: 403). The increasing surveillance with the help of developed technology is a worldwide issue. However, not all citizens and migrants are subjected to same amount of surveillance. Some categories of people are seen as more "dangerous" and subjected to greater amount of surveillance. As Levi and Wall (2004: 203) state security agencies lean on the public support for increasing surveillance and the opposition to it is usually silenced. What this study argues is that one of the sources that feeds the "public support" is Islamophobia in Western societies. Moreover, there is an institutional culture in which Islamophobic assumptions are embedded in.

While some authors see developing surveillance technologies and decreasing privacy as something concerning, some others argue that increasing surveillance and data-veillance (surveillance by data) are something positive because these technologies makes the life easier (Lyon, 2010 :20). Lyon indicates that the concept of privacy itself is “historically and culturally relative”, in some cultures such as Chinese and Japanese personal space in western sense is limited (2010: 20). Although the sense of privacy is relative, the violation of privacy of individuals without their consent, is still problematic. Moreover, the cultural responses to violation of privacy in close family settings are very different from the violation of privacy by strangers or state. In this context, violation of privacy of Muslims reflects an unequal power structure based on ethnicity and religion. The unequal power relations are not only between state (and other organizations as surveillant) and the individuals (surveilled) but also between the surveilled groups of people because, individuals from different backgrounds are exposed to different levels of violation of privacy.

Privacy is the processes of “to decide when, how and to what extent that information is communicated to others” (Westin 1967, as cited in, Lyon, 2010: 20). Therefore, the context in which the privacy is discussed, is important. In some contexts, individuals can focus on the benefits in exchange for giving up the privacy. However, in some other cases, privacy is violated without any consent, as in the case of the period after 9/11. Giving up privacy on the information about the shopping tendencies does not have the same consequences with being forced to give information about the personal details in the context of terror threat. In some cases, personal information is retrieved without the knowledge of the person so the individuals even are not aware of the violation of privacy. Moreover, the only problem is not only violation of privacy of the Muslim individuals but also collection of personal details and classification of individuals into certain categories.

Social sorting and Reflection of Power Relations

Personal data collected through surveillance systems are processed and these systems identify certain groups. Sometimes these categories may be certain consumer groups who are being provided certain exclusive services and sometimes certain potential “treats” for society (Lyon, 2006). The surveillance systems’ coding mechanisms use some categories fed by biased information (Lyon, 2005:2), meaning that these categories are not just technical issues. As Lyon states, power relations are embedded in all surveillance processes (2010: 3). The values prevalent in the society shape the information the assumptions of surveillance systems, and the target population from which the information to be collected. These systems and the processes are not free from the power relations. On the contrary, these are the reflection of hierarchies and power relations prevalent in the society. Race, ethnicity, class, gender and religion are the basic elements that shape the power relations in personal and institutional level. Concerning the Islamophobia debate, all these four

elements are very relevant in analyzing the power relations, and the reflection of these relations in the field of surveillance.

One reflection of the power relations is *social sorting*. Information collected through various surveillance mechanisms are sorted and some profile categories are created through this way. These categories are not merely data sets, they have social consequences (Lyon 2001), everyday life and life chances of individuals are affected by these categories (Lyon, 2005: 2), the groups which are created by social sorting “can be treated differently” (Lyon, 2006: 399). Lyon also points out the difference of the social sorting perspective from Foucault’s surveillance understanding in which surveillance affect all citizens equally (Bigo and Guild, 2005 :3, as cited in Lyon, 2010: 10). Social sorting and surveillance are not only used for terror prevention activities, but also in sorting of individuals into categories of ‘desirable’ and ‘undesirable’, in a sense “who needs to be controlled and who is free of that control”, the individuals who need to be controlled are usually foreign workers, immigrants and asylum seekers (Lyon, 2004, as cited in Lyon, 2010: 10).

One example of the different treatment by social sorting is ‘no-fly-lists’ which are created on the basis of information about ethnicity, religion, and country of origin (Lyon, 2010: 26-27). Lyon points out that after 9/11, Arab or Muslim travelers are paid extra attention. Especially young Muslim men’s usage of internet, phone calls, financial transactions, travelling information are monitored, and as a result, the complaints regarding discrimination of young Arab men and Muslims has increased (Lyon, 2001; 100). For example, the monetary transactions are also monitored, sending money for the remaining family members and voluntary philanthropic organizations in the country of origin, is seen as problematic especially for Muslims because of the suspicion of funding terrorists in these countries (Lyon, 2001:51). Lyon points out that it is the discriminatory practices coming as a consequence of surveillance are more problematic than the surveillance itself (2005:2).

Today, surveillance systems are using biometrical information to create “biological profiles” to regulate traveling (such as creating ‘no-fly-lists’), monetary transactions and employment information, these technologies are not free from racist and colonial ‘anthropometric’ tendencies (Lyon, 2010: 26-27). These surveillance policies create some advantaged categories such as “trusted travelers” or disadvantaged categories such as “people of Middle Eastern appearance” (Lyon, 2006: 406). That is to say, the people with “Muslim-Arab” origin are subjected to “racial’ profiling” (Lyon, 2001:50). One of the most striking examples of classification of personal data on “racial criteria” had taken place in South Africa under apartheid system, in this system population data had been used to exclude black population from opportunities in different structures (Lyon, 2010: 22). Lyon also points out that social sorting may not have an ill intention at the beginning of surveillance process, however, it still has an effect on the life-chances of the individuals (Lyon, 2010: 24). The consequences of the social sorting can be very grave especially in the field of criminal justice because the new tendencies in criminal systems are assessing

'dangerousness' (Feely and Simon 1994: 180, as cited in Lyon, 2010: 25). That is to say, new trends in the justice system are based on the 'risk assessment' rather than the hard-core evidences especially after 9/11 (Lyon, 2010: 25).

Another dimension that makes the social sorting more problematic is that the categorization codes usually are not under public scrutiny, especially when these codes are presented as national security measures (Lyon, 2010: 31-32). This dimension points out the transparency problem in criteria setting process in defining who is suspected.

Surveillance by state is just one form of the suspicion directed against Muslims or people with Middle Eastern origin. Surveillance of everyday life by neighbors, co-workers, social workers or other people with whom those individuals have face-to-face contact is another form of being under scrutiny.

Lyon states that creating "categories of suspicion" has been augmented after 9/11, this process makes all individuals "surveillors" (2001:10). Since all individuals in the society have the potential to gaze other people, the individuals who are in the "categories of suspicion" are under constant surveillance of others in the daily life. As Lyon states, any behavior and even "doing nothing" can be seen as suspicious (Lyon, 2001:51).

An example of surveillance of Muslims in the daily life by face-to-face interaction is the Prevent programme in Britain. The program, Prevent, "The Preventing Violent Extremism" is stated to aim to identifying young Muslim who are deluded and inclined to radical Islamist ideologies and groups (Lavette, 2014: 495). This program implies that Muslims, especially young Muslims, are seen as potential terrorists and they are needed to be intensively surveilled by all agents of the society who can access them. This programme is implemented by two successive governments in Britain. The "Prevent" agenda enables us to see the "institutionalized Islamophobia" in Britain (Lavette, 2014:544). The Prevent programme reflects that Muslim communities are understood as "potentially problematic" so that constant surveillance should be exercised by encouraging involvement of social welfare workers, teachers, youth workers, voluntary sector organizations and other social local community members as agents to surveil any potentially suspicious case among Muslim community members (Lavette, 2014: 491-493). This program sets targets for people who have face-to-face interaction with community members to collect information about "people who were being influenced by 'Islamic extremism'" and demands reporting the intelligence to the government (Lavette, 2014: 505). However, Lavette also adds that the definitions of "extremist" behavior are not clear (Lavette, 2014: 547). With this policy perspective, British governments make welfare workers, health and education professionals and voluntary sector workers "'soft' policers" of vulnerable Muslim communities which include poor sections of society such as Pakistanis and Bangladeshis (Lavette, 2014:508, 547-549). These policies have the

potential to further estrange the Muslim populations who already experience problems due to the bias directed to them (Lavette, 2014: 547).

Conclusion

It is important to place the Islamophobia debate into a broader frame; this study aims to discuss Islamophobia in the context of surveillance and power relations embedded in surveillance practices. There are many Muslims who are citizens of Western countries, also, there are individuals who do not hold a citizenship status but live in the West or travel to Western countries for some reason. All these groups are affected negatively from the Islamophobic assumptions and practices. In this study, the concepts of Islamophobia and gendered Islamophobia has been addressed, and these concepts are elaborated in the context of surveillance directed at Muslim individuals in personal and institutional level.

After 9/11, increasing surveillance in the name of national security is discussed within the loss of civil liberties and loss of privacy. Increasing security measures harm the privacy of individuals, however, terrorism fear of the public is manipulated to justify the increasing surveillance. Security vs. privacy debate becomes more important for the Muslim populations in different countries because the increased surveillance mostly target Muslim population. Because of the the massive growth of surveillance systems in the world, the "end of privacy" debate became very common (Lyon, 2010:19). However, loss of privacy of Muslims individuals is more striking in the Western societies in terms of extent and prevalence. Negative representation of Islam on the media and political populism reinforce the negative images of Muslims and Muslims immigrants in the West, therefore increasing surveillance directed at Muslims is justified. In this respect, new extensive publicity is needed to renew global image of Islam.

All discussions regarding surveillance bring us to the issue of power relations. Surveillance of Muslims reflects unequal power relations and biases stemming from religion and country of origin. This perspective is very useful in catching the effects of racial, religious and ethnic differences in the society. In this article, the power dimension of surveillance practices is also addressed by making references to Islamophobia.

BIBLIOGRAPHY

- Bayoumi, M. (2015, June 29). 'Why Do They Hate Us?' Retrieved December 06, 2017, from <https://www.thenation.com/article/why-do-they-hate-us/>
- Bleich, E. (2012). Defining and researching Islamophobia. *Review of Middle East Studies*, 46(2), 180-189.
- Doyle, N. J., & Ahmad, I. (2013). Islamophobia, European Modernity and Contemporary Illiberalism. *Politics, Religion & Ideology*, 14(2), 167-172.
- Hafez, F. (2014). Shifting borders: Islamophobia as common ground for building pan-European right-wing unity. *Patterns of Prejudice*, 48(5), 479-499.
- Inman, S., McCormack, P., & Walker, S. (2012). "Wearing Your Own Culture": a Study of Islamophobia in English Schools. *Children's Voices*, 109-127.
- Jailani, Y. (2016). The Struggle of the Veiled Woman: 'White Savior Complex' and Rising Islamophobia Create a Two-Fold Plight. *Harvard International Review*, 37(2), 51-54.
- Lavette, M., & Penketh, L. (2014) Institutionalized Islamophobia and the 'Prevent' agenda: 'winning hearts and minds' or welfare as surveillance and control. In Lavalette, M., & Penketh, L. (Eds.). *Race, racism and social work: Contemporary issues and debates*. Policy Press.
- Levi, M., & Wall, D. S. (2004). Technologies, security, and privacy in the post-9/11 European information society. *Journal of law and society*, 31(2), 194-220.
- Lyon, D. (2001). *Surveillance society: Monitoring everyday life*. Open University Press.
- Lyon, D. (2005). Introduction. In *Surveillance as social sorting: Privacy, risk, and digital discrimination* (pp. 1-10). London and New York: Routledge.
- Lyon, D. (2006). Airport screening, surveillance, and social sorting: Canadian responses to 9/11 in context. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 48(3), 397-411.
- Lyon, D. (2010). Surveillance, power and everyday life. *Emerging Digital Spaces in Contemporary Society*. Houndsmills, UK: Palgrave Macmillan, 107-120.
- Mirza H.S. (2013) Embodying the Veil: Muslim Women and Gendered Islamophobia in 'New Times'. In: Gross Z., Davies L., Diab AK. (eds) *Gender, Religion and Education in a Chaotic Postmodern World*. Springer, Dordrecht
- Perry, B., & Poynting, S. (2006, December). Inspiring islamophobia: media and state targeting of Muslims in Canada since 9/11. In *TASA Conference 2006, University of Western Australia & Murdoch University, 4-7 December 2006 ASA 2006*.
- Perry, B. (2014). Gendered Islamophobia: hate crime against Muslim women. *Social Identities*, 20(1), 74-89.
- Rana, J. (2007). The story of Islamophobia. *Souls*, 9(2), 148-161.
- Rasmussen, S. J. (2013). Re-casting the veil: Situated meanings of covering. *Culture & Psychology*, 19(2), 237-258.

-
- Sadek, N. (2017). Islamophobia, shame, and the collapse of Muslim identities. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 14(3), 200-221.
 - Said, E. W. (2016). *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
 - Salaita, S. G. (2005). Ethnic identity and imperative patriotism: Arab Americans before and after 9/11. *College literature*, 32(2), 146-168.
 - Spiegel, L. (2004). Entertainment wars: Television culture after 9/11. *American Quarterly*, 56(2), 235-270.
 - Von Sikorski, C., Schmuck, D., Matthes, J., & Binder, A. (2017). "Muslims are Not Terrorists": Islamic State Coverage, Journalistic Differentiation between Terrorism and Islam, Fear Reactions, and Attitudes toward Muslims. *Mass Communication and Society*, 20 (6), 825-848.

İslamofobi Üzerine Söyleşi

Mehmet Ali KIRMAN*

Erol ERKAN*

E. Erkan: İslamofobi kavramı, 1980'lerde ortaya çıkmış yeni bir kavram ve haliyle farklı şekillerde tanımlanıyor. Siz bu kavramı nasıl tanımlıyorsunuz ve toplumbilimsel açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz?

M. Kirman: İslamofobi iki ayrı kavramdan oluşmaktadır: İslam ve fobi. İslam barış anlamına gelen “silm” kökünden türetilmiş bir kelime olmakla birlikte kavram olarak 610 yılında Hz. Muhammed’e gönderilmiş dinin adıdır. Aslında Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar bütün peygamberlere gönderilmiş dinlerin ortak adı olarak da ifade edilebilir. Fobi (phobia) ise köken itibariyle Grekçe bir kelime olup, Yunan mitolojisinde “dehşet tanrısı” olan Phobos’tan geldiği bilinmektedir. Şu halde İslamofobi kelime olarak “İslam korkusu” anlamına gelmektedir. Ancak kavram olarak ise, en genel anlamda, Batı dünyasında görülen İslam ve Müslümanlara karşı duyulan “*irrasyonel*” bir korku ve fobi olarak tanımlanabilir. Burada irrasyonel kelimesinin altını kalın bir çizgiyle çizmek gerekir. Zira korku, normal şartlarda akıl ve mantıkla anlaşılabilen öznel bir içermektedir. Hatta öyle ki bu korku, İslam’dan ve Müslümanlardan korkma, ürkme, çekinme ve hoşlanmama şeklinde iken, zamanla evrilerek somutlaşma sürecine girmiş; irrasyonel bir korkudan, fobiden kaynaklanan çeşitli söylem, tutum ve tavırlar bütününden oluşan bir olguya dönüşmüştür. İslamofobi, artık, bir yazımda da ifade ettiğim gibi, İslam korkusuna dayalı Müslüman karşıtlığını, ayrımcılığını ve düşmanlığını ifade eden bir kavrama dönüşmüştür. Şu halde artık İslamofobinin adının doğru konması gerekmektedir. İslamofobi olgusunu daha doğru tanımlamak için “İslam korkusu” yerine “anti-İslamizm”, yani “İslam karşıtlığı” veya daha açığı “İslam düşmanlığı” demek gerekmektedir. Zira İslamofobik tutum ve davranışlar sergilenmesinin görünür sebebi olarak İslam fundamentalizmi veya radikal İslamcı akımlar gösterilse de, asıl amacının İslam’ın bizzat kendisi olduğu açıktır¹. Bu son ifademizde yanlış anlamaya meydan vermemek adına hemen belirtilmesi gereken bir husus, İslam’ı bir din olarak kabul etmenin ötesinde siyasi bir ideoloji olarak anlayan söz konusu radikal ve fundamentalist hareketleri tecviz ettiğimiz anlamı çıkarılmamalıdır.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bkz, M. Ali Kirman, “İslamofobinin Korkudan Düşmanlığa”, içinde: *Günümüz İslam Toplulukları ve Problemleri*, Akademi Titez Yayınları, İstanbul 2015, s. 91-112.

Meseleye sosyal bilimler açısından bakıldığında şunlar söylenebilir. Daha ziyade psikolojik olduğu düşünülen İslam ve Müslüman korkusunun arka planında çok daha köklü sosyolojik bir temelinin de olduğu bilinmektedir. Nitekim bu konuda psikolojik ve sosyolojik araştırmalar yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır. Ancak İslamofobi yeni ve küresel bir olguyu ve sorunu nitelenmek üzere dünya literatürüne yakın zamanda, son otuz yılda sokulmuş kavram olarak bilirse de buna iki yönden itiraz edilebilir. İlk itiraz, bu olgu veya sorun kendiliğinden mi ortaya çıktı yoksa suni olarak mı üretildi sorusu etrafında odaklanır. İkincisi, bu olgu veya sorun yeni olmayıp kökleri çok daha geriye doğru götürülebilir. Meselenin çoğu zaman ihmal edilen, gözden kaçırılan bu yönünün de sosyal bilimler açısından özellikle ele alınıp araştırılması gerekmektedir.

E. Erkan: İslamofobi gibi bir kavramın üretilmesinde gerek Müslümanlar ve gerekse de Batı dünyası açısından ne gibi faktör ve süreçlerin etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

M. Kirman: Az önce ikimizin de vurguladığı gibi, İslamofobi üretilmiştir, bir üretilimdir. Ancak her üretim gibi bunun da bir takım sebeplerinden söz edilebilir. Bir diğer ifadeyle, ötekine yönelik algılamalar, önyargılar, korkular, kaygılar, endişeler ve takıntılar birden ortaya çıkmadığı gibi kuşkusuz sebepsiz de değildir. Dolayısıyla Batı dünyasında görülen İslamofobi öznel bir durum gibi görünmekle birlikte sosyal, siyasal, kültürel, tarihî ve dinî vb. olmak üzere çok çeşitli köklerden beslenmektedir.

Son derece tarafsız bir bilimsel üslupla kaleme aldığım ve dolayısıyla çok geniş kesimden referans gösterilen bir yazımda² da ifade ettiğim gibi, İslamofobi olgusuna yol açan faktörler ve süreçler üzerine düşünüldüğünde bunların iki ana çizgide toplanması mümkündür. Bunlardan ilki Batılılardan kaynaklanan, İslam'ın kendisinden değil de algılanmasından kaynaklanan, yani İslam'dan ve Müslümanlardan bağımsız gelişen 'Batılı', 'dışsal' sebepler. İkincisi ise Müslümanların bizzat kendisinden kaynaklanan 'Doğulu', 'içsel' sebepler. Batılılardan kaynaklanan sebepler arasında İslam-Hristiyanlık karşılaşmaları, Batılıların kolektif hafızası veya bagajı, Batı'da İslam imajı, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, oryantalizm, medya ve siyaset, Batıda İslam'ın görünürlüğü, Batılı toplumların yaşadığı kimlik sorunu vb. sayılabilir. Müslümanlardan kaynaklanan sebepler arasında ise, Batılıların kendi dışındaki toplumların dil ve kültürlerine olan ilgisine karşı Müslümanların ilgisizliği ve dolayısıyla iletişim ve/veya iletişimsizlik sorunu, uzun zaman Batı toplumlarında yaşamalarına rağmen örgütlenmek ve örgütlü bir toplum olarak kendilerini temsil konusunda gösterilen ilgisizlik ve isteksizlik sorunu zikredilebilir. Anlaşılan İslamofobi konusunda Müslümanlar çok da masum sayılmazlar.

² M. Ali Kirman, "İslamofobinin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?", İslami Araştırmalar Dergisi, 2010, c. 21, s. 1.

E. Erkan: Beşerî bilimler açısından değerlendirdiğinizde, İslamofobi kavramının kısıtları ve avantajları nelerdir? Kavramın kısıtları ve avantajları düşünüldüğünde siz bu kavramın kullanılmasına taraftar mısınız veya yerine bir kavram tavsiye eder misiniz?

M. Kirman: Daha önce bahsettiğimiz gibi bu kavram artık masumiyetini, masum bir korku durumunu niteleme özelliğini yitirmiştir. İslam korkusu değil artık İslam karşıtlığına, hatta düşmanlığına dönüşmüştür. Altı çizilerek belirtilmesi gerekir ki, İslamofobi usturuplu bir biçimde üretilmiş bir projedir. Artık bilimsel bir kavram veya gerçekmiş gibi düşünmemek gerekir. Bilindiği gibi John Esposito İslami terör konusunda kitabına da isim olarak verdiği *The Islamic Threat: Myth or Reality*, yani *İslam tehdidi bir mit mi yoksa gerçek mi?* sorusunu sorar. Aynı mantıktan hareketle, İslamofobi meselesinin de gerçek olmadığını, bir mit, bir efsane veya suni olarak üretilmiş sanal bir gündem olduğu ifade edilebilir. Burada altı çizilmesi gereken husus, bu meseleyi tartışırken bile çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Zira kavramlar doğru ve yerinde kullanılmalıdır. Söz gelimi “İslam korkusu sanal bir gerçekliktir” demek bile meselenin gerçeklik boyutu olduğu yönünde yanlış çağrışımlar yapabilir. Dolayısıyla usturuplu bir biçimde üretilmiş olan bu kavramı Müslümanlar bile kullansa, Batı insanında tarihi kökleri olan olumsuz İslam algısı bir anlamda somutlaşmış olmaktadır. *Bu konuda ne yapılabilir?* sorusu etrafında söylenebilecek bir hususu yeri geldiği için burada da belirtmek yararlı olacaktır. İslam ve Müslümanları şiddet, terör, korku, nefret, öteki gibi kavramlarla birlikte ele alan çalışmalardan çok daha fazlasını üretmek, yazmak, yayınlamak gerekmektedir. Söz gelimi “İslamofilia”, İslam sevgisi veya “İslam ve Biyofilia” yani İslam ve canlı sevgisi başlıklı veya konulu çalışmalar yapılabilir.

E. Erkan: İslam ile fobi kavramının yan yana getirilmesiyle bir şekilde İslam'ın öteki ile çoğulcu bir anlayış çerçevesinde barış ve huzur içinde yaşamayı öngören bir din olduğuna itiraz ediliyor. Diğer açıdan 1,5 milyardan fazla inananı olan bir dinin, günlük hayattaki farklılıkları görmezden gelinerek ve İslam tek bir yorum biçimine indirgenerek özcü bir tanıımı yapılıyor. Tüm bunları bir sosyolog olarak siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

M. Kirman: Böyle değerlendirmeler yapılıyor. Doğrudur. Bu tür değerlendirmelerin İslam'ı ve Müslümanları homojen, yani türdeş ele almasına itiraz ediliyor. Dolayısıyla “Müslümanlar arasında korku ve nefret uyandıran tipler olabilir ama bunlar geneli temsil etmez, çünkü çoğunluk öyle değil” demek isteniyor. Ancak aynı mantıkla ıskalanmaması gereken bir husus da Batının homojen olmadığıdır. Bugün Batı neresi, kıta Avrupası mı yoksa Kuzey Amerika mı veya Batılı denilince kimler kastediliyor vb. sorular cevap beklemektedir. Şunu demek istiyorum: Bir özeleştirme yapmalıyız. Eleştirdiğimiz mantık ve üslubu kullanmaktan sakınmalıyız.

İslamofobi üzerine oldukça geniş bir literatürün oluştuğuna işaret edilmişti. Bu literatürün önemli bir kısmı Batılılar diğer bir kısmı ise Müslümanlar tarafından

ortaya konmuştur. Batılıların zihninde İslamofobinin yüzyıllara dayanan bir geçmişi olduğu, bir bilinçaltı sorunu olduğu, yaptıkları çalışmalarda da açık veya kapalı bunun bir şekilde yansıdığı bilinmektedir. Buna mukabil Müslümanlar tarafından yapılmış olan çalışmaların da savunmacı bir yaklaşımla kaleme alındığı görülmektedir. Daha ziyade Batının çok kültürlü bir geçmişi olmadığı, İslam'a karşı önyargılı olduğu, aslında çok köklü bir geçmişi olan bu korkunun 11 Eylül sonrası ısıtılarak suni bir gündem şeklinde tüm dünyaya servis yapıldığı, medyanın da bu bağlamda çok önemli bir rol oynadığı belirtilen bu çalışmalarda Batı dünyasında gözlenen İslamofobinin mahiyeti ve ortaya çıkışı ile ilgili son derece aydınlatıcı bilgilere ve yorumlara yer verilmekle birlikte böyle bir korkunun oluşumundaki sebeplerin tek yanlı ele alındığı ve Müslümanların sorumluluk düzeylerinin çok fazla sorgulanmadığı görülmektedir. Oysa İslamofobi gibi köklü bir geçmişe dayanan ve son derece karmaşık bir olgunun tek taraflı açıklanması oldukça güçtür. Her toplumsal olay ve olgu gibi, İslamofobinin de çok çeşitli sebepleri olabileceği gerçeği göz önüne alındığında tek sebebe bağlı açıklamaların indirgemecilik (reductionism) ile nitelenmesi kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla söz konusu olgunun anlaşılması açısından hem Batılıların hem de Müslümanların tutum ve davranışları bir arada değerlendirilmelidir.

E. Erkan: Medya araçlarının popüler kültürü yeniden üretmesi bağlamında İslamofobi kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz. Özellikle kültür endüstrisi kavramı çerçevesinde değerlendirirsek, medya araçlarının bireylerin kültürel değerlerini şekillendirmedeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz?

M. Kirman: İslamofobi kavramı, yeni olmakla birlikte kısa zamanda Batı aydınları ve medyasının adeta tutkusu olmuş ve Hristiyan Batı dünyasında oldukça geniş bir popülarite kazanmıştır. Bu noktada Avrupa ile Amerika arasında İslamofobi konusunda sadece bir coğrafi farklılık söz konusudur. Bir diğer ifadeyle, son yıllarda sadece kıta Avrupası ve Kuzey Amerika ülkelerinde değil, tüm dünyada yaygınlaşarak küresel bir olgu haline gelen terör ve şiddet olaylarını İslam ve Müslümanlar ile eşitleyen ve her tür hakaret ve tahrik içeren tutum ve davranışlar büyük bir kriz dalgası oluşturmuş gözükmektedir. Medya veya kitle iletişim araçları her toplumsal meselede olduğu gibi bu meselede de çok önemli rol oynamaktadır. Bilindiği gibi küreselleşmenin, daha doğrusu küreselleştirmenin en önemli enstrümanlarından biri kitle iletişim araçlarıdır. Gazete, radyo, sinema, tiyatro gibi kitle iletişim araçları, günümüzde ise özellikle internet ve sosyal medya kültür endüstrisinin en önemli ve hatta vazgeçilmez araçlarıdır.

E. Erkan: Batı dünyasında yapılan araştırmalarda İslamofobi algısında artış yaşandığı görülmektedir. Sorun, algı meselesinin ötesinde zaman zaman şiddet eylemlerine de dönüşebilmektedir. İslamofobi uluslararası ilişki ve siyaseti nasıl etkilemekte ve gelecek açısından ne gibi sonuçları olabileceğini düşünmektesiniz?

M. Kirman: Batı dünyasında bir kimlik krizi yaşanmaktadır. İslamofobi de yaşanan bu kimlik krizi karşısında politika üreticilerin ve karar alma mekanizmasında yer alanların bir projesi olarak değerlendirilebilir. Hristiyanlığın ciddi bir biçimde erime ve yok olma sürecine girdiği, ateizmin taraftarlarının ve sesinin her geçen gün yükseldiği Batı dünyasında İslamofobi bir projedir. Neyin projesidir? Batı toplumlarında insanların Hristiyanlıktan uzaklaşmasının, ateizme yönelmesinin durdurulabilmesi için İslamofobi yegâne çözüm yolu olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, bu proje vasıtasıyla Batı insanına, bir anlamda, *“Rahat ve konforlu bir hayat yaşıyorsunuz ama sizi siz yapan dininizden, kültürünüzden, kimliğinizden uzaklaşıyorsunuz, nüfusunuz da hızla azalıyor ve kaçınılmaz bir sona doğru gidiyorsunuz. Oysa Müslümanlar öyle değil, yakın gelecekte onların egemenliği kaçınılmaz. Aklınızı başınıza alın.”* şeklinde mesaj verilmek isteniyor. Bu yönde bir algı operasyonu yapılıyor. Atalarımızın *“bir adama kırk gün deli dersin deli olur”* sözünü önemine binaen hatırlamamız gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarında İslam ile korku ve şiddeti, Müslümanlar ile silahı ve teröristi kırk kere bile değil, birkaç kez yan yana göstermek, teşhir etmek yeterli olmaktadır. Böyle bir algı oluşturduktan sonra sosyal, kültürel ve ekonomik alanı, iç siyaseti, uluslararası ilişkileri bu algı çerçevesinde dizayn etmeye yönelik talep canlandırılmaktadır.

E. Erkan: **Öteki ile sağlıklı bir ilişki kurulması açısından gerek bireysel, toplumsal ve gerekse de kurumsal düzeyde, ilişkinin her iki tarafına düşen sorumluluklarımızın neler olduğunu düşünüyorsunuz?**

M. Kirman: İslam'ın ve Müslümanların başta Avrupa olmak üzere tüm dünyadaki varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa'da yaşayan ve önemli bir kısmı Avrupa Birliği vatandaşlığı alan Müslüman kökenli vatandaşların toplam nüfusu birçok Avrupa ülkesinden daha fazladır. İslam artık Avrupa'dadır ve Avrupalıdır. Çok kültürlü bir geçmişi, bir tecrübesi olmayan Avrupa bu gerçeklerle yaşamayı öğrenmek durumundadır. Bir diğer ifadeyle, kültür, din, kimlik, yurttaşlık gibi konularda daha empatik bir yaklaşım içerisinde olma noktasında Batılılara önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bununla birlikte Müslümanlara da önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Zira içinde bulunduğu toplumla iletişim kuramayan, sessiz ve edilgen bir konumda kalan siyasal ve demokratik haklarını kullanarak meşru kanallarla yönetim mekanizmalarına katılmayan toplulukların kaçınılmaz olarak dinî veya etnik kimliklerine yaslanarak şiddet içeren bir dil kullanacağı açıktır. Bugün İslamofobiden en çok rahatsızlık duyan Avrupalı Müslümanların bu gerçeğin farkında olmaları ve gereğini yapmaları gerekmektedir. Aksi takdirde marjinalleşecekleri ve Batılı muhataplarında İslamofobik tutumların oluşmasına veya güçlenmesine istemeyerek de olsa katkı yapacakları söylenebilir. Bu kapsamda Müslümanların bir *“imaj restorasyonu”*na gitmeleri kaçınılmazdır.

İslamofobinin yeni icat edilmiş bir kavram olduğunu ifade etmiştik. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde İslam'ın şiddet ve terör dini olduğu, Müslümanların da eli silahlı birer terörist olduğu şeklinde bir algı yaratılmıştı ve Müslümanlar

ötekileştirilmişti. Aslında Batı dünyasında İslam'a ve Müslümanlara yönelik algı hiçbir zaman sağlıklı bir şekilde oluşturulmamıştır. Fakat hemen belirtilmesi gereken bir husus vardır ki, o da şudur: 11 Eylül sonrası İslam'ı ve Müslümanları topyekûn ve ölçsüz biçimde ötekileştirirken kısa bir süre sonra bir hususun altının çizilmesi ve dolayısıyla daha sağlıklı bir bakış açısı oluşturulması sürecine girilmişti. Bu sürecin ana çizgisi; İslam'ın tek bir yorumu olmadığı, Müslümanların zannedildiği gibi homojen olmadığı, bu çerçevede özellikle Türk Müslümanlığının gerçek anlamda bir istisna oluşturduğu şeklinde ifade edilebilir. Bu konuda bir yazımda³ da belirttiğim gibi, "*Türk Müslümanlığı*" öne çıkarmak gerekir. Nedir bu Müslümanlık, nasıl bir din anlayışıdır? "*Türk Müslümanlığı*" İslam'ı bir din olarak sade, basit, açık ve duru bir şekilde algılayan ve onu gösterişsiz yaşamaktır. Bu, ayakları Anadolu Türk-İslam medeniyetinde, akli evrensellikte olup bütün insanları kucaklayan bir İslam anlayışıdır. Ötekine hoşgörülü, cami ile havranın ve kilisenin bir arada bulunmasından rahatsız olmayan, gocunmayan, kendinden emin, hoşgörülü bir din anlayışıdır. Bu, İslam'ı başkalarına karşı kin ve düşmanlık aracı yapmayan, "daha az siyasi, daha çok barışçıl" bir din anlayışıdır. Bu, İslam ümmetinin yıkıldığı yerden kalkmasını sağlayacak dinamizmi bünyesinde barındıran bir din anlayışıdır. İslamî terminoloji ile ifade etmek gerekirse, Maturidi ve Hanefi gelenektir. Bu gelenekte Müslüman tipi, İslam'ı din, kültür ve geleneğin bir bileşimi olarak algılayan; ibadet, ayin, tören, kutsal gün ve gecelere büyük önem veren; farklı din mensuplarının değerlerine ve inançlarına saygılı ve seküler bir hayat tarzını model alan; akla ve bilime büyük önem veren; İslam'ın savaşa, cihatla değil, barışçıl bir şekilde anlaşılması ve yayılmasının ve nedeni ne olursa olsun şiddet ve savaşı önlemeye yönelik gösterilen her tür çabayı cihat olarak gören; bu yüzden Kur'an ve Sünnet'e göre İslamî bir devlet kurma taraftarı olan radikal ve fundamentalist gruplara fazla itibar etmeyen kimseler olarak tanımlanır. Günümüzde aslında İslam'a karşı korku ve düşmanlık bir anlamda "*Türk Müslümanlığı*"na karşı yürütülen bir proje olarak değerlendirilebilir. İlginç olan şudur ki, günümüzde bu din anlayışının temellerini sarsacak bazı tehditlerin ve mekanizmaların devreye sokulmuş olduğu ve bu yönde belli bir aşama kaydedildiği yönünde bazı önemli gelişmeler de gözlenmektedir.

E. Erkan: Röportaj teklifimizi kabul ettiğiniz ve zaman ayırarak değerli görüşlerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederim.

³ M. Ali Kirman, "Küresel Bir Model Olarak Türkiye ve Türk Müslümanlığının İmkânı", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 2003, s. 53-68.

Book Review

Nathan Lean. *The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims*. Pluto Press. 2012. 222 p.

ISBN: 9781849647465

Mehmet AKSÜRMEĒİ*

This book, written by Nathan Lean who holds a Master Degree in International Studies and a Master of Arts in Arab Studies from Georgetown University, mainly tries to find an answer to the question of “Why is it that ten years after September 11, 2001, fear, mistrust, and hatred of Muslims were at their highest levels ever?” (p. 9). The writer proposes that “the recent spike in anti-Muslim sentiment in the United States and Europe is not the result of a naturally evolving climate of skepticism but a product that has been carefully and methodically nurtured over the past decade and is only now in the second decade of the twenty-first century reaching its desired peak” (p. 13). In a more clear and direct way, the writer claims that the book is to examine “the dark world of monster making” and to peer into “the lives of a fear industry bent on scaring the public about Islam” (p. 13). His usage of “industry” and “Islamophobia” concepts together on the book’s title and in the introduction, while explaining the aim of the books, shows that he considers islamophobia similar to a product manufactured in a factory. In that sense, during the book, the reader witnesses the writer’s explanations on how this production processes are working.

The writer attempts to prove his claims in a structure composed of seven chapters. In the first two chapters, the theoretical infrastructure of this book is being constructed. I consider these two chapters as literature review chapters. The title of the first chapter is “Monsters Among Us: A History of Sowing Fear in America”. In this chapter, the history of otherization is held over various examples. Otherization processes of many different groups, like political religious or civic groups in America, since the 1700s have been presented as examples. The writer in that chapter tries to convince the reader that the propaganda to create monsters in America has a historical background. Moreover, this history is not restricted to certain groups of people, according to different authority relationships, different groups may be under the category of ‘unwanted’. In the second chapter, the internet, which is an important and new tool of otherization, is noted. The writer considers the internet as “a web of

* Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, aksurmeli@gmail.com.

deception" that people "foment hate online" (p. 41). He points the internet's demonic power to create perceptions. The internet now is a fertile place for the ones who are "seeking to organize populist uprisings" (p. 50). While "coffee-shop gatherings and living-room meetings" were the old spaces for this purpose, now the internet substitutes such places (p. 50). The cyber-sphere provides a seat for everyone, therefore, "Shopkeepers, bureaucrats, small business owners, and even the unemployed can now transcend the traditional class divisions between them and use the Web as a way to attract a larger following and spread ideas that previously existed only within local populations to the state, national, and even international level" (p. 50).

After these two chapters, which constitute the theoretical background of the book, the writer explains the actors who use the Islamophobia industry for their benefits during the next five chapters. These four chapters shape the main body of the book. During these chapters media, the right-wing politics in America, their pro-Israel position are extensively analyzed as the actors who use Islamophobia industry. According to the writer, these actors work in coordination. He reviews numerous cases from the media, the political life of America, and religious groups' daily life to support his claims. In chapter three, the writer portrays the media as a tool serving to advertise Islamophobia. The media is not a passive tool to circulate such ideas, rather it is the indispensable part of Islamophobia industry similar to any industry in which "advertising is paramount to the success of a product" (p. 66). He points out different media channels as more responsible within these processes. In chapters four, six and five, the writer examines the relationship between the right-wing American politics and Christian groups deeply over different cases to show how they use Islamophobia industry. I should note that Ergun Caner case, presented in chapter four (p. 88-90), is important to see that how Islamophobia may be misleading for Christian groups. The discussions on right-wing politics have a core place in this book. In the subtitle of the book, the writer points out them. Moreover, during chapters six and seven, this subtitle is exemplified over the examples. In the last chapter, the topic is how the United States manufactured Islamophobia industry may have an effect on Europe in the production of Islamophobia. Although this chapter presents various cases from Europe, it mainly focuses on 2011 Oslo attack and mass murderer Anders Behring Breivik. The writer considers this attack and massacre held by Breivik as the consequence of the Islamophobia industry of United States.

Since its publication, the book has been translated and published in various languages including Arabic and Turkish. It has reached a worldwide audience of readers. This is an important indicator to see how the book is considered as a valuable one in various parts of the world to understand Islamophobia. I consider the negative point of the book as its referencing the rhetorical cases rather than the academic studies. Although this situation makes the book easier to read, it makes the book controversial in certain aspects. It may create dissatisfaction for a certain group of the reader and can be regarded as a problem in academic terms.

ISSN: 2149-3979

ilahiyat akademi

yıl: 2017 sayı: 6

altı aylık uluslararası akademik araştırma dergisi

Yayın İlkeleri

1. Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmalarını yayımlamak suretiyle ilahiyat ve sosyal bilimler alanına katkı sağlamayı hedefler.
2. Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi, yılda iki kez (sayı) hem online hem de basılı olarak yayımlanan hakemli bir dergidir.
3. Dergimizin yayın dili Türkçedir. Ancak dergimizde İngilizce ve Arapça makaleler de yayımlanabilir.
4. Dergimize gönderilecek makalelerin toplam 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde İngilizce ve Türkçe özetleri metnin başına eklenmeli, İngilizce özet (İng. Abstract) verilirken makalenin İngilizce tam başlığı da özetin üstünde belirtilmelidir. Ayrıca 5 kelimeyi geçmeyecek şekilde anahtar kelimeler (İng. Key Words), hem İngilizce hem de Türkçe olarak ifade edilmelidir.
5. Dergiye gönderilen yazıların yayımlanma hakkı Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu'na aittir.
6. Dergide yer alan yazıların telif hakkı saklı olup, yazılar kaynak gösterilmeden kısmen veya tamamen iktibas edilemez.
7. Dergide yayımlanacak makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış özgün ve akademik çalışmalar olmalıdır. Ayrıca bilimsel alana katkı niteliğindeki röportajlar, çeviriler, kitap tanıtımları, kitap ve makale eleştirileri ile değerlendirmeleri de kabul edilir.
8. Dergi, DergiPark web sistemi üzerinden yayımlandığı için yayımlanmak isteği ile makalelerini göndermek isteyen yazarların <http://ilahiyat.gantep.edu.tr/dergi> adresinden derginin elektronik makale takip sistemine kayıt olduktan sonra makalelerini "word belgesi" şeklinde editöre ulaştırmaları gerekmektedir. Makale takip sistemine yazarlar nüfus cüzdanlarındaki gerçek isimleri ile üye olmalıdır. Zira buraya kaydedilecek isim sistem tarafından dergiye makale yazarı olarak kaydedilmektedir.
9. Dergiye gönderilen çalışmalar başka bir yerde yayımlanmış veya yayımlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır. Ayrıca başka bir dergiye gönderilmiş ve hakemler tarafından olumsuz rapor almış yazılar da olmamalıdır. Sempozyum bildirimleri ise durumun makale içinde belirtilmesi koşuluyla yayımlanabilir.
10. Yayınlanması talebiyle *dergiye* teslim edilen yazıların şekil ve içerik yönünden ön incelemesi Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın

Kurulu tarafından yapılır. Bu inceleme sonucunda Kurul, yazıların hakemlenip hakemlenmeyeceği konusunda karar verir. Hakemlenmesine gerek görülmeyen yazılar, kurul tarafından reddedilir. Hakemin değerlendirmesine sunulması yönünde karar verilen yazılar ise ilk aşamada seçilen iki hakemin görüşüne arz edilir. (Çeviriler, orijinal metinleriyle birlikte hakemlere gönderilir).

a) Her iki hakem de “yayınlanamaz” raporu verirse, yazı yayınlanmaz.

b) İki hakemden sadece biri “yayınlanır” raporu verirse veya Yayın Kurulu hakem raporlarını yeterli görmezse, üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur. Gelen rapora göre son kararı Yayın Kurulu verir. (Gerekli görüldüğü takdirde, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kurulu, üçüncü hakeme başvurmaksızın nihâî kararı verme hakkına sahiptir).

c) Hakemlerden biri veya ikisi, “düzeltmelerden sonra yayınlanabilir” raporu verirse, yazı gerekli düzeltmeleri yapması için yazara geri gönderilir ve düzeltmelerden sonra gelen haliyle makale, gerekirse, nihai değerlendirmeyi almak için tekrar ilgili hakemin/hakemlerin görüşüne sunulur.

d) Onaylanan makaleler, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi formatına uygun hale getirilmesi için yazara gönderilir.

e) Yayın Kurulu, derginin görünüm ve üslûp bütünlüğünü temin amacıyla yazılarda imlâ vs. ile ilgili küçük değişiklikler yapma hakkına sahiptir.

f) Nihâî versiyonlar son okumaya tâbi tutulur ve yayına hazırlanır.

11. Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına en geç üç ay içerisinde karar verilir ve çalışma sahibi konu hakkında bilgilendirilir.

12. Sayı hakemlerinin ismi derginin ilgili sayısında yer alır.

13. Bir sayıda aynı yazara ait (telif/çeviri) en fazla iki çalışma yayımlanabilir.

14. Yayımlanan makaleler için yazara telif ücreti ödenmez. Yayımlanan çalışmanın dil, üslûp ve muhteva yönünden bilimsel ve hukûkî her türlü sorumluluğu yazar(lar)ına ait olup Yayın Kurulunu bağlamaz.

15. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi, Gaziantep Üniversitesi *İlahiyat Akademi* Dergisi Yayın Kuruluna aittir.

Yazım İlke ve Kuralları

Dergimizde *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin (*DİA*) imlâ kaideleri esas alınır. Buna bağlı olarak;

1. Dergiye gönderilen yazılar, PC Microsoft Word (en az office 2003 sürüm) programında yazılmalı veya bu programa uyarlanarak gönderilmelidir.

2. Çeviri, sadeleştirme ve transkripsiyon yazılarına orijinal metinlerin fotokopileri eklenmelidir. Ayrıca kitap tanıtım ve değerlendirmelerine kitap kaynak resmi JPEG formatında eklenmelidir.

3. Sayfa düzeni: 17.5x25 boyutunda, kenar boşlukları soldan 3 cm, sağdan 3 cm, üstten 4 cm alttan 3 cm şeklinde ayarlanmalıdır.

4. Yazı biçimi: Palatino Linotype (ana metin: 10, dipnot: 8 punto, Özet ve Abstract: 9 punto); satır aralığı: Tek; paragraf aralığı: önce: 0 nk; sonra: 0,6 nk; Arapça metinlerde Traditional Arabic yazı tipi (ana metin: 14 punto, özet ve dipnot: 12 punto) kullanılmalıdır.

5. Gönderilen yazılar resim, şekil, harita vb. ekleri ve dipnotları dâhil olmak üzere 20 sayfayı aşmamalıdır.

6. Varsa yazıdaki tablo, grafik, resim vb. nesnelerin sayfa düzeni genişliği olan 12 cm ebadını aşmamalıdır.

7. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir. Ayrıca yazıların içine isim ya da yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler de konulmamalıdır.

8. Kaynakça yazarın soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir.

9. Dergimizde referans gösterme yöntemi olarak Chicago of Manual Style (CMS) ve APA sistemi esas alınmaktadır.